

Begroting 2018

PS 66/17

Inhoudsopgave

	blz.		blz.
Inleiding en Hoofdpijnen begroting 2018	3		
Deel A Beleidsbegroting – programma's			
1 Bestuur	7		
2 Ruimte	17		
3 Natuur, water en Milieu	31		
4 Economie	53		
5 Mobiliteit	79		
6 Cultuur en samenleving	93		
Algemeen financieel beleid	113		
Deel B Beleidsbegroting - paragrafen		Deel C Financiële begroting	
1 Bedrijfsvoering	117	I Overzicht van lasten en baten	176
2 Provinciale heffingen	121	II Uiteenzetting financiële positie	184
3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing	129		
4 Onderhoud kapitaalgoederen	135		
5 Treasury	139	Lijst van afkortingen	193
6 Verbonden partijen	145		
7 Ontwikkelbedrijf en grondbeleid	159		
8 Investeringsagenda	165		
9 Europese programma's	171		

Inleiding begroting 2018

In 2018 zetten we stevig in op de uitvoering van de maatschappelijke opgaven uit het bestuursakkoord 2015-2019 'Beweging in Brabant' en de eerder door uw Staten vastgestelde bestuursopdrachten uit de perspectiefnota 2017. Wij zijn ook nieuwsgierig naar de afronding van de kabinetsformatie en de nieuwe richting en kansen die hieruit volgen. Wij volgen dit proces nauwlettend en houden ruimte om op de uitkomsten in te kunnen spelen.

Halverwege deze bestuursperiode zien we volop beweging in Brabant. Het gaat goed met onze provincie. We werken gezamenlijk hard om ons klaar te maken voor de toekomst. We zien dat de economie groeit, de werkloosheid daalt, de koopkracht stijgt, energie schoner wordt, voedselproductie verduurzaamt, mobiliteit slimmer wordt, bestuur vernieuwt, leegstand transformeert en cultuur bindt. Maar dat betekent zeker niet dat we de komende jaren terug kunnen schakelen. In tegendeel. We gaan volle kracht vooruit met de opgaven uit het bestuursakkoord.

De maatschappelijke opgaven vragen steeds vaker een aanpak die wordt gekenmerkt door een brede inzet en betrokkenheid van Brabant. We doen dit door slim in te spelen op initiatieven uit de samenleving en benutten kansen door op zoek te gaan naar mogelijkheden om de uitvoering te versterken.

Het afgelopen jaar hebben we veel gesprekken gevoerd met Brabanders om samen een gedragen visie op de Brabantse fysieke leefomgeving te ontwerpen. Het vaststellen van de omgevingsvisie is een belangrijk stap in 2018. De omgevingsvisie gaat over het versterken van de woon, werk en leef kwaliteit in Brabant.

De uitvoering van opgaven vraagt steeds vaker een begrotingsprogramma overstijgende aanpak. Een voorbeeld van een dergelijk programma overstijgend vraagstuk doet zich voor bij het tegengaan van ondermijnende criminaliteit in het buitengebied. Het rapport 'Ondertussen in het buitengebied' snijdt de bewustwording en urgentiebesef rond de problematiek in het buitengebied aan. Wij hebben de conclusies uit het rapport onderschreven en de aanbevelingen vertaald naar een concrete opdracht waarbij ook twee prioriteiten zijn benoemd te weten, aanpak leegstand en recreatieparken. We pakken de opvolging van het rapport daadkrachtig op en hebben in het Statenvoorstel behorend bij deze begroting gevraagd om hier middelen voor vrij te maken.

Daarnaast geven we aan onderstaande belangrijke ontwikkelingen in 2018 bijzonder aandacht:

- Digitalisering;
- Versnelling transitie intensieve veehouderij;
- De energietransitie.

Digitalisering

Digitalisering staat niet op zichzelf. De digitalisering van economie en samenleving van Brabant neemt een hoge vlucht, en zorgt voor nieuw uitdagingen en kansen voor onze provincie. De voorstellen ter uitwerking van de bestuursopdracht digitalisering ontvangen uw Staten in het eerste kwartaal van 2018. Uw staten zijn onlangs geïnformeerd over de voortgang van deze bestuursopdracht.

Het is onze ambitie om voorop te lopen met het toepassen en ontwikkelen van digitale technologieën die bijdragen aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. De inzet van digitale technologieën kan daarmee een veelheid van provinciale thema's raken, uiteenlopend van veiligheid, sociale inclusie, waterbeheer, slimme mobiliteit, agrofood transitie, duurzaamheid en slimme zorg.

Smart Mobility is daarvan een voorbeeld en voorloper. De ontwikkelingen op het gebied van Smart Mobility volgen elkaar in hoog tempo op. Denk daarbij aan slimme apps, connected systemen en zelfrijdende voertuigen voor passagiers en goederen. De inpasbaarheid van de nieuwe technologische ontwikkelingen voor bijvoorbeeld de concessies van de toekomst, testomgevingen en ons wegbeheer vraagt de komende tijd een stevige inzet van onze provincie.

Hier ligt een relatie met de uitwerking van de bestuursopdracht 'Toekomst aanpak mobiliteit'. De bestuursopdracht betreft het in beeld brengen wat er nodig is om ons handelingsrepertoire en instrumentarium als provincie te vernieuwen voor de toekomst van mobiliteit en als input voor de omgevingsvisie. De speerpunten en acties die daaruit voortvloeien zijn verwerkt in deze begroting en gebundeld in een digitaal magazine.

De toenemende digitalisering leidt ook tot economische kansen. Hier spelen we op in door voort te bouwen op de succesvolle en sterke samenwerking met onze Brabantse

kennispartners. Digitalisering heeft dus binnen en buiten het 'Huis van Brabant' grote betekenis. Het slim inspelen op kansen vraagt veel van onze organisatie.

Versnelling transitie intensieve veehouderij

Op 7 juli hebben uw Staten besloten over de maatregelen voor de veehouderij in het kader van de verordeningen natuurbescherming en ruimte. Het beleid van de provincie is erop gericht dat de Brabantse veehouderij zich verder ontwikkelt naar een slimme, maatschappelijk gewaardeerde, duurzame, renderende sector in harmonie met haar omgeving. Dit vraagt veel van de veehouders in onze provincie. Wij gaan de veehouders in Noord-Brabant daarin ondersteunen en begeleiden. De ondersteuning vindt plaats aan de hand van een pakket aan steunmaatregelen. Uw Staten hebben reeds over de 80% versie van het voorgenomen pakket gesproken. Wij maken in overleg met uw Staten en de sector het pakket aan ondersteunende maatregelen definitief. Het pakket bevat vier hoofdsporen:

1. Het bevorderen van de ontwikkeling en introductie van innovatieve stalsystemen die uitgaan van een 'bron'-aanpak;
2. Bedrijfsgerichte ondersteuning (bij jonge ontwikkelende veehouders en oudere stoppende veehouders);
3. Een fonds dat met kapitaal individuele veehouders helpt de gevraagde investeringen te financieren;
4. Een ondersteuningsnetwerk.

Versnelling energietransitie

De energietransitie krijgt de komende jaren onze volle aandacht. De uitvoering staat beschreven in uitvoeringsprogramma energie 2016-2019. Eind 2017 krijgen uw Staten een voorstel aangeboden over het tweede deel van de investeringsmiddelen voortvloeiend uit het bestuursakkoord. Voor deze majeure opgave is het belangrijk dat 'energie' in 2018 wordt verankerd in gemeentelijke bestuursakkoorden. Hierdoor wordt de uitvoeringskracht op lokaal niveau versterkt en door ons ondersteund. Wij leggen in dit kader ook een verbinding met de bestuursopdracht Brabantse Agenda Wonen. Over de uitwerking van deze bestuursopdracht bent u reeds geïnformeerd. Meer en meer gaat het ook om de meerwaarde van het wonen als één van de drijvende krachten achter het oplossen van maatschappelijke opgaven. Dit geldt ook voor de energietransitie. Vanuit de Brabantse Agenda Wonen wordt bijgedragen aan versnelling van het verduurzamen van de woningvoorraad en daarmee aan de verdere energiebesparing in de bestaande gebouwde omgeving.

Overstijgende thema's uit bestuursakkoord

Naast de genoemde thema's gaan we het komend jaar volop aan de slag met de speerpunten uit het bestuursakkoord. We beschrijven hieronder kort en kernachtig enkele hoofdpunten op de thema's en opgaven uit het bestuursakkoord.

Veerkrachtige arbeidsmarkt en economische ontwikkeling

Brabant staat er economisch goed voor. In 2018 zetten we ons beleid en de uitvoering daarvan stevig voort. We richten ons op het op orde krijgen en houden van de economische basisstructuur en onze topclusters. Met de uitwerking van de bestuursopdracht MKB+faciliteit zorgen we voor een faciliteit om snel groeiende (middelgrote) MKB bedrijven te stimuleren. Wij kunnen onze (economische) ambities niet waarmaken zonder te investeren in het ontwikkelen, aantrekken en behouden van talent. De Staten hebben middels het aannemen van motie "M1 De Toekomst van Brabant" hier ook aandacht voor gevraagd. Op diverse plaatsen in deze begroting komt het thema "talent" terug.

Verduurzamen landbouw

Brabant streeft naar een duurzame agrofoodsector in 2020. Hier ligt ook een relatie met de aangeboden uitwerking van de 'bestuursopdracht vitale bodem'. Door het intensieve grondgebruik van de agrarische bodem is deze op veel plaatsen verdicht. Dit heeft nadelige gevolgen voor onder andere de gewasopbrengsten. Wij maken in 2018 agrarische ondernemers en partijen uit de agrofoodketen bewust van de urgentie van een vitale bodem. In het Statenvoorstel behorend bij deze begroting wordt voorgesteld om hier middelen voor te alloceren.

Bestuurlijke vernieuwing en samenwerking

Wij willen in dit kader Noord-Brabant op een vernieuwende manier sterker maken. Het intensiever samenwerken met andere overheden en andere helix-partners heeft gevolgen voor de rollen, de werkwijze en de verhouding van GS en PS. Daarvoor zoeken wij naar vernieuwing van het handelingsrepertoire van bestuur en organisatie.

Vitaliteit natuur & stedelijke landschappen

We gaan krachtig verder met het realiseren van het Brabants natuurnetwerk en nemen de doorwerking van de tussenevaluatie van BrUG ter hand. We zetten ons in op het verbeteren van de omgevingskwaliteit van onze provincie via bijvoorbeeld de Brabantse Aanpak Leegstand'. Dit programma stimuleert (stedelijke) transformaties. De uitwerking

van de 'Brabantse Agenda Wonen' speelt in het verbeteren van de stedelijke landschappen tevens een belangrijke rol.

Opgave Slimme & duurzame mobiliteit

Om bij te dragen aan de concurrentie en agglomeratiekracht van Brabant werken we aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk. In 2018 vertalen we de dialoog met Brabanders en professionals over de toekomst van mobiliteit naar provinciaal beleid. We werken onder andere via de programma's 'SmartwayZ.NL', 'Beter Benutten' en 'Hoofdfrequent Spoor' aan het oplossen van bereikbaarheids- vraagstukken in Zuid-Nederland.

Circulair maken economie

Wij zien onze inzet op de transitie naar een circulaire economie als een urgente en kansrijke ontwikkeling om te anticiperen op een toekomstbestendige economie. Via het Economisch Programma Brabant 2020 wordt gestuurd op een veerkrachtig, innovatief economisch (eco)systeem. Wij spelen hier in 2018 op basis van een dynamische uitvoeringsagenda op in en blijven zodoende koploper in kennis en innovatie. De uitvoering vindt plaats door meerdere provinciale programma's, zoals op het gebied van Energie, Milieu/Groene Groei, Mobiliteit & Infra en Agrofood.

Versterken sociale veerkracht

We bouwen van onderop aan een inclusieve samenleving en versterken de sociale veerkracht door maatschappelijke initiatieven te versterken. Dat doen we door initiatieven te faciliteren in kennis en vaardigheden en door hun netwerken te versterken. We maken initiatieven onderdeel van een Brabantbreed lerend netwerk sociale veerkracht. Een onderdeel van de lerende aanpak is het versterken van maatschappelijke initiatieven door ze expertise ten behoeve van impactmonitoring aan te reiken.

Culturele identiteit

Brabant is een bruisende regio. Om dat te behouden en te versterken investeren we in een sterke culturele basisinfrastructuur en identiteit en benutten we de verbeeldingskracht en verbindingskracht van erfgoed. Daarom presenteren we in 2018 samen met onze BrabantStad-partners een gezamenlijke cultuurvisie, ter voorbereiding van de nieuwe kunstenplanperiode 2021-2024. En in 2018 zetten we tijdens het Europees jaar van het Erfgoed in op de Zuiderwaterlinie als icoon voor de Verhalen van Brabant.

Slagvaardige organisatie

We werken aan een opgavegestuurde netwerkorganisatie. Dat betekent een organisatie die denkt en handelt vanuit de opgaven van Brabant. Dit doen wij op basis van duidelijke rollen en toegevoegde waarde van de provincie als bestuurslaag tussen rijk en gemeenten en midden in de samenleving. In 2018 genereren we hiervoor onder andere beweging en verfrissing in onze organisatie en zetten wij in op een flink aantal leer/werk- en participatiebanen.

Tegelijkertijd staan we voor het realiseren van een substantiële krimptaakstelling. Het Organisatiekostenbudget dat beschikbaar is voor het inzetten van arbeidscapaciteit neemt af van bijna € 98 mln in 2017 naar bijna € 84 mln in 2020. Dit doen we door:

- Een efficiëntere taakuitvoering; we blijven hetzelfde doen met minder capaciteitsinzet;
- Anders en slimmer werken; we kijken naar de mogelijkheden om taken op een andere en slimmere wijze uit te voeren, bijvoorbeeld met behulp van digitalisering of samen met en door anderen, zodat de benodigde capaciteitsinzet vanuit de provincie kleiner kan zijn, maar het beoogde resultaat wel wordt bereikt;
- Tijdelijk (gefinancierd)e taken ook daadwerkelijk af te bouwen; indien deze taken toch voortgezet moeten worden zullen wij de voortzetting hiervan ter besluitvorming aan u voor te leggen. De financiering van veel tijdelijke taken loopt eind deze bestuursperiode af.

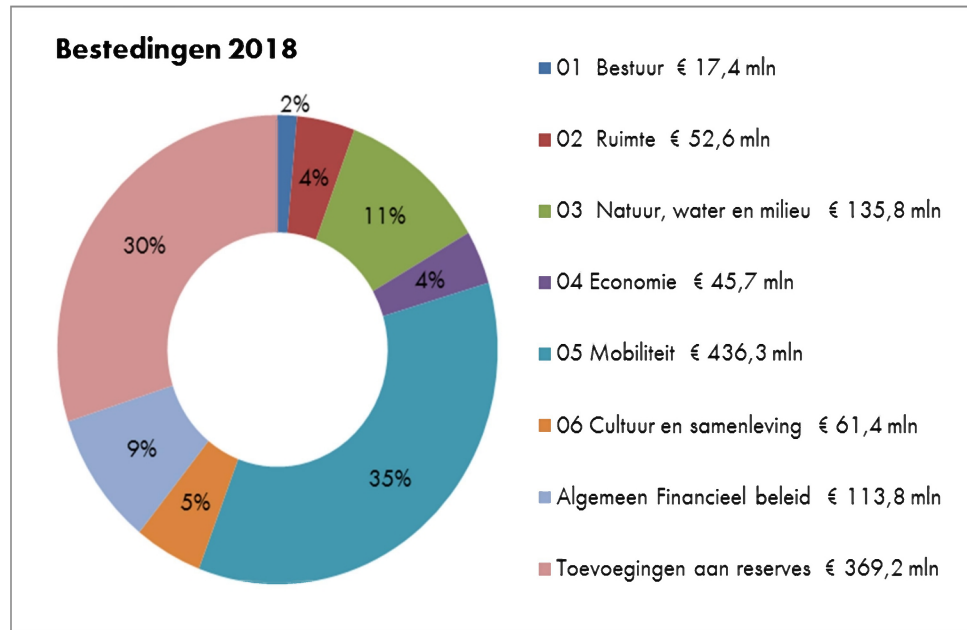
Wij brengen de tijdelijk (gefinancierd)e taken en het moment dat de financiering eindigt de komende maanden gestructureerd in beeld, zodat u indien nodig tijdig over eventuele voortzetting kunt besluiten.

Bestuursopdrachten Perspectiefnota 2017

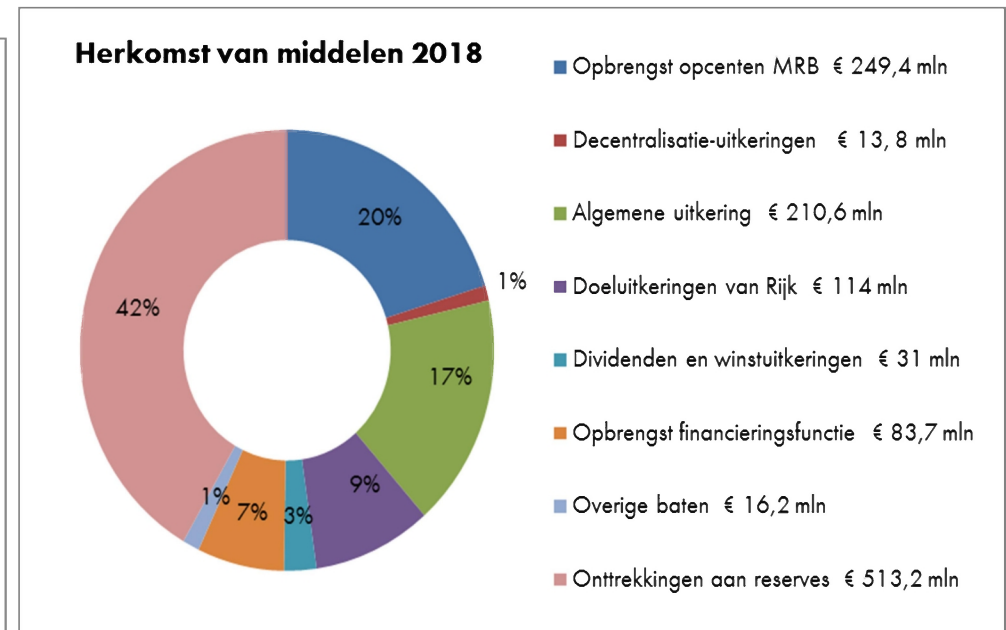
Conform de principes van de beleids- en P&C-cyclus' hanteren we in de uitwerking van de bestuursopdrachten het principe van 'eerst beleid, dan geld'. Dat betekent dat er eerst beleid wordt geformuleerd en uitgewerkt en dat daarna de prestaties en eventuele middelen in de begroting worden opgenomen. Daarmee sturen wij stevig op de kwaliteit van het beleid. In het Statenvoorstel behorend bij deze begroting zijn derhalve de financiële gevolgen van de uitwerkingen van de bestuursopdrachten opgenomen. In het voorstel wordt tevens voorgesteld ten behoeve van de opvolging van het rapport "ondertussen in het buitengebied".

Financieel totaalbeeld begroting 2018

De financiële omvang van deze begroting 2018 bedraagt € 1.232 mln. (ter vergelijking de oorspronkelijke begroting 2017 had een financiële omvang van € 1.306 mln). Dit bedrag wordt als volgt aan de beleidsdoelstellingen binnen de diverse begrotingsprogramma's besteed:

Om deze bestedingen te kunnen doen, beschikt de provincie over diverse inkomstenbronnen. De herkomst van de beschikbare middelen is in 2018 als volgt verdeeld:

1

Bestuur

Algemeen beeld van het programma

Het bewaken en waar mogelijk verder versterken van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant. De wettelijke kaders hiervoor worden gevormd door:

- o de Provinciewet;
- o de Gemeentewet;
- o de Wet algemene regels herindeling (Arhi);
- o de Wet gemeenschappelijke regelingen;
- o de Waterschapswet;
- o de Wet Bevordering integriteitsbeoordeling door het openbaar bestuur (Bibob);
- o de ambtsinstructie Commissaris der Koning (CdK).

De provincie doet dit via de volgende drie hoofdlijnen:

- a) de kwaliteit van het openbaar bestuur in het algemeen verbeteren o.a. door het stimuleren van efficiënte kennisverwerving, -borging en -benutting;
- b) het versterken van de bestuurlijke en netwerksamenwerking in Brabant;
- c) het borgen van de toekomstbestendigheid van het openbaar bestuur.

Mijlpalen 2018

- o Het thema-onderzoek energie wordt uitgevoerd.
- o Het programma Veerkrachtig Bestuur gaat in 2018 het laatste volledige jaar in, waarin alle Brabantse gemeenten een traject doorlopen of hebben afgerond om tot een besluit te komen over de bestuurlijke toekomst.
- o Uitwerken van de aanbevelingen van de visitatiecommissie Bibob op basis van hierover in 2017 door GS genomen besluiten.

Wat wil de provincie bereiken?

Provinciebestuur (01.01)

Het bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant.

- o Het vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur, naast de uitvoering van de overige rijkstaken van de CdK, zoals vastgelegd in de Ambtsinstructie Commissaris van de Koning. De kaders voor het vergroten van de integriteit en weerbaarheid worden gevormd door de Wet Bibob en de inzet van de Taskforce Brabant-Zeeland en het RIEC.

- o De provincie continueert haar inzet op een effectieve en efficiënte kennisverwerving, -borging en benutting. BrabantKennis levert hieraan een waardevolle bijdrage door diverse trendverkenningen, die onder meer gedeeld worden via publicaties, bijeenkomsten en debat.
- o Bij het in- en extern functioneren wordt ons bestuur professioneel ondersteund: Provinciale Staten door de Griffie en Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning door de provinciale organisatie.

Bestuurlijke samenwerking (01.02)

Doelstelling is een lokaal bestuur te creëren dat in staat is slag- en schakelkracht te genereren voor de grote maatschappelijke opgaven en er tegelijkertijd in slaagt nabij, betrokken en aanspreekbaar te zijn.

Wat doet de provincie daarvoor in 2018:

- o Bevorderen dat er een effectieve (op de maatschappelijke opgaven toegeruste) en democratisch gelegitimeerde bestuurlijke en/of organisatorische inrichting van de Brabantse gemeenten tot stand komt.

Interbestuurlijk toezicht (01.03)

Bijdragen aan de kwaliteit van andere overheden in Noord-Brabant door het houden van toezicht:

- o Zicht houden op de kwaliteit van naleving van wettelijke medebewindstaken door gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen.
- o Uitvoering geven aan het Uitvoeringsprogramma Interbestuurlijk Toezicht, op basis van het beleidskader 2016-2019, waarbij rekening wordt gehouden met wat er in de maatschappij leeft.
- o Eraan bijdragen dat gemeenteraden en algemene besturen, als vertegenwoordigers van de burgers op basis van begrijpelijke informatie weloverwogen uitspraken kunnen doen over de taakuitvoering door hun organisatie (horizontale controle).

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

In het Bestuursakkoord 2015-2019 staat het werk maken van de maatschappelijke opgaven centraal. De provincie wil dat doen door richting en meer ruimte te geven aan de eigen kracht en initiatieven vanuit de Brabantse samenleving. De rol van de provincie

groeit naar die van facilitator, initiator en ondersteuner van dergelijke initiatieven. Dat vraagt om een vernieuwde bestuurlijke benadering: een veerkrachtig bestuur. De versterking en vernieuwing van onze bestuurskracht gaat echter niet alleen de provincie, maar ook alle Brabantse gemeenten aan. Het proces naar een Krachtig bestuur in Brabant is bewust van onderop georganiseerd, maar allerminst vrijblijvend. Het (financieel) toezicht op gemeenten organiseren we dun waar het kan, stevig waar het moet. In samenspraak met Provinciale Staten gaan we experimenteren met nieuwe vormen van slagvaardig bestuur en burgerbetrokkenheid. Het zorgdragen voor een veilige regio is een belangrijke verantwoordelijkheid. Daarom houden we een scherpe blik op de ondermijnende activiteiten die het openbaar bestuur raken.

De acties en prestaties die worden genoemd bij de productgroep 01.02 Bestuurlijke Samenwerking zijn een verdere uitwerking van de in het bestuursakkoord verwoorde ambities voor een Veerkrachtig Bestuur in Brabant en Bestuurlijke vernieuwing.

In de perspectiefnota 2017 is besloten tot continuering en uitbreiding van de inzet voor de Taskforce Brabant Zeeland voor bestrijding van ondermijnende criminaliteit (Weerbare overheid). Datzelfde geldt voor het structureel maken van de bijdrage aan het RIEC.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Basisset verplichte indicatoren: Kwaliteit van het openbaar bestuur							
			effect indicator				
			- Verplichte indicator: Opkomst bij TK, provinciale en gemeenteraadsverkiezingen	% kiezers / stemgerechtigden	-	-	-
naam beleidsnota: wet Bibob, notitie inzake uitvoering wet Bibob							
Vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur en de provinciale organisatie							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
			- Uitwerken aanbevelingen visitatiecommissie op basis van in 2017 hierover genomen besluiten van GS	uitgevoerd	x		
			- Op basis van de uitwerking van de aanbevelingen van de visitatiecommissie al dan niet besluiten het Bibob-beleid te actualiseren en de huidige werkwijze aan te passen	uitgevoerd	x		
			- Uitvoeren quick scan weerbaarheid in de provinciale organisatie (i.s.m. RIEC)	uitgevoerd	x		
Kennis en Onderzoek Nota onderzoeksbeleid Kaders voor Onderzoek	19/03	2020					
Het stimuleren van efficiënte kennisverwerving, -borging en benutting							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
			- Aantal sessies bezoekers website BrabantKennis	Aantal	10.000	12.500	15.000
			- Aantal volgers social media BrabantKennis	Aantal	2.500	2.800	3.000
						3.000	3.100

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Basisset verplichte indicatoren: Kwaliteit van het openbaar bestuur							
			effect indicator				
- Onderzoeken door PS besproken			Aantal	5	5	5	5
naam beleidsnota: Bestuursakkoord	nr. PS- besluit	2019					
Outcome: een effectieve inrichting van het Brabants openbaar bestuur							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- (Veer)Krachtig Bestuur: in 2018 hebben GS over alle Brabantse gemeenten (64 d.d. 1-1-2017) een uitspraak gedaan over de bestuurlijke toekomst variërend van voortzetting van bestuurlijke zelfstandigheid tot en met bestuurlijke fusie			Aantal gemeenten		64		
- Vergroten internationale concurrentiekracht Nederland			Uitvoeringsagenda REOS in uitvoering	1			
- Vergroten concurrentiekracht Brainportregio			Implementatiestrategie Brainport Nationale Actieagenda	1			
naam beleidsnota Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht 2016-2019	nr. PS- besluit	2019					
Outcome : Door toezicht te houden, dragen wij bij aan een veilige en bestendige leefomgeving in Brabant. Met interbestuurlijk toezicht bevorderen wij dat de Brabantse lokale overheden krachtige overheden zijn, die hun maatschappelijke taken correct uitvoeren.							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Aantal organisaties dat op alle toezichtgebieden is beoordeeld (gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen)			Aantal beoordelingen	109	107	107	107

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Basisset verplichte indicatoren: Kwaliteit van het openbaar bestuur							
			effect indicator				
- Aantal organisaties dat eind 2019 geheel of gedeeltelijk voldoet op de zes toezichtgebieden			%	80	100	100	100
Aantal organisaties (gemeenten en waterschappen) dat door middel van een vierjaarlijkse reality check is onderzocht, waarbij wordt vastgesteld of de informatie op papier overeenkomt met de werkelijkheid			Aantal	17	17	17	17
- Verplichte indicator: Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht			Aantal	0	0	0	0

Inzet verbonden partijen

Zuidelijke Rekenkamer

De Zuidelijke Rekenkamer onderzoekt de doeltreffendheid, de doelmatigheid en de rechtmatigheid van het gevoerde bestuur van de provincies Noord-Brabant en Limburg en levert daarmee een bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit van het openbaar bestuur.

Interprovinciaal Overleg (IPO)

Het IPO zorgt voor de belangenbehartiging van de provincies in vooral Den Haag en Brussel, het bieden van een platform voor uitwisseling van kennis en ervaringen en het

stimuleren en entameren van vernieuwingsprocessen binnen de provincies. De beleidsinhoudelijke ontwikkelingen zijn vastgelegd in de IPO-Meerjarenagenda.

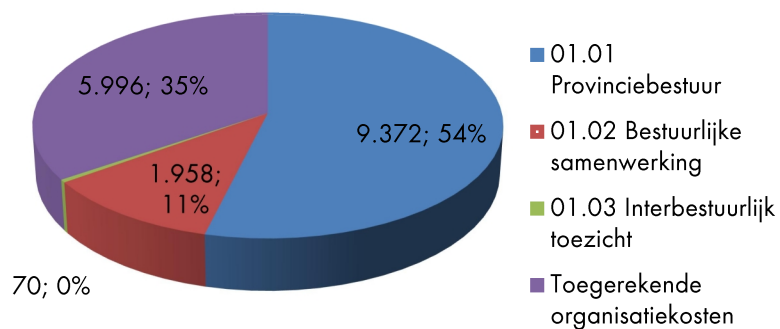
Huis van de Nederlandse Provincies (HNP)

Het HNP vervult als vooruitgeschoven post een signalerende functie en is een platform voor de gezamenlijke belangenbehartiging van de provincies en het IPO in Brussel.

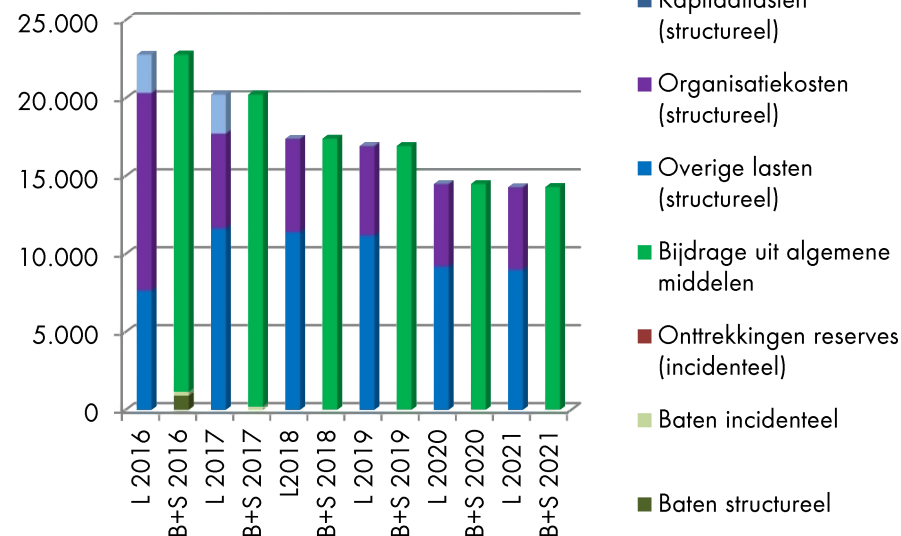
Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	10.120	14.140	11.400	11.177	9.185	8.983
Kapitaallasten	0	0	0	0	0	0
Organisatiekosten	12.673	6.084	5.996	5.750	5.307	5.309
totaal lasten	22.793	20.224	17.396	16.927	14.493	14.292
Baten						
Rijk	0	0	0	0	0	0
Europa	0	0	0	0	0	0
Overige programmabaten	1.155	207	2	2	2	2
totaal baten	1.155	207	2	2	2	2
Saldo baten en lasten	-21.637	-20.017	-17.394	-16.925	-14.490	-14.290
Dekking saldo baten en lasten						
Dekking uit reserves	0	0	0	0	0	0
Dekking uit alg.middelen	21.637	20.017	17.394	16.925	14.490	14.290
totaal dekking saldo	21.637	20.017	17.394	16.925	14.490	14.290

Begroting 2018 lasten x € 1.000

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

01.01 Provinciebestuur

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Het bevorderen van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant is een taak van de provincie. Dit gebeurt intern door een adequate ondersteuning van de eigen bestuursorganen: Provinciale Staten door de Griffie en Gedeputeerde Staten en de Commissaris van de Koning door de provinciale organisatie. Voor de uitvoering van vooral rijkstaken wordt de Commissaris van de Koning ondersteund door het kabinet CdK. Tot deze rijkstaken van de CdK behoren onder meer openbare orde en veiligheid en burgemeestersaangelegenheden. Tevens is de commissaris portefeuillehouder van de GS-portefeuilles Provinciearchivaris en uitvoering van de wet Bibob.

Daarnaast is het vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur een belangrijke pijler. Ook continueren wij onze inzet op een effectieve en efficiënte kennisverwerving, kennisborging en kennisbenutting.

Daarvoor gaan we:

- o toezien op activiteiten Taskforce Brabant Zeeland;
- o in samenwerking met het RIEC uitvoeren van 'quick scan weerbaarheid' in de provinciale organisatie;
- o uitwerken en vertalen van de aanbevelingen evaluatie Bibob van de visitatiecommissie naar het Bibob-beleid en -werkwijze;
- o BrabantKennis: oplevering 'Toekomstgids' Brabantse gemeenten, organisatie van een Vooruitdenkerslezing, start van een nieuwe verkenning;
- o Rondom een aantal thema's terugblikken en voortuitblikken in het licht van de nieuwe bestuursperiode .

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	8.569	9.500	9.372	9.848	7.854	7.854
Lasten	8.569	9.500	9.372	9.848	7.854	7.854
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	101	2	2	2	2	2
Baten	101	2	2	2	2	2
Saldo lasten en baten	-8.468	-9.498	-9.369	-9.846	-7.852	-7.852
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit reserves	0	0	0	0	0	0
Bijdrage uit alg.middelen	8.468	9.498	9.369	9.846	7.852	7.852
Totaal dekking saldo	8.468	9.498	9.369	9.846	7.852	7.852

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Er zijn geen noemenswaardig verschillen in de begroting 2018 t.o.v. de raming 2017. De geraamde lasten hebben betrekking op de tegemoetkoming en ondersteuning van PS-leden (€ 2,6 mln), GS en CdK (€ 3,9 mln) en het budget voor Kennis en Onderzoek (€ 2,8 mln).

01.02 Bestuurlijke samenwerking

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Bestuurlijke Organisatie en Bestuurlijke Vernieuwing

Het intensiever samenwerken met andere overheden en andere helix-partners heeft gevolgen voor de rollen, de werkwijze en de verhouding van GS en PS. Daarvoor zoeken wij naar vernieuwing van het handelingsrepertoire van bestuur en organisatie. Daarnaast zijn goede relaties met partners essentieel.

Daarvoor gaan we:

- o in samenspraak met Provinciale Staten inzetten op een open en vernieuwende manier van werken en de leerervaringen in de programma's daarover uitwisselen;
- o blijven inzetten op college-brede interprovinciale samenwerking om daarmee kansen te benutten die bijdragen aan een sterker Brabant;
- o opvolging geven aan de aanbevelingen uit de onderzoeken kwaliteit gemeenten en provincie over ondermijnende criminaliteit in het buitengebied en over energietransitie (start winter 2017);
- o jaarlijks regiowerkbezoeken en werkbezoeken aan gemeenten brengen (Commissaris van de Koning en GS);
- o de wettelijke taken m.b.t. de gemeentelijke herindeling en de integriteit van de gemeentebestuurders in Brabant bij het doen van zaken met de gemeenten effectief uitvoeren.

Veerkrachtig Bestuur in Brabant

Het is van belang dat in Brabant gekomen wordt tot een effectieve en democratisch gelegitimeerde bestuurlijke en/of organisatorische inrichting van de gemeenten, opdat gemeenten over voldoende bestuurlijke en organisatorische slagkracht beschikken om hun huidige en toekomstige opgaven te realiseren.

Daarvoor gaan we:

- o We zorgen ervoor dat alle Brabantse gemeenten voor het einde van de huidige provinciale bestuursperiode een adequaat en subregionaal afgestemd traject hebben doorlopen (zoals aangegeven in de GS-visie 'Leiderschap en dienstbaarheid' en '(Veer)Krachtig Bestuur, hoe verder?' op grond waarvan een

voorkeur voor een bestuurlijke en/of organisatorische inrichting is uitgesproken, die door GS is bekrachtigd.

- o Oplevering tweede onderzoek kwaliteit gemeenten en provincie rondom het thema duurzame energie.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	1.473	4.569	1.958	1.258	1.261	1.058
Lasten	1.473	4.569	1.958	1.258	1.261	1.058
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	1.055	205	0	0	0	0
Baten	1.055	205	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-419	-4.364	-1.958	-1.258	-1.261	-1.058
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit reserves	0	0	0	0	0	0
Bijdrage uit alg.middelen	419	4.364	1.958	1.258	1.261	1.058
Totaal dekking saldo	419	4.364	1.958	1.258	1.261	1.058

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De raming voor 2018 is € 2,5 mln lager dan de begroting 2017. Dit verschil heeft volledig betrekking op de raming van € 2,5 mln die bij de begroting 2017 is opgenomen voor Sterk Brabants Netwerk om samenwerkingsprojecten mogelijk te maken.

01.03 Interbestuurlijk toezicht

Wat gaat de provincie daarvoor doen

Door toezicht te houden dragen wij bij aan een veilige en duurzame leefomgeving in Brabant. Ons streven is het om het functioneren van gemeenten en waterschappen te versterken, zodat burgers blijvend kunnen vertrouwen op de overheid.

Met interbestuurlijk toezicht bevorderen wij dat de Brabantse lokale overheden krachtige overheden zijn, die hun maatschappelijke taken correct uitvoeren.

De provincie voert op een aantal terreinen de taak van interbestuurlijk toezichthouder uit:

financiën, archief- en informatiebeheer, omgevingsrecht, monumentenzorg, ruimtelijke ordening en huisvesting vergunninghouders.

Hierbij hanteren wij de volgende uitgangspunten:

- o Wij voeren het toezicht op een zo efficiënt, effectief en transparant mogelijke wijze uit met zo weinig mogelijk toezichtlast voor onze toezichtgenieters.
- o Wij gaan in beginsel uit van sober toezicht en op afstand (waar dat kan).
- o Wij gebruiken risicoanalyses om de mate van toezicht te bepalen.
- o Wij zetten onze instrumenten selectief en proportioneel in.

Wij stellen jaarlijks een uitvoeringsprogramma op, op basis van het beleidskader 2016-2019, voor de uitvoering van het interbestuurlijk toezicht, waarbij we rekening houden met wat er in de maatschappij leeft. We bepalen thema's waarop extra toezicht wordt ingezet.

We houden zicht op de kwaliteit van de naleving van wettelijke medebewindstaken door gemeenten, gemeenschappelijke regelingen en waterschappen. Daar waar nodig interveniëren we.

We rapporteren in de vorm van een jaarverslag over de bereikte resultaten en het bereiken van de gestelde doelen. Eind 2018 publiceren we de toezichtresultaten per gemeente op onze website.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	77	70	70	70	70	70
Lasten	77	70	70	70	70	70
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	0	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-77	-70	-70	-70	-70	-70
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit reserves	0	0	0	0	0	0
Bijdrage uit alg.middelen	77	70	70	70	70	70
Totaal dekking saldo	77	70	70	70	70	70

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Er zijn geen noemenswaardige verschillen in de begroting 2018 t.o.v. de raming 2017.

2

Ruimte

Algemeen beeld van het programma

Doelstelling

Het behoud van een fijnmazig mozaïek in Brabant, waarin steden, dorpen, landbouw, bedrijvigheid, natuur en water een samenhangend geheel vormen. Dit mozaïek maakt de provincie aantrekkelijk om er te wonen, te werken en te recreëren. Voor het behoud van dit mozaïek is het noodzakelijk dat er, gericht op het toevoegen van kwaliteit, duidelijke keuzes gemaakt worden.

We werken aan het behoud en de versterking van dit mozaïek door:

- o Het opstellen van een omgevingsvisie gericht op het versterken van de woon, werk en leefkwaliteit van Brabant;
- o Een duurzame en zorgvuldige afweging van verschillende belangen te maken, waarbij gezocht wordt naar een optimale mix van 'people, planet, profit', met behoud en versterking van de omgevingskwaliteit;
- o Het opstellen van een nieuw verstedelijkingsbeleid waarin stad en platteland in samenhang worden beschouwd en een antwoord wordt gegeven op maatschappelijke opgaven op het terrein van o.a. demografie, klimaatadaptatie, energietransitie en transformatie/leegstand;
- o Een impuls te geven aan (sub)regionale samenwerking;
- o Het bevorderen van zorgvuldig ruimtegebruik en het versterken van de omgevingskwaliteit;
- o De participatie en betrokkenheid van onderwijs, bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties te versterken;
- o Daarbij willen wij behoren tot de slimste en duurzaamste Agrofoodregio in Europa, waarbij de agrofoodsector opereert in evenwicht met de omgeving en met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu.

Voor ons ligt de uitdaging om samen met partners voortdurend keuzes te maken, waarbij steeds een afweging tussen belangen dient plaats te vinden. Wij stellen ons hierbij uitnodigend, faciliterend en ontwikkelend op. Meer en meer komt in ons handelen de nadruk te liggen om in specifieke gebiedsgerichte casussen de samenhang/afstemming aan te brengen tussen verschillende maatschappelijke opgaven (klimaat, energie, demografie, leegstand, etc.). Hiermee sorteren we ook voor op de principes van de Omgevingswet. Deze gaat er vanuit dat in de ruimtelijke ontwikkeling het accent komt te liggen op goed samenspel met initiatieven uit de samenleving en minder op plannen en

programma's die overheidsgestuurd zijn. Dit vraagt van ons dat we een slimme en flexibele samenwerkingspartner zijn en dat we onze rollen als kaderstellende overheid, regisseur en co-ontwikkelaar innovatief, complementair en doelmatig inzetten.

Wat wil de provincie bereiken?

Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek (02.01)

Brabant is in transitie: Maatschappelijk opgaven op het terrein van klimaat, energie, circulaire economie en een duurzaam landelijk gebied hebben een grote impact op de ruimtelijke inrichting van Brabant. Gelet op deze impact is het belangrijk om deze opgaven in een onderlinge samenhang te benaderen. De transitieopgaven kunnen worden beschouwd als motor voor het toevoegen van kwaliteit aan Brabant. Dit vereist een duidelijke rol van de provincie. Het gaat hierbij om richting geven en het faciliteren/vorm geven van het afwegingsproces met maatschappelijke partners. Juist door verbinding te zoeken met partners kunnen kansen worden benut om het mozaïek verder te ontwikkelen en te versterken. Door op een pro-actieve manier mee te denken, sluiten wij aan bij initiatieven vanuit de samenleving. De Structuurvisie ruimtelijke ordening en de Verordening ruimte bieden in de meeste gevallen voldoende ruimte voor deze initiatieven. In een aantal gevallen zal echter maatwerk en/of een meerwaarde benadering noodzakelijk zijn. Zorgvuldig ruimtegebruik en hoge omgevingskwaliteit zijn hierbij kernprincipes. Om deze te borgen ontwikkelen wij met partners kennis en expertise hierover en zetten wij deze in t.b.v. maatschappelijke opgaven. Met deze manier van werken sorteren wij voor op de doelstellingen van de Omgevingswet.

We zetten ons in voor een aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend Brabant om het woon-, leef- en vestigingsklimaat van de mozaïekmetropool te versterken en een excellent vestigingsklimaat voor Brabantse en internationale bedrijven te bieden. De provincie streeft er naar dat elk bedrijf in Brabant zich kan vestigen op de juiste plek. Samen met partners werken wij aan een vraaggericht aanbod van woon- en werklocaties die zowel in kwalitatieve als in kwantitatieve zin aansluiten bij de vraag. Hergebruik en transformatie van bestaand (leegstaand) vastgoed is hierbij een belangrijk uitgangspunt. Duidelijke keuzes zijn hierbij onontkoombaar.

Het sterk veranderend demografisch perspectief, de toenemende leegstandsproblematiek, de energietransitie, maar ook ontwikkelingen in de voorzieningsstructuur en de leefbaarheid vragen in het kader van de Brabantse Agenda Wonen om speciale aandacht. Samen met onze partners werken wij deze uit in regionale perspectieven op het bouwen en wonen.

Agrofood 2020; Brabant Quality (02.02):

Agrofood gaat over alles wat de agrarische sector voortbrengt en waar consumenten van genieten; van de productie tot het bewerken, verwerken, vermarkten en distribueren ervan. We gaan voor een agrofoodsector die duurzaam produceert en die de ketens op Noordwest Europese schaal sluit. Een daadwerkelijke topsector die vanuit eigen kracht en verantwoordelijkheid opereert, kansen grijpt op het gebied van innovatie en slim verbindings zoekt binnen de keten en met andere sectoren en producten. Duurzaamheid staat centraal in alle activiteiten waarbij de sector bijdraagt aan de maatschappelijke opgaven, van energietransitie tot gezondheid en zorg.

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

Bestuursopdracht Brabantse Agenda Wonen

De Brabantse Agenda Wonen markeert belangrijke opgaven voor de regionale woningmarktgebieden en benadrukt de urgentie 'het wonen' optimaal in te zetten voor het versterken van de omgevingskwaliteit. Kernpunten zijn het versnellen van de woningbouw, het vernieuwen en verduurzamen van de bestaande woningvoorraad en het zorgvuldig ruimtelijk inpassen van de behoefte aan nieuwe woonruimte. Hierbij heeft wonen raakvlakken met tal van andere provinciale programma's.

Programma Brabantse Aanpak Leegstand

Het programma Brabantse Aanpak Leegstand (PS november 2016 o.b.v. bestuursopdracht) beoogt de leegstand in Brabant te verminderen en transformaties te stimuleren die bijdragen aan versterking van de omgevingskwaliteit van Brabant. Met zijn uitgangspunten en innovatieve aanpak is het programma een voorbeeld van bestuurlijke vernieuwing en werken in de geest van de omgevingswet. Het programma levert concrete resultaten (transformaties en sloop) en zorgt voor actieve verspreiding van expertise in Brabant, zodat de effectiviteit van de aanpak van leegstand wordt vergroot.

Omgevingswet/Omgevingsvisie

Het Rijk werkt aan een stelselherziening van het omgevingsrecht. Via de omgevingswet worden vele wetten gebundeld tot één wet. De doelstelling is de [werking van het omgevingsrecht](#) eenvoudiger en beter te maken. De opgave voor de provincie is de organisatie en instrumenten te hebben ingericht vóór inwerkingtreding van de wet. Instrumenten zijn de omgevingsvisie, programma's, verordening en de digitalisering.

Bestuursopdracht Versnelling transitie Veehouderij

Afgelopen jaar hebben we een aanpak ontwikkeld die de transitie Veehouderij moet versnellen. Provinciale Staten hebben op 7 juli jl. een aantal besluiten genomen die beogen bij te dragen aan de transitie van de veehouderij. Het betreffen o.m. de aanpassingen van de Verordening Ruimte (39/17) en de Verordening Natuurbescherming (41/17). De aanpassingen hebben betrekking op het beperken emissie ammoniak, tegengaan verdere regionale concentratie (staldering) en mestbewerking.

In het tegelijkertijd met de begroting voorliggende "Uitvoeringsprogramma Flankerende Maatregelen Transitie Landbouw" zijn de op 7 juli jl. gepresenteerde contouren van de (flankerende) maatregelen verder uitgewerkt. Het betreft:

- Het bevorderen van de ontwikkeling en introductie van innovatieve stalsystemen die uitgaan van een "bron" aanpak;
- Bedrijfsgerichte ondersteuning bij jonge ontwikkelende veehouders en bij oudere stoppende veehouders;
- Een fonds dat met kapitaal individuele veehouders helpt de gevraagde investeringen te financieren;
- Een ondersteuningsnetwerk, dat veehouders bijstaat in de te maken keuzes en de vervolgstappen om de keuze te realiseren.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Productgroep 02.01. Ruimtelijke Ontwikkeling van het Brabant mozaïek Beleidsnota		besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling								
Prestaties								
Structuurvisie Ruimtelijke ordening (samenwerken aan kwaliteit)								
Zorgvuldige ruimtelijke afweging ten behoeve van een aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend Brabant ter versterking van het woon-, leef- en vestigingsklimaat en de omgevingskwaliteit				effect indicator				
				Zorgvuldige afweging van plannen en initiatieven	Streefwaarde 100%	Streefwaarde 100%	Streefwaarde 100%	Streefwaarde 100%
<ul style="list-style-type: none"> - In alle gemeentelijke plannen zijn de provinciale ruimtelijke uitgangspunten en belangen, zoals verwoord in Structuurvisie en Verordening ruimte, afgewogen en geïmplementeerd inclusief aanpassingen op de kaarten. - Uitvoering gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat en Gebiedsimpuls N69; In juli 2018 biedt GS de Provinciaal Inpassingsplannen van GOL (PIP GOL Oost en PIP GOL West) ter vaststelling aan PS aan. Na vaststelling van de PIP's vindt de overdracht van de planuitwerkingsfase naar de realisatiefase plaats. 				Aantal	100% (ca. 2.500)	100% (ca. 2.500)	100% (ca. 2.500)	100% (ca. 2.500)
				Nvt	Vaststellen PIP	realisatiefase	Realisatiefase	
Verordening Ruimte 2014 / Structuurvisie Ruimtelijke Ordening								
Een goed functionerende regionale woningmarkt.								
Kernpunten zijn het versnellen van de woningbouw, het vernieuwen en verduurzamen van de bestaande woningvoorraad en het zorgvuldig ruimtelijk inpassen van de behoefte aan nieuwe woonruimte.				effect indicator	Streefwaarde	Streefwaarde	Streefwaarde	Streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Met gemeenten (als eerst verantwoordelijken) en andere woningmarktpartijen wordt in de (ca. 10) regionale woningmarktgebieden een 'Regionaal perspectief op bouwen en wonen' opgesteld, incl. vernieuwde afspraken over de regionale woningbouwplanning en -programming. 				Aantal	1 per (sub)regio			

	- Per woningmarktgebied wordt een verkenning uitgevoerd naar transformatiepotenties binnen het bestaand stedelijk gebied (o.a. in leegstaand vastgoed)	Aantal	1 per (sub)regio				
Uitvoeringsprogramma werklocaties 2016-2019		PS 19/16	2019				
<p>* Een optimaal leef- en vestigingsklimaat in Brabant door vitale, kwalitatief hoogwaardige en toekomstbestendige werklocaties.</p> <p>* Elk bedrijf in Brabant kan zich op de juiste plek vestigen.</p> <p>Meer en gedetailleerde informatie over het Uitvoeringsprogramma Werklocatie is terug te vinden op http://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/economie-en-werk/ruimte-voor-bedrijvigheid.aspx</p> <ul style="list-style-type: none"> - Met elke regio zijn regionale agenda's gemaakt voor werken, incl. bestuurlijke afspraken over de ontwikkeling van bestaande en nieuwe werklocaties. - Geleverde concrete bijdragen aan de vestiging van bedrijven van provinciaal belang - Uitvoering gestart van nieuwe en/of doorontwikkeling bestaande campussen - Prognoses van de ruimtebehoefte van bedrijventerreinen en kantoren zijn opgesteld 		effect indicator	Streefwaarde 100%	Streefwaarde	Streefwaarde	Streefwaarde	Streefwaarde
		Aantal	1 per regio	1 per regio	1 per regio	1 per regio	1 per regio
		Aantal	10	10			
		Aantal	1	1			
		Aantal	1				
Programma Brabantse Aanpak Leegstand		PS 15/16	2019				
<p>Versterken van de omgevingskwaliteit in Brabant door in nauwe samenwerking met Brabantse partners verdere uitbreiding van leegstand in Brabant te voorkomen en de omvang op termijn terug te brengen tot frictieniveau door transformaties van leegstaand vastgoed (herbestemming en sloop) die aantoonbaar bijdragen aan maatschappelijke behoeften en opgaven.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Met de jaarlijkse actualisatie van de monitor maken we kennis over de omvang en over de aanpak van leegstand beschikbaar en breed toegankelijk voor alle betrokkenen in Brabant. - Met partners werken we samen in de ontwikkeling en uitvoering van (sub)regionale programma's gericht op het terugdringen van leegstand en kansrijke transformaties van leegstaand vastgoed <p>Beleidsvaluatie Programma Brabantse Aanpak Leegstand</p>		effect indicator vermindering leegstand per vastgoedtype	Streefwaarde Trendbreuk (verlaging)	Streefwaarde Trendbreuk (verlaging)	Streefwaarde Trendbreuk (verlaging)	Streefwaarde Trendbreuk (verlaging)	Streefwaarde Trendbreuk (verlaging)
		Aantal	1	1	1	1	1
		Aantal	4 tot 11 in (sub) regio's	4 tot 11 in (sub) regio's	4 tot 11 in (sub) regio's	4 tot 11 in (sub) regio's	4 tot 11 in (sub) regio's
		Aantal	1				

	Eigenaren die gebruik hebben gemaakt van de vouchers uit de aanpak VABImpuls lege stallen en schuren in Brabant		Aantal	75	75			
Programma Omgevingswet en - visie		PS 24/16	2020					
Brabantse Omgevingswet en – visie: samenwerken aan de toekomst van Noord-Brabant.								
De provincie Noord-Brabant werkt van 2015 tot en met 2020 aan de implementatie van de omgevingswet. Dit is een stelselherziening van het omgevingsrecht specifiek voor de fysieke leefomgeving in Brabant. Belangrijke eerste stap is het ontwikkelen van de Brabantse Omgevingsvisie. Het programma Omgevingswet betreft de stelselherziening van het omgevingsrecht. Dit staat ten dienste voor de uitvoering van de overige programma's in de begroting, de effecten komen daar tot uiting.				effect indicator: Komt tot uiting bij overige programma's	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Vastgestelde provinciale Omgevingsvisie, Programma's en Verordening. De visie geeft focus op de opgaven, de programma's geven invulling/uitvoering aan de visie en de verordening zorgt voor de kaders.				Aantal	1	1	1	
Implementatie van de Omgevingswet:								
- inrichten nieuwe werkprocessen. Als gevolg van de invoering van de omgevingswet gaat de provincie werken met nieuwe kerninstrumenten. Dit vraagt ook om nieuwe, effectieve en efficiënte werkprocessen				Aantal			1	
- digitalisering: De provincie is aangesloten op het landelijk Digitaal Stelsel Omgevingswet. (o.a. toegang tot het nieuwe omgevingsloket , de samenwerkingsruimte en de informatiehuizen) en kan uitvoering geven aan het bronhouderschap van relevante dataverzamelingen				Aantal			1	
Productgroep 02.02 Agrofood 2020: Brabant Quality Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2016-2020		PS 24/16	2020					
Brabant wil in 2020 tot de meest duurzame en slimme agrofoodregio's van Europa behoren. Met een vitale, maatschappelijk gewaardeerde en bedrijfseconomisch gezonde sector die:								

<ul style="list-style-type: none"> • zichzelf organiseert volgens de principes van de circulaire economie en die toegevoegde waarde levert; • opereert in evenwicht met de omgeving, met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu. 	effect indicator: PM: Met partners en Provinciale Staten wordt een nieuwe wijze van monitoren ontwikkeld (gereed eind 2016).	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Strategisch: Bestuursopdracht "Versnelling Transitie Veehouderij" (in te vullen op basis van vastgesteld dossier) 	Aantal	pm			
<ul style="list-style-type: none"> - Heldere kaders: <ul style="list-style-type: none"> - Realisatie en bieden experimenteeruimte voor innovatieve projecten - Actualisatie BZV 	Aantal casussen	3 1	3 1		
<ul style="list-style-type: none"> - Innovatie: <ul style="list-style-type: none"> - Clusters en nieuwe proeftuinen ontwikkeld en begeleid, bedrijven doorgeleid/begeleid naar financiering. Focus op cross-over Food en High Tech, Food en Health en Agrofood Biobased Oost-Brabant. - Ondersteuning innovatieve trajecten Agrofood op basis van de ontwikkelde werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus - Koplopende duurzaamheidsconcepten ondersteunen bij de ontwikkeling van niche naar mainstream (Trans-lab) - Uitreiking van 12 Agrofoodpluimen 	1) Aantal clusters/proeftuinen en 2)begeleide bedrijven	30+60 (jaarlijks)	30+60 (jaarlijks)		
<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuning innovatieve trajecten Agrofood op basis van de ontwikkelde werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus 	Ondersteunde trajecten	4	4		
<ul style="list-style-type: none"> - Koplopende duurzaamheidsconcepten ondersteunen bij de ontwikkeling van niche naar mainstream (Trans-lab) 	Ondersteunde trajecten	7	7		
<ul style="list-style-type: none"> - Uitreiking van 12 Agrofoodpluimen 	Aantal	12	12		
<ul style="list-style-type: none"> - Circulaire economie: Uitvoeringsprogramma verduurzaming en innovatie plataardige sector. 	Aantal	1	1		
<ul style="list-style-type: none"> - Verbinden en aanjagen: <ul style="list-style-type: none"> - realisatie van Living-labs-experimenten (Agri Meets Design, enz) - Verbinden en aanjagen: Stimuleren van onderwijs dat de transitie agrofood ondersteunt 	Aantal	2	2		
<ul style="list-style-type: none"> - Verbinden en aanjagen: Stimuleren van onderwijs dat de transitie agrofood ondersteunt 	Aantal minors en projecten	2	2		
<p>Uitvoering via Ontwikkelbedrijf</p> <ul style="list-style-type: none"> - Via Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij: concentreren van glastuinbouwbedrijven in duurzame vestigings- en projectlocatiegebieden. Nu geconcentreerd op verkoop 260 ha glastuinbouwgrond in Nieuw Prinseland (PS 104/01 Oprichting TOM en PS 25/14 Herfinanciering TOM) 	Hectare verkocht in Nieuw Prinseland	32,5 ha (cum 170,3 ha)	40 ha (cum 210,3 ha)	242,5 ha (cum 242,5 ha)	16,4 ha (cum 258,8 ha)

Via Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR): terugverdienen verstrekte sloopvergoedingen ivm sanering intensieve veehouderij en later ook glastuinbouw en voormalig militair terrein. (PS 101/01 Oprichting ORR, PS 68/15 Uitbreiding participatie)	Aantal gerealiseerde RvR-titels cumulatief	1.367	1.464	1.559	1.658
	% terugverdiend	56%	59%	62%	65%

Inzet verbonden partijen

Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)

De ORR komt voort uit de Ruimte voor Ruimte aanpak (Pact Brakkenstein, 2000). Het doel van deze aanpak is om aanzienlijke milieu- en ruimtelijke kwaliteitswinst te behalen door in ruil voor sanering van (oorspronkelijk) intensieve veehouderij, en later ook glastuinbouw en voormalig militair terreinen, de bouw van woningen op een passende locatie toe te staan. Met de uitgifte van deze kavels, waartoe de ORR is opgericht, worden de kosten verbonden aan deze regeling (totaal € 209 mln.) terugverdiend. Daarnaast wordt beoogd om, in combinatie met de ontwikkeling van ruimte voor ruimte-locaties maatschappelijke meerwaarde te creëren, zoals het oplossen van knelpuntsituaties in het buitengebied en natuurontwikkeling. Per heden 2017 is circa 54% terugverdiend. De terugverdienperiode loopt zoals nu voorzien tot 2033.

Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij (TOM)

De TOM ontwikkelt glastuinbouwgebieden en draagt hierdoor bij aan verbetering van de ruimtelijke kwaliteit als gevolg van de concentratie van glastuinbouwbedrijven, waarbij tevens door toepassing van innovaties verduurzaming wordt bereikt. Sinds 2014 richt zij

haar aandacht nagenoeg geheel op het glastuinbouwgebied in het Agro- en Foodcluster Nieuw Prinsenland (AFC NP) in de gemeente Steenberg. Met de vestiging van (grote) glastuinbouwbedrijven wordt ook de economische ontwikkeling van de regio gestimuleerd.

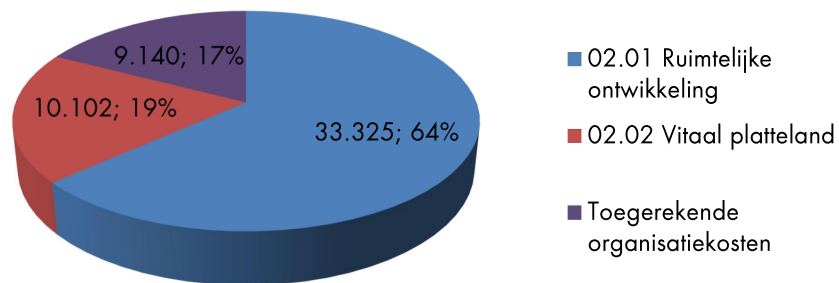
Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouw (BIFN)

De fondsen komen voort uit de woningbouwstimuleringsmaatregelen (2009), die in het leven zijn geroepen om de gevolgen van de financiële crisis zoveel mogelijk op te vangen. Door de financiële crisis dreigde de woningbouw in de provincie grotendeels stil te vallen terwijl in de periode daarvoor veel inspanningen waren gedaan om de woningbouw op te schroeven om de schaarste op de woningmarkt het hoofd te bieden. Met het BIFN zijn projecten met in totaal enkele honderden woningen (toch) gerealiseerd.

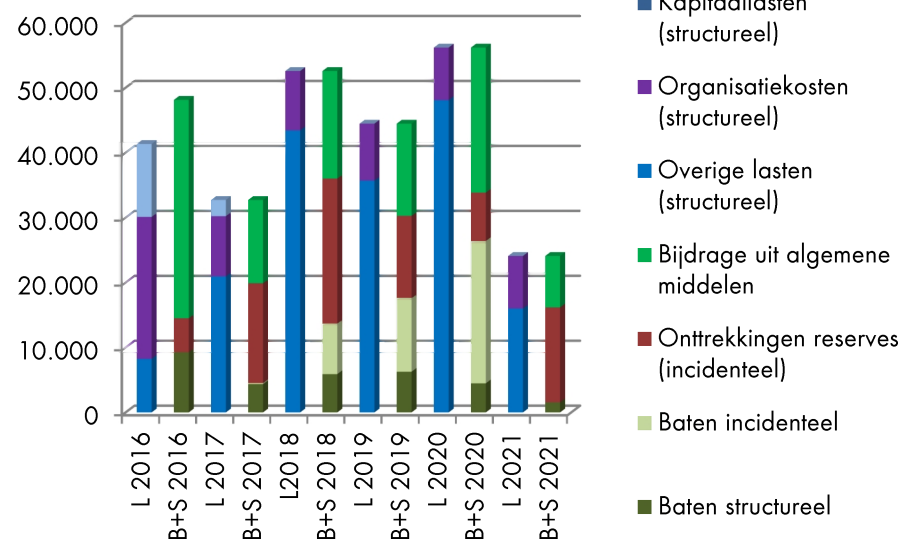
Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	19.472	23.440	43.427	35.694	48.085	15.994
Kapitaallasten	0	0	0	0	0	0
Organisatiekosten	21.861	9.274	9.140	8.766	8.091	8.093
totaal lasten	41.333	32.714	52.567	44.460	56.176	24.087
Baten						
Rijk	-285	0	0	0	0	0
Europa	13	0	0	0	0	0
Overige programmabaten	1.044	4.509	13.667	17.568	26.382	1.550
totaal baten	772	4.509	13.667	17.568	26.382	1.550
Saldo baten en lasten	-40.561	-28.206	-38.899	-26.891	-29.794	-22.537
Dekking saldo lasten en baten						
Dekking uit reserves	5.228	15.372	22.334	12.689	7.454	14.616
Dekking uit alg.middelen	35.333	12.834	16.565	14.203	22.339	7.921
totaal dekking saldo	40.561	28.206	38.899	26.891	29.794	22.537

Begroting 2018 lasten x € 1.000

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

Ruimte

02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaïek

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Ruimtelijke Ontwikkeling algemeen

- o De borging van de omgevingskwaliteit in projecten rondom energietransitie, klimaatadaptatie, water, mobiliteit, etc; Borging en uitwerking van omgevingskwaliteit in de Omgevingsvisie en instrumentarium van de omgevingswet
- o In afstemming met het opstellen van de omgevingsvisie werken wij verder aan de herijking van ons verstedelijkingsbeleid (stad en platteland) (zie <https://www.omgevingsvisienb.nl/nieuws/algemeen/advies-commissie-karakus-over-brabantse-verstedelijkingsgebruik/>) in een nieuw Verstedelijkingsbeleid voor Brabant.
- o Doorontwikkeling van de samenwerking binnen de RRO's richting Ontwikkeldagen van waaruit, op basis van een strategische, samenhangende visie op de ontwikkeling van de regio, afspraken worden gemaakt over oa. de kwalitatieve en kwantitatieve (her) ontwikkeling van woon- en werklocaties.
- o De inzet van Werkplaats De Gruyter voor het vinden van inspirerende, duurzame en verrassende oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen in onze provincie (zie <http://werkplaatsdegruyter.nl/>)
- o De beoordeling en begeleiding/advisering van ca. 2500 gemeentelijke plannen zodat er evenwichtige afweging plaats vindt van provinciale belangen enerzijds en maatschappelijk opgaven/uitdagingen anderzijds. De beoordeling van het plan wordt hierbij meer en meer vervangen door het adviseren en begeleiding van het ontwerp-plan.
- o In het kader van de Grondportefeuille De Kempen, uitvoeren van een verkenning naar de mogelijkheden voor een meerwaardetraject voor het gebied De Donk.

Omgevingswet/Omgevingsvisie

Doelstelling is de wetgeving eenvoudiger en beter te maken. De opgave voor de provincie is de organisatie en instrumenten ingericht te hebben voor inwerkingtreding van de wet. In 2018 wordt gewerkt aan de omgevingsvisie. In het kader hiervan wordt de Milieu-effectrapportage en de Notitie Reikwijdte en Detailniveau vastgesteld. De implementatie van de wet wordt verder voorbereid. Hiervoor wordt een impactanalyse voor de provincie opgesteld. Het samenspel van instrumenten geeft invulling aan het geformuleerde beleid en de gewenste ontwikkeling van Brabant.

Bestuursopdracht leegstand

Versterken van de omgevingskwaliteit in Brabant door in nauwe samenwerking met Brabantse partners verdere uitbreiding van leegstand in Brabant te voorkomen en de omvang op termijn terug te brengen tot frictieniveau. Dit kunnen we realiseren door transformaties van leegstaand vastgoed (herbestemming) In 2018 wordt de samenwerking met de Taskforce VAB's en participatie in een gebiedsgerichte aanpak van leegstaand agrarisch vastgoed geïntensiveerd. Bovendien komt extra accent te liggen op transformaties in combinatie met o.a. de Brabantse Agenda Wonen en programma's werklocaties, duurzame energie, circulaire economie en sociale veerkracht. De nieuwe editie van de monitor 'Stand van Leeg' zal voor gemeenten en andere partners gedetailleerdere gegevens bieden. Eind 2018 worden de resultaten in een beleidsevaluatie aan PS voorgelegd.

Wonen

In 2018 wordt met gemeenten en marktpartijen in de (ca. tien) woningmarktgebieden een 'Regionaal perspectief op bouwen en wonen' opgesteld, inclusief vernieuwde afspraken over de woningbouwplanning en -programmering. Daarnaast worden per woningmarktgebied verkenningen gestart naar de transformatiepotenties. Een inventarisatie van (toekomstige) mogelijkheden voor woningbouw op binnenstedelijke (transformatie)locaties en in leegstaand vastgoed. In lijn hiermee zal voor een aantal specifieke locaties met een complexe integrale gebieds- en transformatieopgave - en niet de 'gewilde' locaties waar de markt aan zet is - in beeld worden gebracht op welke wijze de provincie hier van meerwaarde kan zijn (expertise, provinciaal Ontwikkelbedrijf, mogelijk langjarig commitment etc.). Deze verkenning richt zich in eerste instantie, maar niet exclusief, op de middelgrote steden in Brabant (M7). Doel is in 2018 op enkele van die locaties concreet met de transformatieopgaven aan de slag te gaan. Ook onderzoeken we op welke wijze we vanuit de Brabantse Agenda Wonen kunnen bijdragen aan de benodigde versnelling van de verduurzaming van de woningvoorraad en blijven we ons inspannen om de regio's te ondersteunen bij het ontwikkelen van concrete woningbouwplannen en -initiatieven in het middensegment op de woningmarkt, betaalbare koop en middeldure huur. Ten slotte zullen wij onze kennisfunctie verder versterken en vanuit die rol ('kennis en onderzoek') actief bijdragen aan de kennisopbouw en -uitwisseling in de regio's en ook de regionale samenwerking versterken.

Uitvoeringsprogramma werklocaties

- o In 2018 worden de prognoses (van 2014) voor de ruimtebehoefte aan bedrijventerreinen en kantoren geactualiseerd. Hierbij wordt niet alleen naar de (kwaliteit van de) vraag gekeken, maar ook naar de kwaliteit van het beschikbare aanbod en de mogelijkheden van bestaand (leegstaand) vastgoed, vrijkomende locaties, herstructurering en transformaties.
- o De provincie ondersteunt bedrijven die met een locatieontwikkeling bijdragen aan de realisatie van provinciaal beleid op het gebied van bijvoorbeeld topclusters, arbeidsmarkt, energie, slimme mobiliteit, etc. Met procesbegeleiding en/of financiële instrumenten leveren we bijdragen aan de (door)ontwikkeling van (bestaande en nieuwe) bedrijventerreinen en campussen. In 2018 o.a. aan de Brainport Industries Campus, High Tech Automotive Campus, AFC Nieuw Prinsenland, Green Chemistry Campus en Metalot.
- o In 2018 wordt het project Samen Hart voor de Zaak (praktijken, masterclasses en kennis en online platform) afgerond en het vervolg bepaald om te komen tot vernieuwing en innovatie in stads- en dorpscentra.
- o In 2018 wordt de werking en werkwijze van de retailadviescommissie geëvalueerd.

Kaderstelling

- o Het actueel houden van de Verordening ruimte.
- o Het beoordelen van en reageren op ca. 2.500 gemeentelijke bestemmingsplannen.
- o Ruimte bieden voor experimenten en maatwerk (o.a. meerwaardebenadering).

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan het realiseren van de provinciale doelen door op bedrijfseconomische wijze deel te nemen aan de realisatie van ruimtelijke projecten. De meest in het oog springende thema's voor 2018 zijn de ontwikkeling van erfgoedcomplexen, glastuinbouw (via Tuinbouw OntwikkelingsMaatschappij BV.), bedrijventerreinen (zoals Logistiek Park Moerdijk en Oss Life Science Park Vastgoed) en het terugverdienen van sloopvergoedingen via ontwikkeling Ruimte voor Ruimte kavels. Zie ook paragraaf 7 Ontwikkelbedrijf en grondbeleid en de "Voortgangsrapportage Ontwikkelbedrijf" (bijlage begroting 2018).

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	16.910	12.362	33.325	31.844	47.136	15.564
Lasten	16.910	12.362	33.325	31.844	47.136	15.564
Baten van het Rijk	-390	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	1.044	4.509	13.667	17.568	26.382	1.550
Baten	654	4.509	13.667	17.568	26.382	1.550
Saldo lasten en baten	-16.256	-7.854	-19.658	-14.276	-20.754	-14.014
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit risicoreserve	9.582	0	0	0	0	0
Bijdr.uit res.grondport.De Kemper	486	217	50	50	50	0
Bijdrage uit res.SIF	42	337	1.237	1.679	1.708	6.789
bijdrage uit res.ILG	162	0	0	0	0	0
Bijdrage uit reserve						
ontwikkelbedrijf/ grondbank	-1.946	4.125	14.523	6.654	4.620	7.096
Bijdrage uit alg.middelen	7.930	3.174	3.847	5.892	14.377	129
Totaal dekking saldo	16.256	7.854	19.658	14.276	20.754	14.014

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De verschillen in lasten worden met name verklaard door:

- o Geplande grondaankopen in 2018 voor gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat (€8,6 mln.);
- o Afwaardering aankopen ontwikkelbedrijf: bijvoorbeeld project LPM van € 8,8mln. Baten: het verschil betreft met name inkomsten van partners bij Oostelijke Langstraat (€7,2 mln.) en rentebaten op leningen van het Ontwikkelbedrijf (€1,8 mln.).

02.02 Agrofood

Wat wil de provincie bereiken?

Behoren tot de slimste en duurzaamste Agrofoodregio in Europa. Brabant streeft naar een duurzame agrofoodsector in 2020. Dit is een sector die opereert in evenwicht met de omgeving en met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn, water en milieu. Duurzaamheid staat centraal in alle activiteiten: produceren, bewerken, vermarkten en distribueren. Alle spelers in de Brabantse keten werken samen om de gewenste toppositie te bereiken en te handhaven. De primaire sector is daarbij een vitaal en maatschappelijk gewaardeerd onderdeel. Het realiseren van deze transitie naar duurzame topkwaliteit vraagt innovaties in de agrarische productieketen in brede zin. Deze innovaties moeten leiden tot hogere kwaliteit en meer toegevoegde waarde. Zo ontstaat met Brabant Quality ook perspectief op bedrijfseconomisch gezonde marges.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De provincie levert op zes thema's een actieve bijdrage aan de realisatie van de ambitie Brabant Quality in 2020:

- o heldere kaders; Duidelijke en adequate regels om transitieproces te stimuleren;
- o overlastgebieden; Herstellen van het evenwicht met de omgeving;
- o gezondheid; Faciliteren en stimuleren dat partijen in de Agrofoodketen de gezondheid van mens en dier borgen;
- o circulaire economie; Agrofoodketen stimuleert hergebruik producten en materialen en bewaakt waarde grondstoffen;
- o Innovatieprogramma; Stimuleren van innovatie op het gebied van klantwaarde;
- o gezondheid en voeding, duurzame technologie, biobased economy en ondernemen in lokale netwerken;
- o Verbinden en stimuleren; Inspireren, verbinden en aanjagen van de transitie van de Brabantse Agrofood.

Bestuursopdracht Versnelling transitie Veehouderij

Afgelopen jaar hebben we een aanpak ontwikkeld die de transitie Veehouderij moet versnellen. Provinciale Staten hebben op 7 juli jl. een aantal besluiten genomen die beogen bij te dragen aan de transitie van de veehouderij. Het betreffen o.m. de aanpassingen van de Verordening Ruimte (39/17) en de Verordening Natuurbescherming (41/17). In het tegelijkertijd met de begroting voorliggende "Uitvoeringsprogramma Ondersteunende Maatregelen Transitie Landbouw" zijn de op 7 juli jl. gepresenteerde contouren van de (ondersteunende maatregelen in 4 hoofdsporen verder uitgewerkt.

Mijlpalen 2018

Belangrijke onderwerpen uit de geactualiseerde Uitvoeringsagenda Brabantse Agrofood 2016-2020 en de bestuursopdracht Versnelling transitie veehouderij:

- o Door GS vastgestelde geactualiseerde BZV;
- o "We are Food" in 2018 georganiseerd;
- o 12 Agrofoodpluimen zijn uitgereikt en de daaruit voortkomende samenwerking is ondersteund;
- o De ontwikkelde werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus toegepast in 7 innovatieve trajecten.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	2.562	11.078	10.102	3.850	949	430
Lasten	2.562	11.078	10.102	3.850	949	430
Baten van het Rijk	105	0	0	0	0	0
Baten van de EU	13	0	0	0	0	0
Overige baten	0	0	0	0	0	0
Baten	118	0	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-2.444	-11.078	-10.102	-3.850	-949	-430
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdr.res.cofin Europese progr.	786	4.942	0	0	0	0
Bijdrage uit res.ontwikkelbedrijf	-3.391	500	1.387	778	538	366
Bijdr.reserve ILG	-982	0	0	0	0	0
Bijdr. uit res.inv.agenda	31	4.750	3.750	2.750	0	0
Bijdr.uit risicoreserve	458	500	1.387	778	538	366
Bijdrage uit alg.middelen	5.542	385	3.579	-456	-128	-301
Totaal dekking saldo	2.444	11.078	10.102	3.850	949	430

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Geen opmerkelijk verschil tussen 2017 en 2018. Na 2018 neem budget af in verband met afloop bestuursakkoordperiode. Structurele middelen voor Agrofood zijn beperkt.

3

Natuur, water en milieu

Algemeen beeld van het programma

Doelstelling

De opgaven Verbindend Water, Milieu en Gezondheid en Uitnodigend Groen dragen bij aan een duurzame fysieke leefomgeving van Brabant. Duurzaamheid bereiken we enerzijds door zuinig te zijn op de fysieke leefomgeving en daarin kaderstellend en toetsend op te treden. Dit past ook bij onze wettelijke taken op dit gebied. We gaan echter nog een stap verder en zijn mede vormgever van duurzaamheid. We gaan uit van een systeemaanpak, waarbij het gebruik in balans dient te zijn met de fysieke ondergrond van bodem en water. Dit werkt bijvoorbeeld door in de (on)mogelijkheden voor natuurherstel of principes voor water- en bodeminclusief beheer van agrarische gronden. Dit systeemdenken stelt eisen aan de gebruikers en het gebruik. Niet enkel in beperkende zin, maar juist ook uitnodigend en perspectiefrijk. Zo is een vitale bodem en een gezond watersysteem de drager van een circulaire economie en duurzame, volhoudbare agrofood.

Wat wil de provincie bereiken?

Water en Milieu (03.01 en 03.02)

Het water- en milieubeleid is integraal vastgelegd in het [Provinciaal Milieu- en Waterplan \(PMWP\)](#) waarbij de activiteiten zijn verwoord in de dynamische uitvoeringsagenda (DUA). Vanwege de integrale aanpak presenteren wij deze twee opgaven hieronder gezamenlijk. We werken aan een Brabant waar mens, plant en dier gezond en prettig kunnen leven, met ruimte voor een elkaar versterkende economische, maatschappelijke en ecologische ontwikkeling. Met andere woorden:

- o voldoende en schoon water voor gebruik door de mens en waardevol voor plant en dier;
- o schone, veilige en gezonde leefomgeving (bodem, water, lucht en geluid);
- o bescherming van Brabant tegen overstromingen en externe risico's.

Met onze wettelijke taken leggen we de basis voor een duurzame, veilige fysieke leefomgeving:

schone en gezonde lucht, bodem en water. We moeten voldoen aan de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW, gericht op schoon oppervlakte- en grondwater) en Richtlijn Overstromingsrisico's (ROR). Onder de noemer van het Deltaprogramma kijken we vooruit en treffen maatregelen om te kunnen blijven beschikken over voldoende zoet

water en om ons te beschermen tegen hoogwater op de Maas en de Waal/Merwede. In de Zuidwestelijke Delta brengen we zout en getij terug om daarmee de ecologische vitaliteit te herstellen, die daarmee een enorme boost geeft aan de sociale en economische ontwikkeling van het gebied West-Brabant. Voor de uitvoering van de operationele taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving geven we opdracht aan de omgevingsdiensten. Bovendien hebben we in het PMWP ambities verwoord, gericht op een gezonde fysieke leefomgeving, veilige fysieke leefomgeving en groene groei. Hieraan geven we samen met partners vorm.

De provincie zet in op het energieneutraal maken van de gebouwde omgeving, o.a. energieneutrale woningen en vermindering van energieverbruik door bedrijven. We continueren het huidige beleid met betrekking tot de aanpak van de bodemsanering. En de overlast van drugsafval pakken we voortvarend aan. Daarnaast regelen we de nazorg voor gesloten stortplaatsen en anticiperen hierop bij de stortplaatsen, die de komende tijd gaan sluiten.

Ook verbinden we onze opgaven aan beschikbare Europese fondsen en werken we samen met andere regio's aan cofinancieringsmogelijkheden en kennisuitwisseling en -uitrol.

Natuur en landschap (03.03)

Het natuurbeleid is gedecentraliseerd van het rijk naar de provincies. Met de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming per 1 januari 2017 is de decentralisatie afgerond. Daarmee ligt nagenoeg de gehele (wettelijke) verantwoordelijkheid voor het natuurbeleid in Brabant bij de provincie.

Het Brabants natuurbeleid is vastgelegd in de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) en is erop gericht dat de achteruitgang van de biodiversiteit stopt en alle bedreigde planten en dieren in Brabant weer een geschikte leefomgeving krijgen én dat natuur en landschap verankerd raken in de samenleving. Om dit te bereiken zijn in BrUG vier pijlers onderscheiden:

1. een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen.
2. behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land.
3. een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat.
4. verankering van natuur en landschap in de samenleving, in samenhang met economische en sociale culturele ontwikkelingen in een ruimtelijke context.

De doelen willen we vooral bereiken door het stimuleren en faciliteren van (manifest)partners bij de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant, het subsidiëren van partners die natuur beheren en werken aan verbetering van biodiversiteit en karakteristieke landschappen én door het verbinden van natuur en landschap met de economie en de maatschappij. Daarnaast zorgen we voor heldere kaders (bv. het natuurbeheerplan) en groene wet- en regelgeving (bv. de Verordening natuurbescherming).

Het realiseren van een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden is ondergebracht in productgroep Groen Ontwikkelfonds Brabant (03.04).

De overige doelstellingen vallen onder de productgroep Natuur en Landschap (03.03).

Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) (03.04)

Het GOB financiert initiatiefnemers die het Natuurnetwerk Brabant realiseren en daarmee bijdragen aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden. Daarnaast stimuleert het GOB nieuwe initiatieven.

Het Natuurnetwerk Brabant bestaat uit een rijksdeel en een provinciaal deel. Het rijksdeel van het Natuurnetwerk Brabant wordt gerealiseerd met rijksmiddelen, in de vorm van geld en grond die door het Rijk beschikbaar zijn gesteld aan de provincie. Het provinciale deel van het Natuurnetwerk Brabant en de ecologische verbindingzones worden gerealiseerd met provinciale middelen.

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

Bestuursopdrachten

Bestuursopdracht Vitale bodem

Een vitale bodem is een essentiële schakel in het realiseren van oplossingen voor waterkwaliteit, wateroverlast, watertekort en bodemkwaliteit. Onderzocht worden de sturingsmogelijkheden vanuit de provincie voor een duurzaam bodembeheer tot op bedrijfsvoeringsniveau. We doen dit samen met de partijen die medebepalend zijn voor de agrarische bedrijfsvoering, zoals verwerkers, inkopers, leveranciers, geldverstrekkers e.d., zodat we tot oplossingen komen met voldoende schaalgrootte. In de

bestuursopdracht brengen we in beeld welk beleid, welke financiële middelen en welke capaciteit hiertoe nodig is.

Bestuursopdracht Connecting Delta

In het traject Connecting Delta werkt de provincie aan een economisch en ecologisch sterke regio West-West-Brabant. Zoals toegelicht in de algemene inleiding op de begroting willen we komen tot een versnellingsagenda voor West-West-Brabant, waarbij een belangrijke hefboom ligt in het zout maken van de wateren Grevelingen en Volkerak-Zoommeer. Door een verbeterde waterkwaliteit zal de benutting van de wateren en het omliggende gebied een boost krijgen.

Bestuursopdracht Integrale aanpak VTH taken

Uw bestuursopdracht om het VTH-instrumentarium in te zetten voor het bereiken van de provinciale opgaven hebben we actief opgepakt. Naast energie, agrofood, natuur, milieu en water en de pilot intensivering toezicht veehouderijen wordt gekeken of ook andere opgaven taken kunnen opdragen aan omgevingsdiensten. Dit is een jaarlijks terugkerend proces bij de opdrachtvertrekking aan de omgevingsdiensten. Via dialoogsessies wordt een brug geslagen tussen beleidsopgaven en de uitvoering bij de omgevingsdiensten. De intensivering van het toezicht veehouderijen start per 1 januari 2018 en duurt drie jaar. Op dit moment worden de voorbereidingen getroffen met omgevingsdiensten en de gemeenten. Naast de naleving van milieuregels kijkt men daarbij ook naar realisatie van de doelen voor asbest, leegstand, en zorgvuldige veehouderij. De financiële middelen hiervoor worden gedekt uit middelen binnen de inhoudelijke opgaven.

Bestuursakkoord

De afspraken die zijn genoemd in het bestuursakkoord zijn vertaald in activiteiten van programma Water, onder andere door het vrijmaken van middelen om onze provinciale rol in de uitvoering van het Deltaprogramma (waterveiligheid, zoetwatervoorziening, ruimtelijke adaptatie) te intensiveren. Een vergelijkbare rol pakken we op voor realiseren van de waterkwaliteitsdoelstellingen, zeker nu tijdig doelbereik (KRW deadline is 2027) onder druk staat.

Als we daartoe andere partijen dan de nu gebruikelijke moeten opzoeken, dan laten we dat niet na. Sterker nog, we promoten onze doelstellingen pro-actief buiten de provincie.

De invulling van de middelen PMWP en Deltaprogramma: Rivieren/Maas zijn door Provinciale Staten vastgesteld, waarbij de bestuursakkoordmiddelen (bijna €34 mln.) opgenomen zijn in de begroting.

In het bestuursakkoord is € 50 mln opgenomen voor investeringen in de ecologische structuurversterking. Hiervan is inmiddels € 7 mln bestemd voor ecologische structuurversterking in de Zuidwestelijke Delta (Connecting Delta) en € 2 miljoen voor organisatiekosten. In november 2017 wordt aan PS een voorstel voorgelegd voor de invulling van de overige € 41 mln. Dit gebeurt in samenhang met voorstellen voor bijsturing van het natuurbeleid n.a.v. de tussenevaluatie van BrUG en de aangepaste businesscase van het GOB.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota	besluit	afweeg-	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling		moment					
Prestaties							
naam beleidsnota							
Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021	78/15	2021					
Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond	49/13						
Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018	okt-14	2018					
Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016	32/12	2018					
<u>Samenwerken aan een Duurzame fysieke leefomgeving Water</u>							
De economische schade door effecten van klimaatverandering mag niet toenemen.			verandering in hoogte financiële schade (huidig niveau = 100) (2050 = 100)				
De leefomgeving heeft een gelijkblijvende kwaliteit ondanks effecten van klimaatverandering			verandering in kwaliteit van de leefomgeving (huidig niveau = 100)				
-	Vastleggen Brabantbrede ambities en maatregelen mbt klimaat (de klimaatagenda)		opstellen klimaatagenda, onderzoeksagenda, subsidieregeling, klimaatportaal	1	continu	continu	continu
-	Doorlopen beleidscyclus PMWP 2016-2021:		toestandsrapportage via www.brabantinzicht.nl	1	1	1	1
			(tussen)evaluatie PMWP	1		1	
<u>Gezonde fysieke leefomgeving Water</u>							
Voldoende en schoon water							
De grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan de waterkwaliteitseisen conform de Kaderrichtlijn water (NB. Dit behelst tevens de verplichte BBV indicator)			% waterlichamen dat voldoet aan de KRW eisen (100% in 2027)				2027 100%

Beleidsnota		besluit	afweeg-	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling			moment					
Prestaties								
Voldoende zwemmogelijkheden van voldoende kwaliteit				% zwemwaterlocaties dat voldoet	100%	100%	100%	100%
Geen onaanvaardbare hinder door wateroverlast				mate waarin wordt voldaan aan de normen wateroverlast uit de verordening water	100%	100%	100%	100%
- Uitvoeren samenwerkingsovereenkomst met waterschappen (STUW)				Resultaat in 2021: herstelde natuur, herstelde beken en kreken, opgeloste vismigratieknelpunten, waterberging	-	-	-	6300 ha herstelde natuur, 180 km herstelde beken en kreken, 125 opgeloste vismigratieknelpunten, 300 ha gerealiseerde waterberging
<u>Veilige fysieke leefomgeving</u>								
Risico's door hoogwater zijn aanvaardbaar								
Primaire keringen voldoen aan nationale normering (per 1 januari 2017 geldt een nieuwe overstromingsrisiconorm die per 2050 moet zijn gerealiseerd): - Uitvoeren Deltaprogramma Maas				voortgang Brabantse koploperprojecten rivierverruiming	2 MIRT verkenningen	1 MIRT-verkenning (afronding) 1 voorbereiding planstudiefase	1 voorbereiding planstudiefase (Ravenstein-Lith) 1 Uitvoeringsgereed maken (Oeffelt)	Uitvoering (beoogd tot uiterlijk 2028)
Regionale keringen voldoen aan de provinciale normering				aantal kunstwerken en km keringen dat niet voldoet aan de normering				
- Stimuleren van en toezicht houden op verbetering regionale keringen door waterschappen				voortgang verbeterplannen en uitvoering (maatwerkafspraken per waterschap)	Aa en Maas voldoet	-	Dommel voldoet	- (Brabantse Delta voldoet in 2025)
<u>Groene Groei</u>								
Duurzame benutting ondergrond – onderdeel grondwater								
- Uitvoeren wettelijke taak grondwaterbeheer:				actualisatie beleidsregel grondwaterbeheer Noord-Brabant	1			

Beleidsnota	besluit	afweeg-	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling		moment					
Prestaties							
Duurzame zoetwatervoorziening							
Uitwerken Waterbeschikbaarheid			beleidsvoorstel	1 beleidsplan (daarna uitvoering)			
	-	Uitvoering Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ)	Openstelling regeling	1	1		
	-	Regionale gebiedsontwikkeling rondom een zout Volkerak Zoommeer (bestuursopdracht Connecting Delta)	Aangaan bestuursovereenkomsten (afhankelijk van besluitvorming Tweede Kamer), daarna uitvoering	1			
	-	Initiëren en deelnemen aan regionale samenwerkingsverbanden Zuidwestelijke Delta en Waterpoort	uitvoering samenwerkingsovereenkomst	doorlopend	afrendend		

Beleidsnota	besluit	afweeg-	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling		moment					
Prestaties							
Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021	78/15	2021					
Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond	49/13						
Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018	41/13	2018					
Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016	32/12	2018					
Samenwerken milieu							
De milieukwaliteit van de leefomgeving is stabiel of verbeterd			Toestandsrapportage	-	-	1	
	-	Ondersteunen van initiatieven met een positieve bijdrage aan een duurzame leefomgeving door burgers en bedrijven (samen met water)	cofinanciering bevorderen burgerinitiatieven	2	2	2	
Totale emissie broeikasgassen (uitgedrukt in CO2 equivalenten) van de provincie neemt jaarlijks met 5% af. (basisjaar 2015: totale CO2 emissie is 21.413.495 ton (bron: Klimaatmonitor) (Verplichte indicator uit BBV)			procenten	-5	-5	-5	-5
Vaststellen subsidieregeling voor initiatieven/projecten die bijdragen aan de doelstellingen van het PMWP, onderdeel Milieu			subsidierегeling	1			
	-	Uitvoeren van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het omgevingsrecht (via de omgevingsdiensten)	Vastgestelde opdracht	3	3	3	
De vergunningverlening voldoet aan de gestelde generieke kwaliteitsdoelstellingen.-			geen gebruik wet dwangsom	0	0	0	0

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
			geen lex silencio positivo	0	0	0	0
			beschikkingen zijn binnen de wettelijke termijn afgehandeld	90%	90%	90%	90%
Toezicht en handhaving voldoet aan de gestelde generieke kwaliteitsdoelstellingen			handhavingsbeschikkingen die in stand blijven na rechterlijke toetsing	90%	90%	90%	90%
			geen repressieve handhaving zonder toetsing op artikel 20.8	100%	100%	100%	100%
Handhaving voldoet aan de gestelde outcome doelstellingen			Mate van spontane naleving (bij eerste controles)	80%	80%	80%	80%
			Geconstateerde ernstige overtredingen (bij eerste controles)	7%	7%	7%	7%
- Intergemeentelijk samenwerken op het gebied van milieu binnen Brabantstad duurzaamheid en MOLO			bijeenkomsten	6	6	6	
Fysieke gezonde leefomgeving milieu							
De luchtkwaliteit, geluid-, geur- en lichthinder voldoen aan de geldende normen, zodat deze een positieve invloed hebben op de gezondheid van de Brabander.							
			Uitvoeren Plan van Aanpak Brabantse Health Deal: Opleveren Toolbox	Aantal	1		
			Organiseren bijeenkomsten: 'Regionale karavans' voor het ophalen van initiatieven met een positieve bijdrage aan gezondheid	aantal	3		
			Ondersteunen initiatieven/projecten die een positieve bijdrage leveren aan het welzijn en de gezondheid in Brabant.	aantal	2	2	2
			- Gezondheidsdeal met regio's	Aantal	1		
De bodem bevat geen urgente bodemverontreinigingen meer, is vitaal en geschikt voor maatschappelijke functies							
			- Saneren bodem Chemie Pack (gereed in 2025)	- Passieve sanering		gestart	
			- Uitvoeren projecten gericht op bewustwording, herstel vitaliteit, bodembiodiversiteit, biologische, chemische en fysische kwaliteit	Aantal	1	1	1
Hergebruik van voormalige en/of gesloten stortplaatsen hebben geen nadelige							

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
gevolgen voor de leefomgeving			Aantal in beheer zijnde stortplaatsen	3	4	5	
- Nazorgfonds Wm-stortplaatsen is ambtelijk en bestuurlijk geborgd			Jaarverslag	1	1	1	1
Fysieke veilige leefomgeving							
Natuurbranden worden zoveel mogelijk voorkomen en eventuele schade is minimaal			Aantal natuurbranden	0	0	0	0
Operationele RIN-webapplicatie (Risiko Index Natuurbranden) ter ondersteuning van de gebruikers.			Aantal	1			
Risico's/schade als gevolg van drugsdumpingen zijn tot een minimum beperkt			Aantal dumpingen				
- Netwerk organiseren en verbeteren samenwerking aanpak drugsdumpingen			Aantal bijeenkomsten	3	3	3	3
Schadeloos stellen gedupeerde grondeigenaren			Vastgestelde subsidieregeling	1			
Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018	10/14	2018					
Risico's door gevaarlijke stoffen en luchtvaart zijn aanvaardbaar							
Evaluatie risicobeleid			evaluatie rapport	1			
Groene groei milieu							
Grondstoffen zijn beschikbaar voor economische ontwikkelingen en grondstofketens zijn zoveel mogelijk gesloten.							
Vaststellen subsidieregeling initiatieven/projecten met een positieve bijdrage aan een duurzame grondstoffenvoorziening.			aantal	1			
Ondersteunen initiatieven/projecten met een positieve bijdrage aan een duurzame grondstoffenvoorziening.			aantal	3	3	2	2
Provincie ondersteunt het opzetten van het Innovatieplatform verwaarden reststromen.			subsidie	1			
De energievoorziening is nu en in de toekomst gegarandeerd			% hernieuwbare energievoorziening			14	
- Zie energieagenda (productgroep 0404)							
Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond	49/13						
De natuurlijke waarde van de diepe ondergrond wordt niet bedreigd door ingrepen zoals opslag afval of winning schaliegas			Aantal ingrepen	0	0	0	0
- Kennisontwikkeling grondwater			opgestelde ondergrondmodellen	2		1	

Beleidsnota		besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling								
Prestaties								
	Ontwikkelen Geo-Park Schelde Delta, bidbook is gereed voor indiening bij UNESCO			Bidbook	1			
	- Opstellen visie op de ondergrond			Notitie/rapport	1			
	De voedselvoorziening veroorzaakt geen uitputting van voorraden en milieukwaliteitsproblemen (bijdrage aan Agrofood Agenda 02.02)							
	- Er is bestuurlijke overeenstemming over het sluiten fosfaatkringloop in afvalwaterketen.			plan van aanpak	1	Uitvoering door waterschappen en gemeenten	Uitvoering door waterschappen en gemeenten	Uitvoering door waterschappen en gemeenten
	- Benutten vrijkomend fosfaat bij vernatting			Onderzoek naar fosfaatomobilisatie en innovatieve methodes terugwinning	Uitrol	uitrol	uitrol	

Water (wettelijke en structurele taken)

Binnen de wateropgaven heeft de provincie veel structurele taken die volgen uit wettelijke verplichtingen of bestuurlijke afspraken. Met onze structurele taken leggen we de basis voor een duurzame fysieke leefomgeving: voldoende en schoon water voor gebruik door de mens en waardevol voor plant en dier en bescherming van Brabant tegen overstromingen. Min of meer reguliere taken zijn: uitvoering zwemwaterbeleid, monitoring meetnet grondwater, afhandelen schade nav grondwateronttrekkingen, vaarwegbeheer West-Brabantse kanalen (Brabantse Delta voert uit), zorgplicht drinkwatervoorziening inclusief grondwaterkwaliteitsbescherming. Daarnaast hebben we eigen ambities op het vlak van onder andere wijstherstel en venherstel. Voor de uitvoering van operationele taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving geven we opdracht aan de omgevingsdiensten; vanaf 2018 worden die bij 1 omgevingsdienst (ODZOB) belegd.

Milieu (wettelijke en structurele taken)

Binnen de opgave Milieu en gezondheid heeft de provincie veel structurele taken die volgen uit wettelijke verplichtingen of bestuurlijke afspraken. Met deze structurele taken zorgen we dat de basis op orde is voor een duurzame fysieke leefomgeving: schone en gezonde lucht, met zo weinig mogelijk hinder als gevolg van geluid, geur, trillingen en licht en een schone bodem. Voor de aspecten lucht en geluid zijn er specifieke wettelijke

taken. Voor lucht bijvoorbeeld de monitoring van de luchtkwaliteit via het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Op een drietal plaatsen te weten: Moerdijk, Zuidwest Brabant en Natura2000-gebieden monitort de provincie de luchtkwaliteit, soms samen met het RIVM. Jaarlijks worden de resultaten gerapporteerd. Voor geluid worden om de 5-jaar voor het provinciaal wegennet een geluidsbelastingkaart en een actieplan vastgesteld. In 2018 wordt weer een actieplan vastgesteld. In de PMV zijn stiltegebieden vastgelegd, dit betekent dat er voor bepaalde activiteiten in deze gebieden ontheffing noodzakelijk is. Bij aanleg of reconstructie van een provinciale weg is toetsing aan de Wet geluidhinder noodzakelijk. In enkele gevallen is een ontheffing op basis van deze wet noodzakelijk. De milieueffectrapportage (m.e.r.) is een hulpmiddel bij het nemen van besluiten. Op deze manier krijgt het milieubelang een volwaardige plaats in de besluitvorming. De m.e.r.-procedure is gekoppeld aan de 'moederprocedure'. Provinciale projecten waarvoor een MER-nodig is worden voorbereid binnen de opgave M&G. Op basis van de Wet luchtvaart zijn bij militairen luchthavens commissies ingesteld voor Overleg & Voorlichting Milieuhygiëne zgn. COVM's. In 2016 heeft Brabant de Atlas leefomgeving met gezondheidskaarten als eerste provincie geïntroduceerd. Het actueel houden van deze kaarten is een continu proces. Met het Rijk is een convenant Bodem en Ondergrond afgesloten. Hierin is bepaald dat in 2020 alle spoedeisende bodemsaneringen zijn gesaneerd dan wel beheersbaar. Jaarlijks wordt gerapporteerd over de voortgang. Met betrekking tot de zgn. Leemtewet stortplaatsen

worden de sluiting en uitvoering nazorg voor een viertal locaties voorbereid. Voor twee gesloten stortplaatsen zijn GS verantwoordelijk voor het uitvoeren van de milieu hygiënische nazorg. Daarnaast zijn GS bevoegd gezag voor deze gesloten stortplaatsen.

In het geval van herinrichting van voormalige stortplaatsen worden jaarlijks ontheffingen en meldingen afgegeven voor het gebruik van deze stortplaatsen.

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Natuur Brabant: Uitnodigend Groen (BruG)	PS 50/12	2022					
Inzicht in beleid, beleidsrealisatie en beleidskaders							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Oplevering rapportage "Toestand Brabantse Natuur, Water & Milieu (elke 5 jaar)			Aantal				
- Oplevering jaarlijkse "voortgangsrapportage natuur" (VRN)			Aantal	1	1	1	1
- Vaststellen begrenzing NNB via natuurbeheerplan			Aantal	1	1	1	1
- Vaststellen Natura 2000 beheerplannen			Aantal	3			
Natuur Brabant: Uitnodigend Groen (BruG)	PS 50/12	2022					
Uitvoering BRUG pijler 1 : een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden							
Het Natuurnetwerk Brabant is op orde.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Oppervlakte waarvoor subsidie voor natuur- en landschapsbeheer wordt verleend binnen het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel natuur en landschapsbeheer.			Ha	80.826	81.615	82.404	83.193
Het beheer van natuurwaarden met behulp van de subsidie SNL, onderdeel natuur en landschapsbeheer, (uitgedrukt in hectares) als percentage van de beoogde oppervlakten (streefdoelen) binnen het Natuurnetwerk Brabant (beoogde opp. is 87.510 ha). (Verplichte indicator uit BBV)			%	92%	93%	94%	95%
Oppervlakte waarvoor subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt verleend buiten het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel agrarisch natuur en landschapsbeheer.			Ha	3.093	3.093	3.093	3.093
- Het beheer van natuurwaarden met behulp van de subsidie SNL, onderdeel agrarisch natuur en landschapsbeheer (uitgedrukt in hectares) als percentage van de beoogde oppervlakten (streefdoelen) buiten het Natuurnetwerk Brabant (beoogde opp. is 3.093			%	100%	100%	100%	100%

Beleidsnota		besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling								
Prestaties								
ha). (Verplichte indicator uit BBV)								
Natuur Brabant: Uitnodigend Groen (BruG)		PS 50/12	2022					
Uitvoering BruG pijler 2 : behoud en herstel biodiversiteit. Een gunstige staat van instandhouding van soorten en habitats die van nature in Brabant voorkomen.				effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Realisatie van circa 3.000 inrichtingsmaatregelen in 15 leefgebieden voor bedreigde diersoorten vóór 2027 door openstelling subsidieregeling (3 mln per jaar)				Aantal maatregelen	50-100	50-100		
Natuur Brabant: Uitnodigend Groen (BruG)		PS 50/12	2022					
Uitvoering BruG pijler 3 : een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten. Een aantrekkelijk landschap voor mens en natuur.				effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Verlenen subsidie voor uitvoeren maatregelen tbv karakteristiek landschap via Stimuleringskader groen blauwe diensten en Regeling verbinding en landschap				Aantal maatregelen	100-200 resp 40	100-200 resp 40	100-200 resp 40	100-200 resp 40
- Beoordelen van 8 voortgangsrapportages Subsidieregeling landschappen van Allure Noord- Brabant				Aantal	8			
- Evaluatie regeling Landschappen van Allure				Aantal		1		
Natuur Brabant: Uitnodigend Groen (BruG)		PS 50/12	2022					
Uitvoering BruG pijler 4 : verankering van natuur en landschap in de samenleving Een groene maatschappij waar burgers zich bewust zijn van het belang van natuur en landschap en daar ook zelf aan willen bijdragen en ondernemers hun economische activiteiten laten plaats vinden binnen de randvoorwaarden van natuur.				effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Stimuleren van (grote) bedrijven/werklocaties om naast hun wettelijk verplichtingen te investeren in nabijgelegen natuur en landschap				Aantal bedrijven	1-3	1-3		
- Ondersteunen en faciliteren van nieuwe initiatieven/bedrijven die via natuur inkomsten realiseren				Aantal initiatieven	2-5	2-5		
- Ondersteunen en faciliteren van nieuwe burgerinitiatieven die een bijdrage leveren aan een groene leefomgeving				Aantal initiatieven	6-10	6-10		
- Bevorderen van draagvlak en samenwerking bij de realisatie van natuur en landschapsdoelen voor het verlenen van subsidie aan natuurorganisaties				Aantal organisaties	3-4	3-4		
Overig/kapitaalaasten								

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	PS 42/13	2027					
Realisatie Natuurnetwerk Babant							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
Realisatie Natuurnetwerk door provincie en de GOB BV.							
- Provinciaaldeel (totale opgave is 3.100 ha)							
o Verwerving/functiewijziging			ha	92	50	50	50
o Inrichting			ha	140	50	50	50
- Rijksdeel (totale opgave is 6.500 ha verwerven en 12.148 ha inrichten)							
o Verwerven/functiewijziging			ha	422	500	500	500
o Inrichten			ha	528	400	500	500
- Realisatie Ecologische verbindingzone EVZ (totale opgave 1300 km) Verlenen subsidie of andere financiële arrangementen en/of beschikbaar stellen (ruil)gronden voor realisatie EVZ's door derden)			km	50	50	50	50

Inzet verbonden partijen

- Omgevingsdiensten: De omgevingsdiensten zorgen voor de uitvoering van het provinciaal programma vergunningverlening, toezicht en handhaving. Dit gebeurt met inachtneming van de vastgestelde kwaliteitscriteria 2.1. De uitvoering is hiermee op afstand van het bevoegd gezag geplaatst, maar de regie op het programma vindt plaats bij de provincie.
- Nazorgfonds: Op 1 april 1998 is de Nazorgregeling Wet Milieubeheer in werking getreden. In deze wet is de verantwoordelijkheid voor een eeuwigdurende nazorg voor stortplaatsen, waar na 1 september 1996 afvalstoffen zijn of worden gestort,

neergelegd bij de provincies. Doel is te voorzien in een zodanig beheer van stortplaatsen dat na de sluiting de grootst mogelijke bescherming wordt geboden tegen nadelige gevolgen.

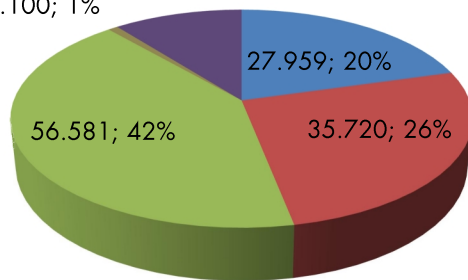
- GOB: Het Groen Ontwikkelfonds Brabant BV (GOB) financiert initiatiefnemers die het Natuurnetwerk Brabant realiseren en daarmee bijdragen aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden. Het Natuurnetwerk Brabant bestaat uit een rijksdeel en een provinciaal deel. Zie ook 03.04 en de paragraaf Verbonden Partijen voor uitgebreide toelichting.

Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	100.999	167.243	119.875	123.571	103.036	95.890
Kapitaallasten	1.486	1.486	1.486	1.486	1.486	1.486
Organisatiekosten	32.778	14.612	14.399	13.810	12.747	12.751
totaal lasten	135.264	183.341	135.760	138.867	117.268	110.127
Baten						
Rijk	8.035	8.911	63	13	13	13
Europa	0	0	0	0	0	0
Overige programmabaten	21.333	13.560	10.969	8.523	8.173	8.173
totaal baten	29.368	22.471	11.031	8.535	8.185	8.185
Saldo baten en lasten	-105.896	-160.869	-124.729	-130.332	-109.083	-101.942
Dekking saldo lasten en baten						
Dekking uit reserves	55.725	153.315	78.120	84.659	78.672	69.524
Dekking uit alg.middelen	50.171	7.554	46.609	45.673	30.411	32.418
totaal dekking saldo	105.896	160.869	124.729	130.332	109.083	101.942

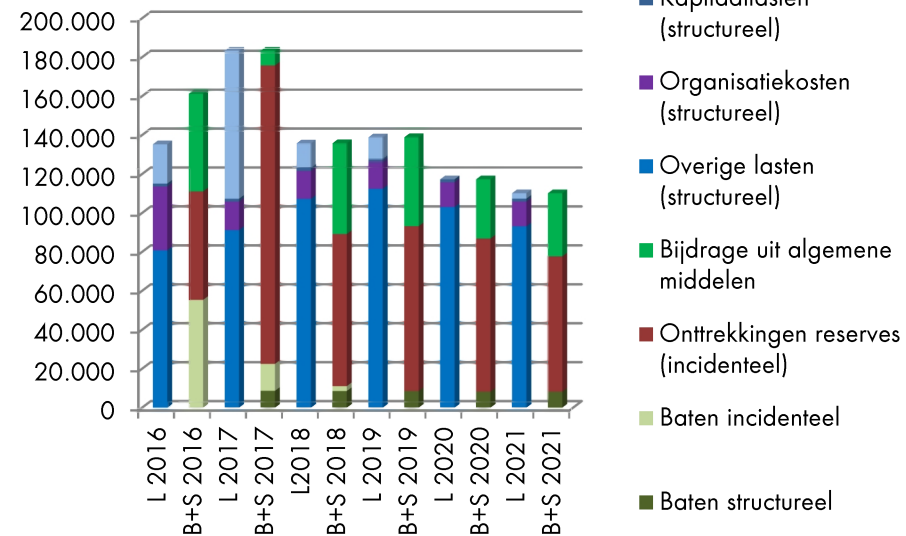
Begroting 2018 lasten x € 1.000

1.100; 1% 14.399; 11%

- 03.01 Water
- 03.02 Milieu
- 03.03 Natuur en Landschap
- 03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant
- Toegerekende organisatiekosten

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

03.01 Water

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Activiteiten en prestaties

Met de ondertekening van de Samenwerkingsovereenkomst Tot Uitvoering van de Waterdoelen (STUW) blijven we ook in de periode tot eind 2021 investeren in beek- en kreekherstel, verdrogingsbestrijding, vismigratie en waterberging. Vanwege de samenhang met onder andere Natura2000 doelen en PAS-maatregelen vindt nauwe samenwerking plaats tussen programma Water en programma Natuur en trekken we samen op richting de waterschappen. Omdat er - ondanks de deadline van 2027 - druk staat op het tijdig realiseren van de waterkwaliteitsdoelstellingen (Kaderrichtlijn Water), worden onder de noemer Delta-aanpak Waterkwaliteit en Zoetwater aanvullende afspraken gemaakt over de best mogelijke aanpak en bijbehorend instrumentarium.

Om de komende jaren nog meer bijzondere locaties met wijst te herstellen, zal de daartoe aangestelde kwartiermaker initiatieven daartoe plaatsen in de context van het te realiseren Geopark Peelrandbreuk. Het herstellen van ecologisch waardevolle vennen zal in 2018 meer in combinatie met programma Natuur worden vormgegeven, zodat inspanningen meervoudige resultaten opleveren.

Wat betreft waterveiligheid worden de MIRT-verkenningen voor de koploperprojecten bij Oeffelt opheffen flessenhals) en Ravenstein-Lith opgesteld. Daarin moet duidelijk worden hoe rivierverruiming in combinatie met dijkversterking leidt tot het voldoen aan de normen voor overstromingsrisico's die per 1 januari 2017 gelden. De projecten zelf moeten in 2028 zijn opgeleverd. In de koploperprojecten ervaren we nu al dat investeringsgelden verveelvoudigen als er aandacht is voor meekoppelkansen op het gebied van waterkwaliteit, natuur, recreatie, infrastructuur en ruimtelijke ontwikkeling. Dit betekent dat er de komende decennia voor enkele miljarden zal worden geïnvesteerd in het gebied langs de Maas, een opgave om nu al rekening mee te houden. Met het oog op deze lange termijn (2050) wordt een Voorkeursstrategie Bedijkte Maas - het Brabantse deel van de Maas - gemaakt.

In de tweede helft van de bestuursperiode moeten de in 2017 uitgevoerde onderzoeken naar onder andere de draagkracht van het grondwatersysteem en het living lab Refresco leiden tot nieuw grondwaterbeleid, waarin wordt tegemoet gekomen aan de uitgangspunten in het bestuursakkoord om te beschermen wat moet

en te benutten waar dat kan. Tevens versterken we de verdrogingsaanpak door het maken van afspraken en/of het treffen van regelingen over verdrogingsaanpak met bedrijven die grootschalig grondwater onttrekken aan de bodem. Daarbij wordt ook gekeken naar financiële prikkels die hieraan bijdragen, zoals de grondwaterheffing. Toenemende periodes van droogte en watertekorten zijn aanleiding om in het traject 'waterbeschikbaarheid' samen met onze partners concrete afspraken te maken, al dan niet gebiedsgericht. Op de hoge zandgronden geven we uitvoering aan de bestuursovereenkomst zoetwatervoorziening hoge zandgronden en afspraken uit het Nationale Deltaprogramma. In 2018 en de jaren daarna vindt de uitvoering plaats van eerder beschikte projecten. In 2018 zullen de waterschappen aangeven hoe zij denken hun aandeel hierin te kunnen waarmaken, waarbij de inspanningen zijn gericht op het realiseren van een robuust watersysteem. Onder de noemer Ruimtelijke Adaptatie wordt beleid en met name acties vormgegeven om te kunnen anticiperen op wateroverlast, hittestress en aanverwante effecten van klimaatverandering. We kijken hierbij zowel naar het functioneren van het watersysteem als de mate waarin ook burgers en bedrijven zelf kunnen bijdragen aan oplossingen en in welke mate zij eigen verantwoordelijkheid dragen.

Gebiedsgericht hebben we bijzondere aandacht voor West-Brabant, via de bestuursopdracht Connecting Delta, het gebiedsoverleg Zuidwestelijke Delta en onze gebiedsaanpak Waterpoort. Respectievelijke speerpunten zijn het zout maken van het Volkerak Zoommeer, investeren in geoptimaliseerde zoetwatervoorziening op het land, economische structuurversterking door onder andere biobased toepassingen en circulaire economie, ecologische structuurversterking in het gebied en oog voor erfgoed, vrijetijdseconomie, natuuraanleg.

Mijlpalen 2018

- Vormgeving Ruimtelijke Adaptatie;
- Bestuurlijke afspraken of beleidsregel over waterbeschikbaarheid;
- Vaststellen van nieuw grondwaterbeleid;
- Onze samenwerkingsafspraken met de waterschappen (STUW, DHZ, PAS, N2000) ondersteunen we met een nieuwe grondstrategie;
- Opstellen van een regionale waterkwaliteitsdeal;
- Tussenevaluatie van het Provinciaal Milieu- en Waterplan (PMWP).

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalaasten	909	15.414	27.959	30.486	24.782	23.255
Lasten	909	15.414	27.959	30.486	24.782	23.255
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	4.718	4.582	4.200	3.800	3.800	3.800
Baten	4.718	4.582	4.200	3.800	3.800	3.800
Saldo lasten en baten	3.809	-10.833	-23.759	-26.686	-20.982	-19.455
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdr.uit res. PWP	-5.805	2.050				
Bijdrage uit reserve PMWP	7.058	7.423	18.761	24.437	18.733	13.621
Bijdr.uit res BA middelen '11-'15	15.000					
Bijdr.res.cofin Europese progr.	0	0	2.000	0	0	0
Bijdr.reserve ILG	-6.811					
Bijdrage uit alg.middelen	-13.251	1.359	2.998	2.249	2.249	5.834
Totaal dekking saldo	-3.809	10.833	23.759	26.686	20.982	19.455

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

In zijn algemeenheid zien we dat het vastgestelde PMWP en STUW in 2017 goed op gang komt, maar de jaren daarna vooral tot bestedingen zal leiden.

03.02 Milieu

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Activiteiten en prestaties

Om deze milieudoelstellingen te bereiken zijn de Energieagenda 2010-2020, Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016, Risicobeleid Externe veiligheid 2014- 2018, Beleidsnota hergebruik van stortplaatsen al vastgesteld evenals het Provinciaal Milieu- en Waterplan 2016-2021 (PMWP) Activiteiten en prestaties. De luchtkwaliteit in Brabant wordt gemonitord door het uitvoeren van provinciale meetprojecten en de monitoringstool van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). De Brabantse online-kaarten met milieu-informatie worden actueel gehouden. De bodemkwaliteit wordt hersteld en beheerd. Stortplaatsen worden gesloten en er vindt nazorg plaats. Inzet wordt gepleegd op duurzaam gebruik van de ondergrond en vitale bodem en op het stabiliseren/verlagen van de risicoperceptie externe veiligheid bij de Brabantse burgers. Het verminderen van fosfaat wordt gestimuleerd. De provincie zet in op het energieneutraal maken van de bebouwde omgeving. Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het omgevingsrecht wordt door de drie Brabantse omgevingsdiensten uitgevoerd.

Bestuursopdracht Integrale aanpak VTH taken

Uw bestuursopdracht om het VTH-instrumentarium in te zetten voor het bereiken van de provinciale opgaven hebben we actief opgepakt. Naast energie, agrofood, natuur, milieu en water en de pilot intensivering toezicht veehouderijen wordt gekeken of ook andere opgaven taken kunnen opdragen aan omgevingsdiensten. Dit is een jaarlijks terugkerend proces bij de opdrachtvertrekking aan de omgevingsdiensten. Via dialogosessies wordt een brug geslagen tussen beleidsopgaven en de uitvoering bij de omgevingsdiensten. De intensivering van het toezicht veehouderijen start per 1 januari 2018 en duurt 3 jaar. Op dit moment worden de voorbereidingen getroffen met omgevingsdiensten en de gemeenten. Naast de naleving van milieuregels wordt ook gekeken naar realisatie van de doelen voor asbest, leegstand, en zorgvuldige veehouderij. De financiële middelen hiervoor worden gedekt uit middelen binnen de inhoudelijke opgaven.

Bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden Vitale Bodem

We hebben laten onderzoeken wat er voor nodig is om de bodem in Noord-Brabant weer duurzaam gezond te maken. Bewustwording, kennisuitwisseling en andere

vormen van samenwerking met agrarisch onderwijs en bedrijfsleven zijn daarbij erg belangrijk. Het intensieve grondgebruik heeft er voor gezorgd dat agrarische gronden zijn verdicht en minder vruchtbaar zijn geworden. Dat heeft ook nadelige gevolgen voor de waterkwaliteit, het waterbeheer en de kwaliteit van natte natuurgebieden. Deze ongewenste ontwikkeling willen we een halt toeroepen; vandaar deze eerste verkenning van de mogelijkheden daartoe. In 2018 leggen we de basis voor de uitvoering ervan via de volgende activiteiten:

1. Inventarisatie van de kwaliteit van de bodem in het landelijk gebied;
2. Ondersteunen van 2 praktijkprojecten vitale bodem;
3. Aangaan van samenwerking met partijen uit de agrofood-keten.

Mijlpalen 2018

- o Tussentijdse evaluatie PMWP;
- o Gezondheidsdeal met regio's;
- o Visie op de ondergrond is vastgesteld;
- o Bidbook Geo-Park Schelde Delta is gereed voor indiening bij Unesco;
- o Innovatieplatform verwaarden reststromen is opgezet;
- o Vanuit de maatschappij zijn met ondersteuning van de provincie zes projecten/initiatieven gestart die bijdragen aan de doelen uit het PMWP;
- o VTH -beleidskader is vastgesteld.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	39.588	43.751	35.720	34.728	25.927	19.377
Lasten	39.588	43.751	35.720	34.728	25.927	19.377
Baten van het Rijk	2.673	8.318	63	13	13	13
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	4.693	3.516	2.087	2.087	1.737	1.737
Baten	7.366	11.834	2.150	2.100	1.750	1.750
Saldo lasten en baten	-32.222	-31.917	-33.570	-32.628	-24.177	-17.627
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit reserve PMWP	674	4.599	2.017	2.048	2.083	1.933
Bijdr.res. DU bodem	9.911	6.206	8.918	10.500	6.000	0
Bijdrage uit alg.middelen	21.637	21.111	22.635	20.080	16.093	15.693
Totaal dekking saldo	32.222	31.917	33.570	32.628	24.177	17.627

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

In 2017 waren voor de volgende onderdelen hogere uitgaven geraamd dan 2018:

- o Verzoektaken omgevingsdiensten: €1,7 mln.;
- o Interim bedrijvenregeling: €8 mln., deze regeling wordt voor het rijk uitgevoerd en volledig vergoed. Raming wordt bij burap opgevoerd, omdat gebruik van de regeling niet te voorspellen is;
- o Rijksbijdrage drugsafval, €1,3 mln.

Baten betreffen de inkomsten van Interimregeling (€ 8 mln.) en legesinkomsten Natuurbeschermingswet die later dit jaar nog geraamd zullen worden, zie ook paragraaf Heffingen (€1,4 mln).

03.03 Natuur en Landschap?

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Doelstelling

Het Brabants natuurbeleid is vastgelegd in de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) en is erop gericht dat de achteruitgang van de biodiversiteit stopt en alle bedreigde planten en dieren in Brabant weer een geschikte leefomgeving krijgen én dat natuur en landschap verankerd raakt in de samenleving. Om dit te bereiken zijn in BrUG 4 pijlers onderscheiden:

1. Een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden inclusief verbindingen.
2. Behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed van stad tot land.
3. Een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten gericht op een goed leef- en vestigingsklimaat.
4. Verankering van natuur en landschap in de samenleving, in samenhang met economische en sociale culturele ontwikkelingen in een ruimtelijke context.

Activiteiten en prestaties

In het bestuursakkoord 2015 – 2019 “Beweging in Brabant” staat dat we ons als provincie onverminderd inzetten om de biodiversiteit in Brabant te bevorderen door ecologische structuurversterking. Daarom gaan we krachtig verder met het realiseren van het Brabants natuurnetwerk. We zien daarbij kansen om de natuuropgave en het streven naar een groene economie slim te verbinden. De uitvoering van een “uitnodigend” natuurnetwerk vraagt om een stevigere aanpak met landbouw en economie en om meer betrokkenheid van Brabantse burgers en bedrijven.

De doelen willen we vooral bereiken door het stimuleren en faciliteren van (manifest)partners bij de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant, het subsidiëren van partners die natuur beheren en werken aan verbetering van biodiversiteit en karakteristieke landschappen én door het verbinden van natuur en landschap met de economie en de maatschappij.

Daarnaast zorgen we voor heldere kaders (bv. het natuurbeheerplan) en groene wet- en regelgeving (bv. de Verordening natuurbescherming).

Bij de uitvoering van het natuurbeleid nodigen we (manifest)partners en andere initiatiefnemers (overheden, organisaties en ondernemers) uit om de realisatie op te

pakken binnen de kaders die we als provincie hebben gesteld. We faciliteren deze partners met creatieve instrumenten, geld én menskracht. Daarbij werken we nauw samen met onderwijs- en onderzoeksinstellingen.

De verbetering van de Brabantse biodiversiteit is ook nadrukkelijk afhankelijk van de effectiviteit van maatregelen die op andere beleidsterreinen worden getroffen (brongericht beleid). In 2018 wordt extra ingezet op de noodzakelijke coproductie met andere provinciale opgaven. De aandacht gaat vooral uit naar de opgaven Agrofood (o.a. versnelling van de transitie naar een duurzame veehouderij en natuur-inclusieve landbouw), Water (o.a. uitvoering van de Kaderrichtlijn Water en ruimtelijke adaptatie) en Ruimte (o.a. invulling geven aan het thema landschap en versterking stad/land).

Mijlpalen 2018

In 2018 gaat veel aandacht uit naar het uitvoeren van de herstelmaatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) in en rondom Natura2000-gebieden. De herstelmaatregelen dragen bij aan de verbetering van de biodiversiteit. Het tijdig realiseren van de herstelmaatregelen is van groot belang omdat er een directe koppeling is tussen het uitvoeren van de herstelmaatregelen en het beschikbaar komen van economische ontwikkelruimte.

Andere belangrijke speerpunten voor 2018 zijn:

- o Het natuurbeleid borgen in de Omgevingsvisie;
- o Doorwerking van de tussenevaluatie van BrUG en de bijsturing van het natuurbeleid;
- o Doorontwikkeling van de verankering van de natuur in de samenleving op basis van een aangescherpte focus op het gebied van natuur & economie en natuur & maatschappij.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	44.556	71.536	56.581	58.743	52.713	53.645
Lasten	44.556	71.536	56.581	58.743	52.713	53.645
Baten van het Rijk	100	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	515	5.063	4.681	2.635	2.635	2.635
Baten	615	5.063	4.681	2.635	2.635	2.635
Saldo lasten en baten	-43.941	-66.473	-51.900	-56.107	-50.077	-51.009
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage res.natuur en landschap:	4.224	8.705	3.785	4.115	3.265	3.015
Bijdr.reserve ILG	2.894	5.466	819	0	0	0
Bijdr.reserve PWP	-5.715					
Bijdr.reserve investeringsagenda	51	50	67	31	0	0
Bijdr.reserve Natuurbeheer en ont	34.244	43.767	41.478	43.198	48.260	50.624
Bijdrage uit alg.middelen	8.243	8.485	5.751	8.764	-1.448	-2.630
Totaal dekking saldo	43.941	66.473	51.900	56.107	50.077	51.009

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Lasten:

Voor de uitvoering van de projecten transitie DLG (voorheen door Dienst Landelijke Gebied uitgevoerd) zijn in 2018 minder middelen geraamd (€ 6,3 mln.) en voor POP 3 bijdrage Natuur (€ 7,4 mln.) dan in 2017. Tevens is in 2017 een eenmalige last genomen voor SNL beheer (€ 8,3 mln.) voor het afsluiten van voortzetting contracten middels baten en lasten stelsel. En is er een lagere subsidieverstrekking voor PAS afgegeven (€ 6,6 mln.). Daarnaast zijn er in 2017 minder gebiedscontracten afgegeven in het kader van Stimuleringskader Groen Blauwe diensten (€ 2,9 mln.) en is € 3 mln. ingezet voor POP 3 Biodiversiteit.

Baten:

Voor de uitvoering van de projecten transitie DLG (voorheen door Dienst Landelijke Gebied uitgevoerd) zijn in 2018 minder inkomsten geraamd (€ 1,7 mln.) dan in 2017. In 2017 zijn er minder gebiedscontracten afgegeven in kader van Stimuleringskader Groen Blauwe diensten (€ 1,2 mln.)

03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Doelstelling

De doelstelling van het Groen Ontwikkelfonds Brabant BV (GOB) is het realiseren van het volledige Natuurnetwerk Brabant.

Het Natuurnetwerk Brabant bestaat uit een rijksdeel en een provinciaal deel. Het rijksdeel van het Natuurnetwerk Brabant wordt gerealiseerd met rijksmiddelen, in de vorm van geld en grond die door het Rijk beschikbaar zijn gesteld aan de provincie. Het provinciale deel van het Natuurnetwerk Brabant en de ecologische verbindingzones worden gerealiseerd met provinciale middelen.

In onderstaande tabel zijn de doelstellingen en de beschikbare middelen van het GOB gespecificeerd.

Opgave	Beschikbare middelen
Verwerving en inrichting rijksdeel NNB: 6.500 ha in 2027	2.274 ha grond van het rijk en € 210 miljoen rijksgeld te ontvangen in de periode 2014 - 2027
Inrichting reeds verworven rijksdeel NNB: 5.648 ha in 2021	€ 40 miljoen (BrUG-geld)
Verwerving provinciaal deel NNB: 3.100 ha in 2027	€ 109 miljoen uit (BrUG-geld)
Inrichting provinciaal deel NNB: 3.100 ha in 2027	€ 20 miljoen uit (BrUG-geld)
Realisatie EVZ's: 1.300 km	€ 71 miljoen uit (BrUG-geld)

Activiteiten en prestaties

Het GOB financiert initiatiefnemers die het Natuurnetwerk Brabant realiseren en daarmee bijdragen aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden. Daarnaast stimuleert het GOB nieuwe initiatieven. Het fonds is opgericht op 1 mei 2014 en loopt tot en met 31 december 2027.

Via de Aandeelhoudersinstructie is de volgende opdracht aan het GOB verstrekt:

- o Het verwerven van 2.274 ha en het inrichten van 5.648 ha in het rijksdeel van het Natuurnetwerk Brabant;
- o Het verwerven en inrichten van 3.100 ha in het provinciale deel van het Natuurnetwerk Brabant;
- o Het realiseren van 710 km ecologische verbindingzone.

Hiervoor zijn aan het GOB € 146 miljoen en de economische trekkingsrechten op 3.336 ha grond beschikbaar gesteld.

In november 2017 wordt aan PS een aangepaste businesscase van het GOB voorgelegd. Hierin is een aangepaste opdracht aan het GOB opgenomen.

Voor een deel verloopt de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant niet via het GOB.

- o De provincie financiert de projecten die vóór 1 mei 2014 zijn gestart, de zgn. pré-GOB projecten.
- o De provincie koopt de gronden in de complexe PAS-gebieden (De Langstraat, Kempenland-West, Leenderbos, Grootte Heide & de Plateaux, Deurnsche en Mariapeel en Grootte Peel.

De begroting en verantwoording van deze projecten maakt onderdeel uit van productgroep 03.04.

In 2018 gaat veel aandacht uit naar het uitvoeren van de herstelmaatregelen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS) in en rondom Natura2000-gebieden.

Daarnaast wordt in 2018 ingezet op een versnelling van de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant. Dit doen we door nog meer in te zetten op het enthousiasmeren en faciliteren van initiatiefnemers en door een aangepaste grondstrategie. Hierover zal in november 2017 een voorstel aan PS worden voorgelegd.

Mijlpalen 2018

Met de oprichting van het GOB en de samenwerking met (manifest)partners is de ambitie om de doorlooptijd van projecten te verkorten van 5 naar 3 jaar door de uitvoering van projecten anders en sneller te gaan realiseren.

Het GOB heeft eind 2014 de eerste subsidies verstrekt. Dit betekent dat in 2018 de eerste duidelijke resultaten van het GOB zichtbaar zullen zijn.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	17.432	38.028	1.100	1.100	1.100	1.100
Lasten	17.432	38.028	1.100	1.100	1.100	1.100
Baten van het Rijk	5.262	592	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	11.407	400	0	0	0	0
Baten	16.669	992	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-763	-37.035	-1.100	-1.100	-1.100	-1.100
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdr.reserve investeringsagenda	2.110	35.935	274	330	330	330
Bijdr.reserve natuur & landschapsl	39.164					
Bijdr.reserve Natuurbeheer en ontwikkeling		39.113				
Bijdrage uit alg.middelen	-40.511	-38.013	826	770	770	770
Totaal dekking saldo	763	37.035	1.100	1.100	1.100	1.100

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) laten zich moeilijk ramen per jaarschijf. Snelle grondverwerving in de Natura 2000-gebieden is nodig om aan de eisen van het Rijk te kunnen voldoen. Bij bestuursrapportages worden begrotingswijzigingen voorgesteld worden o.b.v. de meest recente grondmutaties.

4

Economie

Algemeen beeld van het programma

Brabant staat er economisch goed voor. De hoogwaardige maakindustrie heeft goede vooruitzichten, de export groeit en de werkloosheid daalt stevig. In de perspectiefnota is op de economische kansen, maar ook op de risico's om de groei vast te houden, nader ingegaan. In 2018 zetten we ons beleid en de uitvoering voort, gericht op het op orde krijgen en houden van de economische basisstructuur en onze topclusters, maar we plaatsen ook enkele accenten. In de perspectiefnota 2017 zijn onderstaande (economische) bestuursopdrachten opgenomen:

- o Digitalisering
- o MKB plusfaciliteit.

Overige accenten in 2018 zijn:

- o De uitvoering van de innovatieprogramma's voor de economische clusters, zoals High Tech Systemen en Materialen en de cross-over met Agrofood;
- o Het stimuleren van de aansluiting onderwijs-arbeid via het Kennispact 3.0;
- o Een dynamische agenda circulaire economie ter versterking van de bestaande uitvoeringslijnen.
- o De uitwerking van de impuls voor internationalisering en branding;
- o Verstevinging doorlopende lijn Europa (via Europese programma's, opstellen nieuwe RIS3), Rijk (doorzetten MIT, Invest.NL), samenwerking andere provincies en BOM (uitwerking meerjarenprogramma BOM).

Onze doelstellingen voor het programma Economie zijn uitgewerkt in het Economisch Programma Brabant 2020 en de Energie-agenda 2010-2020. Daarmee dragen we bij aan de maatschappelijke opgaven. Wij spelen een bescheiden maar betekenisvolle rol in de nationale en Brabantse economie. Dat doet de provincie uiteraard niet alleen, maar met het onderwijs en bedrijfsleven, triple helixorganisaties, Rijk (MIT, Invest.NL) en Europa (Europese programma's, het opstellen van de nieuwe RIS3). De BOM speelt daarbij een belangrijke rol als de uitvoeringsorganisatie voor de provincie op economisch gebied. De rol van de provincie is om maatschappelijke uitdagingen te herkennen en te analyseren (buiten), hiervan te bepalen wat de betekenis van de provincie kan zijn op inhoudelijk, instrumenteel en financieel gebied (binnen) om vervolgens de uitvoering weer onder te brengen bij andere organisaties (buiten). Door dit samenspel met partners en met de ons ter beschikking staande instrumenten, kunnen wij daadwerkelijk verschil maken.

Wat wil de provincie bereiken?

Economisch programma Brabant

Een toekomstbestendige economische structuur in een globaliserende en snel veranderende wereld geeft veerkracht voor een duurzame welvaart voor de Brabantse burgers, met voldoende werkgelegenheid op alle niveaus. Via het Economisch Programma Brabant 2020 wordt gestuurd op een veerkrachtig, innovatief economisch (eco)systeem. Innovatie in samenhang met versterking van onze kenniseconomie, een doelgericht arbeidsmarktbeleid, het bieden van ruimte voor bedrijvigheid en internationalisering als doorsnijdend thema. Dit draagt bij aan de aanpak van de maatschappelijke opgaven, zoals het circulair maken van onze economie, het verduurzamen van onze landbouw, het verminderen van onze afhankelijkheid van fossiele brandstoffen en het organiseren van slim en duurzaam vervoer. Waar economische ontwikkelingen effectief verbonden kunnen worden met deze opgaven snijdt het mes bovendien aan twee kanten: maatschappelijke vraagstukken worden opgelost en in de zoektocht naar deze oplossingen wordt het Brabants MKB-bedrijfsleven versterkt en neemt de werkgelegenheid toe. We werken hierbij vanuit de sterkten van Brabant; industrie in combinatie met een robuuste kennisinfrastructuur via zes prioritaire economische clusters: Hightech systemen en materialen (HTSM, inclusief automotive), (Agro)food, Biobased economy, Logistiek/supply chains, Life sciences & Health en Maintenance & Services.

We zien steeds meer mondiale trends doorwerken in Brabant. Twee zijn er voor Brabant zeer relevant. We zien digitalisering, samen met circulaire economie als de meest urgente en kansrijke trends om te anticiperen op een toekomstbestendige economie. Hierdoor blijft Brabant koploper als regio van kennis en innovatie.

Talent.

Wij kunnen onze (economische) ambities niet waarmaken zonder te investeren in het ontwikkelen, aantrekken en behouden van talent. De Agenda van Brabant en ons Bestuursakkoord zijn daarvan doordeesemt. We werken aan een aantrekkelijke provincie waar het goed wonen, werken en recreëren is. En we bieden een economisch klimaat dat uitnodigt tot investeren en innoveren. Brabant heeft veel te bieden. Door branding brengen we de aantrekkingskracht van onze provincie over het voetlicht. Binnen die context maken bedrijven en burgers uiteraard wel zelf hun eigen keuzen.

De provincie is slechts één van de spelers met een rol richting talent. Ook onze partners hebben een verantwoordelijkheid en pakken de handschoen op in het creëren van een

aantrekkelijk vestigings-, leef- en ontwikkelklimaat. De Brabantse B5 steden investeren fors in hun cultuur aanbod en evenementen, ook voor jongeren. Onderwijsinstellingen investeren in het opleiden en aantrekken van (internationale) studenten en het bedrijfsleven en Brainport zetten programma's op voor (internationale) kenniswerkers.

Op diverse plaatsen in deze begroting komt het thema "talent" terug. Binnen economie waar het de arbeidsmarkt en onderwijs betreft en het met Brainport aantrekken van buitenlands talent en het vasthouden daarvan, maar ook de programma's die wij ondersteunen om talent op het gebied van sport en cultuur verder te ontwikkelen. En intern met ons eigen traineeprogramma.

Digitalisering

Wereldwijd, dus ook in Brabant, voltrekt zich een ingrijpende transitie die voortkomt uit de ontwikkelingen in de digitale wereld. Het internet en de daarmee verbonden informatie- en communicatietechnologieën leiden tot nieuwe kansen voor de economische spelers in Brabant, en tot nieuwe manieren voor de provincie en haar partners om Brabant gezonder, veiliger en socialer te maken. In Brabant willen we voorop lopen in deze nieuwe wereld. In 2017 zijn we begonnen met het opstellen van een Versnellingsagenda Digitalisering. De agenda richt zich op vier hoofdlijnen:

- (1) 'Brabant Smart Region' – Brabant als proeftuin voor de inzet van nieuwe digitale technieken;
- (2) 'Ruim baan voor de data economie', de belangrijkste transformerende kracht voor alle Brabantse sectoren;
- (3) 'Heel Brabant Digitaal Verbonden' – het verbinden van mensen, bedrijven en objecten is een cruciale randvoorwaarde in een digitaliserende wereld;
- (4) De provinciale organisatie 'Fit for future'.

In februari 2018 wordt een Statenvoorstel Versnellingsagenda Digitalisering voorgelegd aan PS. Hierbij wordt ook de inzet rondom het Breedbandfonds Brabant meegenomen.

Circulaire Economie

Vanuit een dynamische Uitvoeringsagenda versnellen we de transitie naar een Circulaire Economie, samen met kennisinstellingen, andere overheden, maatschappelijke organisaties en met bedrijven in de lead. Met minder grondstoffenverspilling, afbouw van fossiele brandstoffen en kritische metalen, waar mogelijk vervanging door biobased materialen en met nieuwe innovatieve businessmodellen. Hierdoor ontstaat niet alleen

meerwaardecreatie voor de economie, maar ook voor andere maatschappelijke opgaves op ecologisch en sociaal gebied. Onze inzet op circulaire economie gaat hand in hand met de energie-aanpak, waarmee wij bijdragen aan verlaging van de CO2 emissies en de klimaatafspraken van Parijs.

Energie en Energietransitie

De energieopgave vanuit Energieagenda 2010-2020 is meerledig: 14% duurzame energieopwekking in 2020, 6 % energiebesparing in 2020 en de energie-innovatie stimuleren zodat het tempo van de verduurzaming na 2020 sterk toeneemt. De uitvoering staat beschreven in uitvoeringsprogramma energie 2016-2019. Een belangrijk aandachtspunt in 2018 is de verankering van energie in de gemeentelijke bestuursakkoorden. Dit is noodzakelijk om lokaal voldoende uitvoeringskracht te organiseren

De in de prestatietabel opgenomen doelen en prestaties zijn gebaseerd op de nota Energie Agenda Brabant 2020. In 2018 zullen we ons beleidsplan Energie Agenda Brabant 2020 en de hierin verankerde beleidsdoelen en prestaties herijken en in het beleidsplan Energie Agenda Brabant 2030 aan Provinciale Staten aanbieden

Internationalisering en branding

Wij richten ons op internationale bewustwording, samenwerking van het regionale bedrijfsleven en kennis- en onderwijsinstellingen en het verzilveren van kansen in het buitenland. 2018 staat in het teken van het doorzetten van de ingeslagen internationale weg en specifiek uitvoering geven aan de Intensivering Internationalisering en Branding 2017-2019. Daarnaast zal de verbreding van internationalisering naar andere beleidsterreinen dan economie verder vorm en inhoud krijgen. De naderende Brexit is voor de provincie aanleiding om sterker in te zetten op innovatiesamenwerking binnen het (continentale) Europa met name op de gebieden nanotechnologie, regeneratieve medicijnkunde, fotonica en robotica.

Europese programma's

Met behulp van Europese programma's willen we optimaal en op een strategische manier gebruik blijven maken van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken.

Meer informatie over de Europese programma's is terug te vinden in paragraaf 9.

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

Het bestuursakkoord Beweging in Brabant legt accenten bij de economische ontwikkeling van de regio. Innovatie binnen de economische clusters neemt een centrale plek in; het MKB zien we als de economische ruggengraat voor Brabant. Zoals in de vorige paragraaf gemeld, zijn de thema's circulaire economie en digitalisering van belang, aangezien zij dwars door alle clusters heen snijden en van invloed zijn op ons economisch handelen.

Het college heeft in 2017 een verkenning naar *circulaire economie* uitgevoerd. Op basis van deze verkenning wordt in 2018 een dynamische agenda opgesteld om de transitie naar een circulaire economie te versnellen. De uitvoering van projecten vindt plaats in de reguliere programma's, zoals Economisch programma, Agrofood, PMWP/Groene Groei,

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota	besluit	afweeg-moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Naam beleidsnota	PS 18/12	2020					
Economisch programma 2020							
Versterking of stimulering van de regionale Brabantse economie binnen de economische clusters			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
Versterking Regionale topsectoren - Vier mandaatinstellingen die subsidie namens GS verstrekken voor projecten in de start- of experimentele fase die bijdragen aan de versterking van de high-tech industrie in Zuidoost-Brabant, agrifood sector in Noordoost-Brabant, social innovation in Midden-Brabant en smart industry in West-Brabant. - Aantal ondersteunde projecten - uitgelokte private investeringen - Verplichte kpi mbt regionale econ.: Percentage toename van het Bruto Regionaal Product ten opzichte van het voorgaande jaar			Aantal Euro % toename	2,5% per jaar			

Mobiliteit en Infra en Inkoop. De bijbehorende prestaties en kpi's volgen uit de dynamische agenda.

Digitalisering is expliciet aan de orde gekomen in de Perspectiefnota 2017 en is aangemerkt als bestuursopdracht. Een tweede economische bestuursopdracht in de Perspectiefnota 2017 is de 'MKB-plusfaciliteit Brabant'. De opdracht is reeds uitgewerkt in het Statenvoorstel 49/17 (zie tevens paragraaf Europese programma's).

Het bestuursakkoord bevat ambities op gebied van kennis, onderwijs en arbeidsmarktbeleid. Het 'Kennispact 3.0' en het initiatief 'Logistics Connection Breda' zijn hier voorbeelden van die in 2018 nader worden uitgewerkt. Ook de Intensivering Internationalisering & Branding 2017-2019 is een uitwerking van de afspraken die over deze onderwerpen zijn gemaakt in het bestuursakkoord. In 2018 wordt uitvoering gegeven aan deze impuls.

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
BOM - -Aansturing van en samenwerking met Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) door middel van jaarplannen met concrete prestatie-indicatoren.			Opdracht obv. Jaarplan	1	1	1	
INTERNATIONALISERING							
- Handelsbevordering			Handelsmissies	2	2		
- Handelsbevordering (opgenomen in Meerjarenplan BOM)			Handelsmissies (inkomend en uitgaand)	6-8	6-8		
-			Informatiebijeenkomsten	3-4	3-4		
-			Deelname Brabantse bedrijven	60	60		
			Matchmakinggesprekken	300	300		
Investeringsbevordering (opgenomen in Meerjarenplan BOM)				Over gehele periode 2017-2019			
			Acquisitie projecten	30	30		
			Arbeitsplaatsen	1000	1000		
			€ aan investeringen	€ 100 mln	€ 100 mln		
			Eigen leads vanuit de BOM	10% meer	10% meer		
			Projecten met R&D activiteit	15%	15%		
Innovatiesamenwerking			Fotonica	Acquisitieplan voor Photon Delta i.s.m. Bom Summerschool met MIT Boston Samenwerking Holst met Nanjing Universitij			

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
<p>BRANDING</p> <ul style="list-style-type: none"> - Profilering van de regio - Instrumentarium - Campagnes 			<p>Battery Program</p> <p>Samenwerkingsrelaties</p>	<p>3 samenwerkingsrelaties div. regio's</p> <p>Online platform Brabant branding live 2 bijeenkomsten Custodians of the brand</p> <p>Aangevulde 'brand box'</p> <p>Actueel online platform Succesvolle advisering on-brand/off-brand bij 10 projecten/evenementen</p> <p>Duitsland Mediascan op thema Medische Technologie 4 artikelen in relevante Duitse media (incl. social media) op HTSM en medtech</p> <p>Talent Matchmaking talent met bedrijfsleven op 3 grote internationale evenementen</p>	<p>Totstandkoming proef/productielijn Ontwikkelen acquisitieplan Solid Batteries i.s.m. BOM</p> <p>3 samenwerkingsrelaties div. regio's</p> <p>2 bijeenkomsten Custodians of the brand</p> <p>Beheer en onderhoud</p> <p>Actueel online platform Succesvolle advisering on-brand/off-brand bij 10 projecten/evenementen</p> <p>Duitsland Effectmeting profiel van Brabant in Duitsland op thema's 2017-2019 4 artikelen in relevante Duitse media (incl. social media) op relevant thema (Life Sciences en Agrofood)</p> <p>Talent Matchmaking talent met bedrijfsleven op 3 grote internationale evenementen</p>		

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
- Externe uitvoering			Profileringsactiviteit	1	1		
- Investeringsbevordering i.s.m. BOM dmv Vergroten potentiële investerende bedrijven Aantrekken directe buitenlandse investeringen Stimuleren van uitbreidingsinvesteringen buitenlandse bedrijven			Aantal invest. Buitenl. Bedrijven Aantal investeringen Stimuleren uitbr. investeringen	Via activiteitenplan BOM 2017 i.o.			
- Handelsbevordering dmv gerichte events			Aantal events	8			
- Innovatiesamenwerking dmv Gerichte events			Aantal events	6			
Financiering aanvraag voor Programma Partners for International Business van RVO			Aantal aanvragen	1			
- Overheidsamenwerking: versterken van relatie tussen Brabant en buitenland			Politiek/best. Ontmoetingen	5			
- Brabant boodschap en uitstraling op internationale beurzen en missies samen met partners			Int. Beurzen	3			
- Actieve benadering van de internationale pers rond internationale activiteiten en successen			Aantal benaderingen	Min. 1 doelland bij min. 1 thema			
- Extra zwaartepunt branding op ondersteuning internationale acquisitie, in relatie tot activiteiten van o.a. Internationalisering en BOM							
- Grotere producties			Aantal produc. Monitoring	Min. 2			
- Tweejaarlijkse monitoring van aangescherpte propositie			% uitputting	1 nulmeting			
EUROPESE PROGRAMMA'S							
- Programmaperiode 2014 - 2020			Aantal openstellingen				

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
<ul style="list-style-type: none"> - Vormgeven en lanceren van succesvolle openstellingen (lage uitvoeringskosten, effectieve governance, betrouwbaar financieel systeem) binnen de majeure programma's die aansluiten bij de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de RIS3 gedurende het hele jaar 2017 en zijn afgestemd met het veld 			<ul style="list-style-type: none"> *OP Zuid openstellingen 1e helft 2018 2e helft 2018 	<ul style="list-style-type: none"> 1 1 			
<ul style="list-style-type: none"> - Vanguard Initiatief <p>Het opwerken van innovatieve baanbrekende pilotprojecten met als doel 2 Nederlandse pilots een volgende ontwikkelstap te laten maken prestatie (kritiek)</p>			<ul style="list-style-type: none"> *POP3 openstellingen 1e helft 2018 2e helft 2018 Interreg openstellingen 1e helft 2018 Aantal pilot projecten 1e helft 2018 	<ul style="list-style-type: none"> 5 2 1 1 			
<ul style="list-style-type: none"> - EFSI/Invest.nl i.o. <p>Implementatie van de MKB-plus faciliteit uitgaande van positieve besluitvorming in samenwerking in samenwerking met Invest.NL i.o.</p> <p>(statenvoorstel 49 / 17A MKB+ faciliteit)</p>			<ul style="list-style-type: none"> MKB plus loket (equity deel) 1e kwartaal 2018 MKB plus loket (leningen deel) najaar 2018 	<ul style="list-style-type: none"> 1 1 			
<ul style="list-style-type: none"> - Nieuwe programmaperiode <p>In verband met de voorbereiding voor de nieuwe Europese structuurperiode 2021 - 2027 zal de RIS3 worden herzien</p>			<ul style="list-style-type: none"> Nieuwe RIS strategie 2e helft 2018 	<ul style="list-style-type: none"> 1 			
<ul style="list-style-type: none"> - Analyse ERAC Rapport <p>Aanbieden van jaarlijks analyse i.r.t. de mogelijkheden voor nieuwe Europese financieringsinstrumenten voor Brabant</p>			<ul style="list-style-type: none"> Monitoringsrapportage kansen Europese financieringsinstrumenten voor Brabant 2e helft 2018 	<ul style="list-style-type: none"> 1 			
<ul style="list-style-type: none"> - Jaarstukken Stimulus 							

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Opleveren van de jaarstukken Stimulus (voortgang programma relatie Interreg en OP Zuid)			Jaarverslag Stimulus	1			

Het versterken van de regionale economische structuur en het innovatievermogen van het innovatief MKB. Deze innovatiekracht benutten we vervolgens ook voor het ontwikkelen van slimme, innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.	effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
MKB EN ONDERNEMERSCHAP: bevordering van ondernemerschap					
- Toekomstplan voor startersondersteuning na 2017					
- het aantal ondersteunde starters	aantal onderst. starters	125 ¹⁾			
- het aantal verstrekte, uitstaande en terugbetaalde PoC en preseed leningen	aantal leningen aan startups	35 ¹⁾			
INNOVATIE MET TOPCLUSTERS voor maatschappelijke opgaven					
- Aantal obv. programma's Topclusters toe te voegen testomgevingen (Living Labs, field labs, proeftuinen).	Aantal	13			
Implementatie Innovatieprogramma High Tech.					
- Aantal projecten gericht op Photonica, big data, smart manufacturing en equipment (programmaliijnen Innovatieprogramma High Tech)					
Implementatie Innovatieprogramma Maintenance & Services					
- Aantal nieuwe werknemers op beleidsrelevante campussen en bedrijventerreinen	Aantal *)				
- Aantal ontwikkelde en begeleide business cases, zowel vanuit samenwerking (clusters) als individueel (bedrijfsontwikkeling)	Aantal	102			
- Aantal projecten waarbij sprake is van een cross-over	Aantal *)				
- Aantal bedrijven dat begeleid is naar financiering	Aantal *)				
- Aantal bedrijven dat begeleid is naar financiering en dat heeft gekregen	Aantal	36			
- Aantal projecten waarbij sprake is van een bijdrage aan maatschappelijke opgaven (koppeling met het Economisch Programma 2020)	Aantal	60%			

Het versterken van de regionale economische structuur en het innovatievermogen van het innovatief MKB. Deze innovatiekracht benutten we vervolgens ook voor het ontwikkelen van slimme, innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.	effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<p>- Via MIT- resp. OPZuid ge(co)financierde projecten gericht op productontwikkeling</p> <p>*) Indicatoren m.b.t. Innovatie en topclusters zijn indicatief. Een geactualiseerde set met ingevulde streefwaarden inclusief een begrotingswijziging volgt na bestuurlijke besluitvorming over het Meerjarenprogramma BOM (planning eind 2016), het Innovatieprogramma High Tech (planning eind 2016/ begin 2017) en het Innovatieprogramma Maintenance & Services (planning eind 2016/ begin 2017).</p> <p>Voor MKB en ondernemerschap/ "Toekomstplan startersondersteuning na 2017" is de planning eind 2016/begin 2017.</p>	Aantal *)	25-30 proj. met betrokkenheid van > 50 MKB-bedrijven			
<p>- D.m.v. RedMedTech fonds; uitstaande leningen</p>	Aantal octrooi-leningen (12 gedurende looptijd)	14	15	15	15
	Aant. pre-seed-leningen (12 gedurende looptijd)	15	16	16	16
	Aant. proof-of-concept-lening (12 ged. Looptijd)	18	19	19	19
<p>- D.m.v. Life Science & Health Fonds; Financiële ondersteuning o.g.v. medicijnontwikkeling</p>	Aantal bedrijven				
<p>- D.m.v. Business Park Aviolanda; nieuw gevestigde bedrijven op BPA</p>	Aantal bedrijven	1 per jaar	1 per jaar	1 per jaar	1 per jaar
<p>*tot standkoming PPS voor Aerospace en Maintenance op BPA</p>	Aantal	1 per jaar	1 per jaar	1 per jaar	1 per jaar
<p>- D.m.v. Oss Life Science Park; ingroeipercentage</p>	% verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte	70%	80%	85%	

¹⁾ Op basis van eerste inschatting. Uiteindelijke streefwaarden afhankelijk van bestuurlijke besluitvorming over het nieuwe Brabantbrede

Het versterken van de regionale economische structuur en het innovatievermogen van het innovatief MKB. Deze innovatiekracht benutten we vervolgens ook voor het ontwikkelen van slimme, innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.	effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
---	------------------	--------------	--------------	--------------	--------------

valorisatiefonds (PoC en preseed leningen)(eind 2017/begin 2018)

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Naam beleidsnota Uitvoeringsagenda Vrijtijdseconomie	PS 11/13	2020					
outcome: Meer bezoekers van verder weg, meer bestedingen en meer banen te krijgen in Brabant. Zo dragen we bij aan verbetering van het vestigingsklimaat en aan de internationale profilering van Brabant naar bezoekers.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Brabantbrede marketing VisitBrabant			Activatie bezoekers op platform VisitBrabant			30.000 unieke bezoekers per maand	
			Activatie ondernemers, aantal verbonden ondernemers en netwerken (communitybuilding)			250 ondernemers en 15 netwerken	
- Meer bezoekers			Aantal shortbreaks (Nederlandse en buitenlandse)			>864.000 (Nederland) >360.000 (buitenland)	
- Crossovers Vrijtijdseconomie met andere provinciale opgaven			Aantal crossovers	2	2	2	
- Leisure Ontwikkel Fonds: geïnvesteerd vermogen			Geïnvesteerd vermogen LOF (€)	pm	pm	pm	

Beleidsnota	besluit	afweeg-	indicator	2018	2019	2020	2021
-------------	---------	---------	-----------	------	------	------	------

Doelstelling		moment					
Prestaties							
	PS 16/16	2019					
Naam beleidsnota Arbeidsmarktbeleid							
outcome:							
Een betere aansluiting van de vraag naar en het aanbod van arbeid, zichtbaar in een lagere werkloosheid en een afname van het aantal vacatures.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Regionale uitvoeringsprogramma's arbeidsmarktregio's - Arbeidsmarktdashboard, doorontwikkeling naar aanvullende mogelijkheden die mobiliteit en employability op de arbeidsmarkt verbeteren - Aantal personen begeleid naar (ander) werk - Jeugdwerkloosheidsvrije zone (Midden Brabant) - Bereik van Brabantse ondernemers door ambassadeurs van 'Brabants Besten' - Quick scans MKB doorstart - Brabantbreed netwerk mobiliteitscentra - Projecten uitgevoerd in het kader van Flexicurity - Pro/VSO werkplekken bij bedrijfsleven - Aantrekken en behouden van internationale studenten - Uitvoering kennispact 3.0 (hieronder hangt een 8-tal KPI's) - Internationale MBO-opleidingen - HCA-projecten met Europese financiering - 2 grensinfpunten voor Brabantse grenswerkers in België en Duitsland - Arbeidsplaatsen voor Brabanders over de grens van België en Duitsland - Verplichte kpi mbt regionale econ. : Percentage bruto arbeidsparticipatie (werkgelegenheid) ten opzichte van de totale beroepsbevolking 			Regionale arbeidsmarktregio	4	4		
			arbeidsmarktdashboard	1	1		
			Aantal personen	700	700		
			Percentage	20% minder dan in 2016	50% minder dan in 2016		
				750	750		
				1750	1750		
				1	1		
				8	5		
				150	150		
				250	250		
				1	1		
				2	4		
				14	14		
				2	2		
				200	200		
			% bruto arbeidspart. tov totale beroepsbev.	71%			

Beleidsnota	besluit	afweeg-moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Naam beleidsnota werklocaties Zie O2 Ruimte							
outcome: versterken van de concurrentiekracht van regio's en ketens, door zowel de basis verder op orde te brengen (kennis en informatie, instrumentarium, regionale duurzame verstedelijkingsafspraken) als de dynamiek uit de markt te faciliteren.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Nota Energieagenda 2010-2020	PS 59/10	2020					
outcome: Energie wordt een pijler van de Brabantse economie.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Evaluaties (oktober 2014 1e tussen-evaluatie) - Internationaal onderzoekscluster Solar operationeel - Oprichting Europees onderzoekscluster KIC-Innoenergy: <ul style="list-style-type: none"> * Aantal succesvolle projecten (cumulatief) * Nieuwe startups * Omzet bedrijven voortkomend uit KIC Inno-energy SER-B beschikking is verlengd tot eind 2018 en stopt daarna. Deze zal dan geëvalueerd worden. Oprichting onderzoeksinstituut FOM-Differ - De subsidie van DIFFER wordt verlengd tot eind 2018, daarna stopt deze en wordt geëvalueerd 			Evaluatie	2e tussen-evaluatie		Eindevaluatie 2020	
			Onderzoeks- volume toegenomen > € 20 mln	Min. € 20 mln p/jr	Min. € 20 mln p/jr	Min. € 20 mln p/jr	
			Aantal arbeidsplaatsen in solar industrie	900	900	900	
			- Aantal proj. (cum.)	110	130	150	
			-aantal nieuwe startups	10	10	10	
			-omzet	min. € 15 mln /jaar	min. € 15 mln /jaar	min. € 15 mln /jaar	
			Onderzoeksvolume	min. € 15 mln /jaar	min. € 15 mln /jaar	min. € 15 mln /jaar	

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
- Cleantechfonds*			-Aantal investeringen	*			
			-Directe werkgelegenh.	100		100-300 fte in 2023	
- Ontwikkeling Biobased economy in Brabant: * aantal investeringen Biobased fund (cumulatief)			Aantal investeringen	7	9	11	
Aantal fte dat zich vestigt op de Green Chemistry Campus			Aantal fte	150	220	330	
* aantal nieuwe arbeidsplaatsen in biobased economy			Aantal nieuwe arbeidsplaatsen			3000/2020	
* aantal arbeidsplaatsen behouden			Aantal behouden arbeidsplaatsen			15000/2020	
- Ontwikkeling cluster Elektrisch rijden / slimme netwerken:			Aantal arbeids- plaatsen in cluster			2000-10000 in 2020	
*Het aantal investeringen blijft achter op de verwachtingen. In jaarverslag 2015 is al aangekondigd dat in overleg met de BOM wordt onderzocht hoe de fondsen beter op de markt kunnen aansluiten en hoe we het aantal fondsen kunnen integreren in het innovatiefonds Brabant. Dit moet het landschap van regelingen voor de ondernemers ook eenvoudiger maken.							

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Naam beleidsnota Energietransitie 2016-2019	PS 07/16	2019					
outcome:							
Dat in 2020, 14% van ons energiegebruik, duurzaam wordt opgewekt.							
Realiseren van energieneutrale samenleving in 2050.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
<p>5 thema's:</p> <p>1. Gebouwde omgeving</p> <p>A. Aanpak nul op de meter (NOM) in de bebouwde omgeving</p> <p>B. Onze eigen gebouwen zijn verduurzaamd</p> <p>C. De provincie stimuleert en ondersteunt Brabantse overheden bij het verduurzamen van hun vastgoed, oa via Energiefonds.</p> <p>2 Smart en Green Mobility</p> <p>A) Zero Emissie openbaar vervoer Brabant</p> <p>B) Een dekkend netwerk van publieke laadinfrastructuur voor elektrisch rijden</p> <p>C) Aantal elektrische voertuigen in Brabant</p> <p>3. Energieneutrale industrie</p> <p>A) Beoordeling of de extra impulsen van de omgevingsdiensten in 2016 en 2017 ertoe hebben geleid dat Energie volwaardig wordt meegenomen bij toezicht, handhaving en vergunningverlening</p>			Percentage duurzame energie	9%	11%	14%*	
			Percentage energiebesparing	2%		6%	
			Percentage CO2 reductie tov 1990	11%		13%	20%
			Fte werkzaam in de duurzame energiesector	11.800 fte	15.200 fte	15.000-25.000 fte	
			Aantal huizen	1.000			40.000
					Aanbesteding gereed	Verduurzaming gerealiseerd	
			Aantal gemeenten	20 gemeenten	40 gemeenten	Alle gemeenten zijn benaderd om maatregelen te nemen	
			%	9%	17%	25%	
			Aantal laadpunten	5.000	7.500	{10.000-12.000 semi publieke laadpunten	
			Aantal elektr. voertuigen	30.000 voertuigen	40.000 voertuigen	100.000 voertuigen	
		Beoordeling		1			

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
B) We hebben met minimaal 20 grootverbruikers afspraken over de energietransitie (o.a. via EnergywebXL, BEL-groep en Energieprogramma DVM)..			Aantal overeenkomsten met grootverbruikers waarmee afspraken zijn gemaakt.	20	0	0	
C) We bereiden met onze stakeholders minimaal 3 grootschalige projecten (50MW of meer) voor, zoals EnergywebXL, Geothermie BV en zonnepark Nyrstar.			Besluit over uitvoering op basis van uitgewerkte businesscase.	1	1	1	
4. Sustainable Energyfarming. - Besparing PJ in agrarische sector			Besparing PJ	Start ontwerpfase uitvoeringspraktijken		0,3 PJ	
5. Energieke landschappen Aantal totaal gerealiseerde MW Windenergie in Brabant				Ca 330 MW		470 MW	

Inzet verbonden partijen en Fondsen

Verbonden partijen dragen bij aan het realiseren van de economische doelstelling zoals opgenomen in de agenda van Brabant en het bestuursakkoord 2015-2019. Het gaat daarbij om Havenschap Moerdijk, Enexis, CBL, Vordering op enexis, Verkoop vennootschap, CSV Amsterdam, Publiek belang elektriciteitsproductie, Brabant water, Eindhoven airport, BOM, Aviolanda, OLSP BOM, Green Chemistry Campus). Uit de eerste en tweede tranche investeringsagenda zijn Het Breedbandfonds Brabant, Energiefonds Brabant, Innovatiefonds Brabant, Biobasedfonds en Cleantech opgericht. Met de middelen uit het bestuursakkoord van eerdere jaren is het Life Sciences & Health fund, BHB en Redmedtech Discovery Fund opgericht.

In de paragraaf 6 Verbonden Partijen zijn de KPI's van Breedbandfonds Brabant, Energiefonds Brabant, Innovatiefonds Brabant opgenomen en in de bijlage 9 van de begroting is bij uitwerking paragraaf verbonden partijen een toelichting op de

doelstelling per verbonden partij en fonds opgenomen.

Havenschap Moerdijk & Havenbedrijf Moerdijk

Op het Haven- en Industrieterrein Moerdijk werken ongeveer 8,5 duizend mensen en indirect biedt het nog eens bijna 8 duizend banen, waarmee het stevig bijdraagt aan de werkgelegenheid in de regio. Verder is de Haven van Moerdijk een nationaal en Europees knooppunt van multimodale vervoersstromen, die een belangrijke positie inneemt in de Vlaams-Nederlandse Delta.

De aanwezige chemie op het terrein draagt bij aan innovaties op de cross sectorale ontwikkelingen van de biobased economy. Op het gebied van energie worden ook de mogelijkheden verkend om duurzame verbindingen tot stand te brengen door het hergebruik van warmte reststromen.

In oktober 2016 is met Havenbedrijf Rotterdam een traject gestart om via een Joint Fact Finding de mogelijkheden voor samenwerking tussen Havenbedrijf Moerdijk en Havenbedrijf Rotterdam nader te verkennen. De afspraken zijn vastgelegd in Memoranda of Understanding (MoU). De Joint Fact Finding heeft als doel om de gedeelde belangen ingeval van samenwerking te identificeren en te bewerken en om een gedeeld beeld op te stellen over de inhoud en organisatievorm van de toekomstige samenwerking. Op basis van de uitkomsten van de verkenning nemen partijen, de directie, bestuurders en aandeelhouders van de havenbedrijven nadere besluiten over het vervolg van het proces.

Enexis

Enexis is, als één van de ondertekenaars, een belangrijke partner in de Brabantse Energie Alliantie. Ook in het Provinciale energieprogramma zijn verschillende thema's zoals warmte, energieke landschappen, Nul op de meter, sustainable energy farming en groene mobiliteit waar de rol van Enexis van grote meerwaarde kan zijn.

Enexis, provincie en deelnemende gemeenten hebben op dit moment al een meerjarige samenwerking voor de ontwikkeling en uitrol van laadinfrastructuur voor elektrisch vervoer in Brabant. Ook zijn er aanvullende afspraken over samenwerken in Buurkracht en Nul op de Meter. In 2018 wordt deze samenwerking verdiept en verbreed.

Daarbij werkt Enexis aan de herijking van haar strategie die in 2017 wordt gepresenteerd. Aan de hand daarvan wordt een nadere invulling gegeven aan de toekomstige samenwerking. De alliantie tussen Enexis en provincie biedt door zowel concrete als strategische samenwerking, een belangrijk fundament voor het kunnen behalen van de energiedoelstellingen ten aanzien van CO2 reductie en Groene groei in Noord-Brabant.

Special Purpose Vehicles (SPV's)

In 2009 is besloten de aandelen in het productie- en leveringsbedrijf van Essent te verkopen aan energiebedrijf RWE. Netwerkbedrijf Enexis is hierbij eigendom gebleven van de publieke aandeelhouders. Daarnaast is een aantal Special Purpose Vehicles opgericht om de verkoop van Essent financieel verder af te wikkelen. Het gaat hierbij

om de volgende SPV's: CBL Vennootschap BV, Vordering op Enexis BV, Verkoop Vennootschap BV, CSV Amsterdam BV en Publiek Belang Electriciteitsproductie BV.

Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM)

De transitie naar een innovatieve, circulaire en robuuste Brabantse economie draagt bij aan een aantal maatschappelijke opgaven. De uitvoering van het Economisch Programma en de inzet van de BOM is daarop gericht. De provincie Noord-Brabant stuurt daarbij op een fors aantal vlakken, in die zin dat de provincie het beleid maakt, dat de provincie samen met de BOM en andere organisaties een programma opstelt en dat de BOM en andere organisaties dat programma uitvoeren. Naast de BOM betreft dit organisaties als de triple-helix-organisaties, de universiteiten en hogescholen, gemeenten, de valorisatieprogramma's, etc.

De totaalopgave voor het bevorderen van een concurrerende economie in relatie tot de maatschappelijke opgaven is daarbij het uitgangspunt. De opdracht van de BOM is afgeleid van deze totaalopgave en wordt vastgesteld in het jaarprogramma 2018.

Business Park Aviolanda (BPA)

Het BPA draagt bij aan het verzilveren van kansen voor het topcluster Aerospace & Maintenance die ontstaan door de komst van onderhoudswerk aan de F-35 naar Woensdrecht.

PZEM NV

PZEM NV is hoofdzakelijk georiënteerd op Zeeland met haar activiteiten. Het belang voor Brabant is dan ook gering en daarmee ook de bijdrage van PZEM NV aan het programma Economie en energie. Delta kiest steeds vaker voor duurzame vormen van energieopwekking.

Green Chemistry Campus

De Green Chemistry Campus draagt bij aan het creëren van werkgelegenheid, met name in West-Brabant, zoals ook het doel is van het Actieplan Economische Structuurversterking West-Brabant. De ontwikkeling op de campus betreft de biobased economy, die deel uitmaakt van het bereiken van een circulaire economie. De biobased economy stimuleert de cross-sectorale samenwerking tussen chemie en agrofood waarmee nieuwe verdienmodellen worden opgezet.

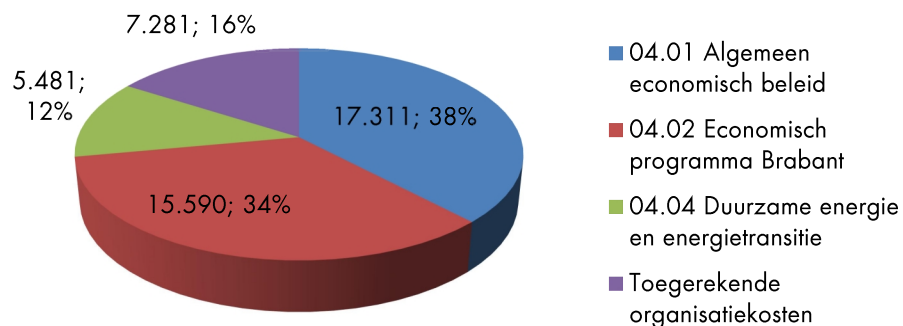
Pivot Park & Oss Life Science Park Vastgoed (OLSP)

In 2017 is Pivot Park overgenomen van de BOM om verbinding tussen parkorganisatie en vastgoed te verbeteren. Medio 2017 is een tijdelijke samenwerkingsovereenkomst ondertekend door Pivot Park, OLSP Vastgoed, gemeente Oss en de provincie met de ambitie om Pivot Park te laten uitgroeien tot een open innovatieve campus voor Life Sciences & Health. Deze overeenkomst zal in 2018 worden omgezet in een definitieve samenwerkingsovereenkomst voor de periode 2018-2026.

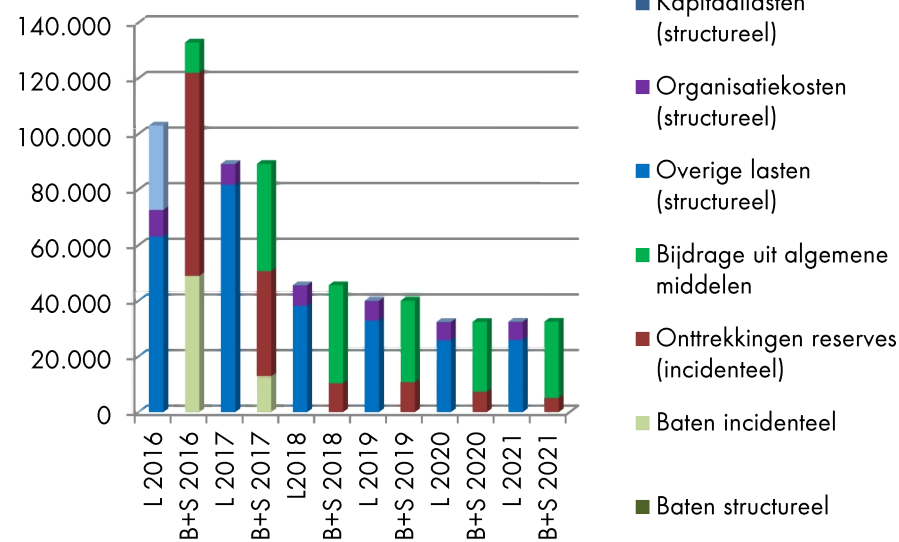
Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	93.365	81.729	38.231	32.931	25.861	25.949
Kapitaallasten	145	151	151	151	151	151
Organisatiekosten	9.580	7.388	7.281	6.983	6.445	6.447
totaal lasten	103.090	89.268	45.663	40.065	32.457	32.547
Baten						
Rijk	97	0	0	0	0	0
Europa	16.780	9	0	0	0	0
Overige programmabaten	2.266	12.890	181	181	181	181
totaal baten	19.142	12.899	181	181	181	181
Saldo baten en lasten	-83.948	-76.368	-45.481	-39.883	-32.276	-32.365
Dekking saldo lasten en baten						
Dekking uit reserves	73.047	37.834	10.221	10.582	7.177	4.943
Dekking uit alg.middelen	10.901	38.534	35.261	29.301	25.099	27.422
totaal dekking saldo	83.948	76.368	45.481	39.883	32.276	32.365

Begroting 2018 lasten x € 1.000

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

04.01 Algemeen economisch beleid

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Werklocaties

De provincie is, met de overgang van BOM-BHB in 2017, primair verantwoordelijk voor de herstructurering van bedrijventerreinen. Daarbij zien wij voortaan af van de traditionele herstructurering en leggen we onze focus op de realisatie van campussen en themabedrijfsparken. Onze inzet voor Brainport Industry Campus is daarbij een in het oog springend initiatief, maar ook Automotive Campus en Metalot. In 2018 wordt onze inzet voortgezet, waarbij Heesch/West, samen met partners in Noordoost-Brabant, in 2018 een stap verder zal worden gebracht, maar ook initiatieven als de containerterminal in Bergen op Zoom en de Health Innovation Campus. In 2018 zullen wij met de BOM afspraken maken hoe wij het gebruik van shared faciliteiten als clean rooms en kostbare apparatuur (zoals 3D-printing) kunnen stimuleren.

Internationalisering en branding

Om in te spelen op internationale ontwikkelingen en de internationale ambities te realiseren, zet de provincie in samenspraak met het bedrijfsleven en kennisinstellingen in 2018 in op:

1. (Een kwalitatieve impuls voor) handelsbevordering;
We werken samen met de BOM aan de positionering van Brabant als vestigingsplaats voor internationale bedrijven en de internationalisering van het Brabantse MKB.
2. (Een kwalitatieve impuls voor) investeringsbevordering;
Het organiseren van bestuurlijke bezoeken vanuit de provincie aan moederbedrijven van in Brabant gevestigde (internationale) bedrijven.
3. Innovatiesamenwerking en positionering post-Horizon 2020;
We bouwen aan een internationaal netwerk voor een viertal fundamentele onderzoeksgebieden waarop Brabant een vooraanstaande positie op internationaal vlak inneemt, nl. fotonica, nanotech/energieopslag, regeneratieve geneeskunde en robotica (HTSM). Dit met als doel een bijdrage te leveren aan de betreffende economische clusters in Brabant (zie volgende paragraaf).
4. Internationale profilering van Brabant
In 2017 is er een nieuwe werkwijze ontwikkeld voor de branding van de regio. In 2018 wordt deze werkwijze toegepast en wordt informatie digitaal ontsloten voor

gebruik door onze partners. In 2018 worden tevens campagnes ontwikkeld ter bevordering van het imago van de regio op thema's in vooral Duitsland.

Vrijtijdseconomie

De Brabantbrede marketingorganisatie VisitBrabant breidt haar diensten en functionaliteiten verder uit in 2018. Diensten zijn gericht op het trekken van meer (inter)nationale bezoekers die langer blijven (VisitBrabant) en het aansluiten van meer ondernemers, steden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties (ConnectBrabant). Hiermee groeit het netwerk (community), waarmee de vrijetijdseconomie wordt versterkt. Met deze doorontwikkeling neemt VisitBrabant een steeds sterkere en door partners geaccepteerde positie in als Brabantbrede marketingorganisatie voor de Brabantse Vrijtijdseconomie.

De crossovers met andere provinciale opgaven op het gebied van cultuur (Van Gogh, Design, Dance, Festivals), erfgoed (Zuiderwaterlinie, Tweede Wereldoorlog), agrifood (We are food), branding en internationalisering (zakelijke markt) en natuur worden in 2018 doorontwikkeld. Hierbij wordt ook verbinding gelegd met de activiteiten op gebied van wandel- en fietsroutes in Brabant. Het Leisureontwikkelfonds leidt tot kwaliteitsverbetering van het aanbod, met voldoende kwalitatieve aanvragen en deelname van alle regio's.

Door versterking van het aanbod en de gezamenlijke marketing wordt de (inter)nationale zichtbaarheid van Brabant naar publiek vergroot, met meer bezoekers die Brabant als bestemming kiezen voor een korte vakantie (shortbreak). Indien de uitkomsten van de Midterm review VTE, die eind 2017 afgerond wordt, hier aanleiding voor geven, wordt vanaf 2018 bijgestuurd op ambities en worden aanbevelingen uitgevoerd, mede in relatie tot bezinning op de volgende bestuursperiode.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	56.708	38.908	17.311	15.558	17.028	19.893
Lasten	56.708	38.908	17.311	15.558	17.028	19.893
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	16.780	9	0	0	0	0
Overige baten	1.595	12.785	181	181	181	181
Baten	18.375	12.794	181	181	181	181
Saldo lasten en baten	-38.333	-26.114	-17.130	-15.377	-16.846	-19.712
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdr.res.cofin Europese progr.	12.375	14.390	2.207	2.274	4.234	4.748
Bijdrage reserve investeringsagen	90	832	0	0	0	0
Bijdr.risicoreserve	10.341	0	1.074	0	0	0
Bijdrage uit alg.middelen	15.527	10.891	13.849	13.103	12.612	14.963
Totaal dekking saldo	38.333	26.114	17.130	15.377	16.846	19.712

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De raming van de lasten in 2018 is ruim € 21 mln. lager dan in 2017. Dit wordt veroorzaakt door de volgende effecten:

- o Voor het Leisure Ontwikkel Fonds is in 2017 een bijdrage geraamd van € 5 mln. (betreft een begrotingssubsidie in de vorm van projectsubsidie, dus de volledige last wordt op moment van beschikking genomen);
- o De cofinancieringsmiddelen Europese programma's zijn nog niet opgenomen in de raming 2018 (verschil t.o.v. 2017 bedraagt € 16 mln.). Deze worden bij de burap 2018 geraamd op basis van de gerealiseerde en nog te verwachte beschikkingen. Deze lasten worden gedekt uit de reserve Cofinanciering Europese programma's.

04.02 Economisch programma Brabant

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Het economisch programma Brabant richt zich op economische cluster- en systeemversterking, en meer algemeen op MKB, ondernemerschap en arbeidsmarktbeleid.

Innovatie in de economische clusters voor maatschappelijke opgaven

Mijlpalen 2018

- In de tweede helft van 2017 vindt een uitgebreide verkenning plaats voor de thema's *smart cross overs* en *smart data* binnen het innovatieprogramma High Tech Systemen en Materialen. Afhankelijk van de resultaten ontvangt u hierover eind 2017 een statenmededeling of al een statenvoorstel. Het jaar 2018 staat in het teken van de uitvoering hiervan.
- We verbinden bedrijfsleven vanuit het cluster High Tech Systemen en Materialen aan de agrofoodsector in de cross-over High Tech/Agrofood. Dit betekent nieuwe businesscases voor smart farming (optimale akkerbouw- en/of veeteelt processen), het verkorten van de keten, het aantoonbaar terugdringen van voedselverspilling en het creëren van testomgevingen en ontwikkelruimte voor onderwijs en ondernemers o.a. in de samenhang met big data.
- Daarnaast wordt de testomgeving binnen de Fabriek van de Toekomst (Brainport Industries Campus) uitgebreid en zetten we in op het kennis- en marktcluster (mkb) rond geïntegreerde fotonica.
- Uitvoering van het meerjarenprogramma Maintenance & Services gericht op het internationaal positioneren en profileren van Brabant als World Class Maintenance Hotspot via de totstandkoming van een internationaal onderscheidend composietencluster. En in interactie met High Tech het inzetten van robotica bij de ontwikkeling van servicerobots en experimenteren met het 3D-printen van turbine motorcomponenten. Als cross-over tussen Logistiek en High Tech werken we aan een Fieldlab 'Integrated Logistic Support' met als kern de inzet van big data.
- De geactualiseerd Logistieke Agenda Brabant wordt uitgevoerd met accenten op Logistic Community Brabant (voorheen: graduate school logistiek), big data/supply chains en voldoende en goed geschoold personeel i.s.m. de verschillende arbeidsmarktregio's.

- Binnen Life Sciences & Health wordt Pivot Park doorontwikkeld naar een innovatief pharmacluster. Brainport Healthy Living schaalte in 2018 op naar 25.000 eindgebruikers. Het consortium rond regeneratieve geneeskunde (RegMedXB) wordt verder uitgebreid en de BRON campus in Breda (Amphia Ziekenhuis i.s.m. bedrijven) richt zich op oncologie en therapie op maat (TOMi).
- Binnen biobased economy zal de focus liggen op de versterking van het cluster Biobased Delta en de internationale positionering van het cluster. Tevens zal toegewerkt worden naar een nieuw meerjarenprogramma 2018-2030. In 2018 wordt sterk ingezet op de samenwerking tussen de toplocaties en de aanwezige faciliteiten als de campussen, research centra en applicatie centra. De Green Chemistry Campus krijgt een forse uitbereiding middels realisatie van een kantoor en- Demofaciliteit en vestiging van kennisinstellingen TNO, ECN en Vito op locatie door bioaromaten programma Biorizon. Samen met BOM en Rewin worden concrete projectvoorstellen uitgewerkt rondom scale up van biobased MKB bedrijven en financiering hiervan.

MKB en ondernemerschap

Als onderdeel van de Samenwerkingsagenda met het rijk, zorgen wij voor een adequate en effectieve ondersteuningsstructuur voor het innovatief MKB-bedrijfsleven met goede mogelijkheden voor samenwerking over regionale grenzen heen en een gelijk en transparant speelveld op het gebied van financiële regelingen. Hierbij trekken wij gezamenlijk op met de provincies Zeeland en Limburg. De inzet van het rijk voor de komende jaren wordt pas duidelijk met het nieuwe Regeerakkoord. Voor dit moment wordt ervan uitgegaan dat de bestaande MIT-regeling in grote lijnen wordt doorgetrokken naar 2018.

Omdat de financiering van de bestaande valorisatieprogramma's afloopt (2017-2018), bouwen wij een nieuwe toekomstbestendige organisatie voor startup ondersteuning in Brabant, gecombineerd met een fonds voor (zeer) vroege fase financiering (Proof-of-Concept- en Preseed leningen). Of het Rijk dit vervolg op de startersondersteuning financieel ondersteunt, is een besluit van het nieuwe kabinet.

Arbeidsmarkt

Ons arbeidsmarktbeleid zoals vastgelegd in 'Naar en Veerkrachtige Arbeidsmarkt' heeft niet aan actualiteit ingeboet. Flexicurity, de aansluiting tussen onderwijs en de arbeidsmarkt, extra aandacht voor de onderkant van de arbeidsmarkt en internationalisering zijn nog steeds belangrijke thema's. Maar de economische groei leidt ook tot een groeiend tekort aan geschikt arbeidspotentieel. Tekorten groeien in techniek en zorg, terwijl een grote groep nog steeds aan de zijlijn staat. Via Kennispact 3.0 ondersteunen wij de gezamenlijke Brabantse MBO's in hun doelen om meer flexibiliteit in het onderwijsaanbod te brengen, gericht op de beroepen van morgen, samen met werkgevers, waarmee ook een impuls aan Leven Lang Leren wordt gegeven.

En via het stimuleren van reshoring wordt ingezet op het terughalen van maakindustrie, dat deels ten goed komt aan werkzoekenden aan de onderkant van de arbeidsmarkt.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	33.520	34.349	15.590	13.847	8.200	5.500
Lasten	33.520	34.349	15.590	13.847	8.200	5.500
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	504	0	0	0	0	0
Baten	504	0	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-33.016	-34.349	-15.590	-13.847	-8.200	-5.500
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage reserve investeringszaken	48.157	16.197	3.750	5.458	2.675	0
Bijdrage uit alg.middelen	-15.141	18.152	11.840	8.389	5.525	5.500
Totaal dekking saldo	33.016	34.349	15.590	13.847	8.200	5.500

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De raming van de lasten in 2018 is bijna € 19 mln. lager dan in 2017. Dit wordt veroorzaakt door de volgende effecten:

- In 2017 is ruim € 6 mln. geraamd voor bijdrage MIT (waarvan 50% EZ bijdrage). In 2018 zijn hier (nog) geen middelen voor beschikbaar;
- Voor het uitvoeringsprogramma Biobased Economy zijn middelen van 2018 naar voren gehaald, hierdoor is voor 2017 een raming opgenomen die € 5 mln hoger is dan voor 2015;
- Voor Ruimte voor bedrijvigheid was in 2017 € 8 mln. meer geraamd dan in 2018. (Fes-middelen, overhevelingen van 2016 naar 2017 m.b.t. Ruimte voor bedrijvigheid, breedbandmiddelen).

04.04 Duurzame energie en energietransitie

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De energieopgave is meerledig: 14% duurzame energieopwekking in 2020, 6% energiebesparing in 2020 en de energie-innovatie stimuleren zodat het tempo van de verduurzaming na 2020 sterk toeneemt. De uitvoering staat beschreven in uitvoeringsprogramma energie 2016-2019. Eind 2017 wordt een voorstel aan u voorgelegd m.b.t. het tweede deel van de investeringsmiddelen, die in het bestuursakkoord zijn gereserveerd. Daarnaast zullen wij eind 2018 een nieuw beleidskader energie 2018-2030 aan u voorleggen. De uitkomsten hiervan zullen daarna in de begroting landen.

Een belangrijk aandachtspunt in 2018 is de verankering van energie in de gemeentelijke bestuursakkoorden. Dit is noodzakelijk om lokaal voldoende uitvoeringskracht te organiseren. De provincie zal de lokale kracht ondersteunen met bestaande instrumenten (energiefonds, sociaal innovatie team, OP-Zuid). Daarbij leggen wij de verbinding tussen de Brabantse Energie Alliantie, de regionale energiestrategieën en lokale uitvoeringsplannen.

Hieronder zijn de belangrijkste mijlpalen per thema voor 2018 opgenomen, die allen bijdragen in de bovenliggende doelen uit de Energieagenda van Noord-Brabant 2010-2020 en het hier onderliggende uitvoeringsprogramma Energie: 14 procent duurzame energieopwekking in 2014 en 6 procent energiebesparing in 2020. Het stimuleren van innovatie is hierbij een belangrijke drijver onder en achter deze twee doelstellingen.

1. Energieke landschappen:

- o de provincie heeft in het kader van de PIP-A16 voor minimaal 100 MW aan windenergie omgevingsvergunningen afgegeven. Deze windturbines zullen naar verwachting eind 2019/begin 2020 in bedrijf zijn genomen;
- o in 2018 wordt onder leiding van Nederland Boven Water, samen met Rijkswaterstaat een prijsvraag uitgeschreven naar ideeën voor realisatie van concrete duurzame energieprojecten die een bijdrage leveren aan de acceptatie van duurzame energie in het landschap/de dagelijkse leefomgeving van mensen. Brabant doet in deze prijsvraag mee met de A16-zone.

2. Smart en green mobility (ter ondersteuning van de doelstelling 100.000 elektrische voertuigen in Brabant):
 - o In 2018 wordt een proeftuin op 3 locaties in Brabant gerealiseerd gericht op het voordelig elektrische voertuigen laden achter de grootverbruik aansluiting met het overschot aan zonne-energie.
 - o In 2018 wordt in 1 wijk een proeftuin gerealiseerd, gericht op het voorkomen van de uitbreiding van elektriciteitsnetwerk, door het faciliteren van slim en voordelig opladen van accu's in elektrische voertuigen op piekmomenten met veel zonne-energie.
 - o In 2018 realiseren we 1 pilot Solarfietspad dunne film zonnecellen van circa 500 m waarbij de provincie optreedt als launching customer.
3. Energie neutrale industrie
 - o In 2018 zullen 65 ha zonnepark bij Nystar in Budel worden gerealiseerd
 - o in 2018 start de uitvoering van het toekomst vast maken van het Amernet, door duurzame en meer decentrale energiebronnen, in combinatie met meer draagvlak bij de afnemers;
4. Gebouwde omgeving:
 - o bij 60 kantoorpanden zijn de installaties beter afgesteld om zo energie te besparen.
 - o In 2018 zullen tenminste 200 sportverenigingen zijn verduurzaamd en maken we vervolgstappen om verder op te schalen.
5. Sustainable energy-farming:
Binnen Sustainable energy farming zetten wij erop in 0,3 PJ te besparen in 2020 in de agrarische sector. In 2018 starten wij hiertoe bij 5 praktijk casussen de ontwerpfase. In 2018 starten wij de kenniskring 'Energie als streekproduct' waarin wij de agrarische sector stimuleren energie te leveren aan hun omgeving

Voorts wordt in 2018 zeer actief gewerkt aan de communicatie met een breed Brabants publiek. Aan de ene kant om hen meer inzicht te geven in hun eigen mogelijke bijdrage aan de energietransitie. Aan de andere kant om uit te dragen op welke wijze de provincie aan energietransitie werkt en tot welke resultaten dat leidt.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	3.282	8.622	5.481	3.676	784	706
Lasten	3.282	8.622	5.481	3.676	784	706
Baten van het Rijk	97	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	167	105	0	0	0	0
Baten	263	105	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-3.019	-8.517	-5.481	-3.676	-784	-706
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdr. uit reserve inv.agenda	2.084	6.415	3.190	2.850	268	195
Bijdrage uit alg.middelen	935	2.102	2.291	826	516	511
Totaal dekking saldo	3.019	8.517	5.481	3.676	784	706
<hr/>						
Bedragen x € 1.000	Realisatie	Raming				
(investerings)	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Laadinfrastructuur	39	0	0	0	0	0

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De raming van de lasten in 2018 is € 3 mln. lager dan in 2017. Dit wordt met name veroorzaakt door de volgende effecten:

- In 2017 is er € 1,5 mln geraamd t.b.v. Greendeal proeftuinen (raming 2018 € 0);
- In 2018 is er € 1,1 mln doorgeschoven 2017 naar 2018 t.b.v Elektrisch rijden & slimme netwerken;
- In 2017 is (o.b.v. uitvoeringsprogramma Energietransitie 2016-2019) € 2,5 mln meer geraamd dan in 2018.

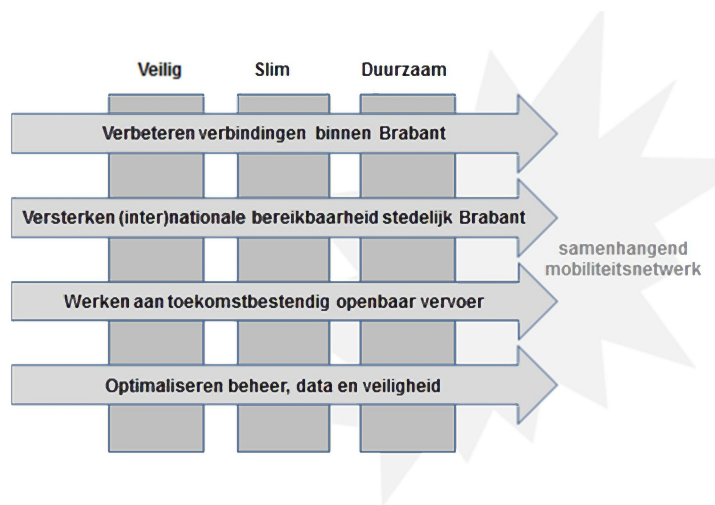
5

Mobiliteit

Algemeen beeld van het programma

Wij willen dat Brabant een fijne plek is om te wonen, werken en recreëren. Een provincie waar je vlot op je bestemming kunt zijn en waar producten slim vervoerd worden. Wij willen ook dat Brabant een internationale top kennis- en innovatieregio blijft. Om bij te dragen aan de concurrentie- en agglomeratiekracht van Brabant, werken we samen met onze partners aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk voor bewoners, bedrijven en bezoekers.

We werken vanuit vier ontwikkellijnen om dit mobiliteitsnetwerk voor Brabanders en de Brabantse economie te realiseren:

Wat gaan we daarvoor doen in 2018:

De wereld van mobiliteit is in beweging. De vele technologische en sociale innovaties, zoals zelfrijdende auto's en opkomst van deeleconomie, dwingen ons met een frisse blik naar de toekomst te kijken. Met de gevoerde dialoog met Brabanders en professionals hebben we een beeld gevormd van het mobiliteitssysteem van de toekomst en onze rol daarin. In 2018 vertalen we dat door naar concreet beleid. We optimaliseren het proces van ontwikkeldagen, waarmee we in 2017 gestart zijn, gericht op het vergroten van de bestuurlijke uitvoeringskracht. We opereren daarbij meer als één overheid om sneller en adaptief te kunnen inspringen op kansen en ontwikkelingen in de omgeving, maar zorgen tevens voor een goede borging van het functioneren van het huidige mobiliteitssysteem. In 2018 werken we aan een financieringsstructuur die o.a. een flexibele inzet van middelen ondersteunt.

Wat wil de provincie bereiken?

Mobiliteitsbeleid (05.01)

Mobiliteit is een middel om Brabant aantrekkelijk, bereikbaar en concurrerend te houden.

Wat gaat de provincie daarvoor doen in 2018?

- De resultaten van de maatschappelijke dialoog met Brabanders en professionals over de toekomst van mobiliteit, gepresenteerd tijdens Dutch Design Week 2017, vertalen we door naar provinciaal beleid en programma's (bijvoorbeeld de voorbereiding van de nieuwe OV-concessie West-Brabant per 2022).
- De koers voor mobiliteit leggen we vast binnen het omgevingsbeleid in de Brabantse Omgevingsvisie. De Omgevingsvisie vervangt in 2018 diverse visies, waaronder het PVVP.
- In elke regio organiseren we twee maal per jaar een ontwikkeldag om met regionale partners te komen tot adaptieve regionale ontwikkelagenda's mobiliteit waarin afspraken zijn gemaakt over een gezamenlijke programmering en uitvoering van projecten.
- We blijven werken aan het verbeteren van de Brabantse (hoofd)wegen, spoor- en vaarwegen via het programma SmartwayZ.NL, waaronder A58, A67, A2 Weert - Eindhoven en N279, A2 Deil - 's-Hertogenbosch, programma Hoogfrequent Spoor en de belangenbehartiging voor internationale treinverbindingen.
- Maar ook aan de realisatie van snelfietsroutes met het ondertekenen van bestuursovereenkomsten in 2018.
- We maken verkeersdeelnemers bewust van het belang van verkeersveilig op weg zijn en realiseren waar nodig infrastructurele aanpassingen op het provinciale wegennet.
- We zetten stevig in op Smart Mobility met de programma's SmartwayZ.NL en Beter Benutten Vervolg. We initiëren, faciliteren en stimuleren innovatie, het testen en ontwikkelen hiervan in de praktijk en het grootschalige gebruik van deze diensten om slimmer en efficiënter gebruik te maken van het beschikbare netwerk.
- We blijven de markt, onderwijs- en kennisinstellingen uitdagen om te komen met innovaties en mogelijkheden voor verduurzaming van de infrastructuur en de inzet van middelen voor mobiliteit.

Toekomstbestendig Openbaar vervoer (05.02)

Samen met de vervoerders, gemeenten en het Reizigersoverleg Brabant werken we aan een vraaggericht, verbindend en verantwoord openbaar vervoer. Technologische

ontwikkelingen, de opkomst van de economie en discussies over de effectiviteit van de inzet van middelen vragen om een andere kijk op openbaar vervoer. Met marktpartijen, kennisinstellingen en gemeenten doen we kennis en ervaring op met pilots en experimenten voor nieuwe concessies met slimme mobiliteitsoplossingen op maat.

Wat gaat de provincie daarvoor doen in 2018?

- o We geven uitvoering aan drie OV-concessies conform de uitgangspunten uit de OV-visie. Daarbij zetten we in op verduurzaming en het bevorderen van de sociale veiligheid.
- o We faciliteren pilots en experimenten Vernieuwing OV om kennis en ervaring op te doen voor het openbaar vervoer van de toekomst.
- o We voeren de Ontwikkelagenda HOV, spoor en knooppunten uit waarmee we werken aan het oplossen van knelpunten in én het toekomstbestendig verbeteren van het OV-netwerk (bus en spoor) en de bijbehorende infrastructuur.

Infra en provinciale wegen (05.03)

We zorgen voor een goed functionerende provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet vanuit de kernwaarden veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid.

Wat gaat de provincie daarvoor doen in 2018?

- o We geven uitvoering aan de kwaliteitsvisie op het onderhoud van onze provinciale wegen.
- o We zorgen voor planmatig(e) vervanging/onderhoud op provinciale wegen.
- o We verbeteren de verkeersveiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid door gerichte aanleg en reconstructies.
- o We passen zo veel mogelijk duurzame en gerecyclede materialen toe en stimuleren innovaties door de markt.

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

Voor de bestuursopdracht Toekomst Mobiliteit uit de Perspectiefnota hebben we met de maatschappelijke dialogen een beeld gevormd van de mobiliteit van de toekomst, de rol van de provincie en hoe we de uitvoeringskracht met het opstellen van regionale ontwikkelagenda's mobiliteit kunnen versterken. Via de statenmededeling Programmering Mobiliteit hebben we de Staten al geïnformeerd over de nieuwe werkwijze. De eerste concrete uitwerking daarvan is de Kwaliteitsvisie onderhoud provinciale infrastructuur. De begroting 2019 zullen we conform deze nieuwe inzichten opstellen. In 2018 werken we

aan het optimaliseren van het proces van de ontwikkeldagen en flexibilisering van de inzet van middelen.

Met het realiseren van de belangrijke punten uit het Bestuursakkoord liggen we op koers. Zo is er een gedragen plan voor de aanpak van knooppunt Hooipolder. Het onderzoek naar een (spoor)verbinding Breda-Utrecht is uitgevoerd en alle maatregelen binnen het Landelijk Verbeterprogramma Overwegen (LVO) zijn of worden uitgevoerd.

Binnen het programma SmartwayZ.NL wordt hard gewerkt aan de bereikbaarheid van Zuidoost-Brabant met een focus op A58 en A67. De N279-Noord ('s-Hertogenbosch - Veghel) is opgeleverd en er ligt een toekomstbestendig voorkeursalternatief voor N279-Zuid (Veghel - Asten), dat in 2018 wordt uitgewerkt in het Provinciaal Inpassingsplan (PIP). We voeren smart mobility oplossingen uit, met de logistieke partijen op de N279. In 2018 zetten we met het ondertekenen van de eerste bestuursovereenkomsten voor de aanleg van snelfietsroutes een belangrijke stap in het realiseren van een volgend onderwerp uit het bestuursakkoord en worden de resultaten van de studie naar de aanpak N264 verwacht. Gunning van de aanpak van de aanpak van N629 Oosterhout - Dongen en N282 Tilburg - Breda is voorzien in 2018 respectievelijk 2019. In aansluiting op het afgeronde MIRT-onderzoek goederencorridors wordt een uitvoeringsprogramma opgesteld samen met diverse partners.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
naam beleidsnota: Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan	PS 53/06	2018					
<p>Verbetering van de bereikbaarheid binnen Brabant en van de (inter-) nationale verbindingen van en naar Brabant:</p> <ul style="list-style-type: none"> - indicatie filedruk op de wegen in Brabant <p>Goed functionerende netwerken van modaliteiten voor personen- en goederenvervoer. Deze netwerken zijn zo met elkaar verknoot, dat iedere vervoerswijze een optimale bijdrage levert aan de bereikbaarheid.</p> <ul style="list-style-type: none"> - stimulans modal shift personenvervoer in Brabant naar OV en fiets (% gewisseld naar alternatieve vervoerswijze tov vorig jaar). - stimulans modal shift goederenvervoer in Brabant naar water, buis en spoor (% gewisseld naar alternatieve vervoerswijze tov vorig jaar). 			<p>gemiddelde vertraging per uur autorijden</p> <p>%</p> <p>%</p>				
<ul style="list-style-type: none"> - Vaststellen van multi-modale mobiliteitsagenda's opgesteld samen met de vier GGA-regio's gericht op infrastructurele aanpassingen en mensgericht maatregelen tbv leefbaarheid, verkeersveiligheid en doorstroming (door provinciale cofinanciering via de subsidieregeling Verkeer en Vervoer). - (Cofinanciering van) projecten die bijdragen aan meer, duurzamer en innovatiever goederenvervoer over weg, water en spoor. <ul style="list-style-type: none"> * Wilhelminakanaal geschikt voor klasse IV schepen tot en met haven Loven (Tilburg) * Aantal projecten voorzien van cofinanciering (besluit Robuuste Brabantroute en subsidieregelingen Goederenvervoer en SHK) * Aantal projecten gerealiseerd door derden (besluit Robuuste Brabantroute en subsidieregelingen Goederenvervoer en SHK) - Realiseren van snelfietsroutes tbv het stimuleren van het gebruik van de fiets. <ul style="list-style-type: none"> * Realisatie snelfietsroute Cuijk - Nijmegen. * Aantal afgesloten bestuursovereenkomsten voor snelfietsroutes uit het uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling (cumulatief). * % gerealiseerde routedelen eerste 5 snelfietsroutes (% km cumulatief) - Uitvoeren van het programma SmartWayZ.NL met de doelstelling het versneld oplossen van bereikbaarheidsknelpunten ter versterking van de economie en het vestigingsklimaat in Zuid-Nederland: <ul style="list-style-type: none"> * Aantal uitgevoerde projecten of initiatieven (samen met derden) op het gebied van Smart Mobility. * Realiseren geplande aanpak N279-Zuid (Veghel-Asten) * Realiseren geplande aanpak A58 (innovA58). 	<p>aantal vastgesteld mobiliteitsagenda's</p> <p>oplevering 2022</p> <p>aantal projecten</p> <p>aantal projecten</p> <p>oplevering 2020</p> <p>aantal</p> <p>%</p> <p>aantal</p> <p>oplevering 2023</p> <p>oplevering 2023</p>	<p>4</p> <p>overeenkomst fase 1,5</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>25%</p> <p>16</p> <p>PIP</p> <p>PIP</p>	<p>4</p> <p>gunning fase 1,5</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>7</p> <p>50%</p> <p>9</p>	<p>4</p> <p>oplevering</p> <p>5</p> <p>5</p> <p>100%</p>	<p>4</p> <p>5</p> <p>5</p>		

naam beleidsnota: Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan (uitvoeringsprogramma Verkeersveiligheid)		PS 53/06	2018					
Door het stimuleren van verkeerseducatie op scholen en voorlichting geven aan Brabantse verkeersdeelnemers streven we naar nul verkeersdoden in Brabant.				aantal				
- Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen: aantallen.				aantal				
- Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen: per reizigerskilometer.								
- Minimaal 95% van de BVL-scholen heeft het BVL-label behaald in 2019.			%	92%	93%	95%		
- Minimaal 100 middelbare scholen doen mee aan Totally Traffic in 2019			aantal	100	105	110		
- Percentage van de Brabanders ouder dan 18 jaar, dat bereikt is met de campagne Brabant gaat voor NUL verkeersdoden.			%	> 2017	> 2018	> 2019	> 2020	
naam beleidsnota: OV-visie		PS 43/12	2024					
Het OV sluit aan bij de vraag van zo veel mogelijk reizigers. Klanttevredenscijfer gelijk aan of boven landelijk gemiddelde.				OV-klantbarometer	> landelijk	> landelijk	> landelijk	> landelijk
De reizigers kunnen veilig reizen met het OV in Brabant.				aantal incident meldingen	< 2017	< 2018	< 2019	< 2020
- Uitvoering en beheer van de 3 busconcessies obv de vastgestelde OV-visie.			%	< 0,2%	< 0,2%	< 0,2%	< 0,2%	
* Rituitval obv % uitgevallen ritten tov de dienstregelingen van de concessies.			km	> 2017	> 2018	> 2019	> 2020	
* Afgelegde reizigerskilometers per gereden buskilometer.			%	20%	29%	39%	48%	
* Inzet van zero emissie bussen in de concessie Zuid-Oost obv % tov totaal aantal bussen (100% in 2025).				3	3	3	3	
- Per concessiegebied een jaarplan sociale veiligheid opstellen met normen en eisen.			aantal	3	3	3	3	
- (Cofinanciering van) projecten die bijdragen aan de uitvoering van de ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten:								
* Aantal projecten voorzien van cofinanciering (subsidieregeling SHK).			aantal	ntb				
* Aantal projecten gerealiseerd door derden (subsidieregeling SHK).			aantal	6	3			
- (Cofinanciering van) projecten die bijdragen aan de ontwikkeling van Vernieuwing OV:								
* Aantal projecten voorzien van cofinanciering.			aantal	3				
* Aantal projecten in uitvoering door derden.			aantal	3				
naam beleidsnota: Kwaliteitsvisie onderhoud provinciale infrastructuur		ntb	ntb					
De status en inrichting van de provinciale (fiets)wegen scoren objectief gezien goed (score BKXI).				score	> 2017	> 2018	> 2019	> 2020
De status en inrichting van de provinciale wegen worden positief gewaardeerd door de Brabantse burger (waardering WOW).				score	> 2017	> 2018	> 2019	> 2020
- Formuleren van beleidsprestaties voor beheer en onderhoud provinciale infrastructuur op basis van vastgesteld beleid kwaliteitsnota en evaluaties van pilots Eurorap.					1e helft 2018			

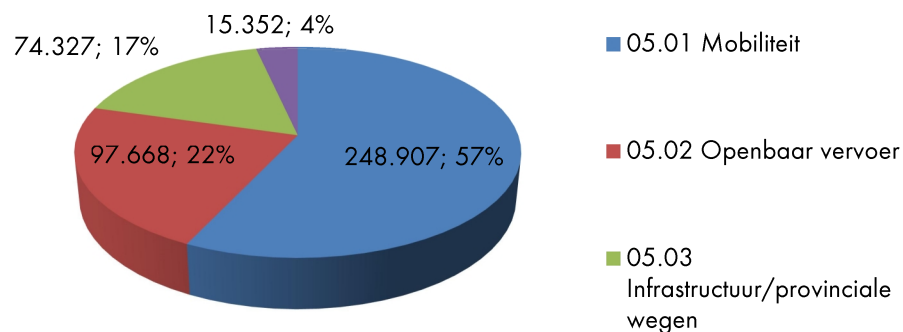
Inzet verbonden partijen

Met de gemeenschappelijke regeling 'kleinschalig collectief vervoer Noord-Oost Brabant' wordt een kwalitatief hoogwaardig stelsel van collectief vervoer nagestreefd ter voorziening in de behoefte aan openbaar vervoer, de instandhouding en verbetering van de bereikbaarheid in kleine kernen en het aanbod van adequate vervoersvoorzieningen.

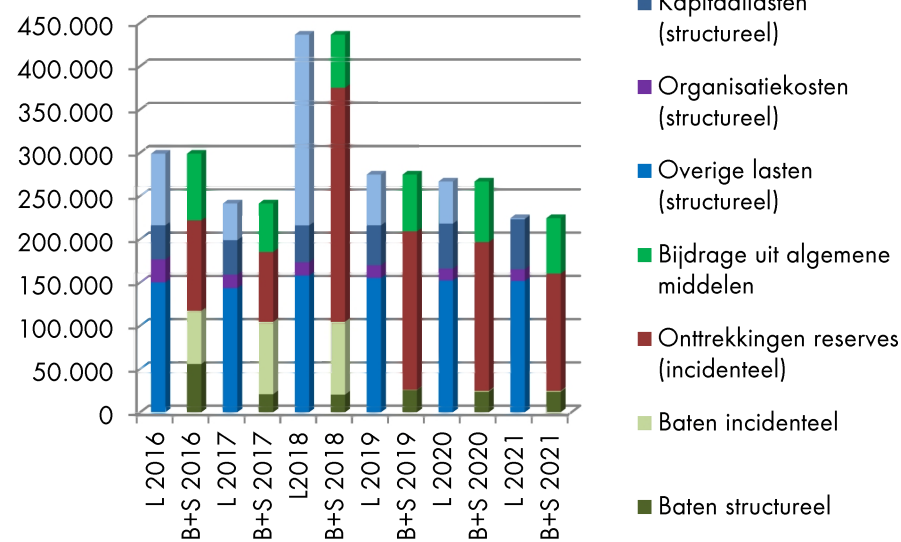
Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	232.675	185.849	378.283	213.732	200.876	152.802
Kapitaallasten	39.372	39.825	42.619	46.134	52.094	57.852
Organisatiekosten	26.674	15.578	15.352	14.724	13.590	13.594
totaal lasten	298.721	241.253	436.253	274.590	266.560	224.248
Baten						
Rijk	107.454	98.474	100.175	21.519	19.569	19.569
Europa	0	0	0	0	0	0
Overige programmabaten	9.679	5.832	4.387	4.398	5.087	5.087
totaal baten	117.133	104.306	104.561	25.917	24.656	24.656
Saldo baten en lasten	-181.588	-136.947	-331.692	-248.673	-241.904	-199.592
Dekking saldo lasten en baten						
Dekking uit reserves	104.551	80.910	270.357	183.105	171.957	135.516
Dekking uit alg.middelen	77.037	56.036	61.335	65.567	69.947	64.076
totaal dekking saldo	181.588	136.947	331.692	248.673	241.904	199.592
	Realisatie	Raming				
(investerings)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Projecten 05.03	31.074	62.559	73.016	117.430	141.590	139

Begroting 2018 lasten x € 1.000

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

05.01 Mobiliteit

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Doelstelling

De provincie wil een slim en samenhangend mobiliteitsnetwerk realiseren in Brabant dat inspeelt op ketenmobiliteit en dat stad en regio goed verbindt.

Activiteiten en prestaties

Het vergroten van de uitvoeringskracht binnen het traject Toekomst Mobiliteit gaat uit van de gedachte om nog meer integraal als een slagvaardige overheid te kunnen opereren. Hiervoor zullen we in overeenstemming met de statenmededeling Programmering Mobiliteit komen met een voorstel voor de begroting 2019.

Verbeteren verbindingen binnen Brabant

Goederenvervoer:

Met de Robuuste Brabantroute is er extra aandacht voor de veiligheid op en de leefbaarheid rondom het spoor. Het maatregelenpakket wordt in 2018 verder uitgevoerd. Met de partners worden in 2018 de acties voor de Goederencorridors verder uitgewerkt in concrete projecten, zoals een spoorverbetering voor het haven- en industriecomplex Moerdijk. MCA-Brabant richt zich vanaf 2018 onder andere ook op Smart Multimodaal.

Civiel luchtverkeer:

In 2018 worden de resultaten van het onderzoek naar de ontwikkelscenario's opgeleverd, die betrekking hebben op de vergunningverlening van Eindhoven Airport na 2019. I.h.k.v. de bereikbaarheid werken partners aan een haalbaarheidsonderzoek t.a.v. station Acht nabij Eindhoven Airport. Dit moet duidelijkheid geven over verdere acties. We onderzoeken of een HOV lijn tussen CS en de luchthaven een oplossing kan bieden.

Fiets:

We maken de fietsinfrastructuur toekomstbestendig door een snelfietsroutenetwerk aan te leggen. In 2018 zijn er 5 bestuursovereenkomsten voor het realiseren van de snelfietsroutes uit het programma Fiets in de Versnelling ondertekend. In 2020 zijn deze routes gerealiseerd en voor de aanvullende 4 routes overeenkomsten afgesloten.

Om het fietsgebruik binnen het Brabants mobiliteitssysteem te stimuleren zorgen we voor voldoende fietsparkeermogelijkheden en fietsdeelsystemen op knooppunten. We bevorderen de gedragsverandering via het Brabants Mobiliteitsnetwerk en dragen we het B-riders concept in 2018 over aan de markt.

Verkeersveiligheid:

Ons streven is NUL verkeersdoden in Brabant. Samen met partners zoals gemeenten, Rijkswaterstaat en politie, bevorderen we de verkeersveiligheid via drie pijlers: gedrag, infrastructuur en handhaving.

2018 staat voor verkeersveiligheid in het teken van 'het jaar van de snelheid', waarbij we de integrale aanpak met onze partners verder ontwikkelen en in praktijk brengen. We identificeren aandachtspunten in het kader van snelheid op onze provinciale wegen en zetten daar gepaste maatregelen in. In 2018 stellen de partners gezamenlijk integrale verkeersveiligheidspakketten vast voor 2019.

We stimuleren de verkeerseducatie in het basis- en voortgezet onderwijs via Brabants VerkeersveiligheidsLabel (BVL) respectievelijk Totally Traffic (TT). In 2018 willen we starten met het uitbreiden van TT naar de ROC's.

Verkeersdata:

In 2018 worden in de Brabant Brede Model Aanpak (BBMA) diverse nieuwe databronnen geïntegreerd. Daarmee is de BBMA een belangrijk instrument voor de onderbouwing van beleid en planuitwerking.

Versterken internationale bereikbaarheid stedelijk Brabant

SmartwayZ.NL

Met het programma SmartwayZ.NL werken we aan de aanpak van knelpunten in de bereikbaarheid van Zuid-Nederland. We kijken daarbij steeds naar een combinatie van Smart Mobility toepassingen en infrastructurele maatregelen, zoals bij de A67, A2 Weert - Eindhoven en binnen InnovA58 (Eindhoven - De Baars en Galder - St. Annabosch). In 2018 wordt de verkenning A67 afgerond, het voorkeursalternatief N279 Asten - Veghel definitief vastgesteld in het PIP en vindt er een besluit plaats over de aanpak van de A58 tussen Breda en Tilburg plaats.

Smart Mobility (SmartwayZ.NL en Beter Benutten Vervolg):

We zetten stevig in op Smart Mobility toepassingen om zo slimmer en efficiënter gebruik te maken van het beschikbare infranetwerk. Het vormt eveneens een stimulans voor de automotive industrie in Brabant. Dat doen we in nauwe samenwerking met marktpartijen, kennisinstellingen/onderwijs, overheden en gebruikers via:

- Mobilitylab: Het stimuleren van start-ups op het gebied van smart mobility in de regio;
- MobilitymoveZ.NL: Testen en ontwikkelen van innovatieve mobiliteitsconcepten in de praktijk op de openbare weg Tilburg - Eindhoven - Helmond;
- Marktplaatsen Mobiliteit: Bestaande en bewezen effectieve Smart Mobility diensten grootschalig uitrollen. Te beginnen op de A2 Weert - Eindhoven, daarna Zuidoost Brabant en de N279;
- Smart Logistics projecten: Uitrollen van innovaties ter verhoging van de verkeersveiligheid, Smart Mobility oplossingen voor logistieke partijen op de N279 en voor de as Rotterdam - Venlo;
- We starten met het bouwen van een Datadashboard voor SmartwayZ.NL, door logistieke data te koppelen en inzichtelijk te maken;
- Daarnaast plaatsen we in het kader van Talking Traffic intelligente VRI's in B5-steden en op o.a. N279 voor de ontwikkeling van slimme diensten voor de automobilist, fietser, openbaar vervoer en hulpdiensten.

Mijlpalen 2018

- Ondertekening 5e (cumulatief) bestuursovereenkomst snelfietsroutes
- Integrale verkeersveiligheidspakketten voor 2019 vastgesteld
- Oplevering nieuwe verkeersmodellen BBMA
- Uitbreiden Totally Traffic (verkeersveiligheid) naar ROC's.
- 10 start-ups faciliteren binnen Mobilitylab
- 3 initiatieven MobilityMoveZ.NL
- 3 functionerende Marktplaatsen voor Mobiliteit binnen SmartwayZ.NL
- Afronden verkenning A67 Leenderheide - Zaarderheiken
- Provinciaal Inpassingsplan voorkeursalternatief N279 Asten-Veghel definitief vastgesteld
- Besluit slimste oplossing A58 Tilburg-Breda
- Datadashboard SmartwayZ.nl beschikbaar
- Quick wins verbetering spoorontsluiting Moerdijk zijn gerealiseerd

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	41.071	37.341	248.907	74.884	30.479	25.652
Lasten	41.071	37.341	248.907	74.884	30.479	25.652
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	552	1.345	905	905	1.582	1.582
Baten	552	1.345	905	905	1.582	1.582
Saldo lasten en baten	-40.519	-35.996	-248.001	-73.979	-28.897	-24.070
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage res.DU verkeer en vervoer/SIF	36.027	23.741	113.564	38.371	48.334	12.573
Bijdr.reserve Essent balansverkorting	-1.961					
Bijdrage uit alg.middelen	6.453	12.255	134.438	35.608	-19.437	11.497
Totaal dekking saldo	40.519	35.996	248.001	73.979	28.897	24.070

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De totale geraamde lasten 2018 zijn per saldo circa € 211,6 mln hoger dan in 2017. Dit verschil in lasten in de begroting 2018 ten opzichte van de begroting 2017 wordt grotendeels verklaard door cofinancieringsbijdragen van de provincie aan grote projecten van derden. In de begroting houden we financieel gezien rekening met de (volledige) last als het college besluit tot de subsidiebijdrage. Voor 2018 zijn dat cofinancieringsbijdragen van € 108,6 mln voor Programma Hoogfrequent Spoor (PHS), € 25,6 mln in het kader van de Challengevariant Eindhoven en € 55,8 mln voor de uitvoering van het Bereikbaarheidsakkoord Zuid-Oost Brabant. De middelen voor het Bereikbaarheidsakkoord zijn in het verleden door de voormalige SRE-regio gespaard en worden ingezet voor de uitvoering van een door de regio opgesteld maatregelenpakket voor de verbetering van de bereikbaarheid. Vanuit de regio wordt voor eenzelfde bedrag aan cofinanciering beschikbaar gesteld.

Met de ondertekening van de bestuursovereenkomsten voor snelfietsroutes kan gestart worden met de realisatie. Voor 2018 is geraamd dat € 13 mln via de subsidieregeling beschikbaar wordt gesteld.

In 2018 zal sterk ingezet worden op Smart Mobility (o.a. als onderdeel van SmartwayZ.NL). De geraamde lasten in 2018 zijn hierdoor € 8 mln hoger dan in begroting 2017.

05.02 Openbaar vervoer

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Doelstelling

We zorgen voor gemakkelijk en goed afgestemd openbaar vervoer en slimme mobiliteitsoplossingen op maat als onderdeel van het complete mobiliteitssysteem.

Activiteiten en prestaties

OV-concessies:

Via de concessies in West, Oost en Zuidoost Brabant zorgen we voor stad- en streekvervoer. Samen met vervoerders, gemeenten en Reizigersoverleg Brabant zorgen we in de exploitatieplannen voor een aanbod dat steeds zo goed mogelijk aansluit bij de wensen en behoeften van de reiziger. We zetten stappen om te groeien naar nieuwe concessies waarin de diverse vormen van mobiliteit worden gecombineerd (zoals trein, bus, auto, fiets, buurtbus, maar ook nieuwe concepten). In dat kader worden nieuwe businesscases uitgewerkt en zal in 2018 een evaluatieonderzoek naar de Regiotaxi en de Regiecentrale worden uitgevoerd.

We werken aan verdere verduurzaming van de OV-concessies. In 2018 zullen we twee lijnen in de regio Den Bosch 100% elektrisch laten rijden.

De rendabele lijnen uit de pilot Nachtnet rondom Breda integreren we samen met de vervoerder in de dienstregeling van de concessie.

Eind 2017 is met de invoering van cash-loos betalen een belangrijke stap gezet in het bevorderen van de sociale veiligheid in het openbaar vervoer. Wij stellen samen met de vervoerders voor ieder concessiegebied een sociaal veiligheidsplan vast.

Vernieuwing OV:

Hoe zorgen we ervoor dat ook in de toekomst het OV vraaggericht, verbindend en verantwoord is? Met het programma Vernieuwing OV werken we aan dat toekomstbeeld. Naast het voeren van de dialoog zullen we binnen bestaande concessies concepten (bv Bravoflex) integreren in de dienstregelingen. En met marktpartijen en gemeenten (bijvoorbeeld Bergen op Zoom en Moerdijk) doen we kennis en ervaring op met pilots en experimenten als opmaat naar en richtinggevend voor de nieuwe concessieverlening West-Brabant.

Spoor, HOV en Knooppunten en (inter)nationale spoorverbindingen:

Met de ontwikkelagenda Spoor, HOV en knooppunten hebben we de Brabantse ambities vertaald naar noodzakelijke aanpassingen in het OV netwerk. Daarbij is de deur tot deur reis uitgangspunt: dus we bekijken meer dan alleen het OV. Het gaat ook om verbeteringen rond knooppunten, waar verschillende vervoersmiddelen bij elkaar komen.

Zo wordt eind 2018 het busstation bij Tilburg CS aangepakt en opgeleverd en starten we met de aanpak van de zuidzijde van station Eindhoven. Diverse studies die eind 2017 worden opgeleverd, en waarmee we in het najaar van 2017 met het Rijk afspraken maken, zullen in 2018 een doorstart maken. Te denken valt aan de verbinding Breda-Utrecht, aanpak noordzijde station Eindhoven, spoorzone 's-Hertogenbosch en Gilze- Rijen.

Via het Programma Hoogfrequent Spoor (PHS) zijn met het Rijk en lokale partners concrete afspraken gemaakt welke verbeteringen we de komende jaren op het spoor doorvoeren. Met het Rijk en de Brabantse gemeenten zetten we in op de verbetering van internationale spoorverbindingen Brussel en Düsseldorf via Roosendaal, Breda en Eindhoven. In 2018 verbeteren we de OV verbindingen van Grave met Nijmegen.

Mijlpalen 2018

- o Realisatie verbetering HOV-lijn Veghel - Uden - Nijmegen (lijn 99)
- o Start aanpak zuidzijde station Eindhoven
- o Oplevering busterminal station Tilburg
- o 2 elektrische buslijnen 's-Hertogenbosch
- o Integreren rendabele lijnen Nachtnet in concessie
- o Pilots vernieuwing OV
- o Exploitatieplannen 2019

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	96.258	116.709	97.668	100.224	96.777	97.392
Lasten	96.258	116.709	97.668	100.224	96.777	97.392
Baten van het Rijk	75.652	82.546	83.936	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	5.274	2.480	2.120	2.120	2.120	2.120
Baten	80.926	85.026	86.056	2.120	2.120	2.120
Saldo lasten en baten	-15.332	-31.683	-11.612	-98.104	-94.657	-95.272
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage res.DU verkeer en vervoer/SIF	16.309	38.842	13.912	98.404	94.957	95.572
Bijdr.reserve Essent balansverkorti	-1.749					
Bijdrage uit alg.middelen	772	-7.159	-2.300	-300	-300	-300
Totaal dekking saldo	15.332	31.683	11.612	98.104	94.657	95.272

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De lasten in de begroting 2018 zijn € 19 mln lager ten opzichte van begroting 2017. Dit is te verklaren door middelen voor de ondertekening van de overeenkomst tbv de verdubbeling en elektrificatie van de Maaslijn ad € 18,2 mln in 2017.

05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Doelstelling

De provincie is verantwoordelijk voor de verkeersveiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid van het provinciale wegennet, bestaande uit 550 km wegen, 520 km fietspaden en 595 civiele kunstwerken (tunnels, viaducten en duikers).

Activiteiten en prestaties

Beheren en onderhouden van Brabantse wegen:

We geven uitvoering aan de meerjarige kwaliteitsvisie op de beheer- en onderhoudstaak van onze provinciale wegen zoals eind 2017 vastgesteld. Hierin leggen we ons ambitieniveau vast, de prijs/kwaliteit verhouding, geven daarin ruimte aan innovatie en duurzaamheid, en bieden de mogelijkheid voor extra ambities vanuit de regio.

Duurzaamheid en innovatie krijgen prioriteit bij vervanging en onderhoud van provinciale wegen. We passen waar mogelijk duurzame (bijvoorbeeld Biobased) en recycled materialen toe in de werken (N272 bij Gemert en reconstructie N69 rondom Valkenswaard) en dagen de markt maximaal uit om te komen met innovaties (contract dagelijks beheer en onderhoud per 2018).

We kijken steeds naar nieuwe en slimme manieren om met andere partijen samen te werken. Zo zijn er met Rijkswaterstaat overeenkomsten over het gezamenlijk uitvoeren en inkopen op het gebied van incidentmanagement en gladheidsbestrijding. In 2018 zullen we steeds kritisch onderzoeken of andere manieren van samenwerken interessant zijn.

Verbeteren van de verkeersveiligheid:

Eén van de pijlers in de aanpak van Verkeersveiligheid is infrastructuur. Het oplossen van verkeersonveilige situaties op het provinciale wegennet pakken we op in onderhoudswerkzaamheden en reconstructies, zoals bijvoorbeeld in 2018 bij N270 Deurne tot aan Limburgse grens. We richten onze wegen verkeersveilig in, zo veel mogelijk volgens de richtlijnen van CROW / Duurzaam Veilig.

Oplossen van knelpunten in het regionale wegennet:

Naast het oplossen van onveilige situaties worden ook delen van provinciale wegen gereconstrueerd of nieuw aangelegd ter verbetering van de bereikbaarheid. De

projecten prioriteren en programmeren we op basis van urgentie en combineren we waar mogelijk slim met geplande onderhoudswerkzaamheden. In 2018 is de omlegging Baarle-Nassau (N260) in uitvoering en ronden we de aanleg van N605 bij Gemert Noordom af.

In 2017 zijn we voortvarend gestart met de aanbesteding voor de reconstructie N69 rondom Valkenswaard. De reconstructie moet een oplossing bieden voor het verkeer vanaf de Belgische grens door de kernen. In 2018 ronden we de gunning af en gaan we starten met de uitvoering. De oplevering is voorzien in 2020.

Op orde hebben en houden van verkeersdata:

Verkeersdata vormen een belangrijk basis voor het opstellen van het beleid, verdere planuitwerking en de onderbouwing ervan. In 2018 lanceren we geactualiseerde Brabantse verkeersmodellen (conform de Brabant Brede Model Aanpak (BBMA)).

Mijlpalen 2018

- o Wegenoverdracht N284 Reusel en N285 Breda
- o N260 Omlegging Baarle uitvoering
- o N615 Onderhoud Nuenen - Beek en Donk uitvoering
- o N324 Grave - Oss uitvoering
- o N395 Hilvarenbeek - Oirschot gunning
- o N69 gunning
- o N629 Dongen - Oosterhout gunning
- o N264 studie aanpak afgerond
- o geactualiseerde Brabantse verkeersmodellen (BBMA)
- o Start nieuw Onderhoud Prestatie Contract (OPC)
- o Verlenging huidig Prestatiecontract elektrotechnische installaties (EPC)

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	134.718	71.625	74.327	84.757	125.715	87.610
Lasten	134.718	71.625	74.327	84.757	125.715	87.610
Baten van het Rijk	31.802	15.928	16.239	21.519	19.569	19.569
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	3.853	2.008	1.361	1.373	1.385	1.385
Baten	35.655	17.935	17.601	22.892	20.954	20.954
Saldo lasten en baten	-99.063	-53.690	-56.727	-61.866	-104.761	-66.656
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage res.DU verkeer en vervoer/SIF	55.925	18.327	142.881	46.330	28.667	27.371
Bijdrage uit alg.middelen	43.138	35.362	-86.155	15.535	76.094	39.285
Totaal dekking saldo	99.063	53.690	56.727	61.866	104.761	66.656
Bedragen x € 1.000 (investeringen)	Realisatie 2016	Raming 2017	2018	2019	2020	2021
Materieel provinciale wegen	875	657	580	452	235	139
Steunpunten en Districtskantoren	79	50	4.847	0	0	0
Wegeninvesteringen	25.109	59.419	66.092	115.787	141.355	
Benutten (DVM)						
N261	1.437	0	0	0	0	0
Komomleidingen	3.574	2.433	1.497	1.191	0	0
Totaal investeringen	31.074	62.559	73.016	117.430	141.590	139

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Het verschil in de geraamde lasten tussen begroting 2017 en 2018 ad 3 mln heeft te maken met wettelijke activeringsplicht per 1 januari 2017 van investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut (zoals provinciale wegen). Tot en met 2016 werd een gedeelte van dergelijke investeringen direct en volledig als last genomen. Vanaf 2017 moeten al deze investeringen geactiveerd worden en in een aantal jaren afgeschreven. Dit leidt voor het eerst in 2018 tot afschrijvingslasten van € 3 mln.

6

Cultuur en samenleving

Algemeen beeld van het programma

Met het programma Cultuur en Samenleving willen we de Brabantse samenleving laten groeien en bloeien. We versterken, samen met de mensen, organisaties en instellingen die zich richten op cultuur, erfgoed, sociale veerkracht en sport, de Brabantse samenleving. We stimuleren en versterken met dit programma de saamhorigheid, gezondheid, creativiteit, het welzijn en welbevinden en de gedeelde trots en identiteit van alle Brabanders.

Vanuit de Cultuuragenda van Brabant voor 2020, nader uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020, *beleidskader Erfgoed 2016 - 2020*, *Uitvoeringsagenda Versterking Sociale Veerkracht 2017-2020* en De sportagenda Brabant Beweegt 2016-2019 wordt een bijdrage geleverd aan de hierboven genoemde doelstelling.

Relevante ontwikkelingen

Cultuur

Met de meerjarige regeling over de periode 2017-2020 voor de kunsten (professioneel en amateurs) sluit de provincie zich aan bij de kunstenplanperiode zoals die door het rijk is vastgesteld. Voor de volgende kunstenplanperiode werkt het rijk aan een nieuw cultuurstelsel waarbij stedelijke regio's veel meer centraal komen te staan. Daarom werken steden en provincie aan een gemeenschappelijke cultuurvisie die de culturele infrastructuur in Brabant als uitgangspunt neemt, de sector beter bedient en waarmee regelingen worden versimpeld en de bureaucratie verminderd.

Daarnaast zijn er steeds meer initiatieven die niet langer passen binnen bestaande traditionele (kunst)disciplines, maar zich verbinden met en laten inspireren door andere disciplines en (maatschappelijke) opgaven. Kunst, cultuur en creativiteit in het algemeen - en de creatieve (design) sector in het bijzonder - spelen in toenemende mate een rol bij het ontwerpen van nieuwe innovatieve oplossingen bij onze maatschappelijke opgaven.

Erfgoed

De inzet op erfgoed (monumenten, locaties, steden en regio's) is verdienmodel voor de toeristische sector; de nieuwe Omgevingswet biedt daartoe kansen, zowel in borging als in ontwikkeling van erfgoedwaarden.

De toenemende leegstand van met name het religieus erfgoed (kloosters vaak in landelijk gebied of de periferie van de stad, en kerken, vaak in de vele kleine kernen) in

combinatie met schaarste aan functies, krimp, de bredere leegstandsproblematiek en verduurzaming blijft een maatschappelijk vraagstuk.

Het rijk start in 2017 een evaluatie van het huidige stelsel voor monumentenzorg waaronder restauratie, instandhouding en pilots verduurzaming monumentenzorg, met mogelijke consequenties voor de wijze waarop de provincie en rijk nu hierin een gezamenlijke verantwoordelijkheid delen.

Sociale veerkracht

In aanvulling op de monitor Sociale Veerkracht is dit jaar in samenwerking tussen GGD, Tranzo, RIVM, Telos en PON een verdiepend onderzoek uitgevoerd naar indicatoren en beschrijving van kwetsbaarheid in (wijken in) Brabant. Verkenning en kaarten zijn vanaf eind september 2017 in te zien via www.kwetsbaarbrabant.nl. In de verkenning Mind the gap! van BrabantKennis worden tweedelingen in de Brabantse samenleving beschreven. In het kader van de Nationale Wetenschapsagenda is een onderzoeksvraag gedaan naar Veerkrachtige en Zinnvolle Samenlevingen, waarbij de provincie partner is in twee consortia die onderzoek doen naar het versterken van de positie van jongeren in een veerkrachtige samenleving. In gesprekken met maatschappelijke initiatieven en verkenningen van BrabantAdvies en SocialEnterprise naar sociaal ondernemerschap in Brabant blijken grote behoefte aan kennis en samenwerken om volhoudbaarheid en impact van initiatieven te vergroten. Met deze input is in 2017 samen met partners geëxperimenteerd hoe we maatschappelijke initiatieven kunnen versterken en verder kunnen implementeren via de Mix&Match ondersteuningsstructuur en het Brabantbrede lerende netwerk.

Sport

Uit onderzoek waaruit blijkt dat er voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking belemmeringen zijn om te gaan sporten zoals vervoer en passend aanbod. Dit bevestigt de noodzaak om de inzet voor aangepast sporten te versterken. Het doel om sporten en bewegen vanzelfsprekend te maken, wordt gedeeld door veel partijen in Brabant en heel Nederland. Zo worden steeds bij topsportevenementen met maatschappelijke en businesspartners activiteiten voor mensen met een lichamelijke en/of verstandelijke beperking georganiseerd en/of komen er workshops voor innovatie, business en talentontwikkeling.

In 2017 is BrabantSport van start gegaan, de koepelorganisatie die de komende jaren een belangrijk deel van het provinciale sportbeleid gaat vormgeven. De organisatie kreeg

als opdracht om meer eenheid aan te brengen in de uitvoering van het sportbeleid en meer private partners te binden aan sport in Brabant.

Mijlpalen 2018

- Samen met onze partners in BrabantStad leveren wij in 2018 onze gezamenlijke cultuurvisie van de stedelijke regio. Deze zal wat ons betreft leidend zijn ter voorbereiding van de nieuwe kunstenplanperiode 2021-2024, waarbij het regioprofiel meer leidend zal zijn in het nationale cultuurbeleid.
- Het Brabant C Fonds werkt in 2018 volgens een nieuwe werkwijze conform de aanpassingen die gevraagd zijn naar aanleiding van de evaluatie van het fonds in 2017.
- De uitvoeringsorganisaties bkkc en Kunstbalie gaan steeds intensiever samenwerken. Dat leidt er in 2018 er toe dat ze vanuit één locatie in Tilburg gaan werken en ook voornemens zijn in 2018 te fuseren.
- Vanuit de vier verhalen van Brabant haken we aan bij het Europees jaar van het cultureel erfgoed. De Zuiderwaterlinie zetten wij daarin met onze partners als icoon centraal, bv. met een internationale vredessprong.
- Er is een Brabantbreed lerend netwerk voor sociale veerkracht waarin minimaal 30 initiatieven expertise en ondersteuning krijgen om meer volhoudbaar te worden en maatschappelijke impact te meten en vergroten.
- We steunen diverse initiatieven op het gebied van aangepast sporten teneinde onze ambitie in dit bestuursakkoord te realiseren om 50.000 extra mensen met een beperking aan het bewegen te krijgen in Brabant. Zie bijvoorbeeld de start van het initiatief Wheels2Sport in Brabantse gemeenten, waarbij mensen met een beperking een hulpmiddel kunnen lenen om een sport uit te proberen.
- BrabantSport heeft in 2018 samen met diverse partners van overheid, bedrijfsleven en andere maatschappelijke organisaties meer eenheid in de uitvoering gebracht en meer commitment van andere partners.
- Voor Buitenschoolse cultuureducatie wordt een aantal succesvolle buitenschoolse cultuureducatieprojecten ondersteund. Daarnaast wordt bijgedragen aan diverse initiatieven op het gebied van ruimte en erfgoed (bv jaar van het erfgoed) en wordt via het meerjarig programma taal en media gewerkt aan de bestrijding van laaggeletterdheid.

Wat wil de provincie bereiken?

Betreffende Cultuur

Brabant wil een bruisende regio zijn en blijven met een levendige cultuur die jong en oud van binnen en buiten Brabant boeit en bindt. We bevorderen een aantrekkelijk cultureel klimaat, met een krachtige infrastructuur en een aanbod waarmee we (inter-)nationaal uitblinken.

De cultuuragenda van Brabant voor 2020 ambieert een toekomstbestendig cultuursysteem zodat cultuur laagdrempelig en toegankelijk wordt voor alle Brabanders en onze bezoekers. Dit cultuursysteem zorgt voor:

- een brede basis, zodat cultuur dicht bij de Brabantse burger is en volop mogelijkheden biedt om kennis te maken met cultuur en zich te ontwikkelen;
- verbindingen tussen cultuur en haar omgeving; en
- een toonaangevende top die zorgt dat cultuur haar rol in de ambitie van innovatieve topregio vervult en Brabant op cultureel gebied the place to be is.

Betreffende Erfgoed

De geschiedenis van Brabant doorgeven aan toekomstige generaties. Dát is onze ambitie. Daarom blijven we ons richten op duurzaam behoud door herbestemming of restauratie, op de bescherming van collecties, op de beleving van ons cultureel erfgoed en op de verhalen van Brabant. Dit doen we door middel van:

- de (verbeeldings)kracht van erfgoed./ Erfgoed in vier verhalen van Brabant
- erfgoed –Basis op orde
- erfgoedfabriek

Met de vier verhalen van Brabant geven we richting aan onze inzet en benutten we de beweging in de samenleving. We investeren in die initiatieven die van cruciaal belang zijn voor deze verhalen. De verbeeldingskracht van de vier verhalen heeft meerwaarde voor opgaves als (vrijtijds)economie, natuur, ruimte en leefbaarheid. We werken aan duurzaam behoud en benutten van erfgoed dat belangrijk is voor de vier verhalen door inzet van de erfgoedfabriek, door het restaureren van onrendabele rijksmonumenten met een duurzame exploitatie en door het belang en de kracht van erfgoedwaarden te verankeren in het ruimtelijk overheidsbeleid.

Basis op orde: De basis functioneert met kracht, kwaliteit, professionaliteit, voor een groter publiek en meer in samenhang. De lokale erfgoedinstellingen, vrijwilligers en ondernemers zijn een belangrijke basis voor draagvlak en verbinding met de samenleving. We werken met en vanuit het veld aan een erfgoedveld dat in positie is om de provinciebrede opgave mee vorm te geven en de verhalen van Brabant uit te dragen. En we bezien samen of dat effectiever of efficiënter kan.

Via de erfgoedfabriek leveren wij via een ontwikkelprogramma een maatschappelijke bijdrage om beeldbepalende erfgoedcomplexen die belangrijk zijn voor de vier verhalen van Brabant, waarvoor de markt geen oplossing heeft, te herontwikkelen en te voorzien van een nieuwe functie c.q. gebruik.

Betreffende Sociale Veerkracht

We bouwen van onderop aan een inclusieve samenleving en versterken de sociale veerkracht door maatschappelijke initiatieven te versterken. Dat doen we door initiatieven te faciliteren in kennis en vaardigheden en door hun netwerken te versterken. We maken initiatieven onderdeel van een Brabantbreed lerend netwerk sociale veerkracht. Het programma Versterken Sociale Veerkracht richt zich op twee maatschappelijke doelen:

- Het versterken van de sociale veerkracht in de samenleving, zodat iedereen deelt in en bijdraagt aan de goede kwaliteit van leven in onze provincie (gebiedsgericht);
- Het benutten en laten groeien van sociale veerkracht om maatschappelijke opgaven te versnellen, verduurzamen en draagvlak te geven (cross-overs).

We dragen bij aan deze doelen vanuit een rol die past bij de provincie, waar we waarde kunnen toevoegen, zonder verantwoordelijkheden van anderen over te nemen, langs drie lijnen:

- 1 Leren in en versterken van initiatieven (focus op volhoudbaarheid en maatschappelijke impact), onder andere een ondersteuningsstructuur Mix&Match (werktitel) ten behoeve van initiatieven en sociaal ondernemers is operationeel en ondersteunt minimaal 30 initiatieven om meer volhoudbaar te worden en maatschappelijke impact te vergroten;
- 2 Realiseren van een Brabantbreed lerend netwerk, onder andere wordt verder geëxperimenteerd met het gebruik van (open en big) data voor de aanpak van maatschappelijke vraagstukken in de Bounce Backathon;
- 3 Impactmonitoring en kennisontwikkeling, onder andere wordt de pilot impactmonitoring afgerond en hebben we meer zicht op doel- én doen-indicatoren in het versterken van sociale veerkracht.

Betreffende Sport

Doelstelling is dat in 2019 Brabant sociaal en economisch sterker is geworden door sport. Dan zijn via de Brabantse regionale loketten en hun netwerkpartners 50.000 mensen met een beperking gaan sporten/bewegen. Daarnaast is het landelijk aandeel topsporters en talenten in Brabant hoger dan 16% en zijn talenten tevreden over de mate waarin ze worden ondersteund (cijfer 8). De door de provincie ondersteunde evenementen hebben geresulteerd in een sterk gevoel van verbondenheid en saamhorigheid (meer dan 90% van de bezoekers ervaart dit), een extra prikkel om te bewegen (tenminste 33% van de bezoekers geeft aan meer te willen bewegen), een positiever imago van de provincie (tenminste 80% van de bezoekers geeft aan) en €15 - €20 mln aan additionele bestedingen in de Brabantse regio's. Tenslotte, zijn er vanuit het cluster sports & technology vijf Europese innovatieprojecten uitgevoerd die bijdragen aan meer mensen in beweging, betere sportprestaties en groei van bedrijvigheid.

Relatie Bestuursakkoord & Perspectiefnota 2017

Ambities ten aanzien van erfgoed in het bestuursakkoord "Brabant Bruist":

- Er is een nieuw beleidskader erfgoed ontwikkeld, onder andere om ten aanzien van onze investeringsinzet vanuit het programma Grote Erfgoedcomplexen scherpere keuzen te kunnen maken over welke gezichtsbepalende complexen van cultuurhistorische waarde we willen behouden door eigentijdse herbestemming. Op basis van een onderbouwde selectie, komen we tot meer gerichte publiekprivate investeringen. We investeren alleen als er een gedragen toekomstperspectief is. Met andere woorden: er moet markt voor zijn.
- Pilot museumbezoek is in 2016 gestart. Doel hiervan is dat meer jongeren (gratis) musea bezoeken. Daarvoor is het bestaande project Museumschatjes (cultuur-educatief programma om jongeren uit basisonderwijs de Brabantse musea te laten bezoeken) uitgebreid. Tevens zal in dat jaar het project ook aan het voortgezet onderwijs worden aangeboden. Eind 2017 evalueren we de pilot en de effecten daarvan voor de museale infrastructuur en bezien we hoe we dit voort gaan zetten.
- Na beëindiging van het huidige sportplan in 2016 hebben we een kleinschalig plan met meer scherpheid en focus ontwikkeld. In dat plan zoeken we naar sportevenementen en -activiteiten met toegevoegde waarde voor het internationale en innovatieve profiel van Brabant. Daarbij hebben we oog voor de bovengemeentelijke regionale aspecten van gehandicaptensport en zoeken we actief de verbinding met andere beleidsvelden.

- We blijven investeren in het verbeteren van de taalvaardigheid en mediawijsheid in Brabant, dit doen we door voortzetting van het bestaande provinciale taalvaardigheidsprogramma waarin onder andere aandacht is voor de bibliotheekfunctie op scholen.
- In 2017 hebben GS besloten om op een bredere manier uitvoering te geven aan de beleidsdoelen ten behoeve van bijdragen symfonische muziekvoorziening in Brabant. Hierbij wordt zowel in 2018 als in 2019 € 1,5 miljoen per jaar ingezet voor ondersteuning van de philharmonie zuidnederland en € 0,5 mln per jaar is gereserveerd om de klassieke en hedendaagse symfonische muziekvoorziening in Brabant te verbreden en te versterken met een impuls tot innovatie, samenwerking en talentontwikkeling. Hiertoe stellen GS in deze begroting voor om de bijbehorende prestatie indicator aan te vullen.
- In 2018 continueren wij ons werken aan een overtuigende en aansprekende culturele infrastructuur en programmering ter versterking van ons leef- en vestigingsklimaat via een stevige (lobby)agenda richting het Rijk gericht op goede invulling van het concept stedelijke regio.
- Wij intensiveren in 2018 onze inzet voor Buitenschoolse cultuureducatie.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016 - 2020 'Werk in uitvoering	PS 28/16	2020					
outcome:							
Alle Brabanders de mogelijkheid bieden om als toeschouwer of deelnemer te genieten van cultuur.			effect indicator				
- Het versterken van een culturele basisinfrastructuur (amateurs en professionals) en cultureel aanbod voor kunst			Cult. instellingen die regionaal van belang zijn meerj. ondersteund	53	53	53	
- Het stimuleren van talentontwikkeling op het gebied van kunst door het bieden van ondersteuning zodat talenten na de kunstvakopleiding een positie verwerven in het Brabantse professionele veld			Aantal talenten ondersteund via Talenthub	25	25	25	
- Uitvoeren programma taal en media ter bevordering van de geletterdheid van de Brabantse Beroepsbevolking			% laaggeletterd in Brab. Beroepsbevolking		<10,3%		
- Bijdragen aan symfonische muziekvoorziening in Brabant			Orkest	1	1		
			Uitwerking investering in symfonische muziekvoorziening	1	1		
- Participatie in DC Network om internationale verbindingen te leggen tussen cultuur en andere provinciale opgaven door middel van organisatie bijeenkomsten en versterking netwerken			Aantal.netwerk-bijeenkomsten	2	2		

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Beleidskader erfgoed 2016-2020 "De (Verbeeldings)kracht van erfgoed"	PS 64/15	2020					
Doelstelling: Beleidskader erfgoed 2016-2020 "De (Verbeeldings)kracht van erfgoed"							
Outcome 1. (Aan de hand van de vier verhalen) een aantrekkelijk Brabant neerzetten voor de Brabanders, toerist en recreant.							
2. Herbestemmen en restaureren monumenten waarbij sprake is van een duurzame exploitatie, die beeldbepalend zijn voor de 4 verhalen en draagvlak hebben in de maatschappij.							
3. Rol van provincie verandert: van louter investeren, naar beweging stimuleren en in een beperkt aantal gevallen financiële middelen beschikbaar stellen (mogelijk maken) aan erfgoedinitiatieven.							
4. De basis functioneert met kracht, kwaliteit, professionaliteit, voor een groter publiek en meer in samenhang.			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
1 De totstandkoming van uitgeschreven verhalen die leiden tot inspiratie/verbeelding en focus binnen de vier verhalen van Brabant			Uitgewerkte propositie per verhaallijn	3 verhalen, 1 uitwerking	4 verhalen		
2 Het faciliteren van Erfgoedcomplexen zodat beeldbepalende erfgoedcomplexen, waarvoor de markt geen oplossing heeft, kunnen worden herontwikkeld en voorzien van een nieuwe functie cq gebruik			Invest.voorstellen door GS ingestemd	Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang	Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang		

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
3			Initiatieven in beweging gebracht/tot haalbare initiatieven geleid voor programma erfgoedcomplexen	Initiatieven om complexen te herbestemmen die in het kader van programma Erfgoedcomplexen zijn gefaciliteerd om te komen tot een haalbare businesscase	Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang	Geen streefwaarde, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang	
4			Samenwerking in beheer en toegankelijk maken van collecties voor het publiek	aantal Initiatieven waarbij we komen tot samenwerking	1	1	
4			Groter aantal collecties zijn aangesloten op de Brabant Cloud en wordt meer gebruikt door ondernemers en instellingen	Aantal collectiestukken	1.000.000	1.000.000	
4			Meer nieuwe publieksgroepen in musea in Brabant	Jongeren in musea	50.000	50.000	
4			Samenhangend pakket aan instrumenten op het gebied van kennis en onderwijs via de Erfgoed Academie Brabant				
			Culturele infrastructuur en monumentenzorg (verplichte indicator uit basisset (IPO))	percentage rijksmonumenten (excl. de monumentcategorie met oorspronkelijke functie woonhuis) weergegeven naar de staat van het casco, categorie "matig" en "slecht". (BRON: databank Monumentenmonitor)	nulmeting (beschikbaar 31-12-2017= realisatie monumentenmonitor)		

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
<p>Doelstelling Het programma Sociale Veerkracht richt zich op 2 maatschappelijke doelen.</p> <p>1. Het versterken van de sociale veerkracht door het ophalen en deelbaar maken van kennis en vaardigheden in de samenleving, zodat alle Brabanders delen in en bijdragen aan de goede kwaliteit van leven in onze provincie. (gebiedsgericht)</p> <p>2. Het benutten en laten groeien van sociale veerkracht door het ophalen en deelbaar maken van kennis en vaardigheden om maatschappelijke opgaven te versnellen, volhoudbaar in te spelen op veranderingen en draagvlak te geven. (cross-overs)</p> <p>Prestaties</p>							
<p>Naam beleidsnota: <i>Sociale veerkracht</i></p>	PS 69/16	2017					
<p>outcome:</p> <p>1. We versterken maatschappelijke initiatieven door te leren van concrete initiatieven en de vragen waar zijn tegenaan lopen op punt van volhoudbaarheid en impact</p> <p>2. We versterken maatschappelijke initiatieven door ze te verbinden met andere initiatieven, partners en expertise.</p> <p>3. De pilot impactmonitoring zal leiden tot conclusies over de impact van het programma ten aanzien van het maatschappelijke doel en de concrete initiatieven en wordt vertaald naar provinciaal beleid.</p>			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Ondersteuningsstructuur Mix en Match is operationeel - Brabantbreed lerend netwerk - Pilot impactmonitoring 			Operationele ondersteuningsstructuur	1			
			Brabantbreed lerend netwerk	1			
			Pilot impactmonitoring	1			

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
Naam beleidsnota: "Brabant Beweegt", Sportagenda 2016-2019	PS 30/16	2019					
outcome:							
Outcome Aangepast sporten							
De bekendheid van de Brabantse regionale steunpunten voor aangepast sporten is vergroot en via de steunpunten (en hun netwerk) zijn meer mensen met een beperking aan een passende beweegactiviteit geholpen.							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
- Via (het netwerk van) de regionale steunpunten voor aangepast sporten zijn meer mensen met een beperking aan het sporten/bewegen geholpen.			Aantal mensen met een beperking dat duurzaam aan het bewegen/sporten is geholpen		50.000		
Outcome Sportevenementen							
Brabant kent een beter afgestemd en meer internationaal onderscheidend aanbod van sportevenementen, met een duidelijker sociaal-maatschappelijk en economisch rendement.							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
Door de provincie ondersteunde sportevenementen resulterend in:			Aantal ondersteunende sportevenementen	10	10		
- Additionele bestedingen voor stad/regio en voor Brabant;					15-20 mln.		
- Een gevoel van verbondenheid en saamhorigheid;					>90%		
- Een sterker innovatief imago van Brabant;					≥80%		
- Een prikkel om meer te bewegen					≥33%		
- Ondersteuning van sportevenementen voor mensen met een beperking			Aantal ondersteunende sportevenementen voor mensen met een beperking	1	1		
Outcome Talentontwikkeling							
Brabant wordt door sporttalenten gezien als een aantrekkelijke regio om jezelf te ontwikkelen; zowel op sportief vlak als in op het gebied van scholing en maatschappelijke carrière.							

Beleidsnota	besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling							
Prestaties							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Sporttalenten geven Brabant gemiddeld een 8 als antwoord op de vraag hoe aantrekkelijk deze provincie is om je als sporter te ontwikkelen. - Het Brabantse aandeel in de landelijke populatie topsporters/topsporttalenten is toegenomen. <p>*) indicatoren/streefwaarden m.b.t. tot sportevenementen worden verder uitgewerkt in Uitvoeringsplan Sport.</p>			Tevredenheidscijfer sporttalenten		8		
			Brabants aandeel (%) in landelijk totaal topsporters/topsporttalenten		>=16%		
Outcome Innovatie en technologie							
<ul style="list-style-type: none"> - Vier Brabantse fieldlabs zijn landelijk geaccrediteerd en via het cluster sport & technology meer verbonden met samenwerkingspartners buiten Brabant; - Er zijn innovaties ontwikkeld die mensen verleiden om meer te bewegen, die leiden tot een hogere omzet van het Brabants bedrijfsleven en die (inter-)nationaal opvallen en Brabant op de kaart zetten. 							
			effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Het cluster Sport & Technologie is betrokken in Europese projecten die ten doel hebben via innovatieve toepassingen mensen meer te laten bewegen en bedrijven nieuwe marktkansen te bieden. 			Aantal clusterbrede (Europese) innovatieprojecten	2	2	2	

Inzet verbonden partijen

Stichting Brabant C Fonds

De missie van Brabant C is kunst en cultuur van (inter)nationaal niveau in Brabant mogelijk te maken en tevens het cultuursysteem van Brabant te versterken. Om dit te bereiken, hanteert Brabant C een vernieuwende werkwijze. Brabant C bouwt aan netwerken, gaat actief op zoek naar projecten (scouten en aanjagen) en kiest voor de gevraagde (co)financiering een bij dat project passende vorm. Dat kan een participatie, een

garantstelling, een lening of een subsidie zijn. GS hebben in het najaar besloten om met ingang van 1 januari 2018 de werkwijze van het Brabant C fonds aan te passen in lijn met de uitkomsten van de evaluatie naar de fondsen die in 2017 is uitgevoerd. In 2018 zal bij de perspectiefnota een voorstel voor inzet van 2^e tranche worden voorbereid.

Stichting Monumentenfonds Brabant

De bijdrage aan de doelstellingen van het bestuursakkoord wordt geleverd vanuit NV Monumenten Fonds Brabant en niet vanuit de stichting.

De NV Monumentenfonds Brabant heeft in 2017 naast de beheerfunctie voor monumenten, een aanvullende beleidsinhoudelijke rol gekregen, namelijk beweging stimuleren. GS hebben hiertoe besloten op 11 juli 2017.

Tevens hebben GS ingestemd met het voornemen over te gaan tot direct aandeelhouderschap in NV Monumentenfonds Brabant onder voorbehoud van instemming door Provinciale Staten middels een procedure van wensen en bedenkingen PS. PS zal dit statenvoorstel 50/17 A in september 2017 behandelen.

Stichting Beheer Museumkwartier

Het museumcomplex aan de Verwerstraat en de Waterstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De provincie verhuurt het complex aan de in 2012 vanuit zowel de provincie als de gemeente 's-Hertogenbosch opgerichte Stichting Beheer Museumkwartier (SBMK). Deze Stichting is opgericht om de provincie te ontzorgen en geeft daartoe invulling aan beheer en onderhoud van het museumkwartier. De Stichting heeft als doel:

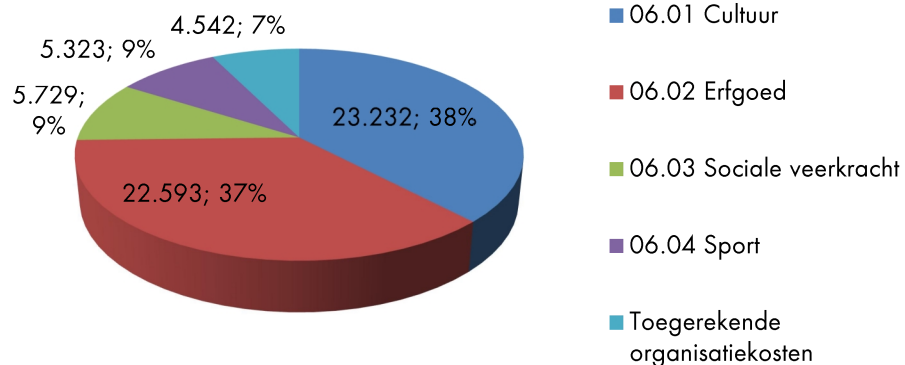
- a. het exploiteren en beheren van het vastgoed in het Museumkwartier te 's-Hertogenbosch;
- b. het verrichten van alle handelingen die met het vorenstaande in de ruimste zin verband houden of daartoe bevorderlijk kunnen zijn.

SBMK verhuurt de ruimten in het complex aan de stichting het Noordbrabants Museum, het Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch, Stichting Erfgoed Brabant en de horeca-ondernemer Maison van den Boer. Het Depot Bodemvondsten is ook gevestigd in dit complex.

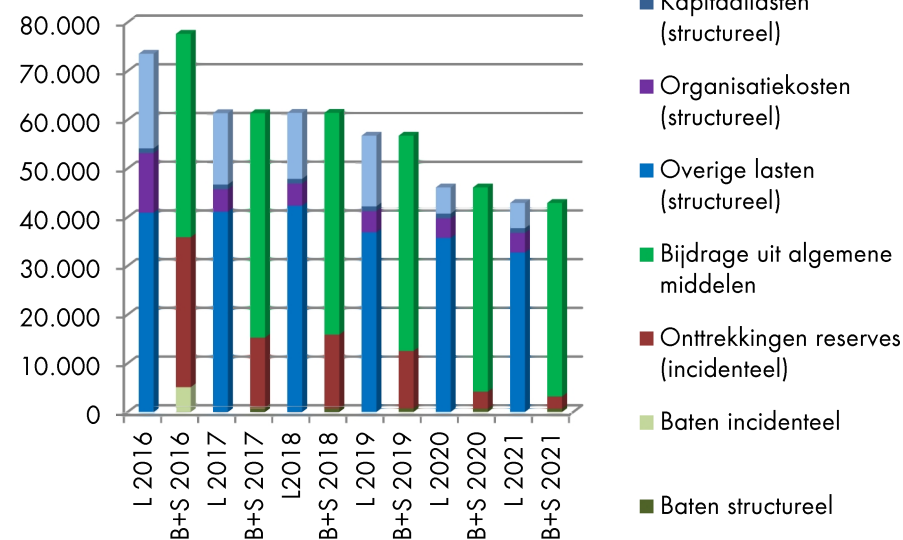
Wat mag dit programma kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Lasten						
Programmalasten	60.344	55.774	55.908	51.402	41.113	37.920
Kapitaallasten	969	969	969	969	969	969
Organisatiekosten	12.239	4.609	4.542	4.356	4.021	4.022
totaal lasten	73.552	61.352	61.419	56.727	46.103	42.911
Baten						
Rijk	0	0	0	0	0	0
Europa	92	97	96	84	16	25
Overige programmabaten	919	782	652	652	652	652
totaal baten	1.011	879	748	736	668	677
Saldo baten en lasten	-72.541	-60.473	-60.671	-55.992	-45.435	-42.235
Dekking saldo lasten en baten						
Dekking uit reserves	30.780	14.389	15.137	11.800	3.524	2.507
Dekking uit alg.middelen	41.761	46.084	45.534	44.192	41.911	39.727
totaal dekking saldo	72.541	60.473	60.671	55.992	45.435	42.235

Begroting 2018 lasten x € 1.000

L: Lasten, B+S: Baten en saldo (bedragen x € 1.000)

06.01 Cultuur

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

In het *Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020* is omschreven hoe wij gezamenlijk onze ambities uitwerken. Wij bieden meerjarige (financiële) ondersteuning aan organisaties met een regionale functie voor provinciale amateurkunst, bibliotheken, cultuureducatie, talentontwikkeling en professionele kunsten.

In 2018 zetten wij sterk in op de monitoring van de 53 instellingen op het gebied van amateur en professionele kunsten die wij meerjarig ondersteunen ter versterking van het culturele ecosysteem. In 2018 zal mede daarom ook de samenwerking met en tussen onze uitvoeringsorganisaties bkcc, Cubiss en Kunstbalie verder geïntensiveerd worden. Bkcc en Kunstbalie zullen in 2018 gaan fuseren en ook samen gaan in een nieuw pand in Tilburg. Wij voeren onze wettelijke taak voor bibliotheekondersteuning uit betreffende interbibliotheecair leenverkeer en stimulering innovatie van de fysieke bibliotheek. Tevens ondersteunen we scholen en leerlingen op gebied van cultuureducatie. Ons Talentontwikkelingsprogramma (2017-2020) voor jonge professionals continueren wij in 2018. Met impuls gelden en Brabant C stimuleren we vernieuwingen, experimenten en (inter)nationale projecten in de culturele sector. De impuls geldenregeling evalueren wij in 2018 als onderdeel van de evaluatie van het uitvoeringsprogramma cultuur (zie hieronder). Naast de verbinding tussen cultuur en sociale veerkracht (via buurtcultuur) intensiveren wij in 2018 ook onze inzet op het versterken van de buitenschoolse cultuureducatie. We ondersteunen een aantal succesvolle buitenschoolse cultuureducatieprojecten die als voorbeeld kunnen dienen, Via onze uitvoeringsorganisaties dragen we bij aan diverse initiatieven op het gebied van ruimte en erfgoed (bv jaar van het erfgoed). Via het meerjarig programma taal en media dragen we onder andere bij aan de bestrijding van laaggeletterdheid. In 2018 zijn middelen beschikbaar voor de doorontwikkeling van de symfonische muziekvoorziening. Zo geven wij een impuls aan de vernieuwing en versterking van de symfonische (klassiek en hedendaagse) muziekvoorziening in Brabant. Naast een bijdrage aan de philharmonie zuidnederland dragen we ook apart bij aan de versterking van andere initiatieven op dit terrein. Ook blijven we in 2018 een aantal belangrijke projecten in de etalage zetten die voor de (inter)nationale profilering van onze provincie van groot belang zijn zoals onder andere Van Gogh Design en Zuidlijn.

Samen met onze partners in BrabantStad werken wij in 2018 verder aan onze visie van de stedelijke regio ter voorbereiding van de nieuwe kunstenplanperiode 2021-2024 waarbij het regioprofiel meer leidend is in het nationale cultuurbeleid. Via Brabant DC dragen wij als lid van het internationale netwerk Districts of Creativity bij aan het versterken van de creativiteit in Brabant. In 2018 treffen we voorbereidingen van de organisatie van een Creativity World Forum in Brabant in 2019. Tenslotte zal eind 2018 een evaluatie van het uitvoeringsprogramma plaatsvinden mede om in het licht van de afronding van dit bestuursakkoord en als opmaat naar de komende bestuursperiode leerpunten en aandachtspunten richting toekomst mee te geven aan een nieuw bestuur.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	35.969	23.696	23.232	23.132	21.483	19.098
Lasten	35.969	23.696	23.232	23.132	21.483	19.098
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	282	178	48	48	48	48
Baten	282	178	48	48	48	48
Saldo lasten en baten	-35.688	-23.518	-23.184	-23.084	-21.435	-19.050
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
bijdr.res.investeringsagenda		2.459	5.925	5.350	1.016	0
bijdr.res.regionale structuurverster	-21					
Bijdrage uit alg.middelen	35.709	21.060	17.259	17.734	20.419	19.050
Totaal dekking saldo	35.688	21.060	17.259	17.734	20.419	19.050

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De ramingen 2018 wijken slechts in geringe mate af van de begroting 2017.

06.02 Erfgoed

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De verbeeldingskracht van erfgoed en de verbindingskracht van erfgoed dragen bij aan de sociale veerkracht van Brabant. We benutten deze kracht van erfgoed voor de samenleving door:

- Met netwerken uit de samenleving focus aan te brengen in de vier verhalen van Brabant (continu en dynamisch proces), die richting geeft aan onze provinciale inzet voor het brede erfgoedbeleid en ook voor het programma erfgoedcomplexen;
- Binnen BevochtenBrabant onze inzet te continueren op de Zuiderwaterlinie en op Crossroads (WOII) waarin we in 2019 het gezamenlijke programma tot uitvoering brengen; De Zuiderwaterlinie positioneren we binnen het Europees Jaar voor het Erfgoed. Voor het meerjarenprogramma Crossroads komt o.a. in het eerste kwartaal van 2018 een Canon van 75 verhalen definitief gereed (incl. perspresentatie) en wordt in het derde kwartaal een 'Band of Brothers fietsroute' gepresenteerd;
- Binnen Religieus Brabant de opgave rondom leegkomende kerken scherp te maken in samenspraak met onze partners (RCE, gemeenten) en in relatie met de leegstands aanpak. Om het bijzondere verhaal van de kloosters te vertellen is een kwartiermaker gestart die de kansen op dit vlak i.r.t. andere opgaven inventariseert;
- Foodlocaties van Innovatief Brabant op de kaart zijn gezet ten behoeve van het We are Food-jaar;
- Binnen Bestuurlijk Brabant hebben we de opgave en prioritering van kastelen en landgoederen scherp gemaakt en zoeken we i.r.t. de landgoederen de verbinding met natuur om zo veel mogelijk te komen tot een gezamenlijke inzet;
- Vanuit de verhaallijnen de vertaling naar de cultuurhistorische inzet i.r.t. de ruimtelijke kaders en de omgevingsvisie te maken, waarbij de CHW uiteraard nog steeds een essentieel instrument is;
- Monumentenfonds businessplan op te laten leveren om de in het beleidskader geformuleerde tol van 'beweging stimuleren' vorm te geven en zichtbaar te maken voor de samenleving en heeft ervaring opgedaan met het in beweging brengen van initiatieven vanuit de samenleving. Provinciale erfgoedinstellingen zijn daar actief bij betrokken;
- Onze vier verhalen beter zichtbaar te maken voor een breder publiek en de marketingkracht van erfgoed te vergroten door een uitgebalanceerde

communicatiestrategie. In 2018 wordt samen met ErfgoedBrabant de communicatie verder uitgevoerd inclusief sociale mediakanalen;

- De onrendabele middelen van de Erfgoedfabriek zullen in de loop van 2018 vrijwel geheel zijn benut. Ook hierin zal de koers allereerst zijn om te komen tot meer revoluerende inzet, ook ten behoeve van de iconen binnen de Verhaallijnen van het Erfgoedkader.

Voor verdere concrete resultaten in 2018 verwijzen wij naar [statenvoorstel 37/17A](#), vastgesteld in PS d.d. 7 juli 2017.

Voor de resterende opgave binnen het programma Erfgoedcomplexen verwijzen we naar de bijgevoegde bijlage 'tussentijdse rapportage Grote Erfgoedcomplexen'

Naar aanleiding van de eerder geschetste relevante ontwikkelingen in relatie tot erfgoed starten we een analyse hoe we behoud door ontwikkeling van erfgoed zo effectief mogelijk kunnen invullen, vertrekkend vanuit de grotendeels al geprioriteerde opgave bij erfgoed:

- Wat is financieel nodig om deze opgave te realiseren, vanuit het uitgangspunt dat dit zoveel mogelijk gestalte krijgt met revoluerende inzet door het Ontwikkelbedrijf en risico-afdekking vanuit beleidsinzet?
- Hoe kunnen we ruimtelijk instrumentarium flexibeler benutten waarmee we herbestemmingen ook via deze route nog beter kunnen faciliteren?
- Hoe kunnen we aansluiten bij bredere gebiedsontwikkelingen en transformatie-opgaven, en daar de inzet vanuit erfgoed onderdeel van laten zijn?
- Hoe kunnen we leegstaand erfgoed plaatsen op de agenda's waar regionale programmeringsafspraken worden gemaakt?

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	15.237	22.193	22.593	18.354	12.690	12.690
Lasten	15.237	22.193	22.593	18.354	12.690	12.690
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	89	0	0	0	0	0
Overige baten	637	604	604	604	604	604
Baten	726	604	604	604	604	604
Saldo lasten en baten	-14.511	-21.589	-21.989	-17.750	-12.086	-12.086
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
bijdr.res.investeringsagenda	26.185	7.261	3.763	1.200	0	0
bijdr.res.instandhouding onroerend erfgoed		1.900	3.300	3.100	2.507	2.507
Bijdrage uit alg.middelen	-11.674	12.428	14.927	13.451	9.578	9.578
Totaal dekking saldo	14.511	21.589	21.989	17.750	12.086	12.086

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De ramingen 2018 wijken slechts in geringe mate af van de begroting 2017.

06.03 Sociale veerkracht

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

In de [Uitvoeringsagenda 2018](#) is de vertaling van de uitvoering van het programma opgenomen.

Uitvoeringslijn 1: LEREN IN EN VERSTERKEN VAN CONCRETE INITIATIEVEN

Wat doen we?

We versterken maatschappelijke initiatieven door te leren van concrete initiatieven en de vragen waar zijn tegenaan lopen op punt van volhoudbaarheid en impact. Concreet gaat het om ondersteuning op het terrein van o.a. business plannen en financieringsconstructies, governance, contractvormen, impactmonitoring, netwerkontwikkeling, dialoogvoering en lokale inbedding. We koppelen de vragen van initiatieven aan expertise, voorzien in een aanbod om vaardigheden te versterken en/of versterken de netwerken waarin initiatieven zich bewegen. Waar nodig ontwikkelen we nieuw instrumentarium en/of geven we een financiële impuls om een beweging vlot te trekken en bewaken daarbij dat een initiatief niet afhankelijk is/wordt van provinciale subsidie. We nemen initiatieven niet over, maar gaan naast hen staan. We delen de kennis en ervaringen die we ophalen uit initiatieven in het Brabantbrede lerende netwerk.

Prestaties 2018:

- De ondersteuningsstructuur ten behoeve van initiatieven en sociaal ondernemers (werktitel: Mix&Match) is operationeel
- Groei van het aantal initiatieven dat deelneemt in de lerende aanpak van 11 naar ca. 30 initiatieven
- Analyse/data maatschappelijke initiatieven in Brabant en hun vragen
- De voortgang van initiatieven in de lerende aanpak is zichtbaar gemaakt.

Uitvoeringslijn 2: REALISEREN VAN EEN BRABANTBREED LEREND NETWERK

Wat doen we?

We versterken maatschappelijke initiatieven door ze te verbinden met andere initiatieven, partners en expertise. We creëren een Brabantbreed lerend netwerk van initiatiefnemers, gemeenten, maatschappelijk middenveld, kennis- en

onderwijsinstellingen, investeerders en ondernemers. In dit netwerk worden kennis en ervaringen uitgewisseld over volhoudbaarheid en impact van initiatieven en komen nieuwe samenwerkingen tot stand. We ontwikkelen nieuwe methodieken en instrumenten die concreet kunnen worden toegepast in initiatieven. We leggen een verbinding met Europese lerende netwerken over dezelfde vraagstukken. In het lerende netwerk zoeken we samen naar nieuwe oplossingen om de sociale veerkracht te versterken en we verkennen hoe (open en big) data ons hierbij kunnen ondersteunen. We sluiten aan bij de Monitor Sociale Veerkracht zodat we ontwikkelingen eenduidig kunnen volgen. Vanuit initiatieven komen (bovenlokale) vraagstukken 'sociale veerkracht' bovendrijven die we opnemen op gezamenlijke beleids- en onderzoeksagenda's.

Prestaties 2018:

- Er is een Brabantbreed lerend netwerk
- Wetenschappelijk onderzoek en methodiekontwikkeling lerende aanpak
- Versterken Sociale Veerkracht in samenwerking met TU/e en Tilburg University
- Er is een Europees lerend netwerk ITHACA
- De tweede editie van de Bounce Backathon vindt plaats

Uitvoeringslijn 3: IMPACTMONITORING EN KENNISONTWIKKELING

Wat doen we?

Een onderdeel van de lerende aanpak is het versterken maatschappelijke initiatieven door ze expertise en methoden van impactmonitoring aan te reiken. M.a.w. hoe kom je tot resultaat en hoe maak je resultaat kenbaar en zichtbaar? De impactmonitoring heeft ook betrekking op het totale programma Versterken Sociale Veerkracht en de wisselwerking tussen dit programma en de initiatieven. De pilot impactmonitoring zal leiden tot conclusies over de impact van het programma ten aanzien van het maatschappelijke doel en de concrete initiatieven en wordt vertaald naar provinciaal beleid.

We volgen daarnaast de autonome ontwikkeling van sociale veerkracht, in de vorm van de Monitor Sociale Veerkracht, en geven hiermee data en handvatten aan initiatiefnemers en partners om nieuwe aanpakken te ontwikkelen.

Prestaties 2018:

- o Pilot impactmonitoring op niveau programma en in 4 van de 11 initiatieven;
- o De opbrengsten van de pilot worden vertaald naar provinciale beleid en uitvoering en die van netwerkpartners opdat we effectiever voortgang van initiatieven kunnen beoordelen;
- o Update en verdieping Monitor Sociale Veerkracht.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	4.532	5.798	5.729	5.718	5.745	5.753
Lasten	4.532	5.798	5.729	5.718	5.745	5.753
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	3	97	96	84	16	25
Overige baten	0	0	0	0	0	0
Baten	3	97	96	84	16	25
Saldo lasten en baten	-4.529	-5.701	-5.633	-5.634	-5.729	-5.729
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Bijdrage uit alg.middelen	4.529	5.701	5.633	5.634	5.729	5.729
Totaal dekking saldo	4.529	5.701	5.633	5.634	5.729	5.729

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De ramingen 2018 wijken slechts in geringe mate af van de begroting 2017.

06.04 Sport

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

- Om de ambities en doelstellingen van het sportbeleid te realiseren is de programmaorganisatie BrabantSport opgericht. BrabantSport voert het provinciaal sportbeleid tot en met 2019 uit. Dat doet BrabantSport in samenwerking met Team Brabant Sport, het CTO Zuid, Sportservice Noord-Brabant en Stichting Sports & Technology. Brabant Sport nodigt andere partijen uit om ook aan te sluiten.
- Elk van de bovengenoemde uitvoeringsorganisaties levert in principe goed werk in het eigen domein, maar kwam te weinig toe aan de verbinding met andere domeinen, binnen en buiten de sport. Met BrabantSport wordt de uitvoering van het sportbeleid dat versnipperd was samengebracht. Daarnaast zagen we dat ook de samenwerking binnen BrabantStad op sportgebied nog onvoldoende vorm krijgt en om een 'trekker' vraagt. BrabantSport moet in deze behoefte gaan voorzien.
- Daarnaast ondersteunt de provincie in 2018 diverse initiatieven. Zoals bv het initiatief Wheels2Sport, waarbij mensen met een beperking een hulpmiddel kunnen lenen om een sport uit te proberen. Ook faciliteert zij pilots voor verbetering van het vervoer van sporters met een beperking.
- Zij ondersteunt tevens side-events voor mensen met een beperking bij grote sportevenementen en zoekt met grote zorginstellingen naar manieren om hun cliënten (meer) te laten bewegen. Deze en andere activiteiten moeten bijdragen aan de doelstelling om in 2019 50.000 mensen met een beperking in beweging te hebben gekregen.
- Daarnaast ondersteunt de provincie in 2018 circa tien jaarlijks terugkerende topsportevenementen en drie internationale kampioenschappen (Champions Trophy Hockey Breda, EK Veldrijden Den Bosch en EK Cross Tilburg).
- Tenslotte continueert de provincie haar ondersteuning van het Centrum voor Topsport en Onderwijs (24 talentenprogramma's van sportbonden en een regionale talentendag voor identificatie van nieuw talent) en van het innovatiecluster Sports & Technology (clustermanagement en de opzet en mogelijke cofinanciering van twee grote sportinnovatieprojecten). Eind 2018 evalueert de provincie de 'Sportagenda Brabant Beweegt'.

Wat mag dit kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Programmalasten	5.576	5.056	5.323	5.168	2.164	1.348
Lasten	5.576	5.056	5.323	5.168	2.164	1.348
Baten van het Rijk	0	0	0	0	0	0
Baten van de EU	0	0	0	0	0	0
Overige baten	0	0	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-5.576	-5.056	-5.323	-5.168	-2.164	-1.348
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
bijdr.res.investeringsagenda	3.416	2.770	2.150	2.150	0	0
bijdrage uit risicoreserve	1.200					
Bijdrage uit alg.middelen	960	2.286	3.173	3.018	2.164	1.348
Totaal dekking saldo	5.576	5.056	5.323	5.168	2.164	1.348

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

De ramingen 2018 wijken slechts in geringe mate af van de begroting 2017.

Algemeen financieel beleid

Algemeen financieel beleid

1) Algemene dekkingsmiddelen

Elk programma heeft in de begroting naast de lasten van dat programma ook baten - zoals specifieke uitkeringen van het Rijk - die direct tot dat programma behoren. Deze baten zijn meestal niet toereikend om de lasten te kunnen dekken. Tegenover de nadelige saldi op de programma's staan de algemene dekkingsmiddelen die binnen het onderdeel algemeen financieel beleid zijn geraamd.

De in omvang belangrijkste algemene dekkingsmiddelen van de provincie bestaan uit de inkomsten van de provinciale opcenten motorrijtuigenbelasting en de beleggings-

opbrengsten uit de immunisatieportefeuille. Daarnaast staan diverse overige algemene inkomsten zoals de dividendopbrengsten.

De algemene inkomsten belopen in 2018 € 588,6 mln en dragen bij aan:

- Het waarborgen van de zelfstandige financiële positie van de provincie;
- Het handhaven van een reëel sluitende begroting op korte en middellange termijn;
- Het verzekeren van een evenwichtige inkomstenontwikkeling.

Specificatie algemene dekkingsmiddelen	Realisatie	Begroting	2018	2019	bedragen x € 1.000	
	2016	2017			2020	2021
Lasten						
Financieringsfunctie	17.644	13.873	12.135	11.176	10.883	10.094
	17.644	13.873	12.135	11.176	10.883	10.094
Baten						
Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting	257.417	249.500	249.500	249.500	249.500	249.500
Uitkering provinciefonds	595	231.042	210.575	210.538	210.335	210.329
Decentralisatie uitkering : Natuur	72.000	876	0	0	0	0
Decentralisatie uitkering : transitie DLG	4.023	0	0	0	0	0
Decentralisatie uitkering : Monumentenzorg	1.722	1.722	1.722	1.722	1.722	1.722
Decentralisatie uitkering : Bedrijventerreinen/FES	0	0	0	0	0	0
Decentralisatie uitkering : Bodem	6.413	5.859	5.433	5.178	5.135	0
Decentralisatie uitkering : Projecten verkeer en vervoer	141.917	3.245	3.202	3.202	3.204	0
Decentralisatie uitkering :zoetwatervoorz. hoge zandgronden	1.674	2.534	2.534	3.379	0	0
Decentralisatie uitkering : Overig	10.849	2.558	915	915	0	0
Dividenden/opbrengst aandelenverkoop	36.908	32.584	31.031	31.031	31.031	31.031
Financieringsfunctie	119.314	194.765	83.735	80.968	74.073	68.320
Overige algemene dekkingsmiddelen	25.728	697	10	10	627	10
	678.560	725.383	588.656	586.442	575.627	560.911

Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting

Bij het bestuursakkoord 2015-2019 – Beweging in Brabant is besloten dat de provincie gedurende looptijd van het bestuursakkoord 2015 t/m 2019 vasthoudt aan een opcenten tarief van 76,1. Vanaf 2017 is de begroting naar beneden bijgesteld i.v.m. de verhuizing van het hoofdkantoor van een leasemaatschappij, waardoor provinciale heffing van ca. 65.000 auto's is komen te vervallen. In de perspectiefnota is deze meerjarige consequentie toegelicht en verwerkt. Daarnaast is er sprake geweest van een lichte autonome groei. De opbrengsten worden structureel geraamd op € 249,5 mln op basis van de huidige inzichten van het wagenpark. Het opcententarieff wordt niet geïndexeerd. Het Opcententarieff voor het jaar 2018 wordt gelijktijdig met de begroting door PS vastgesteld.

Uitkering provinciefonds

Algemene uitkering

Vanaf het uitkeringsjaar 2017 wordt het provinciefonds verdeeld op basis van een nieuw verdeelmodel. In de algemene uitkering zijn de "oude" decentralisatie-uitkeringen Natuur, DLG, Verkeer en vervoer (behoudens projecten) opgenomen in de algemene uitkering. De raming van de algemene uitkering is gebaseerd op de meicirculaire 2017, zonder het hierin opgenomen accres 2018.

Decentralisatie-uitkering

Decentralisatie-uitkeringen maken deel uit van het provinciefonds, maar hebben een eigen verdeling. Vanaf het uitkeringsjaar 2017 bestaan de decentralisatie-uitkeringen na invoering van het nieuwe model uit: monumentenzorg, bodem, projecten verkeer en vervoer, zoetwatervoorziening hoge zandgronden en een categorie overig.

Dividenden

De geraamde dividendopbrengsten 2017 betreffen hoofdzakelijk het dividend uit de aandelen Enexis NV ad € 30,8 mln.

Financieringsfunctie

De lasten van de financieringsfunctie bestaan in hoofdzaak uit de kosten van de betaalde agio op obligaties van de immunisatieportefeuille en de investeringsagenda-portefeuille. De baten betreffen de rente-opbrengsten van de obligaties uit beide portefeuilles, de rentevergoeding op verstrekte geldleningen en de rente-opbrengsten uit verplicht schatkistbankieren.

2) Stelposten

Lasten	Realisatie	Begroting	bedragen x € 1.000			
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Overhead	326	61.955	61.067	58.569	54.058	54.075
Onvoorziene uitgaven	0	1.008	1.308	1.308	1.308	1.308
Begrotingsruimte	0	0	37.664	37.638	37.315	9.828
Stelpost compensatie loon- en prijsst.	0	0	0	0	3.917	4.043
Stelpost irt reservering begr.ruimte	0	100	1.673	3.340	12.120	9.860
Stelpost structurele afdekking VTH	0	0	0	2.500	6.200	6.200
Overige stelposten	504	0	0	0	0	0
Lasten	829	63.063	101.712	103.356	114.919	85.315
Baten	0	0	0	0	0	0

Overhead

Om provinciale staten op eenvoudige wijze meer inzicht te geven in de totale kosten van overhead voor de gehele organisatie en ook meer zeggenschap over die kosten te geven, is voorgeschreven dat in de begroting op een centrale plek de kosten van overhead worden opgenomen. De overhead wordt niet meer aan de afzonderlijke programma's in de begroting toegerekend. Een verdere toelichting op de overhead is opgenomen in bijlage 3 van de begroting.

Vennootschapsbelasting

Door de inwerkingtreding van de Wet modernisering Vennootschapsbelastingplicht overheidsondernemingen zijn overheidslichamen met ingang van 1 januari 2016 Vpb-plichtig over hun (winstgevende) ondernemersactiviteiten. Doel van deze wet is het scheppen van een gelijk speelveld tussen overheidsondernemingen en private ondernemingen. De provincie zal uiterlijk in april 2018 voor de eerste keer aangifte Vpb doen (2016). De provincie heeft eind 2017 overleg met de Belastingdienst over de inhoud van deze aangifte.

De uitkomsten van dit overleg (ook van belang voor de aangifte over de jaren 2017 en verder) worden procesmatig verwerkt in de jaarrekening 2017. De voorlopige inschatting is dat de af te dragen Vpb in de begroting 2018 niet materieel van aard is. Indien de belastingdienst bij nader inzien een andere visie heeft, worden de consequenties daarvan uiterlijk meegenomen bij de BURAP 2018.

Stelposten

Onvoorzien

De stelpost onvoorziene uitgaven betreft de jaarlijks in de begroting opgenomen stelpost onvoorzien ad € 1,3 mln.

Stelpost begrotingsruimte

De stelpost begrotingsruimte betreft de begrotingsruimte die nog beschikbaar is en die conform het voorstel bij de bestuursrapportage 2017 gelijkmatig over de jaren 2018, 2019 is verdeeld.

Stelpost compensatie loon- en prijsstijging

Het huidige college heeft aan het begin van de bestuursperiode besloten de begroting niet te indexeren. Teven is een stelpost gecreëerd als dekking van mogelijke bezwaarschiften van gesubsidieerde instellingen en overige afwijkingsbesluiten van het college. Bij burap 2017 is de stelpost voor de jaren 2017 t/m 2019 volledig afgeraamd omdat er voor gesubsidieerde instellingen geen mogelijkheden meer openstaan om bezwaar in te dienen en daarmee een beroep te doen op die stelpost. De stelpost loon- en prijscompensatie bevat voor de jaarschijven 2020 en 2021 nog wel ruimte.

Stelpost i.r.t. reservering begrotingsruimte

De stelpost i.r.t. reservering begrotingsruimte betreft de afgezonderde middelen voor uitvoering van het bestuursakkoord/perspectiefnota voor zover die nog een concrete uitwerking vereisen voor opname in de begrotingsprogramma's.

Stelpost structurele afdekking VTH-taken

Bij de PS-behandeling van de begroting 2017 is besloten om voor de structurele afdekking van de VTH-taken vooralsnog een centrale stelpost in de begroting op te nemen (conform amendement A1a).

Paragraaf 1

Bedrijfsvoering

Algemeen beeld van de paragraaf

We werken aan een opgavegestuurde netwerkorganisatie die denkt en handelt vanuit de opgaven van Brabant, op basis van duidelijke rollen en toegevoegde waarde van de provincie als bestuurslaag tussen rijk en gemeenten, midden in de samenleving. Dat doen we resultaatgericht, integraal en in samenwerking met onze partners.

Wat wil de provincie bereiken?

Programma 'Beweging in de organisatie'

Om de doelstelling in de organisatieontwikkeling te realiseren is het meerjarig traject 'Beweging in de organisatie' in gang gezet. In dit programma is aandacht voor wat we doen, hoe we dat anders doen en wat dat vraagt van onze medewerkers en de ondersteunende organisatie. In 2017 heeft het programma bijgedragen aan het verder bouwen aan het opgavegestuurd werken. Daarnaast is ook gewerkt aan de bijbehorende wijziging van de topstructuur en is met de vakbonden een totaalpakket mobiliteit en vitaliteit overeengekomen waarmee we talent van alle leeftijden aan ons binden en uitstroom organiseren om nieuw talent aan te kunnen trekken.

Opgavegestuurd werken

In 2018 wordt voor de gewenste beweging nog meer ingezet op het in samenhang agenderen, programmeren en acteren vanuit één gemeenschappelijk verhaal waarin de opgaven centraal staan. Het 'Leren door doen' staat hierbij centraal. Zo start een leerlijn die teams ondersteunt in hun vernieuwende manier van samenwerken met partners buiten: resultaatgericht, integraal en vernieuwend.

Professionals met ruimte

Beweging in de organisatie betekent ook iets voor de provinciale medewerkers. Eind 2018 zijn stappen gezet richting een netwerk voor Brabant waar medewerkers van (overheids)organisaties nog beter uitwisselbaar zijn om samen te werken aan de opgaven van Brabant. Ook hebben we onze contacten met het onderwijs geïntensiveerd en dragen studenten nadrukkelijk bij aan de opgaven van Brabant, onder andere door de studentchallenges die wij organiseren.

We blijven sturen op de kwaliteit en de inzet van talenten van medewerkers op de juiste plek in de organisatie door middel van strategisch personeelsbeleid (zowel kwalitatief als kwantitatief). Ook blijven we werken aan een goed samenspel tussen de aansturing van

programma's (programmamanagers) en de ontwikkeling en coaching van onze medewerkers (door de H-managers; leidinggevend). De focus ligt daarbij op flexibel inzetbare medewerkers zodat er ruimte is om in te kunnen spelen op veranderende opgaven en taken. We creëren ruimte voor instroom van medewerkers met frisse inzichten en competenties die nu en in de toekomst nodig zijn. Als maatschappelijk betrokken organisatie zorgen we ervoor dat er binnen onze organisatie plek is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en kansen voor studenten en scholieren om hun eerste werkervaringen op te doen.

Een organisatie die ondersteunt

Het op een vernieuwende wijze samenwerken met buiten vraagt ook een andere ondersteuning vanuit de organisatie. Extern spelen allerlei ontwikkelingen (het werk verandert, de digitale mogelijkheden nemen sterk toe) die vergen dat we onze interne dienstverlening continu verbeteren.

Om het mogelijk te maken dat onze professionals op een goede, makkelijke en moderne wijze hun werk in het netwerk kunnen uitvoeren, zorgen we voor processen, instrumenten en regelgeving die het samenwerken in het netwerk ondersteunen. Hiervoor worden in 2018 ondersteunende processen en software geïmplementeerd, zoals de verdere implementatie van Office365. Daarom vervolgen we in 2018 de aanpak vanuit de Lean-managementfilosofie om het beste uit onze medewerkers en processen te halen en werken we naar een kostenefficiënte bedrijfsvoering met kwalitatief hoogwaardige dienstverlening. Daarnaast werken we aan de doorontwikkeling naar een brede inkoopfunctie, doorontwikkeling en vereenvoudiging SAP Finance, digitalisering van P&C-cyclus en -producten, de voorbereidingen op de wet Normalisatie rechtspositie ambtenaren en komen we tot een regio-organisatie ICT.

Organisatiekostenbudget

Het organisatiekostenbudget (OKB) is het budget dat beschikbaar is om personele capaciteit te betalen en om de provinciale organisatie te laten functioneren. In de meerjarige ontwikkeling van het OKB (zie "wat mag het kosten") zijn de taakstellingen op de organisatie vanuit het bestuursakkoord verwerkt. Het OKB vormt daarmee het taakstellend budget om de reguliere provinciale taken en de ambities uit het bestuursakkoord te realiseren. Een verdere toelichting op de meerjarenontwikkeling van

het OKB en de spelregels betreffende het OKB is opgenomen als bijlage bij het voorstel tot vaststelling van de begroting (PS 66/17).

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Beleidsnota		besluit	afweeg- moment	indicator	2018	2019	2020	2021
Doelstelling								
Prestaties								
naam beleidsnota: Organisatieontwikkeling		nr. PS- besluit	jaar					
Outcome: in 2020 willen we als provincie een opgavegestuurde netwerkorganisatie zijn, van professionals met ruimte en een organisatie die optimaal ondersteunt. Zodat we meebewegen met de maatschappij en maatschappelijke vraagstukken op passende wijze oppakken.				effect indicator	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde	streefwaarde
<ul style="list-style-type: none"> - Beweging in en verfrissing van de organisatie genereren: <ul style="list-style-type: none"> - instroom, doorstroom binnen provinciale organisatie en uitstroom - dalende gemiddelde leeftijd ten overstaande van het vorige jaar - Flexibiliteit: de verhouding vast/flexibel personeel heeft een verhouding van 85/15 - De organisatie heeft minimaal ... leer/werk- en participatiebanen - In 2018 gaan we verder met het lean (slim en efficiënt) organiseren van de bedrijfsvoering processen. - Tijdige afhandeling subsidies - Tijdige afhandeling facturen - In 2018 voldoen we als organisatie aan de nieuwe Europese privacywetgeving voor gegevensbescherming 				% Gemiddelde leeftijd (jaar)	20% < 49,6 jaar	20% < 49,6 jaar	20% < 49,6 jaar	20% < 49,6 jaar
				% capaciteitsbudget flexibele inzet	15%	15%	15%	15%
				Aantal fte	25	29	33	37
				%	50%	75%	100%	100%
				% tijdig afgehandelde subsidies	95%	>95%	>95%	>95%
				% tijdig betaalde facturen	95%	>95%	>95%	>95%
				Uitgevoerd	x			

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie	Begroting	2018	2019	2020	2021
	2016	2017				
lasten	120.988	121.052	120.115	115.252	106.946	109.680
 totaal lasten	120.988	121.052	120.115	115.252	106.946	109.680
Baten	4.912	691	1.491	1.445	1.839	4.539
 totaal baten	4.912	691	1.491	1.445	1.839	4.539
Saldo baten en lasten	-116.076	-120.362	-118.624	-113.807	-105.107	-105.141
<u>Dekking saldo lasten en baten</u>						
Dekking uit reserves	0	0	0	0	0	0
Dekking uit alg.middelen	116.076	120.362	118.624	113.807	105.107	105.141
 totaal dekking saldo	116.076	120.362	118.624	113.807	105.107	105.141
	Realisatie	Raming				
(investerings)	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Provinciehuis en ICT	11.865	10.630	1.788	1.300	1.347	1.300

Toelichting op de verschillen tussen Begroting 2018 en 2017

Het totale organisatiekostenbudget 2018 neemt met € 1,8 mln af ten opzichte van de begroting van 2017. Deze afname resulteert uit het realiseren van de taakstelling uit het Bestuursakkoord 'Beweging in Brabant'. Het beschikbare budget voor arbeidscapaciteit neemt met € 2,4 mln af. De geraamde afschrijvingslasten voor 2018 zijn t.o.v. 2017 toegenomen met € 0,7 mln door de investeringen die afgelopen jaren zijn gedaan.

Vanuit de vitaliseringsgelden is € 13 mln gereserveerd voor de realisatie van de doelstellingen van het totaalpakket maatregelen. Op moment dat er duidelijkheid is over de deelname aan en inzet van het totaalpakket, zullen de gereserveerde middelen in de exploitatie worden verwerkt.

Paragraaf 2

Provinciale heffingen

Provinciale heffingen

De provincie kent verschillende bronnen van inkomsten. Eén van die bronnen betreft de provinciale heffingen die bestaan uit

- de heffing opcenten op de motorrijtuigenbelasting;
- de Grondwaterheffing en de Nazorgheffing in het kader van de Leemtewet;
- diverse leges.

De opcentenheffing op de motorrijtuigenbelasting genereert de hoogste inkomst (€ 249,5 mln in 2018).

De provincie kent geen kwijtscheldingsbeleid voor provinciale heffingen.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

Op grond van artikel 222 van de Provinciewet worden provinciale opcenten geheven. Door het Rijk wordt elk jaar het maximumniveau van de opcentenheffing vastgesteld. De datum waarop provincies hun opcenten kunnen wijzigen is met ingang van 1 januari van enig jaar.

In de raming voor 2018 en verder is gelet op de afspraken in het bestuursakkoord 2015-2019 geen rekening gehouden met indexering.

Vanaf 1 januari 2014 zijn de categorie zeer zuinige auto's en een gedeelte van de oldtimers weer onder de opcentenheffing komen te vallen. Op basis van de belastingcapaciteit per 1-1-2017 (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) wordt in 2017 en 2018 rekening gehouden met een opbrengst van € 249,5 miljoen.

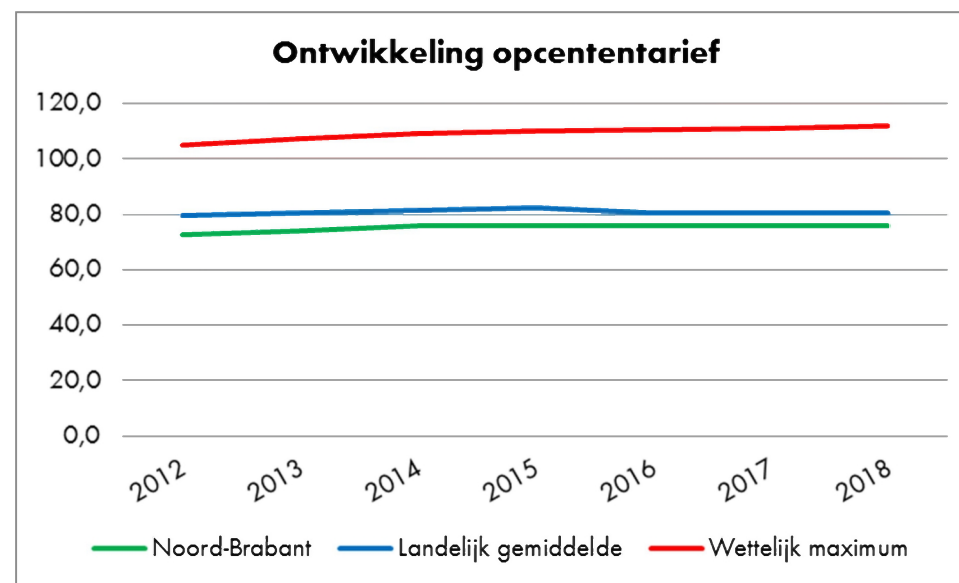
Provinciale lastendruk m.b.t. opcenten motorrijtuigenbelasting

Het door het Rijk vastgestelde maximale opcententarif is per 1 januari 2016 wettelijk bepaald op 111 opcenten Het maximale tarief 2018 is rekening houdend met de indexering bepaald op 111,8.

In de heffingsverordening opcenten MRB is voor 2017 het tarief vastgesteld op 76,1 opcenten (PS 80/16). Conform de afspraken bij het bestuursakkoord wordt dit tarief niet gewijzigd.

In de kolom hiernaast is een vergelijking opgenomen van de vastgestelde en voorgenomen opcententarieven van alle provincies.

		Vastgesteld tarief per per 1 jan 2017	Voorgenomen tarief per per 1 jan 2018	Onbenutte belastingcapaciteit uitgedrukt in percentages per 1 januari 2018
1	Drenthe	92,0	92,0	17,7%
2	Zuid-Holland	91,4	91,4	18,2%
3	Groningen	88,6	89,3	20,1%
4	Gelderland	89,2	89,2	20,2%
5	Zeeland	82,3	82,3	26,4%
6	Overijssel	79,9	79,9	28,5%
7	Flevoland	78,2	79,0	29,3%
8	Limburg	77,9	77,9	30,3%
9	Noord-Brabant	76,1	76,1	31,9%
10	Utrecht	72,6	72,6	35,1%
11	Friesland	69,6	70,0	37,4%
12	Noord-Holland	67,9	67,9	39,3%
	Gemiddeld tarief	80,5	80,6	
	Maximaal tarief	111,0	111,8	

In de rangorde van opcentenheffing van hoog naar laag komt de provincie Noord-Brabant uit op een 9e^e plaats. In 2017 blijft de lastendruk m.b.t. de opcenten op de motorrijtuigenbelasting in relatieve zin onder het landelijk gemiddelde. Naar verwachting geldt dit ook voor 2018.

Onbenutte belastingcapaciteit

- o De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen de theoretische opbrengst op basis van het wettelijk vastgestelde maximumtarief en de opbrengst gebaseerd op het tarief van de provincie.
- o De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt rekening houdend met het maximale tarief van 111,8 opcenten ruim € 117 miljoen.
- o Er is een relatie tussen de opcentenheffing (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. In het verdeelmodel van het fonds telt de belastingcapaciteit (tegen een algemeen rekestarief) mee als een (negatieve) inkomstenmaatstaf. Anders gezegd: een relatief grotere belastingcapaciteit (zoals in Noord-Brabant) leidt tot een naar verhouding lagere provinciefondsuitkering.

Grondwaterheffing en Nazorgheffing in kader van leemtetwet

Grondwaterheffing

De grondwaterheffing wordt geheven over de hoeveelheid onttrokken grondwater. De bestedingsmogelijkheden van de heffing zijn limitatief in de Grondwaterwet opgenomen, namelijk kosten van onderzoek, metingen en schadevergoedingen in verband met de onttrekking van grondwater. De financiële verantwoording verloopt via de voorziening grondwaterheffing. Voor 2018 zijn de inkomsten grondwaterheffing geraamd op € 3,8 miljoen. De heffing vindt plaats op grond van de Grondwaterheffingsverordening die voor het laatst is gewijzigd op 9 december 2011 (PS 44/11). De baten uit de grondwaterheffing zijn in de begroting 2018 opgenomen bij productgroep 03.01 Water.

Nazorgheffing in kader Leemtetwet

Op grond van de Wet milieubeheer is de provincie verantwoordelijk voor de nazorg van alle stortplaatsen waar na de peildatum 1 september 1996 nog afval wordt gestort. Om het eeuwigdurend milieuhygiënisch beheer door de Provincie van deze stortplaatsen te verzekeren is, conform in de wettelijke regeling is bepaald, een Nazorgfonds (een aparte rechtspersoon) ingesteld.

De exploitanten van de stortplaatsen moeten een nazorgplan opstellen en voorleggen aan de provincie. Op basis van de nazorgplannen wordt een doelvermogen bepaald. Om het doelvermogen op te bouwen wordt aan de stortplaatsbeheerders een heffing opgelegd die in het fonds wordt gestort. Hiermee is in april 2000 een start gemaakt.

De heffing vindt plaats op grond van de vastgestelde verordening Nazorgheffing Noord-Brabant die voor het laatst is gewijzigd op 25 februari 2011 (Statenvoorstel 86/11).

Op grond van de Wet milieubeheer is de opbrengst van de nazorgheffing uitsluitend bestemd voor de uitvoering van de nazorg van gesloten stortplaatsen.

De Provincie fungeert als ontvanger voor het Nazorgfonds. De gelden worden belegd in externe fondsen, conform het vastgestelde beleggingsstatuut. De beleggingsresultaten worden verrekend met de te betalen heffingen, zodanig dat voldoende vermogen wordt opgebouwd om de zorg op de stortplaatsen uit te kunnen voeren. Het Nazorgfonds heeft een eigen begroting die door het Algemeen bestuur van het fonds wordt vastgesteld. Naar verwachting zullen in 2017 de uitkomsten bekend worden van een ALM-studie (Asset-Liability management) die in 2016 is opgestart. De ALM-studie moet meer inzicht geven in de ontwikkelingen van de verplichtingen voor de nazorg in relatie tot de aanwezige bezittingen in het Nazorgfonds.

Op dit moment zijn er in Brabant negen (baggerspecie)stortplaatsen waarop de wettelijke regeling van toepassing is:

1. De Kragge, Bergen op Zoom
2. RAZOB, Nuenen
3. Spinder, Tilburg
4. Meerendonk, 's-Hertogenbosch
5. Zevenbergen
6. Haps
7. Vlagheide, Schijndel
8. Nyrstar, Budel
9. Baggerdepot Dintelsas

De baten uit de nazorgheffing zijn in de begroting opgenomen bij productgroep 03.02 Milieu. In 2014 is een definitieve afrekening gemaakt voor de stortplaatsen Nyrstar en Dintelsas, die inmiddels gesloten zijn en waarvoor de provincie de nazorg uitvoert. De toekomstige bijdragen van de stortplaatsen van Deponie Zuid BV, te weten de locaties Haps, Tilburg en Bergen op Zoom zijn contant gemaakt, aan de provincie overgemaakt en

ten gunste gebracht van het Nazorgfonds. Per saldo gaat dit om een bijdrage van circa € 5,5 miljoen, waardoor de bijdragen vanaf 2015 op € 0 uitkomen. Voor de goede orde: het betreft hier geen definitieve afrekening voor deze drie stortplaatsen. Voor deze stortplaatsen wordt ieder jaar bekeken of de eerder betaalde bijdragen voldoende zijn. Afhankelijk van de situatie vindt er dan een bijstorting in of teruggave uit het Nazorgfonds plaats.

Voor wat betreft de stortplaatsen RAZOB (Nuenen), Meerendonk ('s-Hertogenbosch), Vlagheide (Schijndel) en Zevenbergen zijn de nazorgheffingen gestort in het Nazorgfonds en zal bij sluiting, op basis van een geactualiseerd nazorgplan, een definitieve afrekening worden opgemaakt.

Leges zijn vergoedingen door derden voor het verlenen van individuele diensten door de provincie aan particulieren en bedrijven. Deze diensten betreffen vooral de verlening van vergunningen en ontheffingen. De tarieven zijn maximaal kostendekkend en staan vermeld in de tarieventabel behorend bij de legesverordening Provincie Noord-Brabant.

De provincie Noord-Brabant heeft in 2013 de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving overgedragen aan de drie omgevingsdiensten. Met de omgevingsdiensten zijn afspraken gemaakt over de uit te voeren werkzaamheden in het VTH-domein. Op basis van deze opdracht ontvangen zij een jaarlijkse bijdrage. De kosten die hierin begrepen zijn voor de verwerking van de verschillende vergunning-, melding- en ontheffingsprocedures vormen de basis voor de legesopbrengsten, zoals opgenomen in de tabel. De omgevingsdiensten brengen all-in tarieven in rekening, loon en materiële kosten worden derhalve niet gesplitst. Vanuit de provincie zelf worden hier geen extra (overhead)kosten aan toegerekend.

Leges Waterwet (grondwateronttrekking)

Onderdeel	Aantal	Tarief oud	Tarief nieuw	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst
Onttrekking:						
4.1a t/m 200.000 m3	9	€ 2.699	€ 2.766	€ 67	3%	€ 22.132
4.1a1 t/m 500.000 m3	11	€ 4.724	€ 4.755	€ 31	1%	€ 52.303
4.1a2 meer dan 500.000 m3	7	€ 8.773	€ 8.818	€ 45	1%	€ 61.726
	26					
drinkwater & industriële toepassingen						
4.1b t/m 500.000 m3	0	€ 3.711	€ 3.890	€ 179	5%	€ 0
4.1b1 t/m 1.000.000 m3	2	€ 7.423	€ 7.781	€ 358	5%	€ 15.561
4.1b2 meer dan 1.000.000 m3	1	€ 25.309	€ 26.935	€ 626	3%	€ 25.935
	3					€ 177.657

De legestarieven Waterwet nemen iets toe vanwege stijging in de tarieven van de omgevingsdiensten.

De legesopbrengsten nemen af ten opzichte van 2017 omdat er minder aanvragen worden verwacht dan in 2017.

Leges Ontgrondingenwet

Onderdeel	Aantal	Tarief oud	Tarief nieuw	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst
Ontgrondingen:						
5.5.1a tot 15.000 m3	0	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 0
5.5.1b 15.001 m3 t/m 25.000 m3	4	€ 5.401	€ 5.610	€ 209	4%	€ 22.440
5.5.1c 25.001 m3 tot 50.000 m3	6	€ 10.802	€ 11.220	€ 418	4%	€ 67.320
5.5.1d 50.001 m3 tot 100.000 m3	3	€ 21.604	€ 22.440	€ 836	4%	€ 67.320
5.5.1e 100.001 m3 tot 500.000 m3	1	€ 32.407	€ 33.660	€ 1.253	4%	€ 33.660
5.5.1f 500.001 m3 en meer	1	€ 54.011	€ 54.230	€ 219	1%	€ 54.230
5.5.2 wijzigen vergunning	3	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 10.659
5.5.3 wijzigen vergunning met extra hoeveelheid specie	0					
5.5.4 intrekken of verlengen vergunning	2	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 7.106
5.5.5 machtiging ingevolge artikel 12	2	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 7.106
5.5.6 cultuurtechnische verbetering zonder specieafvoer	2	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 7.106
5.5.7 natuurprojecten zonder specieafvoer	1	€ 3.470	€ 3.553	€ 83	2%	€ 3.553
	25					€ 280.500

Ook de legestarieven Ontgrondingenwet nemen iets toe vanwege stijging in de tarieven van de omgevingsdiensten.

De legesopbrengsten nemen af ten opzichte van 2017 omdat er minder aanvragen worden verwacht dan in 2017.

Leges Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Onderdeel	Aantal	Tarief oud	Tarief nieuw	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst
Bouwkosten:						
5.1.1.1a lager dan € 20.000	64	€ 1.890	€ 1.904	€ 14	1%	€ 121.837
5.1.1.1b tussen €20.000 en € 50.000	48	€ 2.405	€ 2.423	€ 18	1%	€ 103.838
5.1.1.1c tussen €50.000 en € 100.000	35	€ 2.921	€ 2.942	€ 22	1%	€ 93.887
5.1.1.1d tussen €100.000 en € 400.000	30	€ 4.810	€ 4.846	€ 36	1%	€ 116.818
5.1.1.1e tussen €400.000 en € 1.000.000	18	€ 9.191	€ 9.259	€ 68	1%	€ 126.942
5.1.1.1f tussen € 1 mln. en € 5 mln.	11	€ 18.468	€ 18.604	€ 136	1%	€ 153.248
5.1.1.1g tussen € 5 mln. en € 25 mln.	2	€ 34.359	€ 34.613	€ 254	1%	€ 69.225
5.1.1.1h meer dan € 25 mln.	0	€ 58.410	€ 58.842	€ 431	1%	€ 0
5.1.1.2 beoordelen bodemrapport	5	€ 172	€ 173	€ 1	1%	€ 865
5.1.1.3 beoordelen advies agrarische adviescommissie	0	€ 595	€ 595	€ 0	0%	€ 0
5.1.1.4 toetsing ontheffing ihkv exploitatieplan	0	€ 344	€ 346	€ 2	1%	€ 0
5.1.2 a-g binnenplanse ontheffing (bestemmingsplan)	11	€ 515	€ 519	€ 4	1%	€ 5.711
5.1.3 a/c slopen / wijzigen beschermd monument	0	€ 3.000	€ 3.000	€ 0	0%	€ 0
5.1.3 b/d slopen beschermd stads- & dorpsgezicht	0	€ 1.374	€ 1.385	€ 11	1%	€ 0

Onderdeel	Aantal	Tarief oud	Tarief nieuw	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst
5.1.4 slopen	8	€ 1.374	€ 1.385	€ 11	1%	€ 11.076
5.1.5 kappen	8	€ 429	€ 433	€ 4	1%	€ 3.476
5.1.6 a-b handelsreclame	9	€ 515	€ 519	€ 4	1%	€ 4.673
5.1.7 omgevingsvergunning aanhaken op Vwb, N2000	10	€ 2.405	€ 2.423	€ 18	1%	€ 24.229
5.1.8 omgevingsvergunning aanhaken op Wnb, FF-activiteiten	1	€ 429	€ 433	€ 4	1%	€ 433
5.1.9/10 andere en overige activiteiten	2	€ 601	€ 606	€ 5	1%	€ 1.211
	262					€ 837.455

De legestarieven Wabo blijven nagenoeg gelijk aan die van vorig jaar.

De legesopbrengsten nemen ten opzichte van 2017 iets toe wegens een lichte toename in het verwachte aantal aanvragen.

Leges Natuurbeschermingswet 2017

Onderdeel	Aantal	Tarief oud	Tarief nieuw	Mutatie	Mutatie %	Opbrengst
6.1.1 vergunningverlening gebiedsbescherming art. 2.7			€ 3.002			
6.1.2 ontheffingverlening beheer- en schadebestrijding art 3.3/4/8/9/10			€ 1.185			
6.1.3.a ontheffingverlening onderzoek/onderwijs art. 3.3/4/8/9/10			€ 100			
6.1.3.b ontheffingverlening ruimtelijke ingrepen art. 3.3/4/8/9/10			€ 3.397			
6.1.4.a aanvraag compensatie herplantplicht art 4.3			€ 593			
6.1.4.b ontheffingverlening herplantplicht art 4.3			€ 593			
6.1.4.c aanvraag tot vrijstelling melding / herplantplicht art 4.2/3			€ 593			

In 2017 trad de nieuw Wet Natuurbescherming in werking. Dit leidde, vanwege een bevoegdheidsverschuiving van het Rijk naar provincies, tot een uitgebreider provinciaal takenpakket. De toegezegde herijking van de aannames die vorig jaar werden gedaan heeft vertraging opgelopen. Ten tijde van het opstellen van deze begroting zijn er nog geen voldoende onderbouwde gegevens beschikbaar. Deze volgen later dit jaar. De legestarieventabel 2018 inclusief de tarieven ingevolge Natuurbeschermingswet zal in december ter besluitvorming aan uw Staten worden voorgelegd.

Vergunningen/ontheffingen wegenverordening

De leges die in rekening worden gebracht voor het behandelen van aanvragen van vergunningen en ontheffingen op grond van de Verordening wegen Noord-Brabant en de wegenverkeerswetgeving zijn berekend op basis van de werkelijke hoeveelheid ambtelijke uren - en daaraan gekoppelde uurtarieven - die nodig zijn om een aanvraag te

behandelen en een zo nauwkeurig mogelijke inschatting van de te verwachten aanvragen. Met ingang van 2018 is op onderdelen een beperkte vereenvoudiging in de tarieven doorgevoerd. Het uitgangspunt is dat maximaal kostendekkende tarieven worden gehanteerd. Het tarief voor behandeling van ontheffing aanvragen voor exceptionele transporten wordt jaarlijks vastgesteld door de RDW.

Product	Verwacht aantal	Tarief oud €	Tarief nieuw €	Mutatie €	Mutatie %	Opbrengst €
Ontheffing wedstrijd voertuigen meer gemeenten art. 148/10 WVV 1994	25	240	240	0	0	6.000
Verklaring geen bezwaar wedstrijd in één gemeente art. 148/10 WVV 1994	10	240	240	0	0	2.400
Ontheffing voertuig of -combinatie art. 9.1 RV, m.u.v. H5, afd. 7, 8, 10 en 11 RV (exceptionele transporten)	2.500	16	16	0	0	40.000
Ontheffing voertuig of -combinatie art. 9.1, H5, afd. 7, 8, 10 en 11	5	240	240	0	0	1.200
Ontheffing art. 87 RVV 1990	30	285/405	300	15/-105	5/-26	9.000
Vergunning art. 4, eerste lid, Verordening wegen						
- werk andere wegbeheerders	30	30	350	0	0	10.500
- verkeersmaatregelen op de weg voor werken of activiteiten buiten de weg	100	265	110	-155	-58	11.000
- kabels of leidingen	150	457	457	0	0	68.550
- borden (bewegwijzering, stroken-borden, reclame, objecten, terreinen)	40	240	240	0	0	9.600
- kunstobject binnen de bebouwde kom	3	240	240	0	0	720
Vergunning art. 5, eerste en tweede lid, Verordening wegen:						
- evenement (niet optocht)	20	110	110	0	0	2.200
- evenement	15	50	50	0	0	750
- voorwerpen i.v.m. particuliere bouw- of onderhoudswerken buiten de weg	10	240	240	0	0	2.400
- overige activiteiten (wedstrijden zonder voertuigen, voorwerpen, stoffen)	30	240	240	0	0	7200
Aanvraag niet nadrukkelijk benoemd	35	34	34	0	0	1.190
Totaal	3.003					172.710

Het totaal aantal voor 2018 geraamde legesvergunningen is lager dan de raming in de begroting 2017 (3.125) maar hoger dan gerealiseerd in 2016 (2.542). We verwachten dat het voorzichtige economische herstel zich o.a. vertaalt in het aantal vergunningen voor het veranderen van wegen. Desondanks wordt de raming uit begroting 2017 naar beneden bijgesteld om een realistisch beeld te geven over het aantal vergunningen en ontheffingen.

De Dienst Wegverkeer heeft o.a. de wettelijke taak om aanvragen voor het kunnen uitvoeren van exceptionele transporten te beoordelen. De provincie en de Dienst Wegverkeer (RDW) hebben hun samenwerking in 2017 op dit gebied geïntensiveerd. Zij hebben samen de beslisruimte voor de RDW om exceptionele transporten toe te staan op provinciale wegen in Noord-Brabant uitgebreid. Dit vergroot de efficiency in werkwijzen. Van de leges die de RDW in rekening brengt bij de ontheffinghouders, draagt zij jaarlijks een deel af aan de provincie, een jaar na realisatie.

Paragraaf 3

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Inleiding

Brabant is een ondernemende provincie. Om kansen te benutten zal de provincie een bepaalde mate van risicobereidheid moeten hebben. Anderzijds dienen overheden op een verantwoorde manier met de publieke middelen om te gaan en de risico's goed te beheersen. Het gaat dus steeds om de juiste afweging tussen maatschappelijk rendement en risico en de daarbij behorende beheersmaatregelen. Risicomanagement is daarbij een belangrijk instrument. Niet alleen een instrument om risico's te beheersen zodat de provinciale doelen gehaald worden, maar ook om de bestuurlijke afweging tussen strategische keuzes, risicoprofiel, risicobereidheid en het beschikbare weerstandsvermogen te ondersteunen. De provincie deed en doet al veel aan risicomanagement. Maar het overheidslandschap wijzigt en de samenleving verandert daarom is besloten om een extra impuls te geven aan de doorontwikkeling en actualisatie van het beleid voor risicomanagement. In 2014 hebben GS daartoe een beleidsnota risicomanagement en weerstandsvermogen vastgesteld.

Wat is weerstandsvermogen?

Weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen zonder dat daarbij de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar komt. De term weerstandsvermogen verwijst niet naar een exact bedrag, maar vertegenwoordigt de verhouding tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit. De resultaten van het risicomanagementproces geven inzicht in de onderkende restrisico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn op de financiële positie van de provincie. Het weerstandsvermogen geeft antwoord op de vraag in hoeverre een provincie in staat is om de restrisico's op te vangen.

In het BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) wordt het weerstandsvermogen gedefinieerd als de verhouding tussen:

- a. de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en voorzieningen waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten te dekken;
- b. alle risico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.

In de paragraaf weerstandsvermogen wordt inzicht gegeven in de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en de risico's.

Wat wil de provincie bereiken?

Belangrijkste procesontwikkelingen

Vanaf de begroting 2015 kent de paragraaf weerstandsvermogen een andere opzet. In de paragraaf worden de belangrijkste risico's gepresenteerd die financieel afgedekt zijn. Daarnaast wordt ook het weerstandsvermogen uitgedrukt in de vorm van een ratio. Deze ontwikkelingen volgen logisch uit de toezegging n.a.v. de begroting 2014 om risicomanagement te optimaliseren en het beleid vast te leggen in een nota risicomanagement. De nota risicomanagement en weerstandsvermogen is 4 juli 2014 aan uw staten voorgelegd. Hiermee is een eerste stap gezet voor het optimaliseren van risicomanagement. Risicomanagement is een uitvoerende taak van GS. Hiertoe worden de risico's twee keer per jaar opgehaald vanuit de organisatie om op basis daarvan tot de top risico's te komen. Indien risico's financiële gevolgen hebben die niet binnen het budget van het project of programma passen dan is afdekking (in de risicoreserve of afzonderlijke reserves) aan de orde en worden u Staten betrokken in de besluitvorming en krijgen de risico's een vertaling in de paragraaf weerstandsvermogen. Het beleid voor risicomanagement en weerstandsvermogen wordt in 2018 geactualiseerd.

Beleidsdoelstelling

Risicomanagement helpt bestuur, management en medewerkers bij het realiseren van provinciale doelen, door kansen (of mogelijkheden) te benutten en risico's te beheersen. Risicomanagement biedt geen 100% garantie dat gebeurtenissen met een negatief gevolg niet meer zullen optreden, of dat alle kansen worden benut. Het geeft wel de zekerheid dat de provincie vooraf de benutting van kansen en de beheersing van risico's zorgvuldig heeft afgewogen. Voor het monitoren van risico's is de ratio weerstandsvermogen een belangrijke indicator. Een stabiel meerjarig beeld van deze indicator geeft aan dat risicomanagement zorgvuldig plaatsvindt en tot stand komt volgens een gestructureerd risicomanagementsysteem. Er wordt geen absolute norm gesteld voor de bepaling van de ratio. De provincie is zelf verantwoordelijk voor het formuleren van de beleidslijn en normering. Het hanteren van een bandbreedte voorkomt dat elk nieuw risico of wijziging in bestaand risico leidt tot het treffen van financiële maatregelen.

De bandbreedte voor de ratio weerstandsvermogen als indicator is 0,75 tot 1,25. Onder de 0,75 zijn maatregelen nodig de beschikbare weerstandscapaciteit aan te vullen. Boven de 1,25 kan besloten worden de niet benodigde weerstandscapaciteit terug te laten vloeien naar de algemene middelen. Besluitvorming over het aanvullen of afnemen van de weerstandscapaciteit vindt plaats bij de integrale afweegmomenten.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Risicomanagement is een doorlopend proces. In de paragraaf weerstandsvermogen wordt bij de jaarstukken en de begroting gerapporteerd over de belangrijkste uitkomsten van het risicomanagementproces en ontwikkelingen. We brengen in beeld wat de belangrijkste restrisico's zijn, wat het beschikbare weerstandscapaciteit is en welke conclusie we kunnen trekken op basis van de ratio weerstandsvermogen. We richten ons in deze paragraaf hoofdzakelijk op de uitgavenkant van de begroting. Ontwikkelingen m.b.t. de inkomsten van het Rijk en het verloop van de belastinginkomsten komen aan bod in de budgettaire nota's. De expliciete risico's verbonden aan de inkomstenkant voor het

lopende jaar, zullen betrokken worden in het proces van risicomanagement door GS en daar waar nodig een vertaling krijgen in de paragraaf weerstandsvermogen.

Inventarisatie weerstandscapaciteit:

De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten (restrisico's) te dekken. De mogelijkheden om tegenvallers op te kunnen vangen, kunnen worden gekwalificeerd als:

- incidenteel (middelen die slechts éénmalig ingezet kunnen worden) en;
- structureel (elk jaar kan deze capaciteit opnieuw worden ingezet).

Voor het begrotingsjaar 2018 is de weerstandscapaciteit € 168,8 mln. en kunnen binnen deze middelen restrisico's opgevangen worden, zonder dat hiervoor beleidswijzigingen noodzakelijk zijn.

<i>Bedragen x € mln.</i>	<i>Incidentele weerstandscapaciteit</i>	<i>Structurele weerstandscapaciteit</i>	<i>Totaal op jaarbasis</i>	<i>theoretische ruimte</i>
Risicoreserve	€ 107,7*		€ 167,5	
Reserve ontwikkelbedrijf				
- stimulering woningbouw	€ 8,5			
- ontwikkelbedrijf	€ 51,3**			
Post onvoorzien		€ 1,3	€ 1,3	
Onbenutte belastingcapaciteit***				€ 117,1
Totaal			€ 168,8	€ 117,1

*De stand van de risicoreserve (volgens bijlage 4) is € 5 mln. hoger i.v.m. toekomstige risico's waarvoor de storting reeds is verwerkt in de stand

** inclusief de gevormde voorzieningen (zie bijlagenbundel bijlage 11).

*** De onbenutte belastingcapaciteit geeft een theoretische ruimte van € 117,1 mln. Dit levert een theoretische ruimte op vanaf jaar t+1

Inventarisatie risico's

De totstandkoming van de belangrijkste risico's is een resultante van de risicobeheersing zoals deze tot nu toe heeft plaatsgevonden en gaat uit van de restrisico's welke zijn afgedekt in de risicoreserve aangevuld met een aantal specifieke risico's afgedekt uit de reserve ontwikkelbedrijf (incl. de hieruit getroffen voorzieningen).

In deze paragraaf volstaan we met het benoemen van de belangrijkste restrisico's afgedekt in de risicoreserve en reserve ontwikkelbedrijf (inclusief voorzieningen). In onderstaande tabel benoemen we de individuele risico's met een totaal tot ca 80% van de risico's. In de bijlagenbundel-bijlage 15 bij de begroting is een totaaloverzicht opgenomen.

Onderwerp	Restrisico begroting 2018 (€ 1 mln.)	Restrisico jaarrekening 2016 (x € 1 mln.)	Toelichting
1 Deelnemingen	€ 54,8	€ 55,6	Het restrisico is gebaseerd op individuele risico-inschatting. Het restrisico is bepaald op 100% van de balanswaarde (incl. voorziening grondbedrijf), met uitzondering van de ORR.
2 Leningen	€ 46,7	€ 38,8	Elke lening is apart beoordeeld op risico. Het restrisico is de som van de afzonderlijke risicobeoordelingen van de leningen.
3 Garanties	€ 24,1	€ 22,9	Het restrisico is de uitkomst van individuele inschatting van risico en afdekking
4 Maatregelen woningbouw	€ 8,5	€ 8,8	De risico's betreffen resterende risico's van de maatregelen woningbouw, bestaande uit Brabantse investeringsfondsen en startersmaatregelen
5 Logistiek Park Moerdijk (LPM)	€ 8,7	€ 8,7	Risico op de ontwikkeling van Logistiek Park Moerdijk (LPM)
6 Juridische risico's	€ 7,9	€ 7,9	Juridische en procesrisico's zijn inherent aan beleidsuitvoering en bedrijfsvoering. De inschatting van het restrisico is vooralsnog een becijferd risico van 3% van de netto structurele exploitatieomvang
7 PPS A-59	€ 5,7	€ 5,7	Restant bedrag voor de afdekking van risico's in het project. Betreft een bestaand risico, maar is overgebracht naar de risico reserve i.v.m. nieuwe regelgeving
8 Landbouw ontwikkelingsgebieden (LOG)	€ 2,5	€ 2,5	Het restrisico op schadeclaims door de inperking van ontwikkelmogelijkheden van de landbouw ontwikkelingsgebieden.
Subtotaal	€ 158,9	€ 150,9	98,0 % (jr 2016 83,7%)
Overige risico's	€ 3,2	€ 29,3	2,0 % (jr 2016 16,3%)
Totaal risico's	€ 162,10	€ 180,2	100 %

De belangrijkste mutaties in de restrisico's:

Deelnemingen:

- Verlaging van het restrisico betreft het treffen van een voorziening ten last van de risicoreserve. De voorzieningen vallen buiten de telling van de restrisico's.

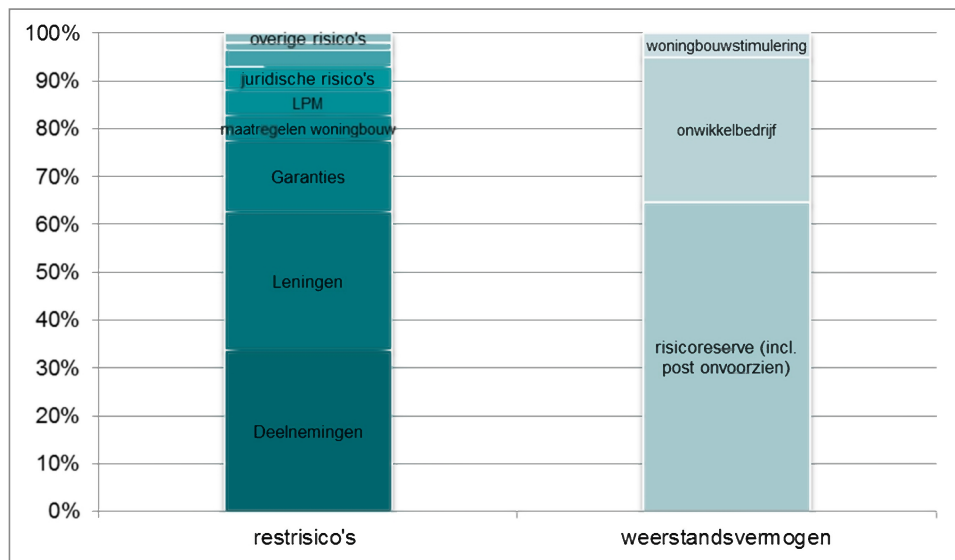
Leningen/overige risico's:

- Toename van het restrisico leningen betreft voor €10,5 mln. een verschuiving van overige risico's naar leningen.
- Daarnaast zijn er nieuw leningen geraamd met een omvang van € 2,9 mln.

- Overige mutaties betreffen verlagingen van het risico door aflossingen of het treffen van een voorziening ten laste van de risicoreserve. De voorzieningen vallen buiten de telling van de restrisiko's.

Garanties:

- Het verschil betreft een aanpassing van de risico-inschatting en bijbehorende afdekking. Er zijn geen nieuwe garanties afgegeven ten opzichte van de stand bij de jaarrekening 2016.

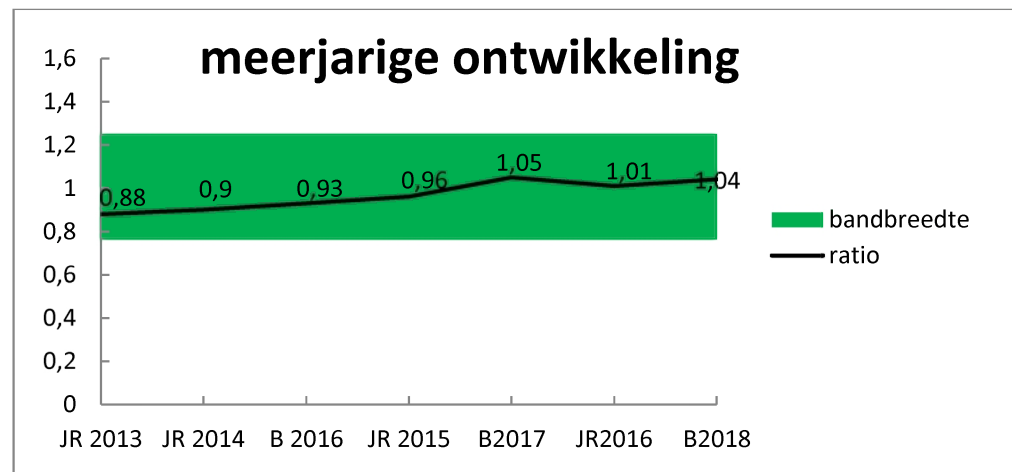

Ratio weerstandsvermogen

De benodigde weerstandscapaciteit 2018 is een uitkomst van het hele proces van risico inventarisatie conform het hierboven beschreven proces, waarbij het totaal van de restrisiko's de omvang van de benodigde weerstandscapaciteit bepaald. Het benodigde weerstandsvermogen voor 2018 is berekend op € 162,1 mln.

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \frac{168,8}{162,1} = 1,04$$

De ratio weerstandsvermogen uitgedrukt in een verhoudingsgetal komt hiermee voor de begroting 2018 op: 1,04

Conclusie

Op basis van de ratio weerstandsvermogen kan worden geconcludeerd dat de risico's kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare weerstandscapaciteit.

In de bijlagenbundel bij de begroting zijn in bijlage 15 opgenomen:

- Het totaaloverzicht van de risico-inventarisatie en risico-afdekking
- De kengetallen m.b.t. de uiteenzetting van de financiële positie

Paragraaf 4

Onderhoud kapitaalgoederen

Onderhoud kapitaalgoederen

Onderhoud wegen

Wat wil de provincie bereiken?

Het provinciale (fiets) wegennet bestaat uit 550 kilometer hoofdrijbaan en 520 kilometer fietspaden. Langs onze wegen ligt circa 1.100 hectare berm met ongeveer 52.000 bomen. Tevens behoren tot deze provinciale wegen 595 kunstwerken (waarvan 150 bruggen en viaducten en tunnels), 115 rotondes, 80 verkeersregel-installaties en staan er ruim 7.100 provinciale lichtmasten langs onze wegen. We zorgen voor een goed functionerende provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet vanuit de kernwaarden veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid. Om dat te bereiken voert de provincie beheer en onderhoud uit.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De provinciale infrastructuur wordt gewaarborgd door alle onderdelen en objecten van die infrastructuur op goede wijze in stand te houden. In stand houden is het dagelijks beheer en onderhoud (exploitatie), groot onderhoud en vervanging (investering). In deze paragraaf beperken wij ons tot de toelichting op het dagelijks beheer en onderhoud. Vervanging in de vorm van investeringen worden in het programma provinciale wegen geprogrammeerd. Investeringen in de provinciale infrastructuur worden verantwoord via het programma Mobiliteit.

Het onderhoud wordt uitgevoerd door middel van een Tweetal meerjarige prestatiecontracten met aannemers. Deze contracten noemen we het elektronisch prestatiecontract (EPC) en het onderhoudsprestatiecontract (OPC). In het nieuwe OPC contract wordt het OPC en SRV ondergebracht. We streven er naar dat de overlast door het beheer en onderhoud voor de weggebruiker zo beperkt mogelijk wordt gehouden. Tegelijkertijd zetten we de beschikbare middelen zo efficiënt en effectief mogelijk in. Door in de meerjarenplanning het onderhoud afhankelijk te stellen van de toestand buiten wordt de kwaliteit van het wegennet in stand gehouden en wordt achterstallig onderhoud voorkomen.

De instandhouding van de provinciale wegenstructuur is opgenomen in de door PS in 2008 vastgestelde en in 2014 geactualiseerde nota 'Wegen voor Bereikbaarheid'. Hierin is opgenomen dat wij op basis van belang gestuurd onderhoud onze wegen in stand houden. In 2013 is het instandhoudingsplan Civiele Kunstwerken door GS vastgesteld. Dit plan heeft een doorlooptijd van 5 jaar en is gericht op het huidige functioneren van de weg en haar kunstwerken.

Voor het dagelijks beheer en onderhoud is in 2013, bij de start van de prestatiecontracten, gekozen voor basiskwaliteit voor het gehele areaal, behalve voor de afwatering. In het kader van de verkeersveiligheid is besloten hiervoor het kwaliteitsniveau 'hoog' te nemen. In 2014 is voor het onderhoud van fietspaden het kwaliteitsniveau opgeschaald naar 'hoog'.

De keuze voor belang gestuurd onderhoud betekent dat het provinciaal wegenareaal wordt opgedeeld in meerdere categorieën. Aan iedere categorie kan een set van beheer en onderhoudsmaatregelen worden gekoppeld die passen bij het bijbehorende kwaliteitsniveau.

Eind 2017 is door PS de Kwaliteitsnota Onderhoud Provinciale Infrastructuur vastgesteld, waarmee we ons ambitieniveau meerjarig bepalen ten aanzien van prijs/kwaliteit van onderhoud van onze provinciale wegen.

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie 2016	Begroting 2017	Begroting 2018	Begroting 2019	Begroting 2020	Begroting 2021
Dagelijks onderhoud wegen c.a.	7.861	7.451	7.005	7.007	7.008	7.008
Operationeel beheer wegen en verkeer	334	253	299	299	299	299
Tactisch beheer wegen en verkeer	2.467	1.955	1.956	1.956	1.956	1.956
Onderhoudsimpuls	601	0	0	0	0	0
Lasten	11.263	9.659	9.260	9.262	9.264	9.264

Onderhoud provinciale gebouwen en installaties

Wat wil de provincie bereiken?

De provincie streeft naar een schone, open en transparante werkplek met een flexibele invulling. Het onderhoud van de provinciale gebouwen en installaties is er op gericht de bestaande voorzieningen op een doelmatige en veilige manier in stand te houden. Deze activiteiten gelden ook voor de ruimten die aan derden verhuurd worden.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Onderhoudsboeken

Het naar verwachting benodigde onderhoud is vastgelegd in meerjarenplanningen, de zogenaamde onderhoudsboeken. Van achterstallig onderhoud is geen sprake.

Onderhoudsboek hoofdgebouw en onderhoudsboek nieuwbouw

In 2017 zijn de onderhoudsboeken voor de komende tien jaar geactualiseerd. Voor het opstellen van het onderhoudsplan is kwaliteitsniveau 7 als uitgangspunt gehanteerd. In het onderhoudsplan zijn zowel het jaarlijkse als meer-jaarlijks onderhoud opgenomen. Het jaarlijks onderhoud is nodig om de bedrijfszekerheid van de gebouwen en de installaties te waarborgen, de veiligheid te garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. De kosten voor dit onderhoud wordt in de jaarlijkse vastgoedexploitatie opgenomen.

Het meerjaarlijks onderhoud heeft betrekking op het niet-reguliere en groot onderhoud aan gebouwen, installaties, apparatuur en inrichting. Voor de uitvoering van het meerjaarlijks onderhoud vindt een jaarlijkse dotatie aan de voorziening onderhoud provinciehuis.

Onderhoudsboek museum

Het Noordbrabants Museum aan de Verwerstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De provincie verhuurt ruimten in het complex aan de Stichting Beheer Museumkwartier, die deze ruimten weer onderverhuurt aan o.a. de Stichting Het Noordbrabants Museum en Stichting Erfgoed Brabant. Het provinciaal Depot Bodemvondsten is ook gevestigd op deze locatie. De beheersstichting coördineert tevens het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen op basis van een meerjaren-onderhoudsplan. Om deze kosten te dekken wordt jaarlijks € 340.000 in de onderhoudsvoorziening gestort.

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Provinciehuis	1.430	343	395	448	448	448
Noordbrabants museum	327	344	344	343	343	343
Lasten	1.757	688	739	791	791	791

Onderhoud vaarwegen

Wat wil de provincie bereiken?

De uitvoering van de (beheer) maatregelen aan provinciale vaarwegen zoals de Mark, de Dintel, de Roosendaalsche en Steenbergse Vliet, de Roode Vaart en het Mark Vlietkanaal is gemandateerd aan het Waterschap Brabantse Delta. De onderhoudstoestand van deze vaarwegen is op orde, maar heeft de komende jaren aandacht om de basis op orde te houden.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De provincie voert zelf geen beleidsprestaties i.c. werkzaamheden uit aan de vaarwegen. De provincie draagt 50% bij in de kosten van onderhoud en 100% in de kosten van het vaarwegverkeer. De juridische basis van de mandatering is gebaseerd op de financiële overeenkomst inzake het vaarwegbeheer provincie Noord-Brabant en waterschap Brabantse Delta. Via onderhoudsprogramma's voor baggeren, kunstwerken en bermbeheer worden de vaarwegen bevaarbaar gehouden. Het waterschap actualiseert periodiek de programma's en brengt in beeld welke maatregelen en investeringen nodig zijn om de onderhoudstoestand op orde te houden. In het beheer en onderhoud van de West-Brabantse kanalen worden knelpunten geconstateerd. Oorzaak, aard, omvang en de consequenties hiervan worden momenteel in beeld gebracht en zullen naar verwachting eind 2017 een volledig beeld geven van de situatie. We komen hierop in het kader van de BURAP 2018 bij u op terug.

Wat mag het kosten?

Bedragen x € 1.000	Realisatie	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting	Begroting
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Onderhoudsbijdrage aan waterschap	1.403	1.358	1.358	1.358	1.359	1.359
Lasten	1.403	1.358	1.358	1.358	1.359	1.359

Paragraaf 5

Treasury

Treasury

Wat willen we bereiken

De treasuryfunctie omvat alle activiteiten die zich richten op het sturen en beheersen van, het verantwoorden over en het toezicht houden op de financiële vermogenswaarden, de financiële stromen, de financiële posities en de daaraan verbonden risico's.

De uitvoering van het treasurybeleid wordt, naast de door de rijksoverheid vastgestelde wet- en regelgeving, zoals Provinciewet, Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido), ministeriële regelingen, zoals Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden (Ruddo), Regeling Schatkistbankieren en het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV), bepaald door de Financiële beleids- en beheersverordening provincie Noord-Brabant, de [Verordening treasury](#) Noord-Brabant, de hierop gebaseerde uitvoeringsregels voor GS in het Treasury Statuut en het beleggingsmandaat.

De financiële resultaten van treasury komen in de begroting tot uitdrukking bij het algemeen financieel beleid in het onderdeel algemene dekkingsmiddelen.

Bij alle voorbereidingen en besluiten rond treasury worden Gedeputeerde Staten ondersteund door een adviescommissie: Het Treasury Committee (TC). In het Treasury Committee heeft - naast twee GS-leden en ambtelijke vertegenwoordigers - ook een partner van bureau Zanders zitting. Bovendien wordt het TC geadviseerd door de accountant.

De doelstellingen van treasury richten zich op:

- o toegang tot vermogensmarkten;
- o beheersing van risico's;
- o minimaliseren van kosten;
- o optimaliseren van rendementen en;
- o inzicht bieden in de ontwikkeling EMU-saldo

Wat gaan we daarvoor doen: Treasury beheer

Toegang tot Vermogensmarkten

Door *Verplicht Schatkistbankieren* voor de provincie is het belang van de toegang tot vermogensmarkten weliswaar veranderd, maar nog steeds essentieel voor het uitzetten van middelen aan decentrale overheden en voor het beheer van de obligatieportefeuilles.

In 2016 is voor het eerst de rendementsdoelstelling van € 122,5 niet gehaald. Door een incidentele meevaller (vrijval van Escrow € 26,9 mln.) en de structurele vrijval van financieringslasten (2016: € 12,2 mln.) is er in totaal € 34 miljoen toegevoegd aan de dividend- en rentereserve en is € 2,6 mln. aan de algemene middelen toegevoegd. In 2017 zal het verwachte rendement ongeveer gelijk zijn aan het rendement van 2016: € 120 miljoen. Vanwege de vrijval van de structurele financieringslasten (2017: € 15,4 mln.) wordt er per saldo € 12,8 mln. toegevoegd aan de dividend- en rentereserve. Nadat eind 2016 de procedure voor de aanbesteding van het vermogensbeheer is afgerond, is in 2017 gestart met de optimalisatie van de beleggingsportefeuilles. Dit heeft voor 2017 geleid tot een verbetering van het rendement van ruim € 4 mln. Ook in **2018** is de verwachting dat het rendement verbetert met ruim €4 miljoen. Sinds de aanpassing van de Verordening treasury in juni 2017 is het mogelijk om te beleggen (binnen de wettelijke voorwaarden) in obligaties met een AA-minus rating. Hierdoor is de verwachting dat het rendement verder verbetert. De winst en dividenduitkering van Enexis zullen vanaf **2018** mogelijk lager uitvallen dan geraamd (€ 30,8 mln.).

Beheersing van de risico's

Het Treasury Statuut geeft de risico's aan die intern beheerst moeten worden: markt- (waaronder rente- en valutarisico), krediet- en liquiditeitsrisico's. Voor elk risico geven we aan hoe de provincie hiermee omgaat.

Wettelijke verplichtingen (wet Fido)	Wat is het	Consequentie 2018
Kasgeldlimiet – kortlopende schulden	De kasgeldlimiet bepaalt het bedrag dat de provincie maximaal als gemiddelde netto-vlopende schuld per kwartaal mag hebben. Voor de provincies is dat vastgesteld op 7,0% van de jaarlijkse begroting. Dat is ongeveer € xx miljoen.	De afgelopen jaren hebben wij ruimschoots voldaan aan deze limiet en dat zal in 2018 ook het geval zijn.
Renterisiconorm –	Het renterisico op langlopende	Deze norm is in 2018 niet relevant

Wettelijke verplichtingen (wet Fido)	Wat is het	Consequentie 2018
Langlopende schulden	schulden mag de wettelijke renterisiconorm niet overschrijden. De grondslag van de renterisiconorm is het begrotingstotaal en vastgesteld op 20%. Dat is ongeveer € xx miljoen.	voor de provincie aangezien er geen opgenomen geldleningen zijn.

Overige risico's	Wat is het	Consequentie voor 2018
Valutarisico	Ontstaat door schommelingen in wisselkoersen.	Geen, omdat er alleen middelen worden uitgezet en belegd in euro's.
Kredietrisico's	Risico op terugbetaling van beleggingen en/of rentebetalingen. Dit risico wordt beperkt door alleen te beleggen in vastrentende waarden van financiële ondernemingen en landen met minimaal AA-minus-rating.	In juni 2017 is de ratingseis verlaagd naar minimaal AA-minus. Hierdoor voldoen alle beleggingen in de beleggingsportefeuilles aan de ratingeisen. Ook in 2018 zullen de beleggingen continu worden gemonitord en waar nodig wordt actie ondernomen om de risico's te mitigeren. In 2018 zullen ook beleggingen worden gedaan met een maatschappelijk doel in het kader van "Vermogen voor Brabant".
Liquiditeitsrisico's	Het kunnen voldoen van de facturen en andere betalingsverplichtingen	De aanwezige liquide middelen worden afgestemd op de verwachte ontvangsten en uitgaven met diverse liquiditeitsplanningen. In verband met de huidige en verwachte lage rendementen via <i>Verplicht Schatistbankieren</i> geldt

Overige risico's	Wat is het	Consequentie voor 2018
		dat wij in 2018 de buffer liquide middelen zo klein mogelijk willen houden, maar wel aan onze verplichtingen kunnen blijven voldoen.
Renterisico	Het risico op wijziging (verhoging) van de variabele rente die betaald moet worden.	Het renterisico voor het project PPS A59 is volledig afgedekt door middel van een renteswap. De looptijd van de renteswap is van 1 januari 2006 tot 1 januari 2021. Het project PPS-A59 waarin de provincie samenwerkt met het consortium Poort van Den Bosch heeft tot doel het aanleggen en beheren van <u>een deel</u> van de autosnelweg A59. Het gebruik van een renteswap ter beperking van financiële risico's past binnen de voorwaarden van het Treasurystatuut. Het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties heeft met deze werkwijze ingestemd. Jaarlijks wordt de marktontwikkeling gemonitord.

Minimaliseren van de kosten

Voor het beheer van de obligatieportefeuilles is sinds eind 2016 één vermogensbeheerder en al geruime tijd geleden een bewaarbank aangesteld. De beleggingen zijn gesplitst in een immunisatieportefeuille en een investeringsagendaportefeuille. De boekwaarden van beide portefeuilles bedragen begin **2018** naar schatting respectievelijk € 2,3 miljard en € 480 miljoen. Aan het beheer en bewaren van dit vermogen zijn kosten verbonden, ongeveer € 250.000 per jaar. Vanwege de uitkomsten van de aanbestedingsprocedure die eind 2016 heeft plaatsgevonden, zijn de kosten van het beheer en bewaren ongeveer gehalveerd. Ook door verkoop en vrijval van obligaties zullen deze kosten in de komende jaren geleidelijk afnemen. Het is wettelijk namelijk niet meer toegestaan om te

beleggen in obligaties of om de bestaande obligaties te switchen naar een langere looptijd.

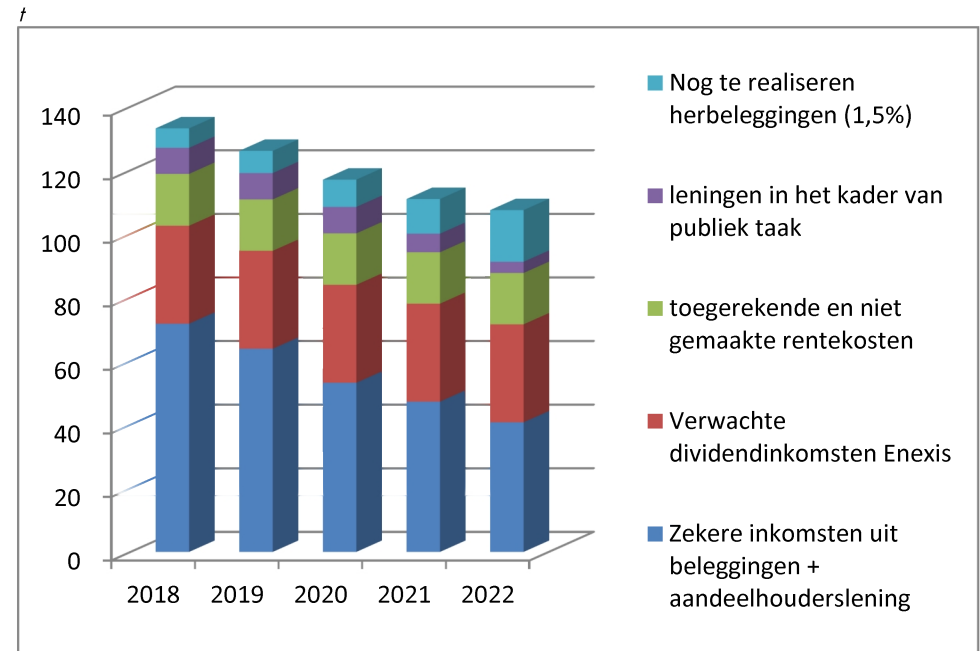
Optimaliseren van de rendementen

De opbrengsten uit de beleggingen van de immunisatieportefeuille betreffen een structurele (eeuwigdurende) inkomstenstroom van minimaal € 122,5 miljoen ter dekking van de uitgaven in de begroting en meerjarenraming. De middelen in de investeringsagenda zijn belegd op basis van het uitgangspunt dat deze in een periode van 15 jaar worden ingezet. Op basis van de lange termijn liquiditeitsprognose wordt een beleggingsmix (beleggingscategorieën in hoofdlijnen) opgesteld. Uitgangspunt is minimalisatie van de risico's door voldoende kwaliteit en spreiding van partijen en door looptijden af te stemmen op de liquiditeitsbehoefte. Dit alles binnen de kaders van de wet Fido en de Ruddy en onze eigen Verordening treasury. Conform de wet Fido is de provincie verplicht haar overtollige middelen onder te brengen bij de "Schatkist" (*Verplicht Schatkistbankieren*). Dat wil zeggen dat het agentschap van het ministerie van Financiën de gelden bewaart, maar dat de provincie de volledige zeggenschap behoudt. De provincie krijgt hierover een lage rentevergoeding. Maar het voordeel is dat we geen rente betalen (minimaal 0%). De korte termijn rendementen (euribor tot en met 12 maanden is negatief) zijn zo laag, dat het uitlenen van kasgeld niet aantrekkelijk is. Mocht in **2018** de korte termijn rente (tot één jaar) stijgen dan zullen wij direct overtollige middelen via kasgeldleningen (aan gemeenten en andere openbare lichamen) uitzetten.

Eind 2014 is ook gestart met het omzetten van de langlopende beleggingen uit de immunisatieportefeuille naar langlopende leningen aan decentrale overheden. Dit noemen wij de transitie van de immunisatieportefeuille. Bij de omzetting realiseren wij een koerswinst, waardoor het volume van de beleggingen toeneemt. Hiermee vergroten we de kans om ook in tijden dat de rentestand laag is toch de doelstelling van de structurele inkomstenstroom te halen. In 2015 is ongeveer € 500 miljoen geleend aan de decentrale overheden (gemeenten en waterschappen). In 2016 hebben we een pas op de plaats gemaakt. De rente is zo laag dat de eventuele koerswinsten niet gebruikt kunnen worden voor de verhoging van het volume, maar achter de hand moet worden gehouden voor de dekking van € 122,5 miljoen. Vanaf **2017** zullen wij dit samen met onze vermogensbeheerder en onze treasury adviseur, bureau Zanders verder invulling geven.

De huidige inkomstenstroom is als volgt geprognosticeerd:

Bedragen in € 1.000.000

Het voordeel van de toegerekende en niet gemaakte rentekosten ontstaat omdat de provincie geen leningen hoeft aan te trekken en dus geen rente hoeft te betalen voor de geraamde financieringskosten.

Het verwachte tekort op de begrote inkomsten van € 122,5 miljoen vanaf 2020 kan opgevangen worden door de dividend- en rentereserve die gevoed wordt met incidentele en meeropbrengsten.

Naast de transitie van de immunisatieportefeuille gaan we onze beleggingen inzetten tegen een vergelijkbaar of hoger financieel rendement, maar met een maatschappelijk rendement, of 'Vermogen voor Brabant'. De voorwaarde hiervoor is dat deze beleggingen bijdragen aan inhoudelijke thema's zoals opgenomen in het bestuursakkoord en altijd zijn gekoppeld aan een subsidiebeschikking. Dit houdt in dat er een nieuwe beleggingsstrategie is geformuleerd, waarbij aan alle volgende criteria moet zijn voldaan. De beleggingen zijn:

- risicomijdend;
- met een maatschappelijk rendement;

- o staatssteunproof;
- o het rendement is hoger dan bij schatkistbankieren;
- o voldoende risicospreiding;
- o gemaximeerd tot 25% van de totale portefeuille;
- o betrokkenheid PS bij ieder voorstel via de "wensen en bedenkingen"-procedure.

In de afgelopen jaren zijn – nadat door PS geen wensen en bedenkingen zijn geuit – leningen verstrekt aan de Nederlandse Waterschapsbank (NWB Bank), BNG Bank de Efteling, Safariresort de Beekse Bergen en aan het ministerie van Defensie ten behoeve van het motorenonderhoud van de F-35. Het totaal komt daarmee op ongeveer € 277 miljoen. Vanaf 2018 zal uit de "overtollige liquide middelen" € 60 miljoen beschikbaar worden gesteld voor het MKB – plus fonds, in samenwerking met Europese Investeringsfonds/Europese Investeringsbank (EIF/EIB) en ministerie van Economische Zaken / Invest-NL.

EMU-saldo

Het EMU-saldo voor **2018** bedraagt op basis van de begrotingscijfers **2018** -/-€ 204,6 miljoen (zie bijlagenbundel –bijlage 14). Bij de begroting 2017 was de inschatting (o.b.v. de meerjarenraming) dat het EMU-saldo in **2018** € 107,9 miljoen (positief) zou bedragen.

De omslag in het EMU-saldo 2018 van + € 107,9 mln naar -/- € 204,6 mln houdt vooral verband met wijzigingen in de exploitatiecijfers en mutaties in de investeringen (regel 1 en regel 4 in de bijlage 14). In de exploitatiesfeer zijn het doorschuiven van de voor 2017 geraamde lasten voor PHS naar 2018 en de toevoeging van de lasten aan de begroting 2018 voor de challenge variant Eindhoven en voor Oost-Brabant SRE de belangrijkste oorzaken. Voor de investeringen geldt dat t.o.v. de inschatting van vorig jaar de planning van de wegeninvesteringen in o.a. N279 en N69 is gewijzigd waarmee een negatief effect op het EMU-saldo ontstaat.

NB In relatie tot de jaren 2016 en eerder zorgt ook de omzetting door het rijk van specifieke uitkeringen zoals BDU-verkeer en vervoer en de specifieke uitkering natuur naar decentralisatie-uitkeringen/algemene uitkering van het provinciefonds voor een negatief effect op het emu-saldo.

Renteschema

De commissie BBV adviseert het onderstaand renteschema in de paragraaf financiering van de begroting en jaarstukken op te nemen. Hiermee wordt inzicht gegeven in de rentelasten externe financiering, het renteresultaat en de wijze van rentetoerekening

Renteschema	€	€
a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering	€	0
b. De externe rentebaten	-/- €	83.734.557
Totaal door te rekenen externe rente	-/- €	-83.734.557
c. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/- €	0
c. De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	-/- €	0
		<hr/>
	-/- €	0
Saldo door te rekenen externe rente	-/- €	-83.734.557
d1. Rente over eigen vermogen	€	0
d2. Rente over voorzieningen (gewaardeerd op contante waarde)	€	0
	-/- €	-83.734.557
De aan taakvelden (programma's, inclusief overzicht overhead) toe te rekenen rente	€	0
e. De werkelijke taakvelden (programma's inclusief overzicht Overhead) toegerekende rente (Rentomslag)	-/- €	0
		<hr/>
f. Renteresultaat op het taakveld treasury		-83.734.557

Paragraaf 6

Verbonden partijen

Verbonden partijen

Algemeen beeld van de paragraaf

Visie en beleid ten aanzien van verbonden partijen

Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de provincie een bestuurlijk en een financieel belang heeft.

Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat de provincie middelen ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partijen kunnen worden verhaald op de provincie.

De provincie Noord-Brabant kan besluiten om een bestuurlijk en financieel belang te houden in organisaties die een bijdrage leveren aan het publiek belang.

Het beleid ten aanzien van verbonden partijen is uitgewerkt in de [Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen](#) die op 3 februari 2017 is vastgesteld ([PS 86/16](#)). Hierin is het beleid met betrekking tot verbonden partijen geactualiseerd en is toegelicht op welke wijze de provincie de publieke belangen in deze verbonden partijen wil behartigen. Hierin staan ook de overwegingen genoemd om een bestuurlijk en financieel belang aan te gaan, te wijzigen of te beëindigen. In de nota is vastgelegd om vierjaarlijks de gehele deelnemingenportefeuille te evalueren. De evaluatie van de deelnemingenportefeuille, op basis van de nota samenwerkingsrelaties en verbonden partijen is tevens vastgesteld op 3 februari 2017 ([PS 86/16](#)).

Op 2 juni 2006 zijn door Provinciale Staten afspraken over de benoeming van commissarissen op voordracht van de provincie vastgesteld ([PS 36/06](#)).

Financiën verbonden partijen

Het financiële risico van de verbonden partijen is gelijk aan de omvang van het provinciaal aandeel in de deelneming (zie ook de paragraaf weerstandsvermogen), danwel gelijk aan de (jaarlijkse) bijdrage die de verbonden partij van de provincie ontvangt.

De provincie zal naar verwachting in 2018 over het jaar 2017 dividend ontvangen uit de volgende verbonden partijen: Eindhoven Airport NV en Enexis Holding NV. Het ontvangen dividend wordt als algemeen dekkingsmiddel in de begroting opgenomen.

Hieronder zijn de meest belangwekkende ontwikkelingen bij de verbonden partijen opgenomen. Voor de overige informatie wordt verwezen naar de bijlage: Uitwerking paragraaf verbonden partijen (bijlagenbundel bijlage 9b).

Havenbedrijf Moerdijk

In oktober 2016 is met Havenbedrijf Rotterdam (HbR) een traject gestart om via een Joint Fact Finding de mogelijkheden voor samenwerking tussen Havenbedrijf Moerdijk (HbM) en Havenbedrijf Rotterdam (HbR) nader te verkennen. De afspraken zijn vastgelegd in Memoranda of Understanding (MoU). De verkenning (Joint Fact Finding) heeft als doel om de gedeelde belangen ingeval van samenwerking te identificeren en te bewerken en om een gedeeld beeld op te stellen over de inhoud en organisatievorm van de toekomstige samenwerking. Op basis en afhankelijk van de uitkomsten van de verkenning nemen partijen, de directie, bestuurders en aandeelhouders (GS en PS) van de havenbedrijven nadere besluiten over het vervolg van het proces.

Brabantse Ontwikkelings maatschappij (BOM Holding BV)

De BOM heeft als doel het stimuleren en begeleiden van samenwerkingsverbanden om innovaties om te zetten in producten of diensten. Daarnaast begeleidt BOM buitenlandse bedrijven naar en in Brabant, investeert zij in kansrijke, innovatieve ondernemingen en ontwikkelt zij bestaande en nieuwe duurzame werklocaties. Ook is een aantal fondsen bij de BOM ondergebracht, namelijk: het Innovatiefonds Brabant, het Energiefonds Brabant, het Breedbandfonds Brabant, het Biobased Brabant Fonds en het Cleantech fonds. De BOM draagt bij aan het innovatieve deel van de Brabantse economie. Zij doet dat door innovatieve MKB-bedrijven te ondersteunen met kennis, toegang tot markten en risicodragend kapitaal.

Busines Park Aviolanda (BPA)

Naar verwachting stelt BPA eind 2017 een nieuw ondernemingsplan vast waarin de nieuwe koers van de onderneming wordt geconcretiseerd. Daarin staan business

development en de ontwikkeling van het bedrijvencluster aerospace & maintenance centraal, in plaats van grondexploitatie en vastgoedontwikkeling. Vermoedelijk komt hierbij een behoefte aan extra eigen en vreemd vermogen naar boven.

Oss en provincie met de ambitie om Pivot Park te laten uitgroeien tot een open innovatieve campus. In 2018 zal een definitieve samenwerkingsovereenkomst 2018-2026 worden vastgesteld, waarin een herijking van de governance is opgenomen.

OLSP Holding BV (Pivot Park)

De governance van Pivot Park voldoet aan de gestelde voorwaarden. Afgelopen jaren is merkbaarder geworden dat het gesplitste eigenaarschap van enerzijds het vastgoed en anderzijds de parkorganisatie coördinatieproblemen oplevert. Gedeputeerde Staten hebben in december 2016 besloten om de aandelen van Pivot Park over te nemen van de BOM. Met dit besluit hebben Provinciale Staten op 20 januari 2017 ingestemd (dossier 92/16). Als uitwerking van het statenvoorstel is in juli 2017 een tijdelijke samenwerkingsovereenkomst ondertekend door Pivot Park, OLSP Vastgoed BV, gemeente

In de bijlagen van de jaarstukken is de 'Uitwerking Paragraaf Verbonden Partijen' opgenomen. In deze bijlage is meer uitgebreide informatie opgenomen per verbonden partij over beleid, governance en financiën. Tevens wordt in deze bijlage nader ingegaan op het Innovatiefonds, Energiefonds, Breedbandfonds, Brabant C fonds, Groen Ontwikkelfonds en Leisure ontwikkelfonds. Specifieke informatie over het Groen Ontwikkelfonds Brabant is ook opgenomen in hoofdstuk 3 onder productgroep 03.04 en Brabant C fonds is ook opgenomen in hoofdstuk 6 onder productgroep 06.01.

1 Gemeenschappelijke regelingen (GR)			Portefeuille	Vestigingsplaats
1.1	Havenschap Moerdijk	Aandeel 50%	Pauli / Van Merrienboer	Moerdijk
1.2	Parkschap Nationaal Park de Biesbosch	Deelname per 1-1-2018 beëindigd		
1.3	Zuidelijke Rekenkamer	Aandeel 50%	Van der Maat	Eindhoven
1.4	Kleinschalig collectief vervoer Brabant Noord-oost	Aandeel 6,25%	Van der Maat	Oss
1.5	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant	Aandeel 43%	Van den Hout	Tilburg
1.6	Omgevingsdienst Zuid-Oost Brabant	Aandeel 44%	Van den Hout	Eindhoven
1.7	Omgevingsdienst Brabant Noord	Aandeel 34%	Van den Hout	's-Hertogenbosch

2 Vennootschappen en coöperaties		Vestigingsplaats	Aandelenkapitaal	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balanswaarde	Portefeuille	bedragen x € 1.000 Bestuurlijk belang
2.1	Enexis NV	's-Hertogenbosch	30,80%	46.144		46.144	0	Spierings	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC/lid AHC
2.2	CBL Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	30,80%	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.3	Vordering op Enexis BV	's-Hertogenbosch	30,80%	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.4	Verkoop Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	30,80%	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.5	CSV Amsterdam BV	's-Hertogenbosch	30,80%	6		6	6	Pauli	Stemrecht / lid

									bedragen x € 1.000
2 Vennootschappen en coöperaties		Vestigings- plaats	Aandelen- kapitaal	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balans- waarde	Portefeuille	Bestuurlijk belang
									AHC
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	's-Hertogenbosch	30,80%	PM		PM	0	Pauli	Stemrecht / lid AHC
2.7	Brabant Water NV	's-Hertogenbosch	31,60%	88		88	0	Pauli	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC/lid AHC
2.8	Eindhoven Airport NV	Eindhoven	24,50%	1.112		556	0	Van der Maat	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
2.9	BOM Holding BV	Tilburg	100,00%	1	41.773	41.774	41.774	Van Merrienboer / Pauli	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
2.10a	Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte, BV ORR	's-Hertogenbosch	100,00%	30	89	119	111	Pauli	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
2.10b	CV ORR I	's-Hertogenbosch	99,00%	743	8.958	9.700	9.498	Pauli	Stemrecht / Commanditair vennoot
2.10c	CV ORR II	's-Hertogenbosch	99,00%	743		743	0	Pauli	Stemrecht / Commanditair vennoot
2.11a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM	's-Hertogenbosch	50,00%	9		9	0	Van Merrienboer	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
2.11b	CV TOM	's-Hertogenbosch	49,75%	448		448	0	Van Merrienboer	Stemrecht /Commanditaire vennoot
2.12	Business Park Aviolanda BV	Woensdrecht	60,00%	11	6.477	6.488	6.488	Pauli	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	Den Haag	0,12%	22		8	0	Van Merrienboer	Stemrecht
2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	Den Haag	0,07%	100		100	0	Van Merrienboer	Stemrecht
2.15	PZEM NV	Middelburg	0,05%	4		4	0	Van Merrienboer	Stemrecht
2.16a	OLSP Holding BV	Oss	100,00%	18		18	18	Pauli	Stemrecht
2.16b	OLSP Vastgoed BV	Oss	71,00%	20	4.480	4.500	4.500	Van Merrienboer	Stemrecht
2.17	Green Chemistry Campus BV	Bergen op Zoom	60,00%	11		2.309	2.299	Pauli	Stemrecht / voordrachtsrecht lidmaatschap RvC
					2.209				

								bedragen x € 1.000	
2 Vennootschappen en coöperaties		Vestigings- plaats	Aandelen- kapitaal	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balans- waarde	Portefeuille	Bestuurlijk belang
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	's-Hertogenbosch	100%	1		1	0	Pauli/ Van den Hout	Stemrecht
			Totaal	49.529	63.986	113.033	64.693		
In mindering gebrachte voorziening							7.113		
Balanswaarde							57.580		

3 Verenigingen en stichtingen				Portefeuille	Vestigingsplaats
3.1	Interprovinciaal overleg IPO (vereniging)		Aandeel %	Pauli	Den Haag
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)		Aandeel 8,33%	Van de Donk	Brussel
3.3	Stichting Brabant C Fonds		Aandeel 100%	Swinkels	's-Hertogenbosch
3.4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN) (Stichting)		Aandeel 50%	Van Merrienboer	's-Hertogenbosch
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier		Aandeel 75%	Swinkels	's-Hertogenbosch
3.6	Stichting Monumentenfonds Brabant		Aandeel 100%	Pauli	's-Hertogenbosch
3.7	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant		Aandeel 50%	Pauli	Oisterwijk

4 Overige verbonden partijen			Portefeuille	Vestigingsplaats
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	Zie toelichting	Merrienboer/Hout	's-Hertogenbosch

5 Investeringsfondsen voor Brabant		Fondsomvang in € (Bedragen x 1 mln)	Looptijd	Revolverendheid	Multiplier	Portefeuille
5.1	Innovatiefonds Brabant	125	2037	Nominaal	≥ 3	Pauli
5.2	Energiefonds Brabant	60	2037	Nominaal	≥ 4	Spierings
5.3	Breedbandfonds Brabant	50	2037	Nominaal	≥ 2	Pauli
5.4	Brabant C fonds	25	2018	Zoveel als mogelijk	≥ 3	Swinkels
5.5	Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse Natuur	240	2029	Niet of nauwelijks	≥ 2	Van den Hout
5.6	Leisure Ontwikkel Fonds Brabant	5	2027	Beperkt (33-66%)	≥ 2	Pauli

Stoplichtenmodel Verbonden Partijen

Toelichting op stoplichtenmodel:

- Groen -> Er zijn geen noemenswaardige aandachtspunten of risico's op het gebied van beleid, governance of financiën bij de betreffende Verbonden Partij.
- Oranje -> Er zijn aandachtspunten of risico's bij de Verbonden Partij die om aandacht of inzet vragen, maar dit heeft geen hoge urgentie en de risico's zijn beperkt. Dit kan bijvoorbeeld gaan om wisselingen in bestuur, statuten die herzien (moeten) worden of om licht tegenvallende resultaten.

- Rood: Er zijn grote aandachtspunten bij de Verbonden Partij die soms directe actie vereisen, bijvoorbeeld omdat financiële risico's niet zijn afgedekt, het bestuur of toezichthouder niet functioneert, of er geen publiek belang (meer) is. Er kunnen ook tegenvallende resultaten zijn.
- Indien een Verbonden Partij oranje of rood scoort, wordt dit onderaan de tabel toegelicht.

Stoplichtenmodel Deelnemingen

Gemeenschappelijke Regelingen

- 1.1 Havenschap Moerdijk
- 1.2 Parkschap Nationaal Park de Biesbosch
- 1.3 Zuidelijke Rekenkamer
- 1.4 Kleinschalig Collectief Vervoer Noordoost-Brabant
- 1.5 Omgevingsdienst Midden-en West-Brabant
- 1.6 Omgevingsdienst Zuidoost Brabant
- 1.7 Omgevingsdienst Brabant Noord

Beleid	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
			Actief	Voldoet
Deelname Per 1-1-2018 beëindigd				
			Monitorend	Voldoet
			Monitorend	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet

Vennootschappen en coöperaties

- 2.1 Enexis NV
- 2.2 CBL Vennootschap BV
- 2.3 Vordering op Enexis BV
- 2.4 Verkoop Vennootschap BV
- 2.5 CSV Amsterdam BV
- 2.6 Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV
- 2.7 Brabant Water NV
- 2.8 Eindhoven Airport NV
- 2.9 BOM Holding BV
- 2.10 Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)

			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT
			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT

- 2.11 Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij (TOM)
- 2.12 Businesspark Aviolanda (BPA)
- 2.13 Nederlandse Waterschapsbank NV
- 2.14 Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)
- 2.15 PZEM NV
- 2.16 Oss Life Science Park holding en Vastgoed
- 2.17 Green Chemistry Campus BV
- 2.18 Groen Ontwikkelfonds Brabant BV

Beleid	Governance	Financiën	Aandeel-houderschap	WNT
			Actief	Voldoet
			Actief	NVT
			Monitorend	NVT
			Monitorend	NVT
			Monitorend	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet

Verenigingen en Stichtingen

- 3.1 Interprovinciaal Overleg (IPO)
- 3.2 INPA Huis van de Nederlandse Provincies
- 3.3 Stichting Brabant C Fonds
- 3.4 Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN)
- 3.5 Stichting Beheer Museumkwartier
- 3.6 Stichting Monumentenfonds Brabant
- 3.7 Stichting Leisure Ontwikkelfonds Noord-Brabant

			Monitorend	Voldoet
			Monitorend	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	NVT
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet

Overige Verbonden Partijen

- 4.1 Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen

			Actief	Voldoet
--	--	--	--------	---------

Overzicht stand van zaken deelnemingen

Toelichting bij oranje en rode scores:

Bij de toetsing die voor het invullen van dit schema is uitgevoerd wordt altijd uitgegaan van de meest actuele wet- en regelgeving. In de afgelopen periode, sinds de vaststelling van de [Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen](#), is de BBV aangepast, de WNT-2 van kracht geworden (het maximumsalaris van een topbestuurder is per 1 januari 2015 verlaagd van 130% naar 100% van een ministersalaris) Uitgangspunt is dat alle

partijen voldoen aan de WNT, uiteraard met inbegrip van de overgangperiode.

- 1.7 ODBN financiën: De ODBN beschikt over nog steeds een gezonde financiële positie. De dienst kent naast een groot aantal bestemmingsreserves een algemene reserve die (zeer) beperkt is qua omvang. Dit zet het weerstandsvermogen onder druk (de bestemmingsreserves zijn immers niet vrij aanwendbaar en tellen daardoor niet mee in het weerstandsvermogen). De ODBN gaat in 2017 alle reserves en voorzieningen doorlichten. Mogelijk leidt dit tot een hogere algemene reserve en

- daardoor tot een beter weerstandsvermogen. De eerste bestuursrapportage van de ODBN bood een inkijk over de gang van zaken in het uitvoeringsjaar 2017. Daarbij valt het op dat de dienst moeite heeft om goed geschoold personeel aan te trekken. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de uitvoering van het provinciaal programma.
- 2.1 Enexis governance: herbenoeming lid Raad van Commissarissen
 - 2.7 Brabant Water beleid: Meerjarenbeleid is nog niet vastgesteld en zal in 2017 onderwerp van gesprek zijn. financiën: Geschil met de gemeente Tilburg en Goirle m.b.t. de overnamesom voor TWM ligt al enige tijd voor bij de rechter en uitkomst kan financieel substantiële gevolgen hebben voor Brabant Water N.V
 - 2.10 RvR, financiën: De actuele grondexploitatie van de Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte laat een negatief saldo zien. Dit ten gevolge van aanpassing van fiscale wetgeving en ongunstigere resultaten ten opzichte van eerdere prognoses. Ter verbetering van de financiële situatie zijn een aantal scenario's onderzocht en is een voorstel uitgewerkt met beheersmaatregelen, die nog in 2017 worden doorgevoerd. Deze maatregelen zullen ervoor zorgen dat de ontwikkelingsmaatschappij voldoende buffers heeft om vanaf 2018 tot en met 2032 de businesscase tot een succes te maken. Met het doorvoeren van de beheersmaatregelen is het niet nodig om de risicoreservering aan te passen.
 - 2.11 TOM financiën: Ondanks de positieve ontwikkelingen in de markt zal er aan het einde van de looptijd een verlies overblijven voor de aandeelhouders. Het provinciale aandeel in dit verlies is afgedekt.
 - 2.12 BPA financiën: De doorontwikkeling van het businesspark vraag om uitbreiding van de clusterontwikkelingsactiviteiten en ontwikkeling van nieuw vastgoed. Hiervoor is inbreng van extra vermogen nodig, vermoedelijk zowel vreemd als eigen vermogen.
 - 2.15 PZEM NV financiën: Het voornemen tot verkoop van de provinciale aandelen PZEM NV heeft tot dusverre geen resultaat opgeleverd. PZEM NV is zelf bezig met een strategische heroriëntering en PZEM NV heeft haar netwerkactiviteiten in 2017 afgesplitst. Hierdoor zal zij meer en meer afhankelijk worden van haar commerciële activiteiten, waarbij de energiepoot nog verlieslijdend is.
 - 2.16 OLSP, financiën: De financiële positie van OLSP Vastgoed is verslechterd als gevolg van een afwaardering van het vastgoed. Het besluit van Provinciale Staten van 20 januari 2017 (dossier 92/16) om € 13,9 miljoen ter beschikking te stellen van de Pivot Park organisatie, waartoe OLSP Vastgoed behoort, maakt echter dat de financiële zorgen van OLSP Vastgoed voor de korte en middellange termijn zijn weggenomen.
 - 2.17 GCC financiën: Vertragingen bij de governance hebben effect gehad op de bouw en ontsluiting van de campus. Hierdoor kan huurders nog niet alle gewenste faciliteiten worden geboden. Dit heeft effect op de inkomsten die de campus genereert, waardoor de financiële groei vertraging oploopt. Dit neemt niet weg dat het streven met het huidige verdienmodel is dat de GCC na Fase Twee onafhankelijk kan zijn van publieke middelen.
 - 2.19 Havenbedrijf Moerdijk NV governance: In oktober 2016 is met Havenbedrijf Rotterdam (HbR) een traject gestart om via een Joint Fact Finding de mogelijkheden voor samenwerking tussen Havenbedrijf Moerdijk (HbM) en Havenbedrijf Rotterdam (HbR) nader te verkennen. De afspraken zijn vastgelegd in Memoranda of Understanding (MoU). De verkenning (Joint Fact Finding) heeft als doel om de gedeelde belangen ingeval van samenwerking te identificeren en te bewerken en om een gedeeld beeld op te stellen over de inhoud en organisatievorm van de toekomstige samenwerking. Op basis van de uitkomsten van de verkenning nemen partijen, de directie, bestuurders en aandeelhouders van de havenbedrijven nadere besluiten over het vervolg van het proces.
 - 3.3 Stichting Brabant C Fonds beleid: Uit de evaluatie die eerder dit jaar is uitgevoerd komt naar voren dat Brabant C een waardevol instrument is binnen het provinciale cultuurbeleid dat op een vernieuwende wijze met oog voor duurzame verbetering van het cultuursysteem ondernemerschap stimuleert. Het fonds is goed uit de startblokken gekomen en het College wil met het fonds door. Wij zullen daarom via de Perspectiefnota 2018 een tweede tranche Brabant C voorstellen, want de huidige afspraken met Brabant C lopen t/m 2018. In Statenmededeling "Brabant C: businessplan 2018 - 2021 en de reactie van GS hierop" bent u hierover reeds geïnformeerd.
 - 3.6 Stichting Monumentenfonds Brabant beleid en governance: De provincie houdt haar aandelen in de NV Monumentenfonds Brabant via de Stichting. Eind 2016 is er door de NV een toekomstverkenning opgesteld. In de eerste helft van 2017 leidt dit mogelijk tot een andere structuur waarbij de provincie Noord-Brabant rechtstreeks aandeelhouder wordt. In dat geval wordt een procedure voor wensen en bedenkingen gevolgd. Bij een daarop volgende besluitvorming door GS wordt de governance daar op aangepast.

Prestatie indicatoren Investeringsfondsen

Overzicht van KPI's fondsen

Met betrekking tot het Innovatie-, Energie-, Breedband-, Groen Ontwikkel- en Brabant C Fonds zijn kritische prestatie indicatoren afgesproken. Drie verbonden partijen zijn belast met de uitvoering van de vijf fondsen. In deze paragraaf zijn de afgesproken KPI's gegroepeerd opgenomen.

Vigerende beleidsnota met eindjaar looptijd	Volgende afweeg-moment	Prestaties met indicatoren	Normen	Voortgang / verwachting
Monitoring Fondsen Innovatiefonds Brabant PS 42/13 A	2021	<p>Het Innovatiefonds heeft aan het eind van de looptijd dezelfde nominale waarde als bij aanvang (€ 125 mln.)</p> <p>Het innovatiefonds verleidt andere financiers om zoveel mogelijk geld beschikbaar te krijgen voor innovatieve MKB-bedrijven in Noord-Brabant</p> <p>Bijdragen aan nieuwe oplossingen voor maatschappelijke opgaven middels innovaties in bijvoorbeeld duurzame agro-foodketens, gezond ouder worden, slimme mobiliteit en duurzame energie:</p> <p>Het innovatiefonds versterkt de Brabantse economie en bevordert de werkgelegenheid door ondersteuning van innovatieve MKB bedrijven in de (cross-overs van) topclusters van Brabant: hightech systems & materialen, life sciences, biobased economy, agrofood, logistiek en maintenance en de hiermee samenhangende sectoren zoals de creatieve industrie en breedbanddiensten.</p>	<p>De verwachte eindwaarde van het fonds is na 24 jaar gelijk aan de initiële inleg.</p> <p>Met € 125 miljoen aan middelen mobiliseert het Innovatiefonds minimaal € 250 miljoen aan middelen van andere financiers. Dit komt neer op een multiplier van 3.</p> <p>De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds bestaat voor 40-50% uit bedrijven die zich richten op maatschappelijke opgaven.</p> <p>De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds bestaat voor 50-60% uit bedrijven uit (cross-overs van) topclusters.</p>	<p>De toekomstverwachtingen van de huidige portefeuille zijn positief. De gerealiseerde ontvangen kasstromen plus het verwacht rendement van de portefeuille zijn per saldo € 41 miljoen hoger dan de investeringen en gemaakte kosten.</p> <p>Bij de huidige investeringen is de multiplier 27 (37 bij directe investeringen, 41 bij fund tot fund en 4 bij fondsen in eigen beheer).</p> <p>Bij de huidige investeringen is dit 51% en is dit licht gestegen ten opzichte van eind 2016 (49%) en voldoet daarmee aan de norm.</p> <p>Bij de huidige investeringen is dit 98% en voldoet daarmee aan de norm.</p>

2021	Sluiten van de keten van financieringsmogelijkheden voor innovatieve MKB-bedrijven in de topclusters van Noord-Brabant. Met name in de (Pre-)Seed, Early stage en Growth fasen van bedrijfsontwikkeling is het marktfalen het meest prominent is.	De totale investeringsportefeuille van het Innovatiefonds Brabant bestaat voor minimaal 60% uit bedrijven in de (Pre-)Seed, Early Stage en Growth fasen van innovatieve MKB bedrijven en consortia.	Bij de huidige investeringen is dit meer dan 80% en voldoet daarmee aan de norm. (25 pre-seed, 13 early stage, 9 growth en 3 later stage participaties)							
	De mate van uitputting van het fonds. Het nog beschikbare vrije fonds vermogen is voldoende groot om de nog te realiseren grootheden van de maatschappelijke opgave binnen de gestelde kaders te bewerkstelligen.	Percentage gerealiseerde maatschappelijk opgave ten opzichte van het procentuele gebruik van het fondsvermogen. De initiële 60 mln. – totaal geïnvesteerd bedrag – totale kosten + cashflows uit investeringen = beschikbare middelen fonds	87 %							
	Herinvesteringen na exits	Uiteindelijk 2 tot 3 keer, eerste jaren geen	Herinvesteringen worden verwacht vanaf jaar 8							
	De minimale CO ₂ reductie per geïnvesteerde euro	Minimaal 30 kg CO ₂ besparing per 1 euro investering.	102 kg. Gerealiseerde CO ₂ -emissie (per project gekapitaliseerd op het investeringsmoment)							
	De multiplier	>4 bij warehousefunctie >2 bij projectontwikkelfunctie	7,5 2							
	De mate van revolverendheid	Na 24 jaar minimaal € 60 miljoen (nominaal revolverend)	Hierover kan nog niet worden gerapporteerd. Dit zal namelijk pas blijken wanneer de eerste exits plaatsvinden en de verwachting is dat de eerste exits pas in jaar 8 zullen plaatsvinden.							
	De gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave in aantallen en vermogen (CO ₂ reductie en ingezet fondsvermogen)	Lineair oplopend: ieder jaar 4% van de doelstelling.	-							
	De maxima van de gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave over het fondsvermogen.	<ul style="list-style-type: none"> • maximaal 33% per technologie. 	<table> <tr> <td>Wind</td> <td>5,8%</td> </tr> <tr> <td>Besparing</td> <td>1,0 %</td> </tr> <tr> <td>WKO</td> <td>1,5 %</td> </tr> <tr> <td>Zon PV</td> <td>1,6 %</td> </tr> </table>	Wind	5,8%	Besparing	1,0 %	WKO	1,5 %	Zon PV
Wind	5,8%									
Besparing	1,0 %									
WKO	1,5 %									
Zon PV	1,6 %									

2021

De mate van revolverendheid.
 De verwachte eindwaarde van het fonds
 (beschikbaar gestelde middelen plus
 rendement minus kosten en afschrijvingen).

Vergroten marktdynamiek
 (Hebben marktpartijen / coöperaties met
 onze cofinanciering meer projecten /
 aansluitingen in witte gebieden
 gerealiseerd?)

De multiplier.
 o Het totaal geïnvesteerd vermogen /
 provinciaal geïnvesteerd vermogen

Het gerealiseerde aantal aansluitingen als
 percentage van de totale opgave.
 Het beoogde aantal aansluitingen (homes
 passed) huishoudens in het buitengebied met
 het beschikbare vermogen in de pilotfase en
 uitgaande van een multiplier van > 2.

Het beoogde aantal aansluitingen bedrijven
 (offices passed) met het beschikbare
 vermogen in de pilotfase en uitgaande van
 een multiplier van > 2.

- Maximaal 10 % per
 initiatiefnemer

Aantoonbare inspanning in
 financiering van minimaal 10%
 kleinschalige projecten.

De eindwaarde van het fonds is
 na 25 jaar groter of gelijk aan de
 initiële
 inleg. (nominaal revolverend,
 inflatie buiten beschouwing
 gelaten)

Aantal projecten beschikt en in de
 pijplijn. Norm pilotfase is 5 tot 7
 projecten beschikt.

De multiplier ≥ 2 .

Jaar 3 is 20%, jaar 4 tot en met 7
 is 15% per jaar en jaar 8 tot en m
 et 10 in totaal 20% van de
 opgave.

50.000 aansluitingen
 huishoudens buitengebied
 (eindnorm)
 3.000 aansluitingen bedrijven
 (eindnorm)

65,9%

Verwachte revolverendheid: 98,5 % / 100 % niet mogelijk nu er geen
 nieuwe financieringen verwacht worden waaraan fondskosten
 doorgerekend kunnen worden .

Ultimo 2016 cumulatief 3 projecten gecommiteerd, een lening 4°
 gecommiteerd project (€35 mln) is vervallen (MABIB-CIF voert uit met
 eigen middelen). 12 aanvragen afgewezen/ingetrokken.
 Het BBFB heeft een grote invloed gehad op marktdynamiek nu MABIB,
 Coöperatie MBG e.a. partijen aanleggen zonder fondsfinanciering

Bij de huidige 3 projecten is deze 2,12. De verwachting is dat de
 multiplier ≥ 2 blijft.

Cumulatief aantal aangelegde aansluitingen is nog niet door BFB
 gerapporteerd. De informatie is opgevraagd en zal in het BURAP medio
 2017 worden gerapporteerd.

Het aantal cumulatief aangelegde door BFB gerapporteerde aansluitingen
 is 2613. Dit gaat om een voorlopig aantal aansluitingen omdat pas bij
 definitieve vaststelling van de subsidie het definitieve aantal aangesloten
 adressen bekend wordt gemaakt.

	<p>Realisatie is afhankelijk v/d mix huishoudens / bedrijven en van de werkelijke kosten per aansluiting. Dus er zullen minder dan maximaal mogelijk aantal huishoudens en bedrijven worden aangesloten.</p> <p>Spreiding van de uitrol in witte gebieden en bedrijventerreinen.</p> <p>Effectiviteit van het fonds:</p>	<p>Aantal gerealiseerde aansluitbare huizen (homes passed) en/of aangesloten bedrijfspanden per project als percentage van de totale opgave witte panden per gemeente</p> <p>Weergave van projecten met bijbehorend aantal aansluitingen op een kaart van Brabant.</p> <p>Investeringskosten aansluiting / aantal aansluitingen</p> <p>Totale fondsbeheerkosten / gerealiseerde aansluitingen (HP)</p>	<p>Van de drie gecommitteerde projecten is er één afgerond (Fiber Buiten, Boxtel):318 aansluitingen buitengebied (0,6 % van opgave)</p> <p>Aantal gerealiseerde aansluitingen nog niet door BFB gerapporteerd.</p> <p>Er zijn slechts 3 projecten gecommitteerd en daarmee is geen sprake van een goede spreiding. Er zijn buiten het fonds echter marktinitiatieven in een groot deel van Brabant .</p> <p>Aantal initiatieven op bedrijventerreinen blijft achter. In 2017 wordt een monitor ontwikkeld om voortgang private en burgerinitiatieven buiten het BFB te volgen.</p> <p>Investeringskosten aansluiting / aantal aansluitingen = € 4.075/2613 = € 1.560,- per aansluiting. Dit betreft een voorlopig bedrag aangezien het om een voorlopig aantal door BFB gerapporteerde aansluitingen gaat. Bij definitieve vaststelling van de subsidie kan de effectiviteit van het fonds definitief bepaald worden.</p> <p>Investeringskosten gecommitteerd: €2,6 mln Investeringskosten gerealiseerd: €1,475 mln Totaal: €4,075mln</p> <p>Fondsbeheerkosten €1,118/2613 = € 428 per aansluiting. De fondskosten liggen relatief hoog door het wegvallen van subsidie aan Mabib/CIF eind 2016 waarvoor oprichtings- en investeringskosten zijn gemaakt maar niet worden terugverdiend door aansluitingen</p> <p>Fondsbeheerkosten cumulatief: €1,118 mln.</p> <p>Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking.</p>
2021	<p>Percentage gerealiseerde projecten van aantoonbare (inter)nationaal niveau (te meten in herkomst bezoekers, publieksoordeel, publicaties, nominaties)</p>	<p>Minimaal 60 %</p>	

[Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse natuur](#)
PS 42/13 A

2021

Percentage gerealiseerde projecten dat het cultuursysteem versterkt (te meten in duurzaamheid en publieksbeleving)	Minimaal 60 %	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking
Percentage gerealiseerde projecten dat vernieuwend en innovatief is (te meten in associaties innovatief en onderscheidend) gesprekspartners	Minimaal 50%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking
Het percentage gerealiseerde projecten waarin wordt samengewerkt met partijen buiten de culturele sector (te meten in gerealiseerde cross-overs en samenwerkingen)	Minimaal 70%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking
Het aandeel leningen van de jaarlijks uitgezette middelen stijgt van minimaal 15% in 2017 naar ten minste 32% eind 2021	Minimaal 15%	Resultaten over deze nieuwe werkwijze komen bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking
De omvang van categorie C is minstens even groot als de omvang van categorie A in de provinciale EHS.	Categorie C \geq categorie A	0,68. Tot op heden zijn er door het GOB nog relatief weinig aanvragen in zowel categorie A (85% subsidie) als in categorie C (15% subsidie) ontvangen, hierdoor kan de KPI nog snel wijzigen
De multiplier.	De multiplier \geq 2 voor de provinciale EHS.	1,93 (inclusief EVZ). Doordat de aanvragen in categorie C waar een subsidiepercentage van 0-15% beschikbaar is nog wat achterblijven, blijft de multiplier iets achter op de norm
De verhouding tussen de oppervlakte aan beschikbare ruilgrond en de oppervlakte aan gerealiseerde natuur in categorieën A, B en C in het rijksdeel van het NNB	De verhouding moet kleiner of gelijk aan 1 zijn.	Deze KPI is, in oppervlakte, niet goed te berekenen. Dit najaar zal bij de actualisatie van de businesscase GOB een aanpassing van oppervlakte naar middelen worden voorgesteld. M.i.v. van 2018 wordt hierover gerapporteerd.
De gerealiseerde grootheden van de maatschappelijke opgave in aantallen, vermogen en inbreng aan middelen en grond.	Jaar 1 +2 is 5%, jaar 3 en volgende zijn gemiddeld 7,5%.	Norm wordt nog niet gehaald. De verwachting is dat de inrichting voor 2027 gerealiseerd zal zijn. Specificatie is in de bijlage 9b van de begroting onder 5.5 opgenomen.

2019	<p>Er wordt gestart met een beperkt aantal prestatie indicatoren. Mate van revolverendheid.</p> <p>Op basis van de ervaring van de eerste twee jaar wordt een voorstel ontwikkeld voor een complete set aan prestatie indicatoren inclusief het maatschappelijke rendement, vast te stellen door de raad van deelnemers.</p>	<p>Er is op voorhand uitgegaan van een revolverendheid van 66%</p>	<p>Resultaten over deze kpi komen pas bij het jaarrekeningproces tot uitdrukking</p>
------	--	--	--

Paragraaf 7

Ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Algemeen beeld van de paragraaf

Provinciaal grondbeleid

Het Provinciaal grondbeleid heeft als doel om tegen aanvaardbare prijzen (tijdig) gronden beschikbaar te krijgen voor realisering van door haar beoogde doelen. De Provincie voert grondbeleid uit door zowel regulerend optreden, participaties zoals deelnemingen in externe Ontwikkelmaatschappijen (zoals de ORR en TOM), maar ook door het zelf verwerven, ontwikkelen en verkopen van gronden. Waar wenselijk geacht gebeurt dit ook anticiperend. De verschillende vormen kennen verschillende voor- en nadelen en risicoprofielen. Per situatie wordt de afweging gemaakt over de toe te passen vorm en uitvoeringswijze.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan de realisatie van verschillende beleidsdoelstellingen. Bij de projecten van het ontwikkelbedrijf gaat het om het daadwerkelijk mogelijk maken van de beoogde (her)ontwikkeling. Om dit mogelijk te maken heeft het ontwikkelbedrijf verschillende instrumenten tot haar beschikking,

waaronder: de aankoop van grond of gebouwen, de participatie in een project of deelneming en het verstrekken van een lening of garantstelling.

Op onderstaande kaart zijn de belangrijkste projecten in 2018 aangegeven.

Portefeuille Ontwikkelbedrijf

De resterende ruimte in het investeringskrediet van het Ontwikkelbedrijf bedraagt € 107 mln. Bij de inschatting van de resterende ruimte is rekening gehouden met de geraamde toekomstige inkomsten en uitgaven van alle projecten en zijn de afgegeven garantstellingen volledig meegenomen.

De risico's in de projecten worden afgedekt door de Risicoreserve van het ontwikkelbedrijf. De omvang van de risicoreserve bedraagt ultimo 2018 € 53 mln. Dit is onderverdeeld in reserveringen voor bestaande projecten € 52,2 mln en een vrije ruimte van € 0,8 mln (zie voor een nadere uitwerking paragraaf risicomangement). Op dit moment is de vrije ruimte beperkt. De verwachting is dat de risicoreservering voor LPM in 2017/2018 vrij valt, waardoor de vrije ruimte evenredig wordt vergroot. Hierdoor ontstaat meer ruimte om risico's af te dekken voor nieuwe projecten. De in het verleden gedane afwaarderingen van posities zijn ten laste gebracht van de risicoreserve (verlaging) en daarnaast worden bijvoorbeeld renteopbrengsten van een aantal leningen jaarlijks toegevoegd aan de risicoreserve (verhoging).

Projecten

De portefeuille van het ontwikkelbedrijf is divers en loopt uiteen van grondposities tot deelnemingen. Niet alle projecten vragen evenveel (bestuurlijke) aandacht. In veel gevallen zijn onze projectpartners de initiatiefnemers van de projecten. De rol

van de provincie is dan meer op afstand. Bij een aantal projecten is de provincie zelf in de lead, te weten:

- Logistiek Park Moerdijk
- Pivot Park Oss
- KVL Oisterwijk
- Mariadal Roosendaal

Verkenningen

In 2017 is het Ontwikkelbedrijf met veel potentieel nieuwe projecten bezig geweest. Het zwaartepunt van deze verkenningen kennen hun oorsprong bij Cultureel Erfgoed en Economisch vestigingsklimaat.

Highlights verkenningen

- Van Gogh Brabant
- Markiezaat Terminal Bergen op Zoom
- Metalot (intake)

Voor een gedetailleerde toelichting op de projecten en verkenningen wordt verwezen naar het meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Vooruitblik

Vooruitblik 2107 en verder

De tenderprocedures van KVL en Mariadal zijn in volle gang. Na de dialoogrondes worden de aanbiedingen beoordeeld op basis van prijs en kwaliteit. De voorlopige gunning van Mariadal wordt eind 2017 verwacht, daarna zal nog een bestemmingsplanprocedure moeten worden doorlopen. Begin 2018 wordt de gunning van KVL verwacht.

Voor LPM verwachten we eind 2017 duidelijkheid van de Raad van State. Na een positieve uitspraak kan het Havenschap Moerdijk de ontwikkeling overnemen en

kan het terrein in de markt worden gezet ten behoeve van de vestiging van grote logistieke bedrijven.

Bij Pivot Park wordt gewerkt een nieuwe governance, besluitvorming wordt eind 2017, begin 2018 verwacht.

Bij Energyweb XL verwachten we een verdergaande samenwerking met Enexis en afspraken met leveranciers en afnemers van restwarmte. In 2017 wordt oa met Shell, TOM en de tuinders van Nieuw Prinsenland gewerkt aan een definitieve businesscase. In december 2017 zal hierover meer duidelijkheid ontstaan.

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan beleidsontwikkeling van de thema's leegstand en stedelijke herontwikkeling.

Belangrijkste ontwikkelingen 2018 overige beleidsvelden

Natuurnetwerk Brabant

Conform de doelstellingen zoals opgenomen in Brabant Uitnodigend Groen wordt t/m 2027 in totaal circa 15.000 ha natuurnetwerk en 1.300 km Ecologische Verbindingszones gerealiseerd. Hiertoe worden in 2018 diverse gronden verworven en/of ingericht en verkocht vooral in de Westelijke Langstraat, De Peelvenen, Kempenland-West, Groote Heide-Leenderbos, De Maashorst en het Markdal.

Ruimte voor Ruimte

Middels de ontwikkeling van Ruimte voor Ruimte (RvR) kavels worden eerder verstrekte sloopvergoedingen i.h.k.v. reconstructie landelijk gebied terugverdiend. Ontwikkeling vindt grotendeels plaats via Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR). De woningmarkt is herstellende en derhalve wordt ook verwacht dat de markt voor RvR kavels in 2018 verder aantrekt en aan - en verkoop van grondposities plaats zal vinden. Horizon strekt door tot circa 2030.

Verdere toelichting

Meer uitgebreide toelichting over bovenstaande onderwerpen is verder te vinden in:

- o Meerjarenperspectief ontwikkelbedrijf (bijlage bij begroting)
- o Bijlage deelnemingen (O.a. OLSP, TOM, ORR, BPA, LPM, GOB)
- o Betreffende begrotingshoofdstukken:
 - 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling (RvR) en 02.02 Agrofood (glastuinbouw)
 - 03.04 GOB (Groen Ontwikkelfonds Brabant)
 - 04.02 Economisch programma (bedrijventerreinen/campussen)
 - 06.01 Cultuur en samenleving (erfgoed)

Risicomanagement grondportefeuille Ontwikkelbedrijf

Jaarlijks worden alle grondexploitaties geactualiseerd. Hierbij wordt conform richtlijnen prudent te werk gegaan. Dat betekent dat verliezen worden genomen zodra ze worden voorzien en winst pas wordt genomen als deze daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt ook op basis van risicoanalyse een risicoreservering/voorziening opgenomen of bijgesteld. Onderzocht wordt of meer aangesloten kan worden bij de risicosystematiek van de algemene risicoreserve. Zie verder ook Paragraaf 3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Stand van de boekwaarde

Kortheidshalve wordt voor de opbouw van de boekwaarde verwezen naar het meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Stand van de reserve en voorziening

Risicoreserve Ontwikkelbedrijf

Programma begroting	Thema		Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Bedrijventerreinen	projecten	0
		projecten: garantstelling	0
		deelneming: kapitaalbreng	6.488.160
		deelneming: lening	229.195
	Glastuinbouw	deelneming, geldlening	7.279.905
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	1.507.601
		geldleningen	2.686.912
	Economisch Vestigingsklimaat	geldlening	564.933
	regionaal sociaal beleid	geldlening	78.750
	Overig	Voorbereiding	0
	Subtotaal afgedekt		
Subtotaal resterende ruimte voor risicoafdekking			769.779
Totaal			19.605.234

Voorzieningen Ontwikkelbedrijf

Programma begroting	Thema		Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Ruimte voor Ruimte	projecten	0
		Glastuinbouw	garantstelling
		lening	4.360.655
	Landbouw	projecten	0
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	6.706.140
	Kenniseconomie	deelneming: kapitaalbreng	4.500.000
Totaal			33.433.901

Egalisatiereserve Ontwikkelbedrijf

Programma begroting	Thema		Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Diverse	projecten	-1.736.723
Totaal			-1.736.723

Woningbouwstimuleringsmaatregelen

Een specifiek taak voor het ontwikkelbedrijf is het uitvoering geven aan de stimuleringsmaatregelen woningbouw die 2009 zijn vastgesteld. Van de resterende lopende maatregelen zijn de Brabantse Verkoop Garantie, renteloze leningen en garantstellingen aan producenten in 2018 afgerond. Starterleningen en de Investeringsfondsen zullen in 2018 verder worden afgebouwd. Een meer gedetailleerd inzicht in de voortgang van de afbouw van het totale pakket aan maatregelen is opgenomen in het eerder genoemde Meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

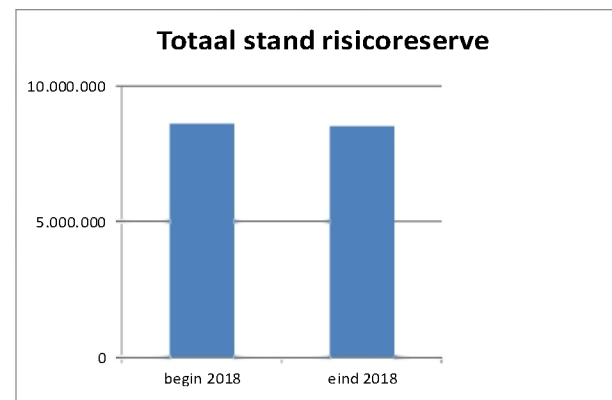
Financiën

Voor de uitvoering van de maatregelen is in 2009 door Provinciale Staten een revolverend investeringskrediet vastgesteld van € 250 mln met een reserve van € 45 mln voor afdekking van de risico's.

Investeringskrediet

Risicoreserve woningbouwstimulering

Toelichting

In onderstaande tabel is een specificatie opgenomen van de storting en onttrekking van de risicoreserve. In 2018 zal voor de beheersvergoeding van de startersleningen € 0,1 mln worden onttrokken aan de reserve en is de stand van de reserve per ultimo 2018 € 8,5 mln.

Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf

Voor een meer gedetailleerd inzicht in de activiteiten en resultaten van het ontwikkelbedrijf zie hiervoor de separate bijlage bij de begroting 'Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf'.

Paragraaf 8

Investeringsagenda

Investeringsagenda

Algemeen beeld van de paragraaf

De Investeringsagenda richt zich op het duurzaam versterken van de structuur van onze provincie op een aantal onderscheidende kwaliteiten.

We concentreren ons daarbij op het bijzondere leef- en vestigingsklimaat van Brabant vanuit de opvatting dat dit past bij het nieuwe profiel en de ambities van onze provincie. Voor de Investeringsagenda is in totaal een bedrag van maximaal € 1 miljard gereserveerd uit de middelen die beschikbaar zijn gekomen bij de verkoop van de aandelen Essent. Dit bedrag is op dit moment nog niet geheel beschikbaar. De komende jaren wordt door rentetoevoegingen dit bedrag bereikt.

Wat wil de provincie bereiken?

De Investeringsagenda is ingevuld via drie tranches:

- o de eerste tranche bestaat uit 5 investeringsvoorstellen voor een bedrag van oorspronkelijk € 278,9 mln;
- o in de tweede tranche zijn het Groen Ontwikkelfonds Brabant, het Innovatiefonds, het Energiefonds en het Breedbandfonds ingesteld tot een totaal bedrag van € 475 mln (PS 42/13);
- o in het Bestuursakkoord 2015 - 2019 'Brabant in Beweging' is ook de derde tranche benoemd tot een bedrag van € 293 mln, waarvan €35 mln gedekt wordt door ambitiebijstellingen 1^e tranche en een revolverende inzet economische structuurversterking.

Met het Bestuursakkoord en de bijgestelde ijkpunten is invulling gegeven aan het "rompbesluit" voor de derde tranche. De uitwerking van de individuele voorstellen zijn en/of worden zoveel mogelijk geclusterd per beleidsterrein/-thema aan u voorgelegd.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Voor de inhoudelijke toelichting op de realisatie van de onderscheidene investeringsvoorstellen verwijzen wij naar de betreffende productgroepen.

In de eerste tranche Investeringsagenda zijn vijf voorstellen gehonoreerd. Deze voorstellen zijn ondergebracht binnen het begrotingsprogramma waar ze inhoudelijk de grootste relatie mee hebben c.q. aan de doelstellingen waarvan ze het meest bijdragen. Het betreft de volgende investeringsvoorstellen:

a. Energietransitie (04.04)

Een kans voor innovatie en duurzaamheid. Hiervoor is door PS € 71,2 mln (PS 59/10) beschikbaar gesteld. De provincie investeert in drie clusters (solar, biobased economy en elektrisch rijden/slimme netwerken) om hier een internationale concurrentiepositie te verkrijgen. De beschikbare middelen zijn volledig toegekend en t/m 2017 vrijwel geheel gerealiseerd.

b. Landschappen van allure (03.03)

Mooie, groene landschappen. Met het investeringsproject 'Landschappen van allure' wil de provincie - samen met regionale partijen - drie gebieden (de Brabantse Wal, Het Groene Woud en de Maashorst) ontwikkelen tot hoogwaardige landschappen. PS hebben hiervoor € 56,2 mln (PS 79/10) beschikbaar gesteld. De beschikbare middelen zijn volledig toegekend en t/m 2017 vrijwel geheel gerealiseerd.

c. Brabant C (06.01+ paragraaf verbonden partijen)

Het Brabant C Fonds versterkt en vergroot het kunst- en cultuuraanbod van Brabant. Provinciale Staten hebben hiervoor een bedrag van € 25 mln beschikbaar gesteld (PS 33/14). De beschikbare middelen zullen in 2018 volledig aan Brabant C beschikbaar gesteld worden.

d. Sportplan 2016 (06.04)

Sport draagt bij aan een bruisend leef- en vestigingsklimaat. PS hebben € 40 mln beschikbaar gesteld om de sportinfrastructuur te versterken (PS 77/10). We streven naar meer naam en faam als (top)sportprovincie, het vergroten van de economische spin-off van sport en meer kans om te gaan sporten voor Brabanders met een beperking, ouderen en de Brabantse jeugd (participatie). De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd. Middels besluit PS 30/16 zijn de restant beschikbare sportmiddelen van de 1^e tranche ingezet t.b.v. Sportagenda 2016-2019 "Brabant Beweegt"

e. Grote erfgoedcomplexen (06.01)

Het op ambitieuze en ondernemende wijze samenwerken met partners aan het behoud van Brabantse erfgoedcomplexen. Het accent ligt op kloosters, kastelen, militaire complexen en industrieel erfgoed. PS hebben hiervoor een bedrag van € 61,5 mln beschikbaar gesteld waarvan € 2,5 mln t.b.v. apparaatskosten (PS 78/10). Bij het bestuursakkoord 2016-2019 is de ambitie met € 20 mln bijgesteld, zodat per saldo € 39

mln beschikbaar is. Hiervan is nog € 4,4 mln niet toegewezen en beschikbaar voor nieuwe projecten.

In de tweede tranche zijn vier fondsen ingesteld, die eveneens zijn ondergebracht in het begrotingsprogramma waaraan zij het meeste bijdragen.

Gedeputeerden Staten hebben deze investeringsfondsen van de provincie laten evalueren. Daaruit blijkt dat de fondsen in 2017 nog steeds bijdragen aan de uitvoering van het bestuursakkoord. De fondsen, voorzien in een maatschappelijke behoefte. De inrichting en uitvoering van de fondsen is efficiënt en effectief. Voor de toekomst worden goede resultaten verwacht.

f. Groen Ontwikkelfonds Brabant (03.04 + paragraaf verbonden partijen)

Om het volledige Natuur Netwerk Brabant en daaraan gekoppelde ecologische verbindingzones te realiseren is op 1 mei 2014 het GOB opgericht. De omvang van het fonds bedraagt € 240 mln en de looptijd is 15 jaar. De middelen zijn volledig gealloceerd.

g. Innovatiefonds Brabant (04.01+ paragraaf verbonden partijen)

Om innovaties en technologische groei te versterken participeert het fonds in innovatieve MKB-bedrijven en consortia van bedrijven en kennisinstellingen. De omvang van het fonds bedraagt € 125 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM). De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee dus ook toegewezen.

h. Energiefonds Brabant (04.01 + paragraaf verbonden partijen)

Het fonds heeft als doel om energiebesparing en opwekking van duurzame energie aan te jagen en te versnellen door bij te dragen aan financiering van bewezen duurzame energietechnieken. De omvang van het fonds bedraagt € 60 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de (BOM). De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee dus ook gealloceerd.

i. Breedbandfonds Brabant (04.01+ paragraaf verbonden partijen)

Het fonds heeft als doel om de beschikbaarheid van breedbandaansluitingen te versnellen en om het gebruik daarvan in 'witte' (niet aangesloten) buitengebieden en bedrijventerreinen te bevorderen. De omvang van het fonds bedraagt € 50 mln, waarvan € 7,5 mln is bestemd voor de pilotfase. De looptijd is 25 jaar. Het fonds is ondergebracht bij de BOM. De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en

daarmee dus ook gealloceerd. Voorlopig is het fonds "on hold". In het 1e kwartaal van 2018 zal aan uw Staten een evaluatie van het Breedbandfonds Brabant en een voorstel over de toekomst van het Breedbandfonds Brabant worden voorgelegd.

In het bestuursakkoord Beweging in Brabant zijn in de derde tranche middelen gelabeld voor de onderwerpen/thema's: transitie agrofood, energietransitie, energieneutrale woningen, ecologische structuurversterking, deltaprogramma, economische structuurversterking en cultuur en leefbaarheid.

j. Transitie Agrofood (02.02)

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit op 7 juli 2017 'Versnelling transitie veehouderij (incl. Stalderingsloket)'.

k. Energietransitie en Energieneutrale woningen (04.04)

Circa twee/derde van de beschikbare middelen is gealloceerd op basis van het Uitvoeringsprogramma Energietransitie. Op basis van een tussenevaluatie in het vierde kwartaal van 2017 wordt een voorstel gedaan om de tot dan toe nog niet gealloceerde middel ad € 9,3 mln. in te vullen.

l. Ecologische structuurversterking

In de uitwerking van de bestuursopdracht Connecting Delta is € 7 mln bestemd voor ecologische structuurversterking in de Zuidwestelijke Delta. Op basis van de evaluatie van het BrUG en een herziening van de businesscase Natuurnetwerk Brabant, wordt in het najaar een voorstel gedaan voor nadere invulling van de nog niet gealloceerde middelen.

m. Deltaprogramma

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en in 2016 gerealiseerd.

n. Economische structuurversterking

Van de beschikbare middelen is bijna € 110 mln. (inclusief € 6,0 mln. risicoafdekking ten behoeve van de MKB+ faciliteit) gealloceerd. Voor de restant middelen vinden momenteel nadere verkenningen plaats hoe we gezamenlijk met onze partners tot goede proposities kunnen komen.

o. Cultuur en leefbaarheid

Op basis van het Uitvoeringsprogramma Cultuur, Erfgoed en de Sportagenda is € 15,5 mln gealloceerd. Voor het restant van € 3,7 mln wordt de verdere inzet uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma voor versterking sociale veerkracht 2018-2019

In de navolgende tabel wordt voor ieder investeringsvoorstel aangegeven wat het oorspronkelijk vastgestelde krediet is, welke aanpassingen daar in de loop van de tijd op zijn geweest, hoeveel daarvan tot het voorgaande begrotingsjaar gerealiseerd is en wat er voor de komende jaren gepland is.

Investeringsvoorstel (bedragen x 1mln)	oorspr. bedrag	max beschikbaar	Realisatie t/m 2016	Raming 2017	Raming 2018	raming 2019 e.v.
Energietransitie 1)	€ 71,20	€ 59,20	€ 48,95	€ 0,17	€ 0,19	€ 0,66
Landschappen van allure 2)	€ 56,15	€ 53,90	€ 52,83	€ 0,05	€ 0,07	€ 0,03
Brabant C / BHC	€ 50,00	€ 35,00	€ 34,72	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Sportplan 2016	€ 40,00	€ 38,40	€ 31,33	€ 2,77	€ 2,15	€ 2,15
Grote erfgoedcomplexen	€ 61,50	€ 39,00	€ 16,50	€ 7,26	€ 3,76	€ 1,20
Appraatkosten 1e tranche	-	€ 7,44	€ 7,44	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Totaal 1e tranche	€ 278,85	€ 232,94	€ 191,77	€ 10,25	€ 6,17	€ 4,04
Groen Ontwikkelfonds Brabant 4)	€ 240,00	€ 235,00	€ 118,31	€ 35,94	€ 0,27	€ 1,32
Innovatiefonds Brabant 3)	€ 125,00	€ 150,70	€ 2,57	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Energiefonds Brabant 3)	€ 60,00	€ 60,00	€ 1,97	€ 0,83	€ 0,00	€ 0,00
Breedbandfonds Brabant 3)	€ 50,00	€ 50,00	€ 1,10	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Appraatkosten 2e tranche	€ 19,00	€ 24,00	€ 0,72	€ 0,24	€ 0,24	€ 0,96
Totaal 2e tranche	€ 494,00	€ 519,70	€ 124,68	€ 37,01	€ 0,51	€ 2,28
Transitie agrofood	€ 15,00	€ 14,40	€ 1,19	€ 4,75	€ 3,75	€ 2,75
Energietransitie	€ 20,00	€ 19,20	€ 0,46	€ 6,25	€ 3,00	€ 2,85
Energieneutrale woningen	€ 8,00	€ 7,70	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Ecologische structuurversterking	€ 50,00	€ 48,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Deltaprogramma	€ 30,00	€ 28,80	€ 28,80	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Economische structuurversterking 5)	€ 150,00	€ 144,00	€ 82,00	€ 16,20	€ 3,75	€ 8,13
Cultuur en leefbaarheid	€ 20,00	€ 19,20	€ 0,70	€ 2,46	€ 5,93	€ 6,37
Appraatkosten 3e tranche	-	€ 11,70	€ 2,93	€ 2,93	€ 2,93	€ 2,93
Totaal 3e tranche	€ 293,00	€ 293,00	€ 116,07	€ 32,58	€ 19,35	€ 23,02

1) Exclusief Clean Tech fonds, deze is in 2013 betaald uit de algemene middelen. Restant € 9,4 miljoen is gealloceerd voor afdekking lening aan Biobasedfonds bij de BOM. 2) Restant van € 870.000 is gealloceerd voor dekking van leningen en garantstellingen. 3) Bedragen zijn volledig gecommiteerd in de vorm van leningen aan de desbetreffende fondsen daarmee dus ook gealloceerd. De bedragen die in de realisatie en ramingen zijn opgenomen hebben betrekking op de verliesvoorziening en dekking van de fondsmanagementkosten. 4) Het gedeelte dat nog niet is opgenomen in realisatie en raming is geïnvesteerd in grond en dus gealloceerd totdat de grond wordt verkocht of ingezet als ruilgrond. 5) Van de € 150 mln. betreft minimaal € 20 mln. revolverende inzet.

Paragraaf 9

Europese programma's

Europese programma's

Algemeen beeld van de paragraaf

Wat wil de provincie bereiken?

De Europese Commissie heeft doelen gesteld in de Europa 2020 strategie op gebied van slimme, duurzame en inclusieve groei en heeft hier middelen aan gekoppeld voor de periode 2014 -2020. Met behulp van Europese programma's wil de provincie optimaal en op een strategische manier gebruik blijven maken van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken.

De doelstellingen zoals aangegeven in o.m. het Economisch Programma en het bestuursakkoord komen overeen met de doelstellingen uit de Europa 2020 strategie. Het zogenoemde multiplier effect van elke geïnvesteerde euro maken de Europese middelen tot belangrijke impuls gelden voor de provincie. De Europese middelen zijn een katalysator bij het stimuleren van vooral het bedrijfsleven en Triple Helix partners om te innoveren en innovatiekracht te verbinden met de maatschappelijke opgaven.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

De inzet van de provincie wordt weergegeven in onderstaande drie lijnen:

1. Subsidie instrumenten

Reguliere subsidie programma's

Vormgeven en lanceren van succesvolle openstellingen (lage uitvoeringskosten, effectieve governance, betrouwbaar financieel systeem) binnen de drie reguliere majeure programma's die aansluiten bij de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de RIS3 gedurende het hele jaar 2017 en zijn afgestemd met het veld.

- Operationeel Programma Zuid (OPZuid)
Europa stelt € 114 mln. beschikbaar voor het OP Zuid programma. Dit is een gezamenlijk programma voor de drie zuidelijke provincies. De provincie treedt op als Management Autoriteit. Binnen het OP Zuid richten we ons op verbetering van het regionale concurrentievermogen en de werkgelegenheid door middel van de speerpunten innovatiebevorderingen op basis van de "Smart Specialisation Strategy" RIS3 en de overgang naar een koolstofarme economie.

- Plattelandsontwikkelingsprogramma 3 (POP3)

Vanuit Europa is er voor het POP3 een bedrag van € 55,41 miljoen beschikbaar voor de provincie Noord-Brabant. Dit programma richt zich op verduurzaming en innovatie van de landbouw en de daarmee verbonden thema's zoals transitie agrofood, water, natuur, milieu en plattelandsontwikkeling. Innovatie vormt hier een rode draad in POP3, en wel vanuit de landbouw met slimme cross-overs naar andere sterke sectoren en samenhangende beleidsthema's. Bovendien richten we ons bij de POP3-openstellingen op projecten die leiden tot innovatie binnen de agrarische sector. Met deze elementen wordt aangesloten op de thema's van het nieuwe bestuursakkoord: Brabant Innoveert, Brabant Vergroent en Brabant Verduurzaamt. De provincie vervult een rol als gemandateerd management Autoriteit.

- Interreg

Interreg zet in op bevordering van samenwerking tussen regionale gebieden in verschillende landen. Interreg A is gericht op grensoverschrijdende samenwerking met België, Duitsland, Frankrijk en Engeland en verwacht wordt € 68 miljoen uit het Interreg A programma te genereren. De nadruk ligt hierbij op de thema's innovatie en duurzaamheid en grensoverschrijdende arbeidsmarktbeleid. De Interreg-programma's zijn een belangrijk instrument bij de verwezenlijking van de internationale ambities van Brabant.

Uitbreiding Europese financieringsbronnen

Naast het bovengenoemde programma waarin de provincie een duidelijk rol heeft toebedeeld wordt er ook ingezet op andere Europese programma's en Europese financieringsfondsen die kunnen bijdragen aan de realisering van de Brabantse doelstellingen genoemd in het nieuwe bestuursakkoord. Hierbij kan gedacht worden aan het opzetten van nieuwe financieringsfondsen (zie onder EFSI) en het opwerken en aanjagen van Brabantse projecten binnen voor de provincie relevante Europese programma's (Horizon 2020).

2. Bancaire instrumenten

Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI)

In het kader van de bestuursopdracht is de provincie bezig om een faciliteit voor snel groeiende innovatieve MKB in de topsectoren op te zetten, de zgn. MKB-plus faciliteit. Deze is ontworpen om een investeringsvolume voor Brabant in de markt los te maken van € 600 mln. en maakt o.a. gebruik van het Europees Fonds voor Strategische Investeringen (EFSI). U heeft hierover al een Statenvoorstel ontvangen (49/17). Het doel is om deze faciliteit in 2018 te implementeren. Hiertoe zal aan u, t.z.t., een begrotingswijziging worden voorgelegd.

3. Beleidsinstrumenten

Vanguard initiatief

Het Vanguard Initiatief is een initiatief waarin 26 Europese regio's samenwerken. Het initiatief is gericht op een revival van de Europese maakindustrie (Smart Industries). Brabant participeert in dit Europese Samenwerkingsproject en wil in 2018 twee innovatieve baanbrekende pilotprojecten een volgende ontwikkelstap laten maken.

Monitoring

We maken jaarlijks een analyse van waar de mogelijkheden voor nieuwe Europese financieringsinstrumenten liggen die tot meer Brabantse initiatieven voor subsidieaanvragen kunnen leiden, dan wel tot initiatieven die winnen aan slagingskans om in Brussel gehonoreerd te worden. Interne en externe partners worden hierin meegenomen.

Nieuwe programmaperiode 2020-2027

Voor de nieuwe Europese programmaperiode 2020-2027 wil de Europese Commissie meer synergie tussen de diverse Europese fondsen en dat deze gebundeld zijn in één strategie. In de aanloop naar de volgende programmaperiode staan de provincies dan ook aan de lat om samen met de steden en overige stakeholders hun strategieën in een integrale strategie per landsdeel te bundelen, uitmondend in een Regionale Investeringsstrategie (RIS). In 2018 wordt er gewerkt aan een gedragen strategie waarmee provincies, samen met gemeente, het Rijk en Triple Helices gestuurd kan worden op de allocatie van middelen.

Wat mag het kosten?

Het Europese beleid kent een cyclus van zeven jaar. De huidige programmaperiode loopt van 2014 tot en met 2020. De beschikbare EU-middelen zijn bekend inclusief de percentages waarin ze als cofinanciering kunnen bijdragen aan ons provinciaal beleid en de verwachte kosten die zijn gemoeid voor de uitvoering van de programma's (zoals de afhandeling van de aanvragen en de monitoring). Bij de match van de provinciale cofinanciering aan de Europese middelen wordt het principe van comply-or-explain toegepast.

D.w.z.: Bij elk nieuw project wordt de 'financiële trap' afgelopen: 1) Is een bijdrage noodzakelijk? 2) Is het mogelijk revoluerend te investeren? 3) Kunnen Europese Programma's of andere regelingen gebruikt worden? 4) Is er nog incidentele ruimte in de exploitatiebegroting?

	Financiële inzet Europese programma's 2014 -2020	Aanwezige dekking plausibel 2014	3e tranche investerings- agenda 2015	3e tranche investerings- agenda 2016
Op Zuid**	27 mln.	16,6 mln.	7 mln.	3,4 mln
POP3	30 mln.	18,4 mln.*	3 mln.	13,4 mln.
Interreg A**	34 mln.	0 mln.	5 mln	20,2 mln.
Uitvoering	12 mln.	16 mln.	0 mln.	0 mln.
Totaal	103 mln.	51 mln.	15 mln.	37 mln.

* Dit bedrag is toegezegd door beleidsdirecties, GOB en Waterschappen

** De genoemde financiële inzet voor deze programma's is uitwisselbaar; beide programma's focussen op dezelfde thema's met name innovatie.

-

Financiële begroting

]

Financiële begroting

Algemene grondslagen voor de begroting en jaarstukken

- o De begroting is opgesteld met inachtneming van de voorschriften die het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (**BBV**) daarvoor geeft.
- o Volgens het BBV is het gemodificeerd stelsel van lasten en baten van toepassing.
- o De begroting geeft volgens de normen van het BBV een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd over de financiële positie en over de baten en lasten.
- o De baten en lasten worden tenzij anders vermeld, toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij:

- a. De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties (p x q subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje;
 - b. De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie cultuur toegekend in 2017, maar voor exploitatiejaar 2018, (2) een toekenning van een beschikking voor een project in 2017, maar in de beschikking wordt expliciet aangegeven dat het project uitgevoerd zal worden in 2019);
 - c. Op basis van het subsidieproces de indruk bestaat dat de start van het project expliciet is gepland in een ander boekjaar (bijvoorbeeld het eind december nog toekennen van subsidies). Bij de start van een project kan hierbij ook gedacht worden aan voorbereidingswerkzaamheden, zoals opmaken van bestek, tekeningen e.d.;
 - d. Per balansdatum al een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord.
- o Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het

- o begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.
- o Dividendopbrengsten van deelnemingen worden als bate genomen in het jaar waarin het besluit tot toekenning van het dividend door de algemene vergadering van de vennootschap wordt verwacht.
- o Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt. Daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden, overlopende vakantiegeld- en verlofaanspraken en dergelijke.
- o Voor arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen.
- o Uitgaven ten laste van bestemmingsreserves worden op de exploitatie verantwoord, uitgaven ten laste van voorzieningen worden direct ten laste van de desbetreffende voorziening gebracht. Toevoegingen aan en bijdragen van reserves worden verantwoord bij de resultaatbestemming. De toevoeging aan en vrijval van voorzieningen wordt in het overzicht van baten en lasten opgenomen.
- o De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende onderdeel anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.
- o De vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven.
- o De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs c.q. de vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen.
- o De obligaties worden gewaardeerd tegen nominale waarde omdat ze aangehouden worden tot einde looptijd. Wat bij aankoop meer (of minder) wordt betaald wordt als agio (of disagio) geactiveerd en afgeschreven over de looptijd van de betreffende obligaties.
- o Afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar. Afschrijvingen vinden plaats overeenkomstig het door PS vastgestelde beleid.

- o Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd.
- o Een actief dat buiten gebruik wordt gesteld, wordt op het moment van buitengebruikstelling voor de resterende boekwaarde afgeschreven.
- o De kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel mocht dalen tot onder de verkrijgingsprijs vindt afwaardering plaats.
- o Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV, Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, NV Delta Nutsbedrijf, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM. De kapitaalverstrekking aan deze deelnemingen is op € 0 gewaardeerd.
- o Verstrekte leningen zijn opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig wordt een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.
- o De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde.
- o De overige uitzettingen (obligaties) worden gewaardeerd tegen nominale waarde of duurzaam lagere waarde. De nominale waarde van de beleggingsportefeuille wordt bepaald door de aflossingsbedragen van de obligaties zoals deze na afloop van betreffende looptijd van de effecten plaatsvinden.
- o De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.
- o De liquide middelen worden tegen nominale waarde opgenomen.
- o De reserves zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Toevoegingen en onttrekkingen vinden plaats op basis van besluiten van Provinciale Staten en geschieden altijd in het kader van resultaatbestemming.
- o De voorzieningen zijn met uitzondering van de voorziening APPA en de risicovoorziening algemeen gewaardeerd op het nominale bedrag van de daaraan ten grondslag liggende verplichtingen c.q. de voorziene verliezen. De voorziening APPA en risicovoorziening algemeen zijn opgenomen tegen contante waarde.
- o De vaste schulden, schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer, worden gewaardeerd tegen de nominale waarde minus de aflossingen.
- o De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.
- o Voor zover leningen door de provincie gewaarborgd zijn, wordt hiervan in de begroting en jaarstukken in de bijlagen een specificatie opgenomen.
- o Het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) onderscheidt de programmabegroting als begrotingsdocument van PS en de uitvoeringsinformatie als begrotingsdocument voor GS.

Het BBV legt het autorisatieniveau van de begroting op het totaal van de lasten en baten per programma. Provinciale Staten hebben er in 2004 voor gekozen het autorisatieniveau niet te bepalen op programmaniveau maar op het totaal van de programmatische lasten en van de baten van de productgroepen die bij die begrotingsprogramma's horen.

Basis

De begroting 2018 bestaat uit de oorspronkelijke ramingen van ongewijzigd beleid met daarbij de ramingen van de doorwerking van PS-besluiten en GS-besluiten t/m 5 september 2017.

Uitgangspunt voor de begroting en de meerjarenraming, is het financieel perspectief dat ten behoeve van de perspectiefnota is opgesteld, met daaraan toegevoegd de effecten van de bestuursrapportage.

Bij de bestuursrapportage 2017 is naar aanleiding van de geconstateerde hoge onderbesteding in de jaarrekening 2016 stevig ingezet op realistisch ramen.

Daarbij is bij alle lasten in de begroting 2017 nagegaan of de raming realistisch is in relatie tot de te verwachten realisatie. Bij gerede twijfel over de te verwachten realisatie zijn de ramingen in de bestuursrapportage neerwaarts bijgesteld.

Zoals in de bestuursrapportage is gemeld heeft dit geleid tot een netto aframing van € 128 mln in 2017.

Het effect van dit proces van realistisch ramen bij de bestuursrapportage is voor wat betreft de neerwaartse bijstellingen in de begroting 2018 als volgt weer te geven:

	bedragen x € 1 mln
Bijstellingen realistisch ramen	begr.2018
Bestuur	-0,1
Ruimte	-2,2
Natuur, water en milieu	-15,2
Economie	-8,8
Mobiliteit	-37,2
Cultuur en samenleving	-5,5
Totaal aframingen programma's	<u><u>-69,0</u></u>

De meerjarige effecten van de bestuursrapportage – inclusief de effecten van realistisch ramen - zijn in de begroting 2018 en bijbehorende meerjarenraming volledig verwerkt.

Algemene dekkingsmiddelen - Provinciefonds

De opgenomen uitkering is gebaseerd op de meicirculaire 2017 van het provinciefonds, waarbij de het vermelde accres 2018 vanuit voorzichtigheids oogpunt nog niet is geraamd.

Algemene dekkingsmiddelen -Opcenten motorrijtuigenbelasting

De geraamde opcenten zijn gebaseerd op de meest recent houderschapsbestand van de belastingdienst en een gelijkblijvend opcententarief van van 76,1, zoals besloten in het bestuursakkoord 2015-2019. Het opcententarief wordt dus niet geïndexeerd.

Het opcententarief voor het jaar 2018 wordt gelijktijdig met de begroting door PS vastgesteld.

Indexering

De systematiek in de begroting was er tot en met begrotingsjaar 2015 op gericht dat de indexatie van de inkomsten (vooral uit de opcentenheffing op de motorrijtuigenbelasting) voldoende ruimte bood om aan de uitgavenkant de loon- en prijsgevoelige uitgaven ook te indexeren. Omdat bij het bestuursakkoord 2015-2019 besloten is de MRB de komende jaren niet te indexeren, is er feitelijk geen ruimte om de uitgaven jaarlijks te indexeren. Om die reden wordt gedurende deze bestuursperiode de jaarlijkse loon- en prijsbijstelling, die was geraamd op 2% per jaar voor het loondeel en 1% voor het prijsdeel, achterwege gelaten. De in de begroting opgenomen meerjarenraming 2020 en verder is gebaseerd op het doortrekken van structurele middelen vanuit 2019 en derhalve zijn de bedragen vanaf 2020 niet geïndexeerd. Voor het indexeren van de begroting vanaf begrotingsjaar 2020 is een stelpost beschikbaar van ca € 4 mln. Het indexeren van de uitgavenkant van de begroting vanaf begrotingsjaar 2020 is wellicht mogelijk binnen de ruimte in deze stelpost gecombineerd met de ruimte die het indexeren van het opcententarief biedt. Indien de indexering deze ruimte te boven gaat, zal indexering ten late van de begrotingsvrije ruimte komen.

Rente

Op de reserves wordt geen rente bijgeschreven.

De provincie hanteert een gesloten rentesysteem waarbij het saldo van de rentekosten en rente-inkomsten wordt opgevangen binnen de Dividend- en rentereserve.

De rentelasten van investeringen maken deel uit van het gesloten rentesysteem dat de provincie hanteert en komen in de begroting tot uitdrukking in het onderdeel algemeen financieel beleid.

Salariskosten

De structurele salariskosten zijn gebaseerd op de toegestane formatiesterke op basis van een 36-urige werkweek.

Op 22 mei 2017 hebben IPO-bestuur en bonden ingestemd met een CAO voor provincies die loopt van 1 januari 2017 t/m 31 december 2018.

Toerekening organisatiekosten

De personeelskosten en de kosten van de ondersteunende activiteiten van de bedrijfsvoering worden tot de organisatiekosten gerekend. Definitieve toewijzing van capaciteit aan de opgaven voor 2018 moet nog plaatsvinden. Vooruitlopend daarop is in de begroting een inschatting gemaakt van de verwachte directe inzet van personeel op programmaniveau. De hiermee samenhangende organisatiekosten zijn op basis van deze geraamde directe inzet van fte's aan de begrotingsprogramma's toegerekend. De niet direct toe te rekenen kosten worden in lijn met de gewijzigde regelgeving van het BBV als onderdeel van de overhead in de begroting opgenomen bij het onderdeel algemeen financieel beleid.

Investeringen

In paragraaf 8 van de begroting zijn de investeringen van de Essent-investeringsagenda opgenomen.

Daarnaast kent de provincie nog een investeringsvolume voor (wegen)infrastructuur inclusief de bovenwettelijke maatregelen van het Programma Hoogfrequent Spoor (PHS) Meteren - Boxtel;

Daarbovenop kent de provincie nog een regulier investeringsschema aan provinciale investeringen die geactiveerd worden en over meerdere jaren worden afgeschreven, voornamelijk provinciale wegen. De specificatie van deze reguliere investeringen is in onderstaande tabel opgenomen.

Reguliere investeringen 2017-2021 (bedragen x € 1.000)

Omschrijving	Begroting				
	2017	2018	2019	2020	2021
<u>Investerings met economisch nut</u>					
90.01 Provinciehuis	2.027	340	47	0	0
05.03 Materieel provinciale wegen	657	580	452	235	139
05.03 Steunpunten en districtskantoren	50	4.847	0	0	0
90.01 ICT en automatisering	1.300	1.300	1.300	1.300	1.300
totaal investeringen met economisch nut	4.034	7.067	1.799	1.535	1.439
<u>Investerings met maatschappelijk nut</u>					
05.03 Wegeninvesteringen	59.419	66.092	115.787	141.355	112.833
05.03 Komomleidingen	2.433	1.497	1.191	0	0
totaal investeringen met maatschappelijk nut	61.852	67.589	116.978	141.355	112.833
Totaal generaal	65.886	74.656	118.777	142.890	114.272

Van de geactiveerde investeringen uit het reguliere investeringsschema zijn de geraamde kosten van afschrijvingen in de begroting opgenomen. Alle vervangingsinvesteringen van de provincie maken deel uit van het reguliere investeringsschema.

De afschrijvingslasten voor de investeringen in de wegen-infrastructuur zijn onderdeel van programma 5 Mobiliteit. De afschrijvingslasten van het provinciehuis en ICT-automatisering vormen onderdeel van de paragraaf bedrijfsvoering en worden onder de kosten van overhead in de begroting opgenomen.

Vaste activa

Het BBV bepaalt dat investeringen met economisch nut en nieuwe investeringen in de openbare ruimte moeten worden geactiveerd.

Ter verdere invulling van de regelgeving van het BBV heeft de provincie bepaald dat:

- Kosten voor onderzoek en ontwikkeling niet worden geactiveerd.
- Bijdragen aan investeringen van derden niet worden geactiveerd.
Investeringsbijdragen van de provincie aan gemeenten en andere instellingen worden niet geactiveerd maar ineens ten laste van de exploitatie gebracht conform het besluit van PS bij Voorjaarsnota 2010.
- Bijdragen van derden die een directe relatie hebben met het vast actief, in mindering worden gebracht op waardering van het actief.

Afschrijvingsbeleid

De materiële vaste activa met economisch nut en de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden afgeschreven rekening houdend met de actuele regelgeving en overeenkomstig de normen gangbaar in het maatschappelijk verkeer.

De materiële vaste activa met economisch nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 25 jaar : bedrijfsgebouwen
- b. 25 jaar : vervoermiddelen
- c. 15 jaar: machines apparaten en installaties;
- d. 15 jaar: meubilair.
- e. 3 jaar: informatie en communicatie-technologie

Activa met economisch nut en een verkrijgingprijs van minder dan € 250.000 worden niet geactiveerd, uitgezonderd gronden en terreinen. Deze laatst genoemden worden altijd geactiveerd.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 15 jaar wegen
- b. 15 jaar infra-projecten.

Onderhoud kapitaalgoederen

De in de begroting opgenomen lasten voor onderhoud van wegen, vaarwegen en provinciale gebouwen zijn gebaseerd op de vigerende onderhoudsplannen.

Er is in de begroting geen sprake van achterstallig onderhoud.

Reserves

Reserves worden ingesteld, opgeheven en samengevoegd bij PS-besluit.

Voor elke nieuw in te stellen bestemmingsreserve wordt aan PS een instellingsbesluit voorgelegd met de volgende gegevens:

- o Doelstelling en gebruik;
- o Toegestane minimum en maximumstand;
- o Toevoegingen en onttrekkingen;
- o Bepalingen omtrent opheffing/looptijd reserve;

- o Eventuele rentetoevoeging.

Het college biedt PS één keer per vier jaar een nota reserves aan. Deze nota wordt door PS vastgesteld en behandelt:

- o de vorming en de besteding van de reserves;
- o de eventuele rentetoevoeging aan de reserve(s);
- o de bepalingen omtrent de opheffing/looptijd van de reserves.

Indien een bestemmingsreserve voor een bepaald doel rekening houdend met de bepalingen voor opheffing/de aangegeven maximale looptijd niet heeft geleid tot de realisering van dat doel, valt de bestemmingsreserve vrij en wordt deze aan de algemene reserve toegevoegd.

Mutaties in reserves en voorzieningen

Het eigen vermogen van de provincie bestaat uit de Algemene reserve en uit de bestemmingsreserves.

Op blz. 182/183 zijn de geraamde toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves opgenomen. De ramingen zijn gebaseerd op de instellingsbesluiten van de reserves zoals die door PS zijn vastgesteld. PS besluiten over de mutaties in de reserves en kunnen ook een andere bestemming aan de gelden in de reserves geven.

Vennootschapsbelasting

De vennootschapsbelastingplicht voor overheidsondernemingen is per 1 januari 2016 ingevoerd. De provincie zal in 2018 voor de eerste keer aangifte Vpb over 2016 doen. Momenteel heeft de provincie overleg met de Belastingdienst over de inhoud van deze aangifte.

De uitkomsten van dit overleg zijn ook van belang voor de jaren 2017 en verder. De voorlopige inschatting is dat de af te dragen VPB in de begroting 2018 niet materieel van aard is.

Het BBV schrijft voor dat de financiële begroting dient te bestaan uit:

- I het overzicht van lasten en baten op autorisatieniveau met toelichting;
- II de uiteenzetting van de financiële positie met toelichting.

I Financiële positie: Overzicht van lasten en baten

Autorisatie en overzicht van lasten en baten

In het overzicht van lasten en baten (zie de pagina's 183 en 184) worden de lasten, de baten en het saldo van de begroting conform artikel 17 van het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) gerecapituleerd.

De door PS te autoriseren begrotingsbedragen zijn (in overeenstemming met de BBV-regelgeving) in één overzicht van lasten en baten opgenomen.

De lasten en baten in dit overzicht sluiten aan bij de overzichten van lasten en baten zoals die bij elk programma in het programmadeel en bij elke productgroep in de uitwerking van de programma's zijn opgenomen.

Een meerjarig overzicht van de lasten en baten in de begroting per programma c.q. productgroep is opgenomen in de bijlagenbundel-bijlage 1.

Een meerjarig gedetailleerd overzicht ingedeeld naar de vanaf begroting 2018 voorgeschreven taakvelden is opgenomen in de door GS vast te stellen "Uitvoeringsinformatie 2018", die bij deze begroting aan PS ter kennisneming is aangeboden.

Overzicht van lasten en baten begroting 2018 (BBV art.17)		Bedragen x € 1.000		
		Lasten	Baten	Saldo
01	Programma Bestuur			
01.01	Provinciebestuur	9.372	2	-9.369
01.02	Bestuurlijke samenwerking	1.958		-1.958
01.03	Interbestuurlijk toezicht	70		-70
	Toegerekende organisatiekosten	5.996		-5.996
	Totaal programma	<u>17.396</u>	<u>2</u>	<u>-17.394</u>
02	Programma Ruimte			
02.01	Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaiek	33.325	13.667	-19.658
02.02	Agrofood	10.102		-10.102
	Toegerekende organisatiekosten	9.140		-9.140
	Totaal programma	<u>52.567</u>	<u>13.667</u>	<u>-38.899</u>
03	Programma Natuur, water en milieu			
03.01	Water	27.959	4.200	-23.759
03.02	Milieu	35.720	2.150	-33.570
03.03	Natuur en Landschap	56.581	4.681	-51.900
03.04	Groen Ontwikkelfonds Brabant	1.100		-1.100
	Toegerekende organisatiekosten	14.399		-14.399
	Totaal programma	<u>135.760</u>	<u>11.031</u>	<u>-124.729</u>
04	Programma Economie			
04.01	Algemeen economisch beleid	17.311	181	-17.130
04.02	Economisch programma Brabant	15.590		-15.590
04.04	Duurzame energie en energietransitie	5.481		
	Toegerekende organisatiekosten	7.281		-7.281
	Totaal programma	<u>45.663</u>	<u>181</u>	<u>-40.001</u>
05	Programma Mobiliteit			
05.01	Mobiliteit	248.907	905	-248.001
05.02	Openbaar vervoer	97.668	86.056	-11.612
05.03	Infrastructuur/provinciale wegen	74.327	17.601	-56.727
	Toegerekende organisatiekosten	15.352		-15.352
	Totaal programma	<u>436.253</u>	<u>104.561</u>	<u>-331.692</u>

Overzicht van lasten en baten begroting 2018 (BBV art.17)		Bedragen x € 1.000		
		Lasten	Baten	Saldo
06	Programma Cultuur en samenleving			
06.01	Cultuur	23.232	48	-23.184
06.02	Erfgoed	22.593	604	-21.989
06.03	Sociale veerkracht	5.729	96	-5.633
06.04	Sport	5.323		-5.323
	Toegerekende organisatiekosten	4.542		-4.542
	Totaal programma	<u>61.419</u>	<u>748</u>	<u>-60.671</u>
Algemeen financieel beleid				
31.02	Algemene dekkingsmiddelen			
-	Heffing opcenten motorrijtuigenbelasting		249.500	249.500
-	Algemene uitkeringen / decentralisatie-uitkeringen		224.381	224.381
-	Dividenden		31.031	31.031
-	Financieringsfunctie	12.135	83.735	71.600
-	Overige algemene dekkingsmiddelen		10	10
	Totaal 31.02	<u>12.135</u>	<u>588.656</u>	<u>576.522</u>
31.03	Overhead, VPB en stelposten			
-	Geraamde kosten van overhead	61.067		
-	Geraamde bedrag van de heffing van de vennootschapsbelasting	0		
-	Stelposten (exclusief onvoorzien)	39.337		-39.337
-	Onvoorzien	1.308		-1.308
	Totaal 31.03	<u>101.712</u>		<u>-40.645</u>
	Totaal algemeen financieel beleid	<u>113.847</u>	<u>588.656</u>	<u>535.876</u>
	Totaal lasten en baten	<u>862.904</u>	<u>718.848</u>	
	Totaal saldo van baten en lasten			<u>-144.056</u>
	Toevoegingen aan reserves	369.189		<u>-369.189</u>
	Onttrekkingen aan reserves		513.246	513.246
	Geraamd resultaat			<u>0</u>

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves

Bedragen x € 1.000

	Storting	Onttrekking
Programma 2 Ruimte		
Reserve grondportefeuille de Kempen		50
Reserve investeringsagenda		3.750
Risicoreserve		1.387
Reserve DU verkeer en vervoer/SIF		1.237
Reserve ontwikkelbedrijf		15.910
Programma 3 Natuur, water en milieu		
Reserve PWP		
Algemene Reserve component Chemiepack		
Reserve DU natuurbeheer en ontwikkeling		41.478
Reserve DU bodem		8.918
Reserve Investeringsagenda		341
Reserve PMWP		20.779
Reserve investeringsbudget landelijk gebied		819
Reserve cofinanciering Europese programma's		2.000
Reserve natuur en landschapsbeleid		3.785
Programma 4 Economie		
Reserve Europese programma's		2.207
Risicoreserve		1.074
Reserve Investeringsagenda		6.940
Programma 5 Mobiliteit		
Reserve DU verkeer en vervoer/spaar- & investeringsfonds		270.357
Programma 6 Cultuur en samenleving		
Reserve instandhouding onroerend erfgoed		3.300
Reserve Investeringsagenda		11.838
Algemeen financieel beleid		
Algemene reserve		
- Alg.reserve component Overheveling	1.556	
- Algemene reserve doorgeschoven ruimte	20.968	75.293
- Algemene reserve voorfinanciering	6.282	
- Risicoreserve	594	1.313
Reserve Essent		
- Immunisatieportefeuille	22.803	10.590

Toevoegingen en onttrekkingen aan reserves		Bedragen x € 1.000	
	Storting	Onttrekking	
- Investeringsagenda		4.352	
- Balansverkorting	30.000		
- Dividend en rentereserve	10.632	25.530	
Res.Co-financiering Europese programma's	1.825		
Res.instandhouding onroerend erfgoed	2.291		
Reserve RLG	7.155		
Reserve Ontwikkelbedrijf	3.912		
Reserve DU Natuur	58.981		
Reserve DU bodem	5.433		
Reserve PMWP	11.837		
Reserve Spaar- & Investeringsfonds/DU verkeer en vervoer	184.921		
	<u>369.189</u>	<u>513.246</u>	
Totaal lasten + stortingen in reserves (a)	1.232.094		
Totaal baten + onttrekkingen aan reserves (b)		1.232.094	
Geraamd resultaat (b/- a)			<u>0</u>

De toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves vinden plaats overeenkomstig de door PS vastgestelde instellingsbesluiten van de reserves.

De onttrekkingen aan de reserves vinden plaats ter dekking van de uitgaven die bij de verschillende programma's in de begroting zijn geraamd.

II Uiteenzetting van de financiële positie

De belangrijkste verschillen tussen de begroting 2018 en de begroting 2017 zijn per productgroep toegelicht in de uitwerking van de programma's van de begroting.

Een gezonde financiële positie van de provincie komt in de begroting en meerjarenraming tot uitdrukking in een adequaat weerstandsvermogen en in een sluitende begroting.

Weerstandsvermogen

Voor een toelichting op het weerstandsvermogen wordt verwezen naar de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. De beschikbare weerstandscapaciteit van de provincie valt lager uit dan de benodigde capaciteit. De verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandscapaciteit blijft binnen de voorgestelde bandbreedte.

Sluitende begroting en structureel evenwicht

Sluitende begroting

Uit de regel "Geraamd resultaat" in onderstaande tabel blijkt dat de begroting precies in evenwicht is. De lasten + de toevoegingen aan de reserves zijn gelijk aan de baten + de onttrekkingen aan de reserves. Daarmee is sprake van een sluitende begroting.

Structureel evenwicht

Om vast te stellen of er naast een sluitende begroting voor het jaar 2018 ook sprake is van een structureel evenwicht, schrijft het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) voor, dat een limitatief overzicht in de begroting wordt opgenomen van de incidentele lasten en incidentele baten. Dit limitatief overzicht van de incidentele lasten en baten zoals bedoeld in BBV artikel 19 is in bijlage 2 opgenomen.

Op basis van dit limitatieve overzicht zijn in onderstaande tabel de incidentele en structurele componenten van de lasten en baten inzichtelijk gemaakt.

Uit de tabel blijkt dat de begroting 2018 structureel evenwicht kent, de structurele baten zijn hoger dan de structurele lasten.

Ook voor de jaren 2019 tot en met 2021 geldt dat er sprake is van structureel evenwicht en zijn de structurele baten hoger dan de structurele lasten.

N.B. Het BBV schrijft voor dat incidentele lasten en baten, lasten en baten zijn die niet langer dan drie jaar in de begroting voorkomen.

Dit BBV-voorschrift vereist verder dat wordt aangegeven welke toevoegingen en onttrekkingen aan reserves als structureel zijn te beschouwen. In het BBV wordt er in principe van uitgegaan dat alle toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves incidenteel van aard zijn, maar afwijkingen op deze regel zijn mogelijk.

De toevoegingen en onttrekkingen aan de reserves in de begroting 2018 en de meerjarenraming 2019-2021 worden door de provincie als incidenteel beschouwd.

Recapitulatie begrotingsevenwicht													Bedragen x € 1.000			
	Begr.2017			Begr.2018			Begr.2019			Begr.2020			Begr.2021			
	totaal	waarvan: incidenteel	structureel	totaal	waarvan: incidenteel	structureel	totaal	waarvan: incidenteel	structureel	totaal	waarvan: incidenteel	structureel	totaal	waarvan: incidenteel	structureel	
Lasten																
lasten programma Bestuur	20.224	2.500	17.724	17.396	0	17.396	16.927	0	16.927	14.493	0	14.493	14.292	0	14.292	
lasten programma Ruimte	32.714	15.777	16.937	52.567	12.477	40.089	44.460	8.732	35.727	56.176	0	56.176	24.087	0	24.087	
Lasten progr.Natuur, water en milieu	183.341	76.041	107.300	135.760	12.676	123.084	138.867	11.172	127.695	117.268	0	117.268	110.127	2.785	107.342	
Lasten programma Economie	89.268	54.320	34.948	45.663	14.203	31.459	40.065	9.497	30.568	32.457	178	32.279	32.547	0	32.547	
Lasten programma Mobiliteit	241.253	42.477	198.776	436.253	220.395	215.858	274.590	58.595	215.995	266.560	48.642	217.918	224.248	1.233	223.015	
Lasten progr.Cultuur en samenleving	61.352	14.664	46.688	61.419	13.563	47.857	56.727	14.514	42.213	46.103	5.380	40.723	42.911	5.180	37.731	
Lasten Algemeen financieel beleid	76.936	1.570	75.366	113.847	38.722	75.125	114.532	40.352	74.180	125.802	47.433	78.369	95.408	20.071	75.337	
Totaal lasten	A	705.088	207.349	497.739	862.904	312.036	550.868	686.168	142.863	543.305	658.859	101.633	557.226	543.621	29.269	514.352
Baten																
Baten programma Bestuur	207	205	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	
Baten programma Ruimte	4.509	159	4.350	13.667	7.771	5.896	17.568	11.302	6.266	26.382	21.905	4.477	1.550	0	1.550	
Baten progr. Natuur, water en milieu	22.471	13.845	8.627	11.031	2.496	8.535	8.535	0	8.535	8.185	0	8.185	8.185	0	8.185	
Baten programma Economie	12.899	12.718	181	181	0	181	181	0	181	181	0	181	181	0	181	
Baten programma Mobiliteit	104.306	83.537	20.770	104.561	84.259	20.303	25.917	323	25.594	24.656	1.000	23.656	24.656	1.000	23.656	
Baten progr.Cultuur en samenleving	879	100	779	748	0	748	736	0	736	668	0	668	677	0	677	
Baten Algemeen financieel beleid	725.383	116.688	608.696	588.656	3.449	585.207	586.442	4.294	582.149	575.627	617	575.010	560.911	0	560.911	
Totaal baten	B	870.655	227.251	643.404	718.848	97.975	620.873	639.382	15.919	623.463	635.702	23.522	612.181	596.163	1.000	595.163
Tot.saldo van baten en lasten		165.568		-144.056			-46.786			-23.157			52.542			
Stortingen in reserves	C	812.343	812.343	0	369.189	369.189	0	357.736	357.736	0	329.124	329.124	0	311.825	311.825	0
Onttrekkingen aan reserves	D	646.776	646.776	0	513.246	513.246	0	404.522	404.522	0	352.281	352.281	0	259.283	259.283	0
Geraamd resultaat (B+D-A-C)		0		0			0			0			0			
<i>Totaal structurele lasten</i>			497.739			550.868			543.305			557.226			514.352	
<i>Totaal structurele baten</i>			643.404			620.873			623.463			612.181			595.163	
Structurele baten -/- structurele lasten			145.665			70.005			80.158			54.954			80.811	

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is bepaald dat de arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume onderdeel vormen van de uiteenzetting over de financiële positie in de begroting.

Deze verplichtingen zijn ook in de meerjarenraming opgenomen.

Bedragen zijn exclusief indexering (prijspeil 2017).

Ambtelijk apparaat*Vakantiegeld*

Door wijziging van de CAO voor de provincies met ingang van 2015 wordt het vakantiegeld volledig uitbetaald in het jaar van opbouw. Dat resulteert erin dat er ultimo van het boekjaar geen verplichting meer resteert van opgebouwd vakantiegeld.

Wachtgelden en aanvullende uitkeringen aan vml. personeel (op de eigen payroll)

Van de vroegere wachtgelduitkeringen aan personeel eindigt de laatste wachtgelduitkering in 2017 als gevolg van het bereiken van de pensioengerechtigde/AOW-leeftijd. In 2018 komen deze derhalve niet meer voor.

Inkomensvoorziening vml. personeel via uitkeringsinstantie / detachingsorganisatie (werkloosheid, gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid, suppletie en inkomensgarantie)

De Provincie is eigenrisicodrager voor de WW- en de WGA-uitkeringen o.g.v. de Wet Inkomen en Arbeid. Dat geldt uiteraard ook voor het bovenwettelijk deel van de WW. De uitkeringsinstanties die deze voorzieningen uitvoeren declareren de kosten maandelijks bij de provincie.

Voor 2018 wordt rekening gehouden met een totaal volume aan uitkeringslasten van ca. € 315.000, alsmede met de uitvoeringskosten die de uitkeringsinstantie in rekening brengt van ca. € 1000.

Deze verplichtingen zijn meerjarig als volgt weer te geven:

Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021
uitkeringen	315	315	315	315
uitvoeringskosten	1	1	1	1

Bestuur*Verplichtingen inzake pensioenen van (voormalig) gedeputeerden (o.g.v. de Wet APPA)*

Voor deze verplichtingen is een permanente voorziening beschikbaar. Deze verplichtingen worden hier niet meer opgenomen.

Verplichtingen inzake wachtgelden van (voormalige) statenleden

De vroegere wachtgeldregeling voor Statenleden is inmiddels beëindigd. O.g.v. de overgangsregeling konden alleen Statenleden die bij de afgelopen verkiezingen niet terugkeerden als Statenlid, nog gebruik maken van die wachtgeldregeling. Die verplichtingen zijn in 2017 geëindigd.

Geprognosticeerde balans

De laatste financiële balans van de provincie Noord-Brabant is opgenomen in de jaarrekening 2016. Onderstaand is die balans verkort weergegeven met daarbij de geprognosticeerde cijfers per 31 dec 2017 t/m 31 dec 2021.

Voor wat betreft de vaste activa en de lange passiva zijn deze geprognosticeerde cijfers gebaseerd op de in de BBV voorgeschreven verloopoverzichten.

Een gespecificeerd overzicht van het verloop van de boekwaarde van de vaste activa gedurende de periode 2018-2021, inclusief de daarbij gehanteerde afschrijvingsmethodiek, is opgenomen in de bijlagen 7 t/m 9.

Verreweg het grootste deel van de vaste activa betreft de financiële vaste activa bestaande uit:

- aangeschafte obligaties (voornamelijk uit de opbrengst verkoop Essent);
- de balanswaarde van de deelnemingen (bijlage 9a);
- de verstrekte geldleningen zoals opgenomen in bijlage 9c;

Een gespecificeerd overzicht van het verloop van de passiva is opgenomen in:

Bijlage 10 reserves, bijlage 11 voorzieningen en bijlage 12 opgenomen geldleningen.

Voor de vlottende activa en de korte passiva kent het BBV ten tijde van de begroting geen regelgeving. Op advies van het Ministerie van BZK is voor deze geprognosticeerde cijfers het gemiddelde van de laatste drie jaarrekeningen aangehouden.

Geprognosticeerde Balans	Jaarrekening	Prognose begroting				Bedragen x € 1 mln
A c t i v a	per 31-12-16	per 31-12-17	per 31-12-18	per 31-12-19	per 31-12-20	per 31-12-21
<i>Vaste Activa</i>						
Immateriële vaste activa	80,4	67,1	55,3	44,5	33,9	24,2
Materiële vaste activa						
Inv. met economisch nut	78,4	76,0	75,9	70,4	64,7	58,9
Inv. met maatschappelijk nut	328,0	350,2	375,4	446,8	536,6	592,1
Financiële vaste activa						
Kapitaalverstrekking	58,5	58,7	57,6	57,6	57,6	57,6
Verstrekte geldleningen	1.071,0	1.306,9	1.185,8	1.186,7	1.182,4	1.083,7
Uitzettingen > 1 jr	2.001,9	1.995,4	1.988,6	1.981,6	1.974,3	1.974,3
Overige Fin.vaste activa	99,4	99,4	99,4	99,4	99,4	99,4
<i>Vlottende Activa</i>						
Voorraden	175,1	183,1	183,1	183,1	183,1	183,1
Uitzettingen < 1 jr	383,4	294,9	294,9	294,9	294,9	294,9
Liquide middelen	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Overlopende activa	160,3	169,7	169,7	169,7	116,2	169,7
Totaal Activa	4.436,6	4.601,4	4.485,7	4.534,7	4.543,2	4.538,0
Geprognosticeerde Balans						
P a s s i v a	Jaarrekening	Prognose begroting				Bedragen x € 1 mln
	per 31-12-16	per 31-12-17	per 31-12-18	per 31-12-19	per 31-12-20	per 31-12-21
<i>Lange Passiva</i>						
Algemene reserve	269,1	274,2	224,5	181,7	130,0	129,1
Bestemmingsreserve Essent	2.628,2	2.685,8	2.685,9	2.686,9	2.700,9	2.713,1
Overige bestemmingsreserves	529,3	632,3	537,8	532,9	547,4	588,6
Voorzieningen	55,5	55,8	52,3	49,0	34,0	36,9
Opgenomen vaste geldleningen	30,2	23,7	16,9	9,9	2,6	2,6
<i>Korte Passiva</i>						
Netto vlottende schuld	22,6	39,0	39,0	39,0	39,0	39,0
Overlopende passiva	901,5	890,6	929,4	1.035,5	1.089,4	1.028,8
Totaal Passiva	4.436,6	4.601,4	4.485,7	4.534,7	4.543,2	4.538,0

Verleende garanties en waarborgen

Buiten de balans worden in de jaarrekening de borg- en garantstellingen toegelicht. Hoewel het BBV geen voorschriften kent om deze ook in de begroting op te nemen wordt onderstaand toch een uiteenzetting hiervan gegeven met het oog op en juist beeld van de financiële positie.

De gewaarborgde geldleningen en de door de provincie afgegeven garanties zijn opgenomen in de bijlage 14.

Verleende garanties en waarborgen			
	Jaarrek.2016	Begr.2017	Begr.2018
Gewaarborgde geldleningen aan zorginstellingen*	333	285	237
Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen aan Nationaal groenfonds**	9.302	4.441	3.603
Overige garantieverplichtingen***	123.718	84.280	120.833
	<u>133.352</u>	<u>89.006</u>	<u>124.673</u>

Toelichting

*Het beleid van de provincie is er op gericht om de gewaarborgde geldleningen aan zorginstellingen onder te brengen bij het waarborgfonds voor de zorgsector (WFZ). Zie bijlage 13a Gewaarborgde geldleningen

** De provincie Noord-Brabant heeft een aandeel van 13,1% in de gemeenschappelijk (met andere provincies) gewaarborgde geldleningen aan het nationaal groenfonds. Het aandeel van Noord-Brabant is in bovenstaande tabel vermeld. De specificatie is opgenomen in bijlage 13b Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen.

***De hier opgenomen bedragen betreffen de door de provincie afgegeven garanties waarop de reeds gerealiseerde aanspraken in mindering zijn gebracht. De specificatie hiervan is opgenomen in bijlage 13c Garantieverplichtingen.

II Kengetallen financiële positie

Het besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten schrijft voor dat in de begroting en jaarstukken een reeks van verplichte financiële kengetallen moet worden opgenomen. Het opnemen van de kengetallen in de begroting past in het streven naar meer transparantie. Tevens wordt beoogd provinciale staten in staat te stellen gemakkelijker inzicht te krijgen in de financiële positie met het oog op hun kaderstellende en controlerende rol.

Daarnaast wordt met de invoering van de kengetallen een verbetering van de onderlinge vergelijkbaarheid en de signaalfunctie beoogd.

De voorgeschreven kengetallen betreffen:

- 1a Netto schuldquote*
- 1b Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen*
- 2 Solvabiliteitsratio*
- 3 Grondexploitatie*
- 4 Structurele exploitatieruimte
- 5 Belastingcapaciteit

* Het BBV kent geen regels voor de presentatie van vlottende activa en korte passiva ten tijde van de begroting. De balanswaarde van de vlottende activa en korte passiva per 31 december 2017 en per 31 december 2018 t/m 31 december 2021 kan op basis van de huidige regelgeving niet eenduidig worden bepaald. Op advies van het ministerie van

BZK is voor de waarden van de vlottende activa en korte passiva het gemiddelde genomen van de balanswaarde in de jaren 2014 t/m 2016.

Een nadere uitwerking van de kengetallen is opgenomen in de uitwerking van de paragraaf weerstandsvermogen.

Kengetallen financiële positie	Rek. 2016	Begr.2017	Begr.2018	Begr.2019	Begr.2020	Begr.2021
1a Netto schuldquote (ultimo jaar)	-187,9%	-173,1%	-204,2%	-213,0%	-197,3%	-229,6%
1b Netto schuldquote gecorrigeerd voor verstrekte leningen	-314,3%	-323,2%	-369,2%	-398,6%	-383,4%	-411,4%
2 Solvabiliteits-ratio	77,2%	78,1%	76,9%	75,0%	74,4%	75,6%
3 Kengetal grondexploitatie	10,2%	10,1%	12,3%	13,8%	13,9%	14,8%
4 Kengetal structurele exploitatieruimte	19,4%	16,7%	9,7%	12,5%	8,6%	13,6%
5 Belastingcapaciteit: Opercenten MRB	92,6%	94,7%	94,6%	94,6%	94,6%	94,6%

Ad 1a) Netto schuldquote

De netto schuld weerspiegelt het niveau van de schuldenlast van de provincie ten opzichte van de eigen middelen. De netto schuldquote geeft een indicatie van de druk van de rentelasten en de aflossingen op de exploitatie.

De schuldquote komt voor Noord-Brabant gunstig uit. Vanwege de aanzienlijke omvang van het eigen vermogen is de netto schuld negatief.

Ad 1b) Netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen

Om inzicht te verkrijgen in hoeverre sprake is van doorlenen wordt de netto schuldquote zowel in- als exclusief doorgeleende gelden weergegeven (netto schuldquote gecorrigeerd voor alle verstrekte leningen). Op die manier wordt duidelijk in beeld gebracht wat het aandeel van de verstrekte leningen is en wat dit betekent voor de schuldenlast.

Het verschil tussen 1a de netto schuldquote en 1b de gecorrigeerde netto schuldquote wordt veroorzaakt door het effect van de door de provincie verstrekte leningen (zie bijlage 9c Verstrekte geldleningen).

Ad 2) Solvabiliteitsratio

Dit kengetal geeft inzicht in de mate waarin de provincie in staat is aan haar financiële verplichtingen te voldoen. Onder de solvabiliteitsratio wordt verstaan het eigen vermogen (= reserves) als percentage van het balanstotaal.

Met een solvabiliteitspercentage van 76,9% in 2018 komt de provincie uit op een zeer gezonde vermogenspositie.

Ad 3) Grondexploitatie

Voor de berekening van dit kengetal worden de niet in exploitatie genomen gronden en de bouwgrond in exploitatie bij elkaar opgeteld en gedeeld door de totale baten uit de programmabegroting of jaarstukken en uitgedrukt in een percentage.

Ad 4) Structurele exploitatieruimte

De structurele exploitatieruimte wordt bepaald door het saldo van de structurele baten en lasten gedeeld door de totale baten en uitgedrukt in een percentage.

Kanttekening hierbij is wel dat Noord-Brabant alle mutaties in de reserves als incidenteel aanmerkt. Los van de regelgeving van het BBV hanteert BZK als toezichthouder de regel dat onttrekkingen aan reserves - die bedoeld zijn om afschrijvingslasten van investeringen te dekken - als structureel kunnen worden aangemerkt. Noord-Brabant heeft dat soort onttrekkingen wel, maar presenteert ze niet als structurele component. Als Noord-Brabant dat wel zou doen zou de structurele exploitatieruimte iets hoger uitkomen.

Als de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten bevordert dat de wendbaarheid (flexibiliteit) van de begroting.

Ad 5) Belastingcapaciteit

De belastingcapaciteit van provincies wordt berekend door het aantal opcenten in jaar t te vergelijken met het gemiddelde van het aantal opcenten van alle provincies in jaar t-1 en uit te drukken in een percentage.

Bij het bestuursakkoord "2015-2019- Beweging in Brabant" is besloten dat de provincie gedurende de looptijd van het bestuursakkoord 2015 t/m 2019 vasthoudt aan het opcententarieff van 76,1.

N.B. De ingezette beweging om tot uniforme kengetallen te komen is een positieve ontwikkeling, maar daarbij worden wel de volgende kanttekeningen geplaatst:

- Het BBV bevat geen nadere regels over de normering van de kengetallen m.b.t. de financiële positie. Normering wordt overgelaten aan provinciale staten en gemeenteraden. Verder verwacht het ministerie van BZK een normerende werking door publicatie van ranglijsten en de bepaling van signaalwaarden.
- Daarbij geldt wel dat de interpretatieruimte in het BBV dusdanig groot is dat begrotingen/jaarrekeningen van provincies onderling en van gemeenten onderling zich op basis van dit soort kengetallen moeilijk laten vergelijken zolang het gemodificeerd stelsel van lasten en baten - dat ten grondslag ligt aan het BBV - onvoldoende houvast biedt voor een uniforme en eenduidige uitleg.

Lijst van afkortingen

Afkortingenlijst

3Os Overheid, ondernemers en onderwijs
 4O's Ondernemen, onderwijs, overheid en omgeving

A

a.d.h.v. aan de hand van
 a.g.v. als gevolg van
 AFC NP Agrofood-cluster Nieuw Prinsenland
 AHC Aandeelhouderscommissie
 ALM Asset liability management
 APPA Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
 AR Algemene reserve
 arhi (Wet) algemene regels herindeling
 art. artikel

B

[B5](#) Breda Eindhoven Helmond 's-Hertogenbosch en Tilburg hebben zich verenigd in Brabantstad
[BBV](#) Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
 BBMA Brabant Brede Model Aanpak
 bc business case
 BFB Breedbandfonds Brabant
 BHB Brabantse Herstructureringsmaatschappij Bedrijventerreinen
 BIBOB Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
 BIFN Brabantse investeringsfondsen nieuwbouwwoningen
 bijv. bijvoorbeeld
[BKCC](#) Brabants kenniscentrum kunst en cultuur
 blz. bladzijde
[BNG](#) Bank Nederlandse Gemeenten
[BOM](#) Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij
[BPA](#) Business park Aviolanda
[Brabant C](#) Investeringsfonds voor cultuur en design. Brabant C investeert in projecten van (inter)nationaal niveau om de aantrekkingskracht van de provincie te vergroten.

Brabantstad	BrabantStad is een bestuurlijk netwerk tussen de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Tilburg en de provincie Noord-Brabant.
Brainport	Brainport, Europese toptechnologieregio van formaat, omvat Zuidoost-Brabant en is de spil van een netwerk dat zich over Zuidoost-Nederland en de landsgrenzen uitstrekt. Kern is de regio Eindhoven
BRAVO	Brabant Vervoert Ons, Bravo is de nieuwe naam voor het openbaar vervoer in Brabant.
B-Riders	B-Riders zijn Brabanders die de auto laten staan en de fiets pakken naar hun werk.
BrUG	Brabant uitnodigend Groen
Burap	Bestuursrapportage
BV	Besloten Vennootschap
bv.	bijvoorbeeld
BVL	Brabants VerkeersveiligheidsLabel
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
BZV	Brabantse zorgvuldigheidsscore veehouderij
C	
c.a.	cum annexis
c.q.	casu quo (als dat geval zich voordoet)
ca.	circa
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Lease
CdK	Commissaris van de Koning
CHW	Cultuur Historische Waardenkaart
CO2	Koolstofdioxide
COB	Continu onderzoek burgerperspectieven
COVM	Commissie voor overleg en voorlichting milieuhygiëne
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeertechniek
CS	Centraal station
CSV	Claim Staat Vennootschap
CTO	Centrum topsport en onderwijs
Cubiss	Cubiss adviseert en ondersteunt organisaties die zich bezig houden met vraagstukken rond lezen, leren en informeren
cum	cumulatief
CV	Commanditaire vennootschap

D

d.d.	van de datum
d.m.v.	door middel van
d.w.z.	dat wil zeggen
DC	Districts of Creativity
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zoet water
DLG	Dienst Landelijk Gebied (DLG) was tot 1 maart 2015 een Nederlands overheidsorgaan, vallend onder het Ministerie van Economische Zaken. De dienst was het grondbedrijf van de overheid in het landelijk gebied. Het grootste deel van de taken is met ingang van 1 maart 2015 overgegaan naar de provincies. Een kleiner deel ging over naar de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
DU	Decentralisatieuitkering van het rijk
DUA	dynamische uitvoeringsagenda

E

e.a.	En andere
e.d.	en dergelijke
e.v.	en verder
ECN	Energie Centrum Nederland
EFSI	Europees Fonds voor Strategische Investeringen
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIF	Europees investeringsfonds
EIB	Europese investeringsbank
EK	Europese kampioenschappen
EMU	Economische en Monetaire Unie
enz.	enzovoort
EPC	Electrotechnisch prestatie contract
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
etc.	enzovoort (afkorting van et cetera)
EU	Europese Unie
EVZ	Ecologische verbindingzones
excl.	exclusief

F

FES	Fonds economische structuurversterking
FIDO	Wet financiering decentrale overheden

FOM-DIFFER	Het FOM-instituut DIFFER is leidend in het funderend onderzoek naar duurzame energie in de vorm van Kernfusie en Solar Fuels
fte	full time equivalent
G	
GCC	Green chemistry campus
GGA	Gebieds Gerichte Aanpak
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke GezondheidsDienst
GOB	Groen Ontwikkelfonds Brabant
GOL	Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat
GR	Gemeenschappelijke regeling
GS	Gedeputeerde Staten
H	
ha	Hectare
HbM	Havenbedrijf Moerdijk
HbR	Havenbedrijf Rotterdam
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HNP	Huis van de Nederlandse provincies
HTSM	Hightech systemen en materialen
http	Hypertext transfer protocol
I	
I&M	Ministerie van infrastructuur en milieu
i.c.	in casu
i.h.k.v.	in het kader van
i.o.	in oprichting
i.s.m.	in samenwerking met
i.v.m.	in verband met
ICT	Informatie en communicatie technologie
incl.	inclusief
Interreg	Interreg is een Europese subsidieregeling, waarbinnen partijen uit meerdere landen samenwerken in projecten op het terrein van duurzame ruimtelijke en regionale ontwikkeling
IPO	Interprovinciaal Overleg

i.r.t.	in relatie tot
ITHACA	Nine regions from the EU share experiences and good practices on smart health and care innovation, to improve active and healthy ageing of the population.
J	
jl.	jongstleden
K	
Karakus	De Commissie Karakus maakt een kritische en onafhankelijke analyse van de verstedelijkingsopgave van Brabant en hierbij adviseren over het provinciale verstedelijkingsbeleid. De commissie bestaat naast voorzitter Hamit Karakus uit Bart Krol, Yvonne van Mierlo, Co Verdaas, Judith Lekkerkerker, Damo Holt, Evert Meijers, Mark van Twist en Gerben van Dijk.
KIC	KIC InnoEnergy SE is a European company fostering the integration of education, technology, business and entrepreneurship and strengthening the culture of innovation. Our vision is to become the leading engine of innovation in the field of sustainable energy
km	kilometer
KPI	Kritieke prestatie indicator
KRW	De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die ervoor moet zorgen dat de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Europa op orde is.
KVL	Koninklijke Lederfabriek Oisterwijk
L	
LOF	LeisureOntwikkelfonds
LOG	Landbouw OntwikkelingsGebied
LPM	Logistiek park Moerdijk
LVO	Landelijk Verbeterprogramma Overwegen
M	
m.b.t.	met betrekking tot
m.e.r.	Milieu Effect Rapportage
m.i.v.	met ingang van
m.u.v.	met uitzondering van
m ³	kubieke meter
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs

MCA	Multimodaal coördinatie en adviescentrum
MER	Milieu Effect Rapportage
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MKB	Midden- en kleinbedrijf
mln	miljoen
MOLO	Milieu-overleg lokale overheden
MoU	Memorandum of Understanding
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MW	Mega Watt

N

[N2000](#)

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie

[Natura2000](#)

Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie

NB	Nota bene
NNB	Natuur Netwerk Brabant
NOM	Nul op de meter
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NV	Naamloze vennootschap
n.t.b.	nog te bepalen
n.v.t.	niet van toepassing
NWB	Nederlandse Waterschapsbank

O

o.a.	onder andere
o.b.v.	op basis van
o.g.v.	op grond van
ODBN	Omgevingsdienst Brabant Noord
ODZOB	Omgevingsdienst Zuid-oost Brabant
OKB	Organisatie kostenbudget
OLSP	Oss Life Science Park
OMWB	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant
OPC	Onderhouds prestatie contract

OP-Zuid	Operationeel Programma Zuid /gezamenlijk subsidieprogramma van Zeeland, Limburg en Noord-Brabant voor activiteiten die degefinancierd worden uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ORR	Ontwikkelingsmaatschappij ruimte voor ruimte
OV	Openbaar vervoer
P	
P&C	Planning en control
p.m.	pro memorie
PAS	Programmatische aanpak stikstof
PHS	Programma hoogfrequent spoor
PIP	Provinciaal inpassingsplan
PJ	Peta joule
PMV	Provinciale milieuverordening
PMWP	Provinciaal Milieu- en Waterplan
POC	Provinciale OmgevingsCommissie
PoC	Proof of concept
PON	Het PON is een instituut dat toepasbare kennis heeft en geeft op het sociale en culturele domein
POP3	Platteland Ontwikkelings Programma
PPS	publiek private samenwerking
PS	Provinciale Staten
PVVP	Provinciaal Verkeers- en VervoersPlan
PWP	Provinciaal Water Plan
PZEM	Provinciale Zeeuws Elektrische Maatschappij
R	
R&D	Research and development
RAZOB	Regionale afvalverwerkingsmaatschappij Zuid-oost Brabant
RCE	Rijksdienst voor het cultureel erfgoed
RDW	Rijksdienst voor het wegverkeer
REOS	Ruimtelijke Economische Ontwikkel Strategie
Rewin	Regionale ontwikkelingsmaatschappij West Brabant
RIEC	Regionaal informatie- en expertisecentrum (aan pak georganiseerde criminaliteit)
resp.	respectievelijk
RIN	Risico index natuurbranden

RIS3	Regionale Innovatie Strategie door Slimme Specialisatie
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RLG	Revitalisering landelijk gebied
ROC	Regionaal opleidingscentrum
ROR	Richtlijn overstromingsrisico's
RRO	Regionale ruimtelijke overleggen
RUDDO	Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden
RvC	Raad van commissarissen
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor ruimte
RVV	Reglement verkeersregels en verkeerstekens
RWE	Rheinisch Westfälischen Elektrizitätswerks Aktiengesellschaft
S	
SBMK	Stichting Beheer Museum Kwartier
SIF	Spaar en investeringsfonds wegeninfrastructuur
SmartwayZ.nl	Onder de vlag van SmartwayZ.NL (voorheen Bereikbaarheid Zuid-Nederland) werken overheden, markt- en kennispartijen en andere belanghebbenden intensief samen om de bereikbaarheid en de economie van Zuid-Nederland te verbeteren.
SNL	Subsidieregeling natuur en landschapsbeheer
SPV	Special Purpose Vehicle (opgericht bedrijf om in verband met verkoop Essent verplichtingen af te handelen)
SRE	Samenwerkingsverband Regio Eindhoven
SRV	Service en calamiteitencontract
STUW	Stimulering Uitvoering Water (Vervolg op de tweede bestuursovereenkomst met de Waterschappen)
T	
t.b.v.	ten behoeve van
t.a.v.	ter attentie van
t.o.v.	ten opzichte van
t/m	tot en met
Taskforce BZ	Taskforce Brabant Zeeland
TC	treasury-committee
Telos	Universitair kenniscentrum voor duurzame ontwikkeling
TK	Tweede Kamer

Lijst van afkortingen

TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast- natuurwetenschappelijk onderzoek
TOM	Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij
TOMi	Therapie op maat instituut
TT	Total Traffic
TU/E	Technische Universiteit Eindhoven
TWM	Tilburgse Waterleiding Maatschappij
u	
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, Organisatie der Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur)
v	
V&J	Veiligheid en Justitie
VAB	Vrijkomende agrarische bebouwing
VBG	Vereniging van Brabantse Gemeenten
VBOB	Stichting verenigde bonden overleg Brabant. Het Verenigde Bonden Overleg Brabant (VBOB) behartigt de belangen van alle ouderen in Brabant
VDL	VDL-groep is een internationale onderneming die zich toelegt op de ontwikkeling, productie en verkoop van halffabricaten, bussen en overige eindproducten en de assemblage van personenauto's
VGO	Veehouderij en Gezondheid Omwonenden
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VPB	vennootschapsbelasting
VRI	Verkeersregelinstallatie
VRN	Voortgangsrapportage natuur
VSO	
VTE	Vrije tijds economie
VTH	Vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht
w	
WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WFZ	Waarborgfonds voor de zorgsector
WGA	Werkhervattingsregeling gedeeltelijk arbeidsongeschikten
WK	Wereldkampioenschappen
Wm	Wet Milieubeheer

Wnb	Wet natuurbescherming
WNT	Wet Normering Topinkomens
WO II	2e wereldoorlog
WS	Waterschap
WvW	wegenverkeerswet
WW	Werkloosheidswet